

A stylized map of Europe is the background. Landmasses are colored in a muted tan, while the surrounding seas are a dark, textured blue. The map is divided into two main color-coded regions: a large red area covering Eastern Europe and the Soviet Union, and a tan area covering Western Europe. Several yellow five-pointed stars are scattered across the red region, reminiscent of the Soviet flag. Four small, dark silhouettes of figures in military uniforms are placed on the map: one in the British Isles, one in Central Europe, one in Eastern Europe, and one in Italy. The overall aesthetic is that of a mid-20th-century political poster or book cover.

J O B S T Á G N E S

HONTALAN HADSEREG?

EPIZÓDOK A
HIDEGHÁBORÚS
HÍRSZERZÉS
TÖRTÉNETÉBŐL

X 341461

MODERN MAGYAR TÖRTÉNELEM

Sorozatszerkesztő:

Ablonczy Balázs és Müller Rolf

JOBST ÁGNES

HONTALAN HADSEREG?

*Epizódok a hidegháborús hírszerzés
történetéből*

Jaffa
Kiadó

© JOBST ÁGNES, 2023
© JAFFA KIADÓ, 2023
MINDEN JOG FENNTARTVA

Nemzeti Kulturális Alap

A KÖTET MEGJELÉNÉSÉT A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP TÁMOGATTA

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001423579

X 341461

BORÍTÓTERV: HEGYI PÉTER
FELELŐS SZERKESZTŐ: HESSKY ESZTER
FELELŐS KIADÓ: JAFFA KIADÓ

JAFFA KIADÓ • WWW.JAFFA.HU

ISBN 978-963-475-664-4
ISSN 2559-9666

TARTALOM

<i>Bevezető</i>	9
<i>Integrációs elképzelések a szovjet terjeszkedés megakadályozására</i>	13
Az Európai Közös Véderőtől az euroatlanti integrációig	13
A Lodge-féle törvényjavaslat	18
<i>Magyar menekültek Nyugaton</i>	25
A németországi helyzet	25
A katonai emigráció szerepfelfogása	36
<i>A Lodge-féle törvényjavaslat vonzásában</i>	49
Veér Imre javaslata az USA haderő németországi főparancsnokságának	50
Koszorús Ferenc: A Magyar Veteránok Amerikai Szövetsége	53
Hennyey Gusztáv: Megjegyzések egy hontalanokból felállítandó hadsereg megszervezésével kapcsolatban	72
Két magyar „Lodge-fiú” története	90
Polgári szolgálat – a <i>Labour Service</i>	97

<i>Az Egyesült Államok hadseregének speciális oktatási intézményei</i>	103
Nyelviskola Kaliforniában	103
Bajorországi fiilálé Oberammergauban	110
<i>Az oberammergaui kiképzőközpont magyar tagozata</i>	119
Berthóty László (Orosháza, 1912), a „Hopkins” fedőnevű célszemély	121
Dr. Sablinszky Wladislau/László (Varsó, 1912), a „Seeborn” fedőnevű célszemély	127
Sablinszkyné Juhász Ágnes (Debrecen, 1923)	129
Reöck Médi	130
Ecsery Kornél (Szombathely, 1921), az „Edward Ashley” fedőnevű célszemély	132
Ströhr Jenő (Pozsony, 1903), a „Stallard John” fedőnevű célszemély	132
Dr. Traub István (Cegléd, 1903), a „Fox” fedőnevű célszemély	134
Tanulmányi kirándulás a vasfüggöny megtekintésére	142
A magyar tagozat leépítése	147
<i>A moszkvai értekezlettől a nyugat-németországi amerikai vonalig</i>	151
A Varsói Szerződés országainak titkosszolgálati együttműködése	151
A magyar hírszerzés helyzete a háború után	155
Felkészítés a határon túl végzendő munkára	162
Egykori honvédtisztek a kommunista hírszerzés szolgálatában	168
Operatív eszközök és módszerek: a tárgyi postaláda és a titkosírás	174

<i>Magyar ügynökök Bajorországban</i>	183
Az önként vállalkozó: a „Thompson” fedőnevű ügynök	185
Békepap a hírszerzés szolgálatában: a „Varga János” fedőnevű ügynök	189
Az egykori évfolyamtárs: a „Hódos” fedőnevű ügynök	192
A profi: a „Collins” fedőnevű ügynök	202
<i>Ötvenhatos fiatalok az amerikai hadseregben</i>	213
Toborzásuk és kiképzésük	214
Az amerikai hadseregben szolgáló fiatalok hazacsábítása	223
<i>Az emigráns hadsereg elgondolásának paramilitáris utóélete</i>	245
<i>Összegzés</i>	251
<i>Felhasznált források</i>	255
Képek forrása	255
Levéltári iratok	255
Szakirodalom	258
Sajtóanyagok	265
Vizuális emlékek	267
<i>Névmutató</i>	269
Fedőnévmutató a célszemélyekhez és az ügynökökhöz, írói álnevek	269
Személynévmutató	270

BEVEZETŐ

A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala az 1956-os forradalom leverése után a kiadott Fekete könyvben *Nyugati imperialista hatalmak szerepe a magyarországi ellenforradalom kirobbantásában* címmel önálló fejezetet szentelt a külső beavatkozás vádjának. Konceptiója szerint az ún. imperialista hatalmak, az Egyesült Államok és szövetségesei készítették elő az „októberi ellenforradalom” kirobbantását. Az előkészítésbe a fegyveres erők és a kémek kiképzését is beleértették: „Harry Truman, az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1951. október 10-én aláírta a kölcsönös biztonságról szóló 1951. évi törvényt. Ennek értelmében százmillió dollárt irányoztak elő (1956-ban szükségesnek tartották ezt az összeget 125 millióra felemelni) a Szovjetunióban, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Romániában, Bulgáriában, Albániában »sínylődő«, illetve ezekből az országokból elmenekült, kiválogatott személyek számára, hogy ezeket az Észak-atlanti Egyezmény Szervezetét (NATO) támogató fegyveres alakulatokba vagy más célokra tömörítsék. Tehát az Egyesült Államok kormánya olyan törvényt hozott, amelyek értelmében magyarokat, lengyeleket, románokat stb. idegen hadseregekbe toboroznak saját hazájuk ellen. S mit jelent a »más célokra« kifejezés? Erről számtalanszor írtak amerikai és más lapok. Azt jelenti, hogy kémeket, szabotőröket képeznek ki.”¹

¹ Ellenforradalmi erők... IV. 5.

A korai Kádár-korszak politikai propagandája ezzel a megállapítással akarta elterelni a figyelmet a társadalmi elégedetlenség valós okairól: a pártállami berendezkedésű politikai rendszer legitimációjának hiányáról és a diktatúra túlkapásairól. Annak ismeretében, hogy az 1956-os magyar forradalom nem kapott külfönből segítséget, üres propagandafogásnak vélhetnénk a határon túl bevetésre készen álló csapatokról szóló állítást. Ám az állambiztonsági szervek állományának kiképzésére szolgáló módszertani kiadványokban később is visszaköszönt a „népi demokrácia” ellen harcot hirdető külföldi fegyveres csapatok képe, vagyis tartósan helyet foglalt a pártállami időszak ellenségképében. Napirinden tartása számos kérdést vet fel. A legfontosabb: vajon volt-e tényalapja ennek az állításnak? Amennyiben igen, kik és milyen célokkal hozták ezeket a csapatokat létre? Végül, de nem utolsósorban: a magyar állambiztonsági szervek milyen intézkedéseket tettek a fenyegetés elhárítására?

Kötetünk a nyugati magyar emigráció nézőpontjából közelítve jár utána annak a közkeletű elképzelésnek, amely főként a második világháború után nyugaton élő magyar katonai emigráció körében volt elterjedt. Közvetítő szerepet játszottak benne mindazon korábbi diplomaták, akik hivatali működésük során egykoron a nyugati kapcsolatok fenntartását és a háborúból való kiválást szorgalmazták. Az 1945-ös emigrációs hullám tagjai, a katonai vezetők is beleértve, nem tekintették végleges állapotnak a hazájuktól történt elszakadásukat; visszatérésüket a nyugati szövetséges hatalmakkal, elsősorban az Egyesült Államok európai megszálló erőivel folytatott együttműködéstől remélték. Az elgondolás érdekében tett erőfeszítések történeti feltárása mindmáig váratott magára. Jelen kötet a korabeli magyar hírszerzés dokumentumait felhasználva az 1950-es évtized fordulójától az 1960-as évtized első harmadáig terjedően követi nyomon az elképzelés alakulását. A kötet megírása során az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött iratanyagra támaszkodtam. A levéltári forrá-

sok feldolgozását a korabeli honi kiadványok, az emigrációs sajtó és a visszaemlékezések vizsgálatával egészítettem ki.

A kézirat elkészítéséhez nyújtott támogatásért a Nemzeti Kulturális Alapnak tartozom köszönettel.

INTEGRÁCIÓS ELKÉPZELÉSEK A SZOVJET TERJESZKEDÉS MEGAKADÁLYOZÁSÁRA

AZ EURÓPAI KÖZÖS VÉDERŐTŐL AZ EUROATLANTI INTEGRÁCIÓIG

A második világháború győztes hatalmai közötti törésvonal elmélyülése már a hidegháború korai korszakában világossá tette, hogy a konfliktus kiéleződésének fő gyújtópontját az európai szembenállás képezi. Borhi László, az Egyesült Államok hidegháborús Kelet-Európa-politikájának szakértője a régió szerepének felértékeléséből indult ki; megállapítása szerint a szovjet befolyás megszüntetése Washington külpolitikájának egyik prioritásává lett. Az Amerikai Egyesült Államok kivonulása esetén szövetségesei, Nagy-Britannia és Franciaország nem tudták volna garantálni Nyugat-Európa biztonságát, szükségük volt az Egyesült Államok bekapcsolására a térség biztonsági-védelmi struktúrájába, Washington intézményes elkötelezettségére a nyugat-európai országok védelmében.¹

¹ Nagy 2014. 3.

1949-ben a külügyminisztérium Politikai Tervező Osztálya (Policy Planning Staff) programot dolgozott ki a kelet-európai országokban érvényesülő szovjet befolyás megszüntetésére, vagy legalábbis mérsékelésére. Jóllehet a térség országai másodlagos fontosságúaknak számítottak, a dokumentum azzal érvelt, hogy majdan lényeges szerepet játszhatnak a „szabad és integrált Európa” létrehozásában.¹

Az „Európa szívéig” kiterjesztett szovjet katonai jelenlét előtérbe helyezte Nyugat-Európa biztonságának kérdését.² Az európai országokban 1947 és 1949 között bekövetkezett események, többek között a görög polgárháború és a berlini blokád felerősítette a konfrontáció kiéleződésétől való félelmeket.³ A szovjet terjeszkedés megakadályozásának szándéka hívta életre a nyugat-európai integrációs törekvéseket. Öt nyugat-európai állam – Belgium, Franciaország, Luxemburg, Hollandia és az Egyesült Királyság – kinyilvánította a kollektív elhatározását, hogy a biztonságukat veszélyeztető ideológiai, politikai és katonai fenyegetéssel szemben közös védelmi rendszert alakítanak ki. 1948 márciusában sor került a Brüsszeli Szerződés aláírására.⁴

A Truman-doktrína értelmében az Egyesült Államok nem fogadta el a második világháború után kialakult status quo erőszakos megváltoztatását; gazdasági, illetve katonai segítségnyújtással avatkozott be a kommunizmus térhódítása által fenyegetett térségekben. Amikor az Egyesült Államokkal és Kanadával megindultak a tárgyalások az Észak-atlanti Szövetség létrehozásáról, a Brüsszeli Szerződés aláírói Dániát, Izlandot, Olaszországot, Norvégiát és Portugáliát is meghívták, hogy vegyenek részt a csatlakozás folyamatában.⁵ Közel húsz hónapon át tartó előzetes egyeztetés után a nyugat-európai és az észak-amerikai országok Washingtonban, 1949. április 4-én írták alá az Egyesült Államok irányítása alatt

álló Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) alapító okmányát, amellyel a részt vevő tizenkét ország partneri viszonyon nyugvó közös védelmi rendszert hozott létre. Görögország és Törökország 1952-ben csatlakozott a NATO-hoz. A szerződés megkötésével az USA kormánya Nyugat-Európa katonai támogatása mellett kötelezte el magát; egyben legitimálta az amerikai hadsereg jelenlétét az európai kontinensen. Truman elnök 1949. október 6-án írta alá a kölcsönös védelmi segítségnyújtásról szóló törvényjavaslatot (Mutual Defence Assistance Act), amely egymilliárd dollár összegű keretet biztosított a NATO-tagországok védelmi kapacitásának megerősítésére.⁶ Az Egyesült Államok kongresszusa 1950 júniusában elfogadta a Nemzetbiztonsági Tanács NSC 68 elnevezésű iratának ajánlásában foglaltakat, amely szerint a Szovjetunió célja az USA „integritásának és életképességének [...] megsemmisítése, illetve aláaknázása”. A dokumentum összeállítói a legrosszabb forgatókönyvvel, a feltételezett szovjet támadás bekövetkezésével számoltak.⁷ A doktrína lényegét Borhi László a következőkben foglalja össze: „Kidolgozásra került a Nyugat-Európa elleni szovjet támadás esetén alkalmazandó katonai terv, az »Ironbank szükséghadművelet«, mely abból a feltételezésből indult ki, hogy a Vörös Hadsereg elfoglalja a kontinens nyugati részét, melynek felszabadítása érdekében kell majd partra szállni az amerikai csapatoknak. A hadműveleti terv szerint ezután sor kerülne Kelet-Európa és a Szovjetunió megszállására, elképzelés született ezeknek az országoknak az igazgatására, a kommunista rendszerek felszámolására, kapcsolataik helyreállítására a Nyugattal.”⁸

A térség hadászati védelmének megerősítését illetően az USA európai partnereitől is aktív részvételt várt el. A NATO-tagországoknak 1950. augusztus 5-éig kellett választ adniuk, mekkora had-

¹ Borhi 1995. 277.

² Uo.

³ Demeter 1999. 30.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Carter 2015. 6.

⁷ Borhi 2000. 137.

⁸ Borhi 1995. 287.

sereget tudnak felállítani. Az Európa Tanács tanácsadó testülete, amelynek elnöke Winston Churchill volt, 1950. augusztus 11-én fogadta el az Európai Védelmi Közösségre vonatkozó tervezetet. Tekintettel arra, hogy az indokínai háború tetemes francia haderőt kötött le, Nyugat-Európa védelmi kapacitásának megerősítése a Német Szövetségi Köztársaság részvétele nélkül nem volt elképzelhető. Miközben az érintett felek egyetértettek a védelmi és biztonsági feladatok koordinálásának szükségességében, francia részről komoly aggodalmak övezték Németország újbóli felfegyverzését, mindössze öt esztendővel a II. világháború befejezése után.

René Pleven francia miniszterelnök Jean Monnet, az európai integráció kezdeményezője, az Európai Szén- és Acélközösség létrehozója támogatásával 1950 októberében terjesztette elő a közös irányítás alatt álló, Franciaországot és Németországot is magában foglaló európai hadseregre vonatkozó javaslatát. A francia kormány által az európai hadsereg felállítása ügyében kezdeményezett konferenciát Párizsban, 1951. február 15-én nyitották meg.¹ Az eredeti elképzelés szerint a szövetséges országok a közös hadsereggel párhuzamosan saját nemzeti hadsereget tarthattak volna fenn. Kivételt képezett a Német Szövetségi Köztársaság, amely kizárólag a közös véderő keretében lett volna jogosult haderő felállítására.

A hat résztvevő, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Franciaország, Olaszország és a Német Szövetségi Köztársaság 1952. május 27-én, Párizsban aláírta az Európai Közös Véderő (European Defence Community) alapító okmányát. A szerződés már csak az egyes tagállamok parlamentjének jóváhagyására várt. Franciaországban azonban a javaslat parlamenti jóváhagyásának előkészítése során, az országgyűlési választásokat megelőző pártviszályok következtében oly mértékben kiéleződtek a nézetkülönbségek, hogy a francia parlament az 1954. augusztus 29-én tartott ülésén 319 kontra 264 szavazattal a közös hadsereg felállításának elhalasz-

tása mellett döntött. A döntésben jelentős szerepet játszott a külpolitikai viszonyok változása: Sztálin halálával és a koreai háború fordulatával mérséklődött a nagyhatalmak közötti konfliktus világméretű eszkalálódásának a veszélye.

Az Európai Közös Véderő tervének megghiúsulása utat nyitott az euroatlanti integráció folyamatának. Az amerikai haderő Európai Főparancsnokságának székhelyét a Német Szövetségi Köztársaság amerikai megszállási övezetében jelölték ki. A helyszín megválasztása azt jelezte, hogy az amerikai hadvezetés potenciális hadművelleti területként tekintett a Német Szövetségi Köztársaságra. A parancsnokság három részre, az európai hadszíntér egészéért felelős Európai Parancsnokságra (USAREUR: United States Army, Europe), az Európai Légierőre (USAFE: United States Air Force, Europe) és a Németországban állomásozó Haditengerészetre (USNAVFORGER: United States Naval Force, Germany) tagozódott. Az 1950. január 1-jei létszámadatok szerint 103 038 amerikai katonára állomásozott Európában.²

A világpolitikai helyzet kiéleződésére hivatkozva Truman elnök 1950. szeptember 10-én jelentette be az Európában állomásozó amerikai haderő megerősítését. Az 1950. november 24-én történt átszervezést követően az Egyesült Államok Európában állomásozó egységeit a 7. hadsereg alárendeltségében vonták össze,³ ennek keretében egységes légi és haditengerészeti támaszpontrendszert, utánpótlási útvonalakat, raktárakat, üzemanyag-vezetékeket, egységes légi figyelő és jelző rendszert, egységes NATO állandó hírendszert hoztak létre. A Magyar Néphadsereg 2. Főcsoportfőnökségének felderítő jelentése szerint az USA 1949. július 1. és 1955. január 1. között nagy mennyiségű haditechnikai eszközöket és fegyvereket szállított Európába (harckocsi, páncélgépkocsi, önjáró löveg és egyéb harci gépek: 36 714 db; különböző űrméretű löveg: 35 538 db;

¹ Kereszty 1997. 27.

² Carter 2015. 7.

³ Uo. 14–15.

különféle harci repülőgép: 6416 db; hadihajó: 868 db; elektromos berendezés, híradóeszköz: 146.644 db; tüzérségi lőszer: 5.5000.000 db; puska, karabély, géppuska: 2.200.000 db).¹ Az amerikai megszállási övezetbe eső Bajorország hegyei biztonságos hátteret nyújtottak az amerikai haderő speciális intézményei számára. A katonai rendészeti és hírszerzési továbbképző központot a passiójátékáról híres bajor kisvárosba, Oberammergauba,² a gerilla hadviselésre felkészítő 10. speciális csoportot (10th Special Forces Group) az Isar partján fekvő fürdővárosba, Bad Tölzbe telepítették.³

A LODGE-FÉLE TÖRVÉNYJAVASLAT

Az Egyesült Államok kongresszusa 1950. július 30-án fogadta el ifjabb Henry Cabot Lodge republikánus szenátor törvényjavaslatát, amely lehetővé tette a külföldi állampolgárok besorozását az amerikai hadseregbe.⁴ Az aktív szolgálatot vállalók öt év elteltével – amennyiben szolgálatteljesítés közben elhunytak, posztumusz – nyerték el az amerikai állampolgárságot. A szovjet terjeszkedés megakadályozása iránt elkötelezett hontalan fiatalok toborzása kézenfekvő megoldásnak mutatkozott a hadkiegészítésre. A törvényjavaslat másfelől a Nyugat-Európában rekedt, közel

¹ Horváth–Kovács 2016.

² Oberammergau hírnevét a tízévenként megrendezett passiójátéknak köszönheti, amelynek története 1633-ig nyúlik vissza. A pestisjárvány túlélői ünnepélyes fogadalmat tettek, hogy ha megszabadulnak a ragálytól, tízévenként előadják a passiójátékot. Mindmáig csupán az 1940-es előadás maradt el a II. világháború, és a 2020-as előadás a koronavírus-járvány miatt. Utóbbit a szervezők 2022-re halasztották. A középkori formáját autentikusan őrző ünnepségre 1870-ben Liszt Ferenc is ellátogatott.

³ Bad Tölz: Az Isar mentén fekvő városka már a római korban is fontos átkelőhely volt. A középkori oklevelek Tollenze néven említették a települést. A Bad Tölz nevet jódos forrásainak felfedezésekor, 1845-ben kapta.

⁴ Henry Cabot Lodge Jr. (1902–1985): az Egyesült Államok szenátusának tagja, 1953–1960 között az USA ENSZ-nagykövete, 1963–1964-ben nagykövet Dél-Vietnámban, 1968–1969-ben az NSZK-ban. ENSZ-nagykövetként az Eisenhower-adminisztráció hidegháborús politikájának hatékony képviselője volt.

14 milliós kelet-európai emigránstömeg egy részének integrálására, egzisztenciális problémáik rendezésére is megoldást kínált.⁵

Az elképzelés mintáját az 1939-ben megalakított lengyel Honi Hadsereg (Armia Krajowa) adta, amely az emigráns lengyel kormány katonai szárnyaként készült fegyveres felkészésre a Lengyelországot megszállt két nagyhatalom – a Harmadik Birodalom és a Szovjetunió –, 1941 után pedig elsősorban a németek ellen. Az amerikai és brit politikusok a Honi Hadsereg legendás hadvezérével, Władysław Anders tábornokkal kezdték meg az egyeztetést a kelet-európai emigránsok toborzásának ügyében. A lengyel katonai emigráció ikonikus alakja a katyni kivégzéssorozatát követően megtagadta a szovjet erőkkal való együttműködést, és amikor a szövetséges hatalmak 1945. július 5-én elfogadták Lengyelország kommunista vezetését, egységével ünnepélyes fogadalmat tett a független Lengyelországot ért vívott küzdelem folytatására.⁶

Władysław Anders tábornok jó kapcsolatot ápolt Zákó András tábornokkal, a magyar katonai emigrációt tömörítő Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének (a továbbiakban rövidítve: MHBK) vezetőjével. Az MHBK kiadásában megjelent *Hadak Utján* című lap tudósítása szerint a Londonban, 1950-ben tartott megbeszélésen Zákó az MHBK jelvényét nyújtotta át Anders tábornoknak, aki szívélyes hangú levélben mondott köszönetet a megtiszteltetésért: „Nagybecsű levelét és a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének jelvényét igaz és mély megilletődéssel vettem kézhez. Kérem, fogadja a figyelemért, valamint a lengyel bajtársakhoz és hozzám intézett szavakért meleg köszönetemet. Hasonló meleg bajtársi érzelmekkel üdvözlöm a magyar katonák nemes célú szervezetét.

⁵ Finnlayson 2003. 41.

⁶ Anders, Władysław (1892–1970): az Anders-hadsereg a Szovjetunió és a lengyel emigráns kormány 1941. július 30-án kötött megegyezése nyomán a szovjetek által megszállt területen szerveződött. A Katynnál végrehajtott kivégzéssorozatát követően Anders tábornok 1942 tavaszán megtagadta az együttműködést a szovjetekkel. A brit nyomásra szabadon engedett katonákat a Közel-Keleten, brit parancsnokság alatt szervezték át, majd az olaszországi hadjáratban vetették be. Sipos 1997. 259–260.

A jószomszédi bensőséges viszonyt, mely országainkat egy ezredében keresztül egymáshoz fűzte, soha komoly félreértés vagy háború nem árnyékolta be. Népeink számtalanszor álltak vállvetve harcban a kereszténység és a szabadság eszméiért, amelyek ma újra halálos veszélyben forognak. Szent meggyőződésem, hogy múltunkat ugyanilyen őszinte együttműködés és boldogabb jövő fogja követni!”¹ Az együttműködési készséget Anders tábornok 1951. augusztus 20-án alkalmából küldött üdvözlő sorai is megerősítették: „Kedves Zákó tábornok! Engedje meg, hogy mind magam, mind a lengyel harcosok nevében őszinte barátságomat nyilvánítsam a magyar bajtársak iránt, az Önök nagy királyának, Szent Istvánnak emlékünnepe előestéjén. Nemzeteink ugyanannak a barbár ellenségnek az igája alatt görnyednek, de ugyanakkor mindkét nemzet mély meggyőződése is azonos, hogy a boldog felszabadulás nem késhet soká. Mi szilárdan hisszük, hogy nemzeteink harcosainak megingathatatlan, áldozatos együttműködése meg fogja hozni nemzeteink felszabadulását.”²

A szovjet megszállás alatt álló országok katonai emigrációinak nemzeti alapokon szerveződött egyesületei, a Lengyel Hadviseltek Szövetsége (Polish Ex-Combatants), a Száműzetésben lévő Cseh Légio (Czechoslovak Legion in Exile) és a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége Londonban, 1950-ben hozta létre a vasfüggöny mögötti népek katonai emigrációit összefogó Közép- és Kelet-európai Hadviseltek Szövetségét (Federation of Ex-Combatant Association from Central and Eastern Europe), amelyhez 1952-ben a szlovákok is csatlakoztak.³ A szervezet a vasfüggöny mögötti országok felszabadítását tűzte ki célul. Az egységes fellépés jegyében a nemzeti ellentétek átmeneti figyelmen kívül hagyását és a szervezet pártpolitikától való függetlenségét hangsúlyozták: „Ennek

a szövetségnek tagjai csak azok a közép- és kelet-európai emigrációs nemzetek katonai szervezetei lehetnek, amelyeknek országai jelenleg a vasfüggöny mögött szovjet megszállás alatt vannak. Ezek a katonai szervezetek mentesek kell, hogy legyenek minden saját kül- és belpolitikától, társadalmi és pártpolitikától. Nem foglalkozhatnak nemzeti, nemzetiségi vagy népi politikával sem, mert ezeknek a kérdéseknek a megoldását arra az időpontra halasztják, amikor a felszabadított országokban az emberi szabadságjogok gyakorlásának már nem lesz semmi akadálya” – olvasható a szervezet megalakításáról szóló tudósításban.⁴

A nagy tiszteletnek örvendő Guido Romanelli ezredes, aki 1919-ben a Budapestre delegált olasz katonai misszió vezetője volt, szintén felkarolta a közös emigráns haderő elképzelését. Sajtónyilatkozataiban azon véleményének adott hangot, amely szerint a bolsevizmus elleni harc terén a reguláris hadseregekénél fontosabb szerep vár majd az erősen motivált katonai emigrációra, „amelynek tagjai tüzes hittől lelkesítve készek mindent feltenni arra, hogy csillapíthassák a hazatérésre irányuló vágyukat és visszaállítsák elvesztett önálló államukat”⁵.

A közép- és kelet-európai katonai emigráció vezetői tisztában voltak vele, hogy elgondolásaikat kizárólag az amerikai politikai vezetés támogatásával tudják valóra váltani, ehhez mérten próbáltak támogatást szerezni a politikai befolyással bíró körökben. George F. Kennan, a Külpolitikai Tervező Csoport (Policy Planning Group) vezetője törekvéseiket fenntartásokkal kommentálta:⁶ „Országunkban létezett egy hangos, és nem is épp befolyás nélküli

¹ *Hadak Utján*, 4. évf. 1952. 36. sz. A társ-emigrációk katonai összefogása, 13.

² *Hadak Utján*, 4. évf. 1952. 35. sz. Romanelli ezredes a katonai emigráció hivatásáról, 2.

³ Kennan, George F. (1904–2005) amerikai diplomata 1944–1946 között a moszkvai amerikai nagykövetség ügyvivője, 1947-től a Külügyminisztériumon belül létrehozott Külpolitikai Tervező Csoport vezetője. Ő fogalmazta meg az ún. „hosszú táviratot”, amely meghatározta az Egyesült Államok kritikus viszonyulását a Szovjetunió politikájához. A *Foreign Affairs*-ban 1947 júliusában megjelent cikke a „feltartóztatási politika” meghatározó dokumentumává vált.

¹ *Hadak Utján*, 2. évf. 1950. 18. sz. Anders tábornok üdvözlő az MHBK-t, 4.

² *Hadak Utján*, 3. évf. 1951. 30. sz. Bajtársi élet, 15.

³ *Hadak Utján*, 4. évf. 1952. 40. sz. Bajtársi élet, 15.

réteg, amely nem egyszerűen akarta a háborút Oroszországgal, de nagyon is világos elképzelése volt arról, hogy milyen célból kellene megvívni azt. A háború utáni Szovjetunió nem orosz területeiről elmenekült bevándorlókra gondolok, főleg a frissen érkezettek, valamint néhányukra a kelet-európai csatlós államokból. Elgondolásuk, amelyhez szenvedélyesen és olykor ellentmondást nem tűrően ragaszkodtak, egész egyszerűen az volt, hogy az Egyesült Államoknak az ő érdekükben kell háborút vívnia az orosz nép ellen [...] Ezek a nemrégiben érkezett menekültek egyáltalán nem voltak befolyás nélküliek Washingtonban. Minthogy kapcsolódtak a nagyvárosokban található, egybefüggő szavazói blokkokhoz, képesek voltak közvetlen hatást gyakorolni az egyes kongresszusi tagokra. Időről időre sikeresen apelláltak a vallásos érzületre, s ami még ennél is fontosabb volt, a mindent elborító antikommunista hisztériára.”¹

Valójában a szovjet agresszió problémája már 1940 óta, a három balti állam, Észtország, Lettország és Litvánia annexiójától fogva a hivatalos amerikai külpolitika figyelmének fókuszában állt, az Amerikai Egyesült Államok nem ismerte el az erőszakos területmódosítást. A második világháború utáni események napirenden tartották a balti államok szovjet bekebelezésének problémáját, és 1953. június 27-én kongresszusi különbizottságot hoztak létre a balti államok annektálásának vizsgálatára. Charles J. Kersten képviselő, a különbizottság elnöke emigráns alakulatok megalakítására vonatkozó javaslatot terjesztett elő 1951-ben.² A kongresszus 1951. évi ülésorozatán 100 millió dolláros keretet irányzott elő a vasfüggöny mögötti országokból érkezett menekültek katonai meg-

¹ Kennan 2020. 83–84.

² Charles J. Kersten (1902–1972): az Egyesült Államok parlamentjének képviselője 1947–1955 között. 1953. július 27-étől az Észtország, Lettország és Litvánia szovjet annektálásának vizsgálatára alakított különbizottság elnöke. A bizottság feladatát 1954. március 4-től a kommunista agresszió vizsgálatának céljából létrehozott parlamenti különbizottság vette át.

szervezésére. A védelmi miniszter 1951. december 28-án utasította az Egyesített Vezérkari Főnökséget, hogy tegye meg a szükséges lépéseket a kongresszusi határozat végrehajtására. Az előzetes elképzelések szerint 25 könnyű ezred, egységenként 1400 emberrel került volna felállításra, amelyeket távlatilag a NATO katonai keretébe szándékoztak beolvasztani.³ A törvénykiegészítés reményt keltett a Közép- és Kelet-Európából kivándorolt katonai emigráció vezetőiben. A magyar hírszerzés értesülései szerint a Párizsban, 1952 márciusában tartott konferencián Anders a lengyel, Volcsek a bolgár, Kudlacsek a csehszlovák, Lankonai a litván, Petruczki a román és Zákó András a magyar katonai emigráció képviselőiben csatlakozási szándékukat kinyilvánítva közös memorandum benyújtásáról határoztak. Beadványukban arra kérték az Egyesült Államok kormányát, hogy az emigráns katonai alakulatok saját parancsnokaik vezénylete alatt, a NATO főparancsnokságának alárendelve vehessenek részt a küszöbönálló háborúban. A jelentés szerzője szerint az Egyesült Államok kormánya javaslatukat hallgatólagosan tudomásul vette.⁴

Az 1956-os forradalom leverése után a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala által kiadott Fekete könyv a Lodge-féle törvényt a következőképpen interpretálta: „Az amerikai kongresszus 1950-ben beiktatta az úgynevezett Lodge-törvényt. (Henry Cabot Lodge jelenleg Amerika ENSZ-delegációjának vezetője.) A törvény célja: kommunistaellenes »idegenlégió« toborzása mintegy 12500 fővel (évente 2500 fő), amelyet a továbbiak során felemelnének 25000 főre, és amelynek tagjai a szocialista országok menekültjeiből kerülnének ki. Ezek az emberek különleges kiképzésben részesülnek, és az amerikai hadseregben eltöltött ötévi szolgálat után megkapnák az amerikai állampolgárságot.”⁵

³ Borhi 1995. 285.

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-60/2. 39.

⁵ Ellenforradalmi erők... IV. 22.

MAGYAR MENEKÜLTEK NYUGATON

A NÉMETORSZÁGI HELYZET

Mielőtt rátérnénk a magyar katonai emigráció törekvéseire, érdemes közelebbről megvizsgálni a második világháború befejezése után Németországban rekedt magyar menekültek helyzetét. A polgári személyek legnagyobb lélekszámú csoportját a Németországba evakuált intézmények alkalmazottai és családtagjaik tették ki. A közhivatalok, vállalatok, leszerelt gyárak és üzemek Nyugatra telepítését az 1944. október 20-án kiadott kitelepítési kormányrendelet szabályozta. Akik a kitelepítési rendelet hatálya alá estek, elvileg nem vonhatták ki magukat annak teljesítése alól, bár sokan a jogszabályt kijátszva otthon maradtak. A Nyugatra került magyarok nagy része Ausztriában és Bajorországban érte meg a háború végét. Amikor Európában elhallgattak a fegyverek, Máday Béla, a Magyar Vörös kereszt munkatársa egymillió főre becsülte a német nyelvterületen tartózkodó magyar állampolgárok létszámát.¹ Ez a hatalmas embertömeg – miként Borbándi Gyula

¹ Az emigráció prominens kutatói, Borbándi Gyula és Puskás Julianna kutatásaik során ezt az adatot vették alapul. Borbándi 1989. 13. Puskás 1996. 72.

A magyar emigráció életrajza, 1945–1985 című kötetének bevezető soraiban hangsúlyozta – Magyarország lakosságának hozzávetőleg egytizedét tette ki. A kitelepítési törvény folytán nyugatra került magyar állampolgárok összetételét Kisbarnaki Farkas Ferenc kiürítési kormánybiztos az alábbiakban részletezte¹: „100.000 katona, 150.000 levente, 300.000 polgári személy (köztük 40.000 nyilas) és 250.000 népi német”². A kormánybiztos által közölt adatokhoz a koncentrációs táborokból szabadult honfitársainkat hozzászámítva hasonló létszám kerekedik ki.³

Németország kapitulációja után a Szövetséges Haderők Főparancsnoksága a *displaced person* (hontalan személy) elnevezésből rövidített DP megnevezéssel illette azokat, akik nem a származásuk szerinti országban tartózkodtak. A DP fogalmába eredetileg az 1939 és 1945 között Németországba hurcolt kényszermunkások, a német hadifogságba kerültek és a koncentrációs táborokban raboskodók tartoztak. A dipik később kiegészültek mindazon hontalan külföldiekkel, akik a náciizmus alatt kerültek Németországba és nem szándékoztak hazatérni hazájukba, illetve a szovjet kommunista uralom elől menekültek.⁴ A kényszermigráció áldozatairól az ENSZ 1946-ban létrehozott menekültügyi szervezete, az Inter-

¹ Kisbarnaki Farkas Ferenc (1892–1980): magyar katonatiszt, politikus. 1912-ben végzett a Ludovika Akadémián. Az első világháborúban csapattisztként szolgált, 1918-ban vezérkari tiszt tanfolyamot, 1920–1921-ben Hadiakadémiát végzett. 1924-től a 3. gyorsdandár vezérkari osztályán, 1928-tól a Honvédelmi Minisztérium kiképzési osztályán teljesített szolgálatot. 1930-tól a Hadiakadémia oktatója. 1938-ban kinevezték a Ludovika Akadémia parancsnokává, ezt a posztot 1943 augusztusáig töltötte be. 1943 augusztusa és 1944 októbere között a VI. hadtest parancsnokaként frontszolgálatra helyezték. 1944. október 23-án országos elhelyezési kormánybiztossá (kiürítési kormánybiztossá) nevezték ki, október 31-én vezérezredessé léptették elő. Kormánybiztosi pozícióját 1945. január 8-ig viselte. Az emigrációban igyekezett összefogni a hadifoglyokat és a menekülteket. 1946-ban az ő vezetésével jött létre az 1944–1945-ös emigráció első jelentős szervezete, a Magyar Szabadság Mozgalom. Magyarországon távollétében 1950. március 30-án életfogytiglani fegyházra ítélték. Szakály 2003. 94. Nyári 2018. 14–16.

² Farkas 1969. 12.

³ Néhány újabb kutatás ugyanakkor eltúloznak tekinti a milliós nagyságrendet. Kiss 2019. 133.

⁴ Borbándi 1989. 18.; Frey 2012. 95–96.

national Refugee Organization (IRO) gondoskodott, amelynek feladatkörét 1951 januárjától a United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) nevű szervezet vette át. Mindamellet, hogy a DP kategóriát a kényszermigráció áldozataira általános értelemben használták, az 1945 áprilisában megfogalmazott memorandum három csoportra osztotta a dipiket, különválasztva az Egyesült Nemzetek tagállamainak polgárait a volt ellenséges országok állampolgáraitól („ex-enemy DPs”) – akik közé a magyarokat is sorolták.⁵ A Harmadik Birodalom szövetséges országaiból érkezett menekülteket negatív jogi következmények sújtották, amelyek következtében a nemzetközi menekültügyi szervezet támogatásában 1948-ig nem részesülhettek.⁶ A katonákat hadifoglyokká nyilvánították és táborokba zárták, valamint megkezdték a háborús bűnökkel vádolt felelősök felkutatását.

A hadifoglyok elhelyezése és ellátása komoly terhet rótt a megszállt övezetek katonai igazgatására, a szövetségesek ezért arra törekedtek, hogy a dipiket az általuk megszállt területekről lehetőség szerint hazaszállítsák. Törekvésük olykor ellenállásba ütközött, sőt tragédiába torkollott. Borbándi Gyula a következőket jegyezte fel ezzel kapcsolatban: „A repatriáló bizottságok munkáját a szövetséges katonai kormányzat előmozdította, segítette, olykor az erőszaktól sem riadva vissza, hogy a dipik hazatérjenek. Különösen a szovjet repatriáló bizottságok tevékenységének amerikai támogatása okozott sok helyütt megütközést és felháborodást. Nem egyszer közös szovjet–amerikai erőszak kényszerített oroszokat, ukránokat, baltiakat hazatérésre abba az országba, ahol a visszatértekre halál vagy kényszermunkatábor várt. A dipik botrányosnak érezték a velük szemben olykor tapasztalt és emberi tragédiákat is okozó szovjet–nyugati együttműködést. A németek oldalán harcoló Vlaszov hadsereg 2200 tisztjéből néhány száz öngyilkos lett,

⁵ Borbándi 1989. 18–19.

⁶ Kiss 2019. 130.

mielőtt átadták volna őket az ausztriai Judenburghban a szovjet hadseregnek. Az UNRRA¹ egy 1946 májusi adatfelvétele szerint tíz lengyel dipiből nyolc megtagadta a hazatérést.²

A Magyarországról kikerültek nagy része 1945 nyarán és őszén szervezeten vagy egyénileg hazatért Magyarországra. A Vöröskereszt, nyilvántartásai szerint, 1945. szeptember 10. és 1946. június 30. között összesen 455.305 személy hazajuttatásában működött közre.³ Mivel többségük úti okmány nélkül lépte át a határt, az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeleti úton szabályozta a hazatérés körülményeit.⁴ A belügyminiszter 1946. február 1-jén hatályba lépett rendelete személyes jelentkezésre kötelezte a visszatérőket, akik kötelesek voltak a megérkezésüket követő három napon belül jelentkezni a tartózkodási helyük szerint illetékes elsőfokú rendőrhatalóságnál.⁵ A hazatérők politikai „átszűrésére” ún. szűrőtáborokat létesítettek, amelyekben politikai nyomozók ellenőrizték, hogy „fennforog-e a hazatérőnél olyan körülmény, mely vele szemben rendőrhatalósági intézkedés vagy népbünyészi eljárás megindítását teszi indokolttá”⁶.

Miközben a közigazgatási kar és a honvédség állományának tagjai szintén készültek a hazatérésre, a szovjetek által ellenőrzött országrészekből már a háború vége előtt szállingóztak a hírek a korábbi közigazgatás intézményrendszerében dolgozók internálásáról.⁷ A Honvédelmi Minisztérium és a Hazahozatali Kormánybiztosság adatai szerint 1946 márciusáig 114.900 katona esett

¹ United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA): A 44 ország által aláírt egyezmény keretében 1943. november 9-én felállított segélyszervezet célja a háború által sújtott országok segélyezése, gazdaságuk talpra állításának támogatása volt.

² Borbándi 1989. 20.

³ Erdős 2016. 43.

⁴ 215.645/1945. IV. 12. B.M. rendelet *Magyar Közlöny*, 1946. február 7. 2.; 4.340/1945. M.E. sz. rendelet az útlevevény újabb szabályozása tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. július 7. 2.; 217.098/1946. IV. 12. B.M. sz. rendelet, *Magyar Közlöny*, 1946. február 16. 2.

⁵ Erdős 2015. 183–184.

⁶ Uo. 187.

⁷ M. Kiss 2011. 184–185.

át a szűrőtábori vizsgálaton, és tért haza.⁸ Az egykori hadifoglyok tapasztalatai szerint a kihallgatók a „nyilasság vagy valamiféle háborús bűnösség gyanújába” akarták keverni az igazolandó személyeket. Számonkérték rajtuk, hogy annak idején miért vonultak be, miért nem tagadták meg a behívó parancsot, végül „miért mentek nyugatra hazaárulónak”.⁹

A hazatérőkkel szemben alkalmazott bánásmódról a szűrőtáborok kihallgatóinak módszerei ellen tiltakozó zalaegerszegi munkásgyűlés kapcsán keletkezett dokumentum tájékoztat: „... a nyugatról hazatérő foglyokat állítólag pofozzák, gumibottal verik és így akarják kikényszeríteni belőlük az esetleg el nem követett bűnöket is.”¹⁰ Az 1945. szeptember 10. és 1945. október 22. között repatriált 80.108 főből a szűrőtáborokban lefolytatott ellenőrzés nyomán 2264 személyt, 2067 hadifoglyot és 197 polgári személyt büntetőtáborba internáltak.¹¹ A honvédség egykori tisztjeit különösképpen fenyegette az esetenként jogos, de általában alaptalan számonkérés veszélye. A kockázatos hazatérés és a küzdelmes emigránslét közötti választás körül forgó családi diskurzusok életre szóló nyomot hagytak a korszakot gyerekfejjel átélt menekültek emlékezetében. Az átmeneti menekültlét állandósulása, vagyis az emigránssá válás Gázsó Dániel Ludányi Andrással készített életinterjújában az alábbiakban kapott hangot:

„GD: Mi volt a hosszabb távú tervetek? Ausztriában akartatok maradni, vagy tovább akartatok onnan vándorolni?”

LA: Mi reméltük, hogy ez egy ideiglenes helyzet, hogy az oroszok hamarosan kivonulnak Magyarországról, és akkor mi hazamehetünk.

⁸ Nyári 2018. 40.

⁹ Erdős 2015. 194.

¹⁰ Uo. 193.

¹¹ Feitl 2004. 94.

GD: Mikor vált számotokra egyértelművé, hogy nincs visszaút Magyarországra?

LA: Amikor megkaptuk a leveleket a magyar rokonoktól, hogy édesapát körözik, és hogy semmiképp se menjünk haza. Nem is tudom, hogy adták fel ezeket a leveleket, de valahogyan eljutottak hozzánk. Így aztán kint maradtunk.¹

A hontalanság bizonytalansággal teli átmeneti periódusa a legtöbb esetben háromtól hat évig tartott. A menekültek ezalatt megjárták a menekülttáborokat, és kénytelenek voltak szembenézni a hazától való végleges elszakadás gondolatával.²

A német nyelvterületen maradt menekültek gondozására civil kezdeményezések eredményeként létrejött irodák és bizottságok vezetői a helyben tartózkodó magyarokból verbuválódtak.³ Taubinger László Münchenben, 1945 őszén hozta létre a Magyar Jóléti Bizottságot az amerikai megszállási övezetben rekedt magyar menekültek érdekeinek képviselőjévé. Az amerikaiak *Representation of Displaced Hungarians in the US Zone* néven regisztrálták a szervezetet, amely az amerikai megszállási zónában élő magyarok hivatalos képviselőjévé vált. A szervezet a hadifoglyok leszerelésében, a segélyezésben, a repatriálásban és a magyar javak nyilván tartásba vételében működött közre.

Taubinger betegségére hivatkozva 1946. június 1-jén lemondott, helyébe Hennyey Gusztáv vezérkari ezredes, a Lakatos-kormány egykori külügyminisztere lépett⁴, aki 1952. november 24–26-án

kelt beszámolójában idézte fel a menekültügyi munka megkezdésének áldatlan körülményeit: „Felkérésre Münchenben megkezdtem működésemet úgy az amerikai, mint a német hatóságok felé, hogy a menekültek megsegítésére lehessenek. Megszerveztük a Magyar Menekültügyi Irodát, amely 117 körzetvezetőből és 7 tartományvezetőből állott. Az iroda alapszabályok alapján dolgozott, és az egyházakkal szoros összműködésben állott. 1949-ben a MNB Magyar Nemzeti Bizottmány bízott meg képviselőjével. Feladatunk a többi menekültcsoporttal összehasonlítva sokkal nehezebb volt, mert alig voltak táboraink, és menekültjeink szétszórtnak voltak elhelyezve. Sem az UNRRA sem az IRO nem vett védelmébe és semmilyen támogatásban nem volt részünk.”⁵

Nyelvismeretük és szervezőkészségük folytán más is katonatisztek jelentős részt vállaltak a menekültek képviselőjében. A salzburgi irodát Nagy Mihály ezredes⁶, a bregenzit Vasváry József tábornok⁷, a düsseldorfit Sónyi Hugó tábornok vezette.⁸ A Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselőivel folytatott tárgyalások nyomán a magyar kormány a hazatérők ellenőrzésére 1945. szeptember 1-én külön szervezetet hozott létre. A Hazahozatali Kormánybiztosság névleg a Miniszterelnökség alá tartozott, a kormánybiztosi posztot a mauthauseni lágert megjárt szociáldemokrata Millok Sándor

pal később vezérezredessé léptették elő. Az október 16-i nyilas puccs után letartóztatták, Sopronkőhidára, majd Bajorországba szállították. Szabadulását követően a magyar kormány kérte kiadatását, amit az amerikaiak elutasítottak. 1946-tól 1956-ig a Münchener Magyar Menekültügyi Iroda vezetője, 1956 után Bonnban magyar tanácsadó. Szakály 2003. 133–134. Szakály 2015. 152–153. Nyári 2018. 16.

⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/9. 170.

⁶ Nagy Mihály (1901): katonatiszt, 1942-ben elnyerte a német Sasrend Érdemkereszt II. és III. fokozatát. 1945. április 30-án ezredessé léptették elő. A Nemzeti Ellenállási Mozgalomban a katonai ellenállásban végzett tevékenységéért 1946. augusztusában a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozatával tüntették ki. *Magyar Közlöny*, 1946. 193. augusztus 27. 1.

⁷ Vasváry (Eisensehr) József (1898–1984) altábornagy: 1935–1941 között katonai attasé Belgrádban és Athénban, belgrádi állomáshellyel, 1942. augusztus 1-től 1943. augusztus 1-ig a Honvéd Vezérkar főnöke, 2. osztály osztályvezető, 1943. október 1-től 1945. májusig hadosztály-, majd hadtestparancsnok. Szakály 2015. 240.

⁸ Nagy 1974. 60.

¹ Gazsó 2020. 203.

² Várdy 2000. 444.

³ Erdős 2018. 137.

⁴ Hennyey (Erb) Gusztáv (1888–1977) vezérezredes: Harcolt az első világháborúban, 1918–1919-ben a miniszterközi fegyverszüneti bizottság előadója, utána Párizsban, Belgrádban és Athénban katonai attaséként működött. 1931. május 1. és 1937. augusztus 1. között a vezérkari főnökség 2. osztályát vezette. 1941 februárjától 1942 októberéig a II. hadtest parancsnoka, ezt követően 1943 novemberéig a gyalogság felügyelője, majd 1944 augusztusáig a Honvédelmi Minisztérium munkaügyi főcsoportjának főnöke. 1944. augusztus 29-én Horthy kérésére elvállalta a külügyi posztot Lakatos Géza kormányában, pár nap-

politikai államtitkár töltötte be.¹ A szervezet által végzett politikai ellenőrzési tevékenység a kommunista politikai rendőrség irányításával megbízott Tömpe András rendőr ezredesnek, a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének a vezényletével folyt.² A téma szakértője, Erdős Kristóf megállapítása szerint a Belügyminisztérium égisze alá tartozó Hazahozatali Kormánybiztosság működése egyértelmű bizonyítékát nyújtja a jelenkorkutatásban immáron elfogadott azon álláspontnak, amely szerint a diktatúra alapjainak lerakása a politikai rendőrség vonatkozásában már 1945 elején megkezdődött.³

A müncheni irodában Hennyey Gusztáv Millok Sándor hazahozatali kormánybiztossal együtt intézte a magyar menekültek hazatelepítését, munkájukat a Magyar Vöröskereszt ausztriai és németországi kirendeltségének vezetője, Máday Béla segítette.⁴ Millok Sándor hazatelepítési kormánybiztos 1947. április 23-án írott jelentése még hozzávetőleg 40 ezerre tette azoknak a magyaroknak a számát, akik német nyelvterületen, azaz Németországban és Ausztriában várták hazaszállításukat.⁵ A diplomácia terén otthonosan mozgó Hennyey érdeme volt, hogy az ENSZ Nemzetközi

¹ Millok Sándor (1887–1959) szociáldemokrata politikus: 1931–1944-ben a budapesti törvényhatósági bizottság tagja, 1941–1944-ben a *Népszava* felelős szerkesztője. A német megszállók letartóztatták, a mauthauseni koncentrációs tábor foglya lett. 1945. június 13-tól 1946. június 11-ig miniszterelnökségi politikai államtitkár, 1945. augusztus 31-től 1947. május 31-ig hazahozatali kormánybiztos. 1948-ban kizárták a Szociáldemokrata Pártból, később a Csepel Autógyár munkása. Ld. Erdős 2015. 177.

² Tömpe András (1913–1971): az 1930-as évek elején csatlakozott a Kommunisták Magyarországi Pártja ifjúsági szervezetéhez, majd harcolt a spanyol polgárháborúban. 1945 januárjában Erdei Ferenc belügyminiszter megbízásából hozzákezdett a Magyar Államrendőrség Politikai Osztályának megszervezéséhez, májusban pedig a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának vezetőjévé nevezték ki. 1945. augusztus 30-tól hazahozatali kormánybiztos-helyettes. 1947–1959-ben a szovjet hírszerzés rezidense Argentínában. Hazatérését követően a hazai állambiztonság egyik irányítója a hírszerzés területén. 1962-es nyugdíjazását követően előbb az MSZMP KB Adminisztratív Osztályát vezette, 1963-tól 1967-ig a Corvina Kiadó igazgatója, 1967–1968-ban a Magyar Népköztársaság nagykövete az NDK-ban. Ld. Erdős 2015. 177, 137–138.

³ Erdős 2015. 194.

⁴ Nyári 2018. 110–111. Erdős 2018. 138.

⁵ Erdős 2018. 156.

Menekültügyi Szervezete a magyar menekültek vonatkozásában eltörölte az ellenséges államok polgárait sújtó jogi korlátozásokat, és a müncheni irodát a magyar menekültek hivatalos képviselőjének ismerte el 1949 júliusában:⁶ „A kivándorlás kérdése 1947 második felében merült fel a politikai változással kapcsolatban. Ennek előfeltétele az IRO tagsága volt. Megoldása nehéz problémát jelentett, melyet csak úgy tudtam megoldani, hogy személyesen jártam el a kérdésben Párisban és Genfben, míg végre 1948 elején az IRO-ba felvettek, ami csak kivándorlásra, de nem »care and maintenance«-re jogosított. 1951. december 31-ig 105.528 magyar bírt IRO-tagsággal.”⁷

Hennyey emlékiratában élete nehéz időszakaként jellemezte a németországi magyar emigráció élén töltött 15 esztendő, melynek során a szerteágazó problémák megoldása rendkívül sok időt, türelmet és utánajárást követelt.⁸ A Portugáliában élő exkormányzó 1949. október 18-án kelt levelében méltatta áldozatos munkáját: „Nincs a magyar emigrációnak még egy tagja, aki annyit dolgozott, szaladgált, könyörgött volna honfitársai érdekében, mint ő.”⁹

Miként Várdy Béla monográfiájában megállapította: a ’45-ös és a ’47-es emigránshullám javarészt felsőfokú végzettséggel rendelkező, középkorú, családostól állt. A jogi fakultásokon és katonai akadémiákon szerzett diplomák, amelyek Magyarországon utat nyitottak a közigazgatási pályák irányába, külhonban azonban hasznavehetetlennek bizonyultak.¹⁰ Az egykori katonatisztek és köztisztviselők nehezen tudtak váltani, a letelepedni szándékozók esetében a talpon maradás megkerülhetetlen feltétele volt a társadalmi hierarchiában lefelé irányuló mozgás tudomásul vétele. A fenti megállapítás érvényét megerősíti Nyári Gábor

⁶ Kiss 2019. 138.

⁷ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/9. 171.

⁸ Hennyey 1992. 162.

⁹ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 348.

¹⁰ Várdy 2000. 448, 459.

következtetése: „A magyar menekültek többsége szellemi foglalkozású vagy fegyveres szervezet tagja volt. Azonban az adott helyzetben a DP-k szinte kizárólag kemény fizikai munkákat kaptak. A legtöbben a következő munkákban tudtak elhelyezkedni: fakitermelők, gyári, üzemi munkások, alkalmi napszámosok, mezőgazdasági munkások, irodai, raktári alkalmazottak. A legtöbb DP csak nehéz és kevés bérrel járó alkalmi munkát kapott, mivel a munkáltatók feltételezték későbbi kivándorlási szándékukat.”¹

A Németországban, illetve Ausztriában rekedt menekültek életkilátásait behatárolta, hogy a porig rombolt Németországban különösen nehéz feladatnak bizonyult az új egzisztencia kiépítése. A magyar menekültek többsége ezért az Egyesült Államokba akart továbbvándorolni. Koszorús Ferenc vezérkari ezredes özvegye visszaemlékezésében a következőket jegyezte fel ezzel kapcsolatban: „A közvetlen háború utáni németországi emigrációs években igen nehéz volt a megélhetés. A németeknek maguknak sem volt elég lakásuk a bombázások miatt. Állást, munkát kapni emigránsok számára majdnem lehetetlen volt. Sokan feketéztek mindennel, amivel csak lehetett. Mi ezt nem tettük, inkább saját – igen kevés – értékeinket adogattuk el, ékszer, filmgépet, persze potóm áron, ahogy lehetett. Én kaptam néhány rajzmegrendelést.”² Miközben Koszorús Ferenc a németországi és ausztriai menekült Magyar Református Egyház konzisztóriumának választott világi elnökeként tevékenykedett, ő maga a Nemzetközi Menekültügyi Szervezetnél (IRO) 1947-től fogva egészen 1951-es amerikai kivándorlásáig szintén raktári munkásként kereste kenyerét.

A menekültek bevándorlásáról intézkedő törvényjavaslat 1948-ban került az Egyesült Államok törvényhozása elé. Az amerikai kongresszus 1948. június 25-én 202.000 főben határozta meg az elkövetkező két évben letelepíthető kelet-közép-európai menekült-

kvótát.³ A németországi magyar emigránsok közül ekkor 16.718 fő vándorolt ki a tengerentúlra. A menekültek bevándorlását megkönnyítő 1952-es és 1953-as menekültügyi törvények hatására őket további 9659 fő követte.⁴ A nyilasok és a háborús bűnösök mellett hivatalosan azok a katonák sem nyerhettek bebocsátást az Egyesült Államokba, akik fegyverrel harcoltak az amerikai hadsereg ellen. Ily módon a magyar katonák felemás helyzetbe kerültek, mivel a fennálló hadiállapot ellenére valójában csupán kivételes esetekben, leginkább a légvédelem terén kerültek közvetlen fegyveres konfliktusba az amerikaiakkal. 1950-től az egykori katonák a Müncheni Magyar Irodán keresztül kérvényezhették kitelepedésüket, ám őket egy külön IRO-bizottság ellenőrizte. Mivel ez nagyon lelassította a folyamatot, a Magyar Nemzeti Bizottmány és annak vezetője, Varga Béla közbenjárására az eljárás menetét megváltoztatták: az amerikai kongresszus által 1952. július 27-én elfogadott új bevándorlási törvény már nem korlátozta a volt katonák beutazását, illetve letelepedését az Egyesült Államokban.⁵ A korábban idézett életinterjú alanya, Ludányi András családja életének fontos fordulópontjaként idézte fel az Egyesült Államok határainak megnyílását: „Aztán meghallottuk, hogy '48 vége felé az amerikaiak megváltoztatták a bevándorlási törvényüket, és beengedik a volt ellenséges államok menekültjeit, tehát nemcsak a lengyeleket, meg azokat, akik az ő oldalukon harcoltak, hanem minket, magyarokat is, de csak akkor, ha be tudjuk bizonyítani, hogy nem voltunk se nyilasok, se kommunisták. És hát az édesapám nem volt egyik sem, katonatiszt volt, azoknak nem is volt szabad politikai párthoz tartozni.”⁶

A bajor statisztikai hivatal (Das Bayerische Statistische Landesamt) 1948–1949-ben mérte fel a Németország amerikai megszáll-

¹ Nyári 2018. 57.

² Koszorús 1987. 19, 28–29.

³ Nyári 2018. 59.

⁴ Várdy 2000. 445–447.

⁵ Nyári 2018. 60.

⁶ Gazsó 2020. 203.

lasi övezetében, azon belül a Bajorországban tartózkodó külföldi állampolgárok létszámát. Amíg 1948. április 1-én 20.644 magyar menekültet regisztráltak – ebből 18.486 fő élt Bajorországban –, az amerikai megszállási zónában tartózkodó menekültek száma 1949. szeptember 30-ra 18.874 főre, a Bajorországban tartózkodóké 16.649 főre csökkent.¹ A Magyar Menekültügyi Iroda munkatársa 1951. augusztus 8-án mutatott rá a magyar menekültek öt év alatt bekövetkezett tömeges tengerentúli kivándorlására: „E téren az utóbbi időben itt jelentős változás állt be, amennyiben a nagyszámú kivándorlásnak súlypontját a tengeren túli országokba helyezte. Itt már csak az idősebb korosztályok tagjai maradnak, vagy olyanok, akik valami oknál fogva végleg itt akarnak maradni.”² A Német Szövetségi Köztársaság területén élő magyar menekültek száma 1962-re hozzávetőleg 25.000 főre apadt. Nagyobb csoportjaik München és Köln környékén telepedtek le. Hozzávetőleg 6000-7000 fő élt Bajorországban, közülük 3900 fő Münchenben, a tartomány fővárosában.³

A KATONAI EMIGRÁCIÓ SZEREPELFOGÁSA

Borbándi Gyula megállapítása szerint a magyar politikai emigráció szerepe az első években egyértelmű volt: „A magyar politikai emigráció feladata 1953 nyaráig meglehetősen könnyű volt, hiszen alig kellett mást tennie, mint tagadni és tiltakozni. Tagadni a közösséget a Magyarországon a kommunista hatalomátvétel után kialakult rendszerrel és annak illetékességét a magyar nép képviselőit, tiltakozni a demokrácia eltűrése és a Rákosi-féle önkényuralom ellen.”⁴

¹ Kiss 2019. 134.

² ÁBTL 3.2.3. Bt-138/1. 88.

³ ÁBTL 3.2.3. Bt-138/4. 198.

⁴ Borbándi 1989. 343.

A magyar emigráns szervezetek megalakításának gyökerei a németországi menekülttáborokig nyúlnak vissza. Vezetőik a magyarságtudat megőrzése céljából hozták létre őket, megalakításuk hátterében a hazatérésre való felkészülés állott. Ezekben a szervezetekben a politikai színpad minden árnyalata képviselve volt, az egyetlen tényező, amely összekötötte őket, közös szovjet- és kommunistaellenességük volt. A kialakult hidegháborús helyzethez alkalmazkodva mindegyikük Magyarország felszabadítását, társadalmi és politikai átépítését tűzte ki célul.⁵ Az 1940-es évtized végén kidolgozott terv az emigráció egységének biztosítására pártpolitika felett álló, „hivatásrendi elveken” nyugvó emigráns szervezetek megalakítására tett javaslatot: „Szükséges tehát, hogy az emigrációs életben oly központok és testületek alakuljanak, amelyek a politikai párttagozódástól távol állanak, illetve nem helyezik a politikai párttagozódást minden egyéb szempont fölé. Ilyen csoportok megalakítása az emigrációs élet három szektorán vihető keresztül: a.) Honvédség. Csendőrség. B.) Kulturális és karitatív szervezetek. C.) Ifjúsági szervezetek (cserkészlet, egyetemisták) Az emigrációt fel kell szólítani, hogy minden erejével támogassa e csoportokat.”⁶

Az első „szektor”, az egykori fegyveres testületek állományának tagjai az elsők között reagáltak a felhívásra. Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes 1946-ban hívta életre a katonai irányítás alatt álló Magyar Szabadság Mozgalmat (MSZM), amely a katonák mellett civileket is tömörített. A harminckét országban működő mozgalom 1953-ban már 21.268 taggal rendelkezett.⁷ A másik nagy létszámú szervezet, a Zákó András vezérőrnagy által vezetett Magyar Harcosok Bajtársi Közössége kizárólag katonákat vett fel

⁵ Várdy 2000. 463.

⁶ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 341.

⁷ Várdy 2000. 465.

a tagjai közé.¹ Programját az 1949 novemberében Amerikában kiadott tájékoztató körlevél foglalta össze: „szellemi és érzelmi közössége ama magyaroknak, akik a bolsevizmus elleni harcot akár fegyverrel a kézben is hajlandók vállalni”². Ők Európában és a tengerentúlon is kiépítették hálózatukat, jelentős főcsoporttal rendelkeztek Ausztriában, Nyugat-Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban, a tengerentúlon az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában. Azokban az országokban, ahol jelentősebb számban éltek a katonai emigráció tagjai, kisebb helyi szervezeteket hoztak létre, és 1953-ban már 23 országban 31 területi szervezettel, 14-20.000 taggal működtek. Az egyes csoportok levelezés útján, továbbá az 1949-ben megindított *Hadak Utján* címmel havonta megjelenő tájékoztató körlevél révén tartották a kapcsolatot. Lapjuk az egyesület hírei mellett második világháborús hadtörténeti visszaemlékezéseket és rövidebb terjedelmű hadtörténelmi tanulmányokat közölt.³

A katonai emigráció stratégiáját illetően a pártpolitikától független összefogás fontosságát hangsúlyozták: „A magyarországi szovjet megszállás és az azt követő kommunista berendezkedés megszüntette az ország szuverenitását, az önálló nemzeti gondolat szószólóit és az állami élet képviselőit elnémította, vagy »hontalanságba« üldözte. Magyarországon már nem »csatlós« vagy »idegen zsoldban álló«, hanem moszkvai, tehát kifejezetten idegen rendszer van uralmon, mely az egész magyar népet a megszálló csapatok és a magyarnak álcázott politikai rendőrség terrorja alatt tartja. Az idegen diktatúra elől menekült emigráció tehát nem

¹ Zákó András (1898–1968) vezérőrnagy: 1939. január 15-étől a Legfelső Honvédelmi Tanács Vezértitkárságának vezetője, 1940. október 1-jétől a Hadiakadémia tanára. 1944. október 16-ától a 2. vkf. Osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjévé nevezték ki. Utóbbi beosztásából 1944. november 1-jétől felmentették. 1945 májusában amerikai hadifogságba került. Az emigrációban a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének alapítója, haláláig a szervezet központjának a vezetője. Sipos 1997. 482. Szakály 2003. 376.

² Borbándi 1989. 77.

³ Várdy 2000. 465–466.

egyetlen társadalmi osztályt, pártot vagy rendszert, hanem a szabadságát veszített országot, az egész magyar népet képviseli. Nem a hatalmat gyakorló valamilyen belső, hanem az országot megszállva tartó idegen rendszer megdöntéséért küzd. Célja nemcsak a belpolitikai rendszerváltozás kieroszakolása és a hatalom megszerzése, hanem azt megelőzően az ország szabadságának visszaszerzése: a felszabadítás.”⁴

Katonapolitikai elképzeléseik homlokterében a küszöbönálló harmadik világháború állt. Az MHBK küldetésének tekintette Magyarország szovjet megszállás alóli felszabadítását; célja megvalósítása végett tagjai számára lehetővé tette a nyugati titkosszolgálatokkal való együttműködést.⁵ A kooperáció igénye kölcsönösnek mutatkozott, hiszen a hidegháború kezdeti időszakában a nyugati hatalmaknak is szükségük volt a Kelet-Európából emigrált szakértők helyismeretére.⁶ Az MHBK hírszerző csoportja 1953-ig a francia titkosszolgálat (SEDCE, Service de Documentation Extérieure et de Contre-Espionnage, Külföldi Hírszerző és Kémelhárító Szolgálat) felügyelete alatt működött. Ám a magyar katonai ellenállási mozgalom hírszerző szolgálatának kiépítésére 1948-ban kidolgozott javaslat távlatilag már akkor is amerikai partnerségi viszonyban gondolkodva tett javaslatot egy magyar irányítás alatt álló regionális hírszerzési központ felállítására. A javaslat szövegét olvasva jól kiérezhető a magyar pozíciók megerősítésének szándéka:

1. A jelenlegi H. [hírszerzési] helyzet hiányosságai:

A szovjet elleni amerikai H.-t különösen közép- és kelet-európai viszonylatban meglehetősen erőtlenség jellemzi. Ennek oka a szervezet célszerűtlenségében keresendő.

⁴ *Hadak Utján*, 2. évf. 1950. 16. sz. Katonai erő kifejtés az emigrációban, 13.

⁵ Nagy 1974. 42–43.

⁶ Radnóczy 1998. 734, 736.; Billnitzer 2017. 262.

A látszat szerint ugyanis az offenzív hírszerzéssel megbízott számos amerikai szerv működése nincs kellőképpen összhangba hozva, de a hírszerző területek sincsenek elosztva. Ez a felderítő munkát hézagossá és gazdaságtalanná teszi. Előfordul, hogy a szovjetnek mindenképp ártani akaró közép- és kelet-európai hírforrás a híryanagot több nyugati hatalomnak, de még több amerikai hírszerző szervnek is átadja egy időben. Így a hírforrás hitele kétséges, és a hír valódiságának bemetszhetősége rendkívül nehéz.

2. A H. hiányosságok magyarázata:

A hiányosságok két okkal magyarázhatók:

- a) Tapasztalat hiánya Európában
- b) Tájékozatlanság az idegen viszonyokkal szemben.

a)-hoz: Az amerikai és európai hírszerzés között ugyanis lényeges különbségek vannak.

Az amerikai hírszerzés jellemzői: nagy méretek, a felderítendő területek nagy távolsága, a határok biztonsága a gyors lerohanás veszélyével szemben, és ennek folytán jobban határolt felderítési feladatok. Ilyen körülmények között a hírszerzés egészen más szervezést és hírszerző tervet kíván, mint az európai kontinensen, hol a tekintetbe jövő ellenséges területek, több irányban is, egészen közel fekszenek egymáshoz, ahol az ellenséges haderők a határokon állnak, és így a készenléti fokhoz mérten a lerohanás veszélye mindenkor fennáll. Az amerikai hírszerzés az európai kontinensen e téren a háború befejeztével új helyzet előtt áll. Tapasztalatokkal nem rendelkezik, ezek megszerzésére pedig idő nem áll rendelkezésre. A szovjet-orosz H. terület az erős elhárító szervezet következtében

amúgy is igen nehéz. A szakítás a két fél között minden pillanatban bekövetkezhet! Addig a H. szervezetnek működésre készen kell állnia!

b)-hez: Az amerikai hírszerzés az irányításban is nehézségekkel küzd, mert a közép-, de főleg a kelet-európai népek lélektanát, szokásait, életformáját nem ismeri. E téren még a kontinentális németek is tapogatóztak úgy a háború előtt, mint alatta is, és joggal állíthatjuk, hogy a magyar hírszerzés minden téren kimagasló és megbízhatóbb eredményeket ért el, mint a német. A németek lépten-nyomon igénybe vették a magyar H. szervezetet keleti vonatkozásban.

3. Javaslat a H. átszervezésére:

A szovjet elleni H. tökéletesítése érdekében az alábbi javaslatot tesszük:

Közép- és kelet-európai hírszerzés megszervezése és vezetése bízzassék egy erre a célra megszervezett magyar H. központra, mely közvetlenül az amerikai katonai hírszerzés központi szervének lenne alárendelve. A különböző CIC szerveknél lévő magyar H. szervek is ennek a központi magyar szervnek lennének alárendelve. [...]

Indoklás:

A közép- és kelet-európai viszonyokkal ismerős magyar H. a feladatokat sokkal egyszerűbben és gyorsabban oldja meg, mint a viszonyokkal ismeretlen más H.

¹ CIC: The United States Army Counter Intelligence Corps a második világháborútól a hidegháború korai szakaszáig az Egyesült Államok hadseregének elhárító szerve. 1961-től az amerikai hadsereg hírszerző szerve (U.S. Army Intelligence Corps) vette át a szerepét.

Az orosz bolsevizmust gyűlölő magyarságban igen számos, értékes hírforrás akad, ha saját, nyugaton lévő részeivel kerül e téren szembe.

A magyar H. nemzeti kisebbségei révén mélyen be tud hatolni Romániába, Szlovákiába, Jugoszláviába és a jelenlegi szovjet Kárpátaljára.¹

Az emigráció vezetői túlzott elvárásokkal tekintettek a nyugati hatalmakkal folytatott együttműködés elé; a kooperáció folytán kedvezőbb tárgyalási pozíciókat reméltek hazájuk számára – a várva várt politikai fordulatot követően: „Eljöhet az idő, amikor a Nyugat fegyverkezése eléri azt a színvonalat, amelyen már az esetleg támadó ellenség rohamának megtörésére biztosan számíthat. Eljöhet az az idő is, amikor ez a roham már küszöbön áll, tehát időszerűvé válik a kérdés, hogy mi történjék az ellenséges roham megtörése után; hogy az elhárításban elért sikert hogyan kell majd ellentámadással, az ellenség erejének teljes megtöréséig kimélyíteni. Ez lesz az az időpont, amikor a Nyugat a hontalan magyarságnak a nemzet összessége nevében hallatott szavát már „hivatalosan” is figyelembe veheti. Az események akkor gyors ütemben fognak peregni. Fortuna szekerére csak az tud felülni, aki felkészülten várja a felugrás meglepetésszerűen érkező, rövid pillanatát. [...] Számunkra ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy addig a saját erőnkől kell mindent úgy előkészítenünk, hogy kérésünket adott időben habozás nélkül teljesíthessék, helyünket a Nyugat haderejében idejében elfoglalhassuk és abban nemzetünket múltunkhoz és jövő igényeinkhez méltóan képviselhessük. Az a fontos, hogy a nemzetnek jövőendő sorsa kialakításához a hozzászólás jogát mindenképpen biztosítsuk.”²

Az MHBK és hírszerző csoportja értelemszerűen a szovjet irányítás alatt álló hazai titkosszolgálatok célkeresztjébe került. Miként a BM II. Főosztály 1956-ban tartott értekezletének jegyzőkönyve rámutatott, a magyar hírszerzés ügynökeinek 70 százalékát az MHBK vonalán foglalkoztatták³: „A MHBK a katonai emigrációt, amely anyagi támasz nélkül élt nyugaton, Magyarország elleni hírszerző (elsősorban katonai hírszerzés), diverziós és egyéb aknamunkára szervezte és képezte ki. Ezt a tevékenységet a szervezeten belül »illegálisan« folytatták. Rendszeressé tették és elmélyítették kapcsolataikat a francia hírszerző szervekkel. Ugyanakkor kezdettől fogva megvoltak a kapcsolataik az amerikai hírszerző szervekkel is. A MHBK hírszerzése Zákó erőfeszítései ellenére eléggé decentralizált volt. A különböző csoportok, bár a központ irányítása alatt állottak, de öntevékenyen is folytatták a hírszerzést. 1948-tól az egyre sűrűbben hazaküldött MHBK hírszerzőknek rendszeresen feladatuk adták, hogy elsősorban a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok ellen folytassanak felderítést. Feladatuk volt felderíteni a szovjet csapatok elhelyezési körleteit, objektumait, repülőtereit stb.”⁴

Nagy port vert 1949 februárjában Dósa Attilának, az MHBK offenzív vezetőjének Bécsben történt elrablása, majd kivégezése, 1950 januárjában pedig utódjának, Kovács Attilának elrablási kísérlete, amely Kovács halálával végződött. A francia haditörvényszék életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte a katonapolitikai osztály gyilkosságot elkövető tisztjeit, Bodnár Miklós alhadnagyt és Haás Józsefet.⁵ Az osztrák területen történt tragikus eset reflektorfénybe helyezte a magyar titkosszolgálatok nyugati országokban végrehajtott operatív műveleteit. Az MHBK vezetősége a hasonló esetek megelőzése céljából ún. önvédelmi szolgálatot hozott létre: „Önvédelmi szolgálatunk feladata: elejét venni, hogy

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 1-2.

² *Hadak Utján*, 2. évf. 1950. 14. sz. A hontalan magyarság katonai problémáiról, 3-4.

³ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 44.

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-60/2. 33.

⁵ Geccsényi 2012. 129-135; *Hadak Utján*, 2. évf. 1950. 15. sz. Önvédelmi Szolgálat, 16.

a bolsevizmus magyarul beszélő ügynökei akár közvetlenül, akár a hontalan magyarság megfizetett vagy félrevezetett tagjai útján: 1) érdemleges bomlasztó munkát végezhesse az antibolsevista érzelmű hontalan magyarság körében, 2) hasznos adatokat szerezhesse a Szovjet számára az antibolsevista tábor katonai vagy egyéb helyzetéről és tevékenységéről.¹

A kommunista ügynökök leleplezését és bomlasztási kísérletek könnyebb felismerését a *Hadak Utján* 1950. augusztusi száma segítette: „Ám fel kell tűnjön, ha valaki fölényesen bírál és alap-talanul vádol olyan személyeket, akiknek antibolsevista múltja és tevékenysége közismert, keresztény és nemzeti múltunkban nem talál dicsérni, csupán kivetni valót, vagy olyan katonai vonatkozású dolgokról érdeklődik, melyek az átlagember számára teljesen közömbösek. A bajtárs önvédelmi feladatát teljesítette, ha a gyanúra okot szolgáltató észleletét közölte illetékes csoport (alcsoport) vezetőjével, aki azt önvédelmi szolgálatunkhoz továbbítani köteles. Az észlelet kiértékelése, nyilvántartásba vétele és feldolgozása már szakértelmet igényel és ezért önvédelmi szerveink munkakörébe tartozik. A bejelentett észlelet szakszerű kiértékelése állapítja meg, hogy a gyanú indokolt-e, avagy sem. Előbbi esetben a gyanús személyt önvédelmi központunk nyilvántartásba veszi, és önvédelmi szerveink további tevékenységét szakszerű megfigyelés alá veszik. Amennyiben a megfigyelés eredményeként tárgyi bizonyítékok adódnak a »kémkedés« igazolására, úgy önvédelmi szolgálatunk az ügyet az illetékes hatóságoknak adja át további elintézésre. Minden más eset pedig adatszerűen nyilvántartott magyar belügy marad mindaddig, míg önvédelmi adattárunkat elintézésre hivatott, törvényes magyar szerv veheti át. Tárgyi bizonyítékokkal alá nem támasztható hírszerzési ügyek bejelentését idegen hatóságoknál, avagy önvédelmi szolgálatunk más vonatkozású megállapítá-

¹ *Hadak Utján*, 3. évf. 1951. 27. sz. Az MHBK önvédelmi szolgálat, 14.

sainak öncélú felhasználását nem tartjuk az egyetemes magyarság hasznos szolgálatának, ezért elvetjük.”²

Míg a veszély jelzését és az ügy kivizsgálását a szervezet saját hatáskörében tartották, a bizonyítást nyert leleplezésekbe a befogadó ország hatóságait is bevonták. Az utóbbiakkal kapcsolatban a katonapolitikai osztály által beszervezett ügynökök kényszerhelyzetére hívták fel a figyelmet, mert sokan az őket személyesen, különösen pedig hozzátartozóikat ért fenyegetés hatására működtek együtt a pártállam titkósszolgálataival.³

Jóformán minden közép- és kelet-európai ország esetében érvényes volt, hogy a hazájuk területén kívül élő menekültek tömege a politikai nemzetfogalom használatának nem kielégítő voltára irányította a figyelmet. A második világháború idején a németek által megszállt országok külhonban hoztak létre a hazájuk politikai képviselőként működő emigráns kormányokat, amelyeket a szövetséges nagyhatalmak akkreditáltak.⁴ Az ún. „alkotmányvédők” – az 1939-es parlamenti jogfolytonosság alapján álló politikusok, akik nem vették tudomásul a Magyarországon azóta bekövetkezett közjogi változásokat – Altöttingben, 1947. augusztus 20-án hasonló gondolatmenetet követve szintén exilkormány létrehozásáról határoztak, és az államfői jogok ideiglenes gyakorlásával Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredest bízták meg. Visszaemlékezésében Farkas a lengyel példával érvelt az emigráns kormány felállítására mellett: „Ebben a felettébb zavaros világpolitikai helyzetben a nyugat-európai megszálló erők engedékenyebbek lettek, és bizonyos politikai tevékenységet is elnéztek, sőt pártoltak is. Így tehát minden nemzeti emigráció igyekezett valamilyen politikai csúcsszervet kialakítani. A lengyelek már kezdettől fogva rendel-

² *Hadak Utján*, 3. évf. 1951. 27. sz. Az MHBK önvédelmi szolgálat, 14.

³ *Hadak Utján*, 2. évf. 1950. 16. sz. Önvédelmi Szolgálat, 16.

⁴ Az első emigráns kormányt a lengyelek hozták létre a Párizs melletti Angers-ben 1939. szeptember 30-án, ez 1940-ben Londonba költözött. A teljesség igénye nélkül többek között holland, belga és görög emigráns kormányok alakultak. Sipos 1997. 94–95.

keztek jogfolytonos parlamenttel és kormánnyal. Magyar részről a Nyugatra kitelepült 1939-es országgyűlés tagjai voltak hivatva akcióba lépni.¹ Helyzetfelismerése tévesnek bizonyult, a müncheni amerikai konzulátus 1947. szeptember 3-án elutasította az exil-kormány bejegyzését.²

Az emigrációs politika új stratégiájának kidolgozása során a száz évvel korábbi eseményekkel vontak párhuzamot: „A háborút és hazánkat még nem veszítettük el. Az 1848–49-es eseményekkel szemben kiemelhetjük, hogy a keletről betört orosz hadsereg előtt nem volt fegyverletétel. (Nem volt második Világos.) A magyar hadsereg tisztjei és tartalékosai nyugatra húzódva megőrizték egységüket és kereteiket abban a tudatban, hogy a bolsevizmussal szemben változatlanul harcban állnak” – fogalmazta meg az emigrációs propaganda gyakorlati kérdéseit taglaló, egyben irányát kijelölő feljegyzés.³

Az 1951-es évet az 1848-as forradalom és szabadságharc vezéralakjának tiszteletére Kossuth Lajos emlékévvé nyilvánították. Az emlékév pragmatikus célját – nevezetesen a magyar és közép-kelet-európai emigrációk támogatását mint az Egyesült Államok „morális kötelességét” – a *Hungária* című hetilap cikksorozatát bevezető írás fogalmazta meg⁴: „1951 a magyar emigráció és az egész magyarság Kossuth-éve. Száz esztendővel ezelőtt, 1851. december 3-án lépett Kossuth Lajos a szabad Amerika földjére, hogy két esztendőös állandó életveszedelem, méltatlan hajsza és üldözés után felszabadultan, az emigrációs nyomorúságtól meg nem törten, meghirdesse egy kicsiny, hős nemzet követelését a szabadság, az emberi élet, a független életberendezkedés joga után. [...] Most száz esztendő után, a tragikus emigrációs életre kényszerült magyarok tízezrei ugyanonnan várják hazájuk felszaba-

dítását egy szörnyű, gyilkos zsarnokság uralma alól, ahonnan a kossuthi emigráció: a szabad, demokratikus nyugati nemzetektől, elsősorban az Amerikai Egyesült Államoktól. Száz esztendő előtt Amerika csodálatos fejlődésének kezdetén állott, és távol volt a világhatalmak nagy harcaitól. Ma Amerika a világ első hatalma, az amerikai nép tudatára ébredt felelősségének, és átvette a kommunista világösszeesküvéssel szemben annak a tábornak a vezetését, amely az emberiség örök ideáljáért a küzdelmet folytatja.”⁵

A magyarországi kitelepítések ellen tiltakozó bajorországi nagygyűlésen az MHBK képviselője a szónoki emelvénnyre lépve a menekültek felelősségére hívta fel a figyelmet: „A magyar katona mindenkor a nemzeti becsület hűséges védelmezője volt és maradt ma is – mondotta, majd rámutatott arra, hogy a magyar katonaeszmény mindenkor az egyetemes nemzet képviselőjének elve alapján állott. Egyik legfőbb feladatunk, hogy a hontalan magyarság harcos egyedeit a hazánk megszabadítására irányuló aktív részvételre előkészítsük. Ennek előfeltétele a hontalan magyarság egységének megteremtése. [...] Követelte, hogy a nyugat szabad nemzeteinek összessége emelje fel tiltakozó szavát a magyar állampolgárok tízezreinek üldözése ellen. Követelte, hogy az Egyesült Nemzetek hassanak oda, hogy a magyar nép saját hazájában hontalanná tételét azonnal szüntessék be, és az elhurcoltakat maradéktalanul helyezték vissza állampolgári és emberi jogaikba. Amennyiben a nemzetközi közbelépés eredményre nem vezetne, a budapesti kommunista kormányt a hágai bíróság előtt helyezték vád alá, és a szabad államok szakítsák meg vele a diplomáciai kapcsolatot.”⁶

Az emigráns irányzatok összefogásának céljából 1949-ben az ún. alkotmányvédők a koalíciós korszak pártjainak képviselőivel összefogva hozták létre a Szabad Európa Bizottmány (Committee

¹ Farkas 1969. 28.

² Nagy 1974. 32. Sipos 1997. 17.

³ ÁBTL 3.2.5.O-8-2001/39. 340.

⁴ Borbándi 1989. 358.

⁵ *Hungária*, 1951. márc. 16. A Kossuth-emigráció. (Bevezető egy cikksorozathoz) 1.

⁶ *Hungária*, 1951. július 6. A bajorországi magyarság hatalmas tiltakozása a deportáltak ellen. 5.

for a free Europe) osztályaként működő Magyar Nemzeti Bizottmányt (Hungarian National Council, MNB). A szervezet elnöki tisztét Varga Béla kisgazdapárti képviselő töltötte be, élén a végrehajtó bizottság állt. Az 1950-ben 90 tagot számláló tanácskozó testület demokratikus alakulatként kívánt fellépni a hazai kommunista hatalommal szemben. Távlati célját Magyarország felszabadítása, ideiglenes célját a külföldre menekült magyarság érdekeinek képviselete képezte. Az MNB 1950-ben 21 országban létesített diplomáciai külképviseletet, amelyek élén kiterjedt kapcsolati hálával rendelkező egykori követek és tapasztalt külügyi tisztviselők álltak. A végrehajtó bizottságban létesített posztok arra engednek következtetni, hogy a bizottságot egy potenciális emigráns kormány magvának szánták. A New Yorkban élő Eckhardt Tibor a hadügyekért felelt, a hadügy területének európai képviseletét Henney Gusztáv látta el. Noha a Magyar Nemzeti Bizottmány magát Magyarország hivatalos emigráns képviseleteként, a Végrehajtó Bizottságot emigráns kormányaként akarta elismertetni, törekvésüket az Amerikai Egyesült Államok kormánya nem támogatta. „A washingtoni kormány azonban nem tekintette sem a bizottmányt emigráns parlamentnek, sem a végrehajtó bizottságot menekült kormánynak, még ha hivatalos vagy félhivatalos amerikai személyiségek néha főleg udvariassági gesztusok formájában ilyen látszatot keltettek is” – jegyezte fel Borbándi.¹

A LODGE-FÉLE TÖRVÉNYJAVASLAT VONZÁSÁBAN

A Lodge-féle előterjesztés táptalajt nyújtott az emigráns vezetők reményeinek, akik a törvényjavaslat nyújtotta szalmaszálba kapaszkodva dolgozták ki javasataikat a menekültekből nemzeti alapon szervezett katonai egységek felállítására. A *Hadak Utján* 1952. júliusi száma így kommentálta a kezdeményezést: „A nyugati nemzeti alakulatok kiegészíthetők egy eddig még számításba nem vett forrásból, tudniillik a befogadó országokba kivándorolt hontalan fiatalságból is. Ezek több országban a befogadó állam hadkötelezettségi törvényei alá esnek. A közös cél jobb szolgálata érdekében azonban nem elképzelhetetlen, hogy ezek az államok a vasfüggöny mögötti származású fiataloknak szabad választást engedjenek: hol kívánnak szolgálni? A saját haderőben vagy nemzeti alakulataikban? Minden ilyen fiatal katona a saját alakulatában két embernek számít a nyugati és magyar célok oldalán. Mert amíg egy idegen hadseregben a magyar emigráns csak egy szám, addig a nemzeti kötelékben oly vonzó erő, amelyhez örömmel csatlakoznak ott-honi bajtársaink is.”²

¹ Borbándi 1989. 158–159. Hajabácsné 2018. 3–4.

² *Hadak Utján*, 4. évf. 1952. 39. sz. A magyar ellenállás. Reguláris alakulatok.

VEÉR IMRE JAVASLATA AZ USA-HADERŐ NÉMETORSZÁGI FŐPARANCSNOKSÁGÁNAK

Ami az elképzelés előéletét illeti: a katonai együttműködésre vonatkozó első magyar javaslat kidolgozására már a Lodge-féle törvényjavaslat benyújtását megelőzően sor került. Veér Imre, a Magyar Köztársaság Párt korábbi vezetője 1947. augusztus 20-án írott levelével közvetlenül az amerikai haderő németországi vezetőjéhez fordult¹:

Az U.S.A. haderő németországi főparancsnokságának

Alulírott dr. Veér Imre, a magyar köztársasági liga elnöke tisztelettel javaslom, a nyugati szövetségesek által megszállt németországi és ausztriai övezetekben emigrációban élő – és arra alkalmas – önként jelentkező magyarokból katonai egységek felállítását.

Javaslatom indoklása:

1) A Magyarországot megszálló szovjet hatalom és annak végrehajtó szerve a koalíció mezével álcázott kommunista magyar kormányzat mind a közrendészeti fegyveres erőket, mind a hadsereg tényleges keretét teljes egészében párt és ezen keresztül szovjet orosz célokra sajátította ki.

Ezeknek a fegyveres alakulatoknak polgári alapokon álló tagjait jórészt koholt vádak alapján kivégezték, bebörtönözték, Szovjet-oroszországba elhurcolták, de legalább

¹ Veér (Walter) Imre (1889–1959): az 1930-as években alapított Magyar Köztársaság Párt vezetője. Pártja 1945-ben egyesült a Független Kisgazdapárttal. Veér 1945. november 4-től országgyűlési képviselő. 1946. március 12-én az FKgP koalícióellenes magatartása miatt kizárta tagjai sorából. 1946. június 5-én elhagyta Magyarországot. 1956-ig a Német Szövetségi Köztársaságban élt, majd az Egyesült Államokban telepedett le. 1949-től 1956-ig a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja.

is megfosztva még munkalehetőségeiktől is nyomorba és megsemmisülésbe taszították.

A jelenlegi közrendészeti szervek tagjai és haderőrészek tényleges vezető kerete kommunistákból (sok olyan nyilasló ki a kommunista pártba belépve mentette magát az üldöztetéstől) vagy kétes, rovott múltú egyénekből tevődik. Ez a zilált, megbízhatatlan szervezet egy esetleges orosz kivonulás (vagy háborús konfliktus) esetén menten összeomlik. A jelenlegi elnyomatásból és sanyargatásból felszabadult lakosság feltörő szenvedélye olyan kilengésekhez vezethet, mely mérhetetlen vérontással és anyagi kárral járhat. Ezek az állapotok megbízható, fegyelmezett karhatalom hiányában egy időre az országot anarchiába süllyeszthetik.

Az U.S.A. haderő mintájára szervezett és az amerikai demokrácia szellemében nevelt csapategység nyomban bevetethető lenne a rend fenntartására, továbbá kitűnő kere-tét képezhetné a gyors iramban megszervezésre kerülő, valóban demokratikus karhatalmi erőknek.

2) Megbízható magyarországi értesüléseim szerint az orosz bolsevizmus nagy méretekben vezette be a katonai hírszerzést és a szabotázs- illetve partizánvékenységet előkészítő szervezési munkát a nyugati szövetségesek által megszállt területeken. Eme akciók elhárítására az orosz módszereket és bevetett személyeket is könnyen felismerő magyar szervezet igen eredményes elhárító munkát tudna teljesíteni.

3) A magyar lakosságnak igen értékes és feltétlenül anti-kommunista rétegét lehetne megmenteni a kivándorlástól és együtt tartani a jövő demokratikus Magyarország felépítésére.

A csapattest szervezésére vonatkozó javaslataim:

- 1) Első ütemként 1 gyalogezred erejű csapattest felállítását tartom legcélszerűbbnek.
- 2) A szervezés az amerikai haderő hadrendi tagozódása, szabályzatai, törvényei és kiképzési elvei szerint történne, teljesen azonos fegyverzettel és felszereléssel.
- 3) A szervezés személyi kiválasztását javaslom magyar személyekre bízni, amerikai összekötő, illetve ellenőrző közegek beosztása mellett.
- 4) Az egységnek az „idegen kiegészítő őrezred” elnevezést javaslom. Az alakulat a jelen viszonyok között a már megszervezett őralakulatokhoz hasonlóan (francia G.A.E., lengyel és jugoszláv karhatalmi erő) az ő- és karhatalmi szolgálatban volna felhasználható.
- 5) A csapattest tagjainak az amerikai haderő tagjaival egyenlő elbánási módot javasolok.
- 6) Javaslom a csapattest tagjai hozzátartozóinak külön e célra szolgáló táborban való elhelyezését, hol szociális és kulturális gondozásuk megoldható lenne.

A felterjesztésemre a döntést a közelgő téli időszak, valamint a nagyarányú angliai és franciaországi munkatoborzásokra való tekintettel kérem mielőbb közölni.¹

A Veér Imre-féle javaslat fogadtatására vonatkozó információkkal nem rendelkezünk. Az altöttingi tanácskozás körülményeinek és az exilkormány megalakítására tett javaslat elutasításának ismeretében az emigráns magyar katonai egységek megszervezésére vonatkozó javaslat is valószínűleg hasonló sorsra jutott.

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 337–339.

KOSZORÚS FERENC: A MAGYAR VETERÁNOK AMERIKAI SZÖVETSÉGE

A Lodge-féle törvényjavaslat elfogadását követően az Egyesült Államok vezető körei a minden szempontból feddhetetlen Koszorús Ferenc egykori vezérkari ezredessel tárgyaltak a magyar veterán fegyveres erők megszervezéséről.² „Mindenekelőtt hálás köszönetet mondok a nagy megtiszteltetésért és nem kisebb bizalomért, hogy az USA-kormány megbízásából a nagyfontosságú feladat ügyében a választás rám esett. Ezt a kitüntető bizalmat úgy tudom leginkább viszonzni, ha nemcsak a feltett kérdés lényegére válaszolok teljes őszinteséggel, hanem az azzal kapcsolatos gondolataimat is ugyanúgy kifejtem. Tökéletesen tisztában vagyok a feladat nagy horderejével és fontosságával. Tudom, hogy milyen mérhetetlenül s döntően fontos lesz – egyrészt a ma magával tehetetlen Magyarország jövője, másrészt az USA s általa a humanitás, emberi szabadság érdekében hozandó újabb áldozat nem hiábavalósága szempontjából –, hogy a bolsevizmus alól való felszabadulás pillanatában milyen karhatalmi csapatok vonulnak be elsőnek a Duna-medence kulcsállamába. Ezen karhatalmi csapatok megbízhatóságától és arravalóságától függ ugyanis, a tapasztalat szerint, hogy a reakció s pártszenvédek miatt a személyi biztonság egy percre se szüneteljen, hogy a nyugati értelemben vett demokratikus rezsim minden nehézség nélkül megszilárdulhasson” – jegyezte fel az ezredes emlékirataiban.³

Koszorús elvetette a „szélsőséges politikai áramlatoktól fertőzött Nyugat-Európában, különösen francia területeken, még inkább a félig bolsevista, félig náci Németországban” történő ki-

² Koszorús Ferenc (1899–1974) ezredes vészkorszak alatt tanúsított embermentő tevékenységének dokumentumait a *Páncélosokkal az életért* című dokumentumkötet 2015-ben publikálta. Hantó – Székér 2015.

³ Koszorús 1987. 476.

képzés lehetőségét; azzal érvelt, hogy a feladatnak megfelelő szellemű katonai nevelés kizárólag az Egyesült Államokban, „az emberi szabadság és demokrácia hazájában” képzelhető el. A kaliforniai Watsonville-ben, 1951 augusztusában részletes javaslatot dolgozott ki, amelyben a Magyar Veteránok Amerikai Szövetsége (rövidítve: M.V.A.Sz.) nevet adta a tervezett légiónak. Annak elkerülésére, hogy az amerikai kormányhivatalok a rossz emlékű náci szövetséggel hozzák kapcsolatba a szervezetet, a tagfelvétel előfeltételének a politikai megbízhatóságot tekintette. Ennek fontosságát a második világháború végét követő átmeneti időszak viszonyaival világította meg: „A biztos megoldásnak az elegendő erő éppen oly fontos előfeltétele, mint a megbízhatóság. Ha az előbbit eleve kevésre szabtuk, azon már akkor nem lehet változtatni. [...] Különböző ennyi erő nemhogy az egész ország, de a főváros fontosabb pontjainak megszállására és biztos kézben tartására sem elegendő. A fentiekkel szemben ellenérvül lehetne felhozni, hogy hiszen kezdetben ott lesznek a szövetségesek győztes hadseregei is. Ha ezt vennénk tekintetbe, tulajdonképpen nem is lenne szükség a M.V.A.Sz. csapatokra. De a második világháború befejezésének példái azt mutatják, hogy igenis szükségesek. Azt látjuk ugyanis, hogy minden felszabaduló államban (Francia-, Olasz-, Németország, Jugoszlávia, a vasfüggöny mögötti államok) az a rezsim vert gyökeret, amit az illető nép bevonuló fegyveresei meghonosítottak. Emellett az e tekintetben egyedül megbízható amerikai és angol seregek kivonása a hadászati döntés után máris kezdetét vette; nem garantálható, hogy a harmadik világháború után nem így lesz-e?”¹

A félreértések megelőzése érdekében Koszorús „hivatalos megbízólevelet” kért az Amerikai Egyesült Államok kormányától, amely a szervezéssel kapcsolatos elveket és feladatokat volt hivatott rögzíteni. Fontosnak tartotta, hogy a szervezet tagjai hivatalos megbízólevéllel rendelkezzenek, mert az amerikai állampolgár-

ság megszerzése során ötéves szolgálati idejüket csak ezzel tudták igazolni: „Egy legalább ennyire részletes megbízólevél nélkül, ha a magam rovására esetleg megtenném is, lelkiismeretlenség lenne részemről egy csomó becsületes, bennem bízó embert a bizonytalanságba rántani. Ezt nem tehetem. Legalább nekem kell tudni pontosan előre, hogy hogyan, hová vezetem őket. Becsületes és feltétlenül korrekt végrehajtást csak egy korrekt, lerögzített megállapodás tesz lehetővé, amiből pontosan tudható, egyrészt mit hogyan várnak tőlünk, másrészt ezzel szemben milyen támogatással számolhatunk.”²

Javaslat

A második világháború alatti, főként utáni tapasztalatok alapján, a magyarországi és nyugat-európai helyzet ismeretében, valamint a szabad földre menekült magyarság viszonyainak ismerete alapján az előzőekben említett feladatot az alábbiak szerint látom sikerrel megoldhatónak és lelkiismerettel vállalhatónak.

1) Az USA kormánya megbízza Koszorús Ferencet, a volt magyar királyi honvédség vezérkari ezredését, hogy az USA-kormány fennhatósága alatt a szabad földön élő magyarságból hívjon létre egy olyan politikamentes társadalmi egyesületet, melynek válogatott magját zárt katonai kötelékbe összevonva képezze ki az alábbi feladatra:

Magyarország bolsevizmus alóli felszabadulása esetén, Magyarországra a legelső közt bevonulva, mint karhatalom állítsa helyre a polgári rendet, ennek keretében a tökéletes személyi biztonságot. Akadályozzon meg minden reakciós kilengést, terrorcselekményt, önbírásko-

¹ Uo. 488.

² Uo. 477, 487.

dást. Támogassa az USA által elismert magyar ellenkormány rendelkezéseinek foganatosítását és ezen kormány által képviselt nyugati demokratikus rezsim és életformák megszilárdulását.

2) Az USA-kormány által fentiekben megszabott feladat végrehajtására mértékadóul szolgáljanak (úgy az USA polgári és katonai állami szervei, mint Koszorús ezredes és az általa létesítendő szervezet számára) az alábbiak, azzal a hozzáfűzéssel, hogy az itt rögzítetteket sem a megbízónak, sem a megbízottnak egyoldalúlag megváltoztatni nincs joga.

3) Az 1. pontban említett magyar társadalmi szervezet neve: „Magyar Veteránok Amerikai Szövetsége”, fedőneve: „M.V.A.Sz.”

4) A M.V.A.Sz. vezetősége és katonai alakulatai, jelen megbízólevél kiadásának napjától az USA-kormány fennhatósága és támogatása alatt áll addig a napig, amíg az USA által elismert magyar ellenkormány Magyarországra érkezik, és ott az M.V.A.Sz. alakulatai fölött a rendelkezési jogot átveszi.

Nevezett kormányok intézkedéseiket az M.V.A.Sz. főparancsnokának adják ki.

5) Az M.V.A.Sz. rendes és rendkívüli tagokból áll. A rendes tagok tényleges katonai szolgálatot teljesítenek, békében ezek képzik azt a tényleges keretet, amit az orosz-szovjet elleni háború esetén a behívandó rendkívüli tagokkal hadiállományra kell feltölteni.

Az M.V.A.Sz. minimális hadrendje:

az M.V.A.Sz. főparancsnokság (egy hadtestparancsnokság állományával) közvetlenei:

1 katonai rendőr zászlóalj,

1 híradó zászlóalj,

1 vegyes harckocsi zászlóalj,

1 közfelderítő repülő század,

az egész ellátásra szükséges intézetek és vonatok,

1 lövész dandár (7 lövész zászlóalj, 6 üteg).

Részletszervezet, mint az USA sor gyaloghadosztályainál. A maximális hadrend (elegendő alkalmas jelentkező esetén) abban különbözik a minimális hadrendtől, hogy a lövész dandára helyett 1 lövész hadosztálya van.

A fentiekben megállapított minimális hadirend békekereteit úgy kell megállapítani, hogy azok állománya legalább 1/3-a legyen a hadiállománynak, s lehetőleg az összes parancsnokok, le a rajparancsnokig, már békében kiképzés alá vonassanak.

6) Amennyiben a toborzás folyamán nyilvánvalóvá válik, hogy megfelelő számú és minőségű jelentkező híján a minimális hadrend 60 %-a nem érhető el, mivel az eredeti feladat kevesebb erővel nem oldható meg, az M.V.A.Sz. főnöke ezt az USA kormányának tudomására hozza. Egyben tegyen javaslatot egy csökkentett feladat másfélti megoldására. Amennyiben javaslata nem fogadtatnék el, vagy bármilyen okból nem jöhetne létre újabb megállapodás, az M.V.A.Sz. főnökének jogában van jelen megbízatásáról leköszönni.

7) Az egész szervezet élén az M.V.A.Sz. „főnöke” áll, ki egyszemélyben az M.V.A.Sz. katonai alakulatainak „főparancsnoka”.

8) A rendes tagul való behívás a tényleges katonai szolgálat kezdetét jelenti, ami békében maximum 2 évi szolgálati kötelezettséget jelent. Ezen szolgálati idő meghosszabbítása iránti kérés felett az M.V.A.Sz. főparancsnoka dönt.

9) Az összes M.V.A.Sz. tagok a szervezetbe való belépésük alkalmával egy írásbeli kötelezőt írnak alá, melyben elismerik, hogy Magyarország bolsevizmus alól való felszabadítása érdekében, önként lépnek be az M.V.A.Sz.-be. Miért is az M.V.A.Sz. főnök behívó parancsának készséggel engedelmeskednek, az M.V.A.Sz. szervei határozványát magukra kötelezőnek ismerik. Kijelentik, hogy sem a kommunista, sem akármelyik fasiszta pártnak nem voltak és nem lesznek tagjai, s amíg az M.V.A.Sz. tagjai, ezen pártok egyikével sem fognak semmiféle kapcsolatot tartani.

Az összes rendes tagok, vagyis tényleges katonai szolgálatra bevonulók egy fogadalmat írnak alá, aminek lényege: A magyar Haza bolsevizmus alól való felszabadítása és minden totalitarizmustól való megvédése céljából az M.V.A.Sz. kötelékében fegyveres szolgálatot teljesíteni és küzdeni önként jelentkezem. Ezen szolgálatom alatt M.V.A.Sz. elöljáróim iránt hűséggel és engedelmességgel viseltetem úgy békében, mint háborúban. Az USA kormányának, majd Magyarországon az USA által elismert ellenkormányának az M.V.A.Sz. főparancsnoka útján adott intézkedéseit betartom, és hatáskörömön belül betartatom. Úgy békében, mint háborúban a M.V.A.Sz. kötelekein belül a volt magyar királyi honvédség Szolgálati Szabályzat 1. részét magamra kötelezőnek ismerem. Háborúban a hadrakelt seregnél az USA katonai, majd Magyarországon miután az USA által elismert magyar ellenkormány intézkedései alá léptünk, a volt magyar királyi honvédség haditörvényeinek, hadicikkeinek magamat

alávetem. Amíg az M.V.A.Sz. rendes tagja vagyok, tehát katonai szolgálatom alatt, semmiféle politikai párttal vagy titkos egyesülettel, különösképpen a kommunista s náci párttal semmiféle kapcsolatot nem tartok; ahol ezeknek aknamunkája tudomásomra jut, azt az M.V.A.Sz. elöljáróimnak azonnal jelenteni fogom. Jelen fogadalmamat 2 tanú jelenlétében aláírással erősítem meg.

Ugyanaz a fogadalom vonatkozik az M.V.A.Sz. főparancsnokára, amit az USA-kormány képviselőjének tesz, azzal a hozzáfűzéssel, hogy amennyiben a megbízólevélben foglaltak a megbízó részéről egyoldalúlag szándékosan nem lennének betartva (értendő ezalatt a megbízó hivatalos szervei is), jogában van, úgy békében, mint háborúban, a megbízásáról leköszönni, s az M.V.A.Sz. tagokat kötelezőjük, fogadalmuk alól felmenteni.

10) Az M.V.A.Sz. főnöke az egész szervezetet, az USA-kormány által jóváhagyott szervei határozványok alapján, az M.V.A.Sz. katonai alakulatait pedig, mint főparancsnok, hadtestparancsnoki jogkörrel, a volt magyar királyi honvédség Szolgálati Szabályzat I. része alapján [vezényli]. Saját tábori bírósággal illetékes parancsnoki jogköre akkor veszi kezdetét, mikor Magyarországon az USA által elismert magyar ellenkormány intézkedései alá lép. Békében egy fegyelmi bizottságot alakít, melynek javaslata alapján a megbízhatatlan tagokat az M.V.A.Sz.-ből kizárhatja.

11) Békében és háborúban is az USA anyaország területén az USA polgári bíróság, háborúban a hadművelleti területen az elöljáró USA hadsereg vagy hadseregcsoport parancsnok tábori bírósága illetékes minden közönséges bűntett tekintetében az M.V.A.Sz. tagok felett mindad-

dig, amíg az M.V.A.Sz. a magyar kormány intézkedései alá lép. A volt magyar királyi honvédség Szolgálati Szabályzat I. részben megjelölt hadicikkeiben meghatározott büntettek tekintetében háborúban a hadművelleti területen az előjáró USA-hadsereg vagy hadseregcsoport parancsnok tábori bírósága mindaddig, amíg az M.V.A.Sz. a magyar kormány intézkedései alá lép.

12) Az M.V.A.Sz. főnöke a megbízás elvállalása, illetve vétele után azonnal egy 5-6 főből álló, saját választott törzset alakít (a főparancsnokság felállításáig), mellyel a szervezési, előkészítő munkálatokat megkezdi. A felszerelő és kiképző tábor megalakulásáig ezen törzs elhelyezéséről, lehetőleg a főváros közelében, a megfelelő USA szervek gondoskodnak.

13) M.V.A.Sz. rendkívüli tagul felvehető minden magát magyarnak, antikommunistának és antinácinak valló, 18 és 60 életév közötti férfi. Rendes tagul csak azok a rendkívüli tagok minősíthetők át, illetve katonai szolgálatra csak azok hívhatók be, akiket az USA megfelelő szerve és az M.V.A.Sz. avató bizottsága lepriorált, s kommunista, valamint náci szempontból megbízhatónak talált. Eme megállapításnál 3 féle minősítés adható:

- a) „megbízható”, ezek parancsnoki és bizalimi beosztásra is alkalmasak,
- b) „megfelelő”, ezek parancsnoki és bizalimi beosztásra nem jöhetnek tekintetbe, de mint közkatonák megfelelnek,
- c) „nem megfelelő”, ezek rendes tagul nem minősíthetők át, katonai szolgálatra nem hívhatók be.

14) A taggyűjtésre, toborzásra a felhívást az M.V.A.Sz. főnöke adja ki, a 9. pontban említett kötelező szellemében, annak titokban tartásával, hogy a mozgalmat az USA kormánya támogatja.

A taggyűjtés megindítandó az USA területén, Kanadában, Dél-Amerika országaiban, Ausztráliában, Európa szabad országaiban. A Magyarországról jelenleg menekülő férfiak figyelmét Ausztriában (Bécs, Salzburg) és Németország USA zónájában a felfogó állomásokon már fel kell hívni az M.V.A.Sz.-re, s az itt történt első kihallgatások eredményét (az illetők antikommunista és antináci beállítottságát illetőleg) az USA erre hivatott szervei bizalmasan közölik a hozzájuk forduló M.V.A.Sz. megbízottal annak további megállapítása végett, hogy az illető rendes tagul, tehát katonai szolgálatra tekintetbe jöhet-e?

A taggyűjtő állomások az alkalmasnak látszó személyekkel az M.V.A.Sz. főnöke által kiadott kérdőívet töltetnek ki, mely kérdőívet felterjesztik az M.V.A.Sz. főnökének, aki ez alapon és az avatóbizottság javaslata alapján dönti el az egyesek rendes tagul való átminősítésére, illetve katonai szolgálatra való alkalmasságát, és intézkedik, hogy az alkalmasakat indítsák útba közvetlen családtagjaikkal (feleség, gyermek, szülő) az M.V.A.Sz. katonai kiképző táborba. Ezen szállítások gyors végrehajtásáról az M.V.A.Sz. taggyűjtő állomások jelentései alapján a megfelelő USA szervek gondoskodnak. A rendes tagok a fogadalmat útbaindulásuk előtt, a taggyűjtő állomásokon írják alá, aminek megtörténtével tényleges szolgálatban állóknak számítanak.

15) Az M.V.A.Sz. katonai gyűjtő-, felszerelő és kiképzőtábor helyét az USA kormánya jelöli ki az USA anyaország területén, és bocsátja rendelkezésre az M.V.A.Sz.

főnökének illetve főparancsnokának, s gondoskodik ennek közelében a közvetlen családtagok (feleség, gyermek, szülő) elhelyezéséről is.

16 Az M.V.A.Sz. katonai kötelékébe tartozók teljes ellátásáról (illetmény, felszerelés, ruházat, elhelyezés, fűtés, világítás, ételmezés, egészségügy) az USA kormánya gondoskodik.

- a) Illetmény: törzstisztek részére \$350, főtiszteknek \$280, altiszteknek \$220, tiszteseknek \$160, rendfokozat nélküli legénységnek 140 dollár havonta. Családi pótdíj: feleség után \$20, minden gyermek után \$5-5 havonta. Egyenkénti utazásoknál a szolgálati út utazási költségeinek megtérítésén kívül tiszteknek napi \$6, altiszteknek és legénységnek napi \$4 utazási pótdíj. Papír, írószer, sokszorosítási eszközök, postai portó, vagy természetben, vagy megfelelő átalányban. A taggyűjtő állomások személyzetének egységesen \$200, irodaátalány havi \$30, igazolt szolgálati utazásoknál az úti költség és napi \$4 napidíj.
- b) Felszerelés, ruházat, elhelyezés, fűtés, világítás, ételmezés, egészségügyi ellátás (orvosi, kórházi kezelés, gyógyszer) mint az USA haderő tagjainál.
- c) Az USA egyenruhán a volt magyar királyi honvédség rendfokozati jelvényei a vállszalagon viselendők, a gallér kihajtóján pedig az M.V.A.Sz. jelvénye: a keresztbe tett USA és a 3 színű magyar nemzeti lobogó miniatűrje.
- d) Tisztek, altisztek, tisztesek 1944. október 15. (a náci forradalom) előtti rendfokozatai elismerendők, illetmény szempontjából azonban mindenki olyan kategóriába tartozik, amilyen szolgálati állást betölt.

Törzstiszti helynek számítanak a zászlóalj, annál magasabb és hasonértékű helyek, beosztások, altisztnak a szakasz parancsnoki és ezzel egyenértékű altiszti beosztások.

17) Az összes parancsnoki és más bizalmi beosztásokra az egyes személyeket a M.V.A.Sz. főparancsnoka jelöli ki és nevezi ki.

18) Fegyverzetet, lőszert, minden hadi és gyakorló felszerelést, hasonlót, mint az USA hadseregénél, az USA kormánya bocsátja rendelkezésre, a kiképzési követelményeket is ő szabja meg, s amennyiben szükséges, az M.V.A.Sz. főparancsnok igényelte kiképző személyzetet is rendelkezésre bocsátja.

19) Az M.V.A.Sz. katonai alakulatain belül a szolgálati és vezényleti nyelv magyar.

20) A csapattestek címeres, 3 színű, magyar nemzeti lobogókat kapnak, melyeket az USA nemzetiszínű szalagjával magas USA hivatalos személyek díszítenek fel.

21) Úgy békében, mint háborúban az USA anyaországi területén állomásozó összes M.V.A.Sz. katonai alakulatok, az M.V.A.Sz. főparancsnok útján, a legmagasabb USA parancsnok közvetlenei. A kiképzési követelmények, ellenőrzés, irányítás, anyagi ellátás, esetleg az USA anyaország területén szükségessé válható karhatalmi alkalmazás tekintetében az M.V.A.Sz. főparancsnok útján a területileg illetékes USA hadseregparancsnoknak vannak alárendelve.

Háborúban, az európai hadszíntérre történt felvonulás után az M.V.A.Sz. katonai alakulatai addig az időpontig, míg felettük Magyarországon az intézkedési jogot a magyar ellenkormány átvette – az M.V.A.Sz. főparancsnok útján – az európai hadszíntéren operáló legmagasabb USA parancsnoknak vannak alárendelve közvetlenül, aki a Magyarországra történő bevonulás alkalmára, az oda bevonuló USA hadseregcsoportnak vagy hadseregparancsnoknak rendelheti alá.

22) Az orosz szovjettel kitört háború esetén, az USA kormány rendeletére, az általa meghatározott időpontban, az M.V.A.Sz. béke-keretei, az addig be nem hívott, de katonai szolgálatra alkalmasnak minősített M.V.A.Sz. tagokkal hadiállományra feltöltendők. Ezen mozgósítási munkákat az M.V.A.Sz. főparancsnok készíti elő és vezeti. A mozgósítás időpontját úgy kell megszabni, hogy a bevonulók, még az USA anyaország területén fogantatandó át- és kiképzésére minimum 12 hét, amennyiben a hadműveleti helyzet megengedi, s ezt az M.V.A.Sz. főparancsnok szükségesnek tartja, 6 havi kiképzési idő álljon rendelkezésre.

23) Az M.V.A.Sz. katonai alakulatainak alkalmazását illetőleg egyedül és kizárólag a II. 1. pontban meghatározott feladat a mértékadó. Ez azt jelenti, hogy az M.V.A.Sz. kötelekeit sehol, még az európai hadszíntéren sem szabad korábban, mint Magyarország elérésekor sem harci, sem hadműveleti feladatra alkalmazni. Ezt a tilalmat még a hadihelyzet esetleges ingadozásai sem változtathatják meg. Tehát az M.V.A.Sz. katonai alakulatai az európai hadszíntérre is csak akkor szállíthatók át, mikor a kedvező hadászati döntés folyamán, Magyarország felszabadítása már

csak rövid idő kérdése. Ezek szerint instruálandó az USA kormány által – az M.V.A.Sz. kötelek átszállításakor – az Európában operáló szövetséges erők főparancsnoka. Ezen instrukció, az alárendeltséget illetőleg, kiegészítendő a II. 21. pontban meghatározottakkal. Eme megkötő rendszabálytól csak egyetlen esetben lehet kivétel: éspedig ha az ellenség földi erőkkel USA anyaország területére törne be. Ez esetben az M.V.A.Sz. kötelei is bevethetők az USA anyaország védelmére, a betört ellenség kiverésére.

24) Az M.V.A.Sz. katonai kötelei mindig és mindenhol egységesen, tehát nem megosztva, az M.V.A.Sz. főparancsnok vezénylete alatt alkalmazhatók.

25) Az M.V.A.Sz. katonai kötelekében szolgálóknak az USA állampolgárság megszerzéséhez szükséges 5 évbe az az idő is beszámítandó, amit időközben szolgálatilag, akár békében, akár háborúban, nem az USA területén tölt. Ilyenek lehetnek: szolgálati utak, hadműveleti felvonulás, alkalmazás.

26) Amennyiben az orosz szovjet háború elmaradni látszik, az USA kormányának jogában van ezzel az indoklással az M.V.A.Sz. katonai alakulatait felosztatni. Ez esetben a szolgálatból elbocsájtottak 3 havi illetménnyel bizonytalan időre szabadságolándók, s akinek még hiányozna, megkapja az USA anyaország területén való állandó tartózkodási engedélyt.

27) Magyarország felszabadítása esetén azok a katonai szolgálatot teljesítő M.V.A.Sz. tagok, akik szolgálatuk letelte után Magyarországon kívánnak maradni, kérhetik közvetlen hozzátartozóik (feleség, gyermek, szülő)

hazaszállítást, amiről az USA kormány gondoskodik. Azok az M.V.A.Sz. katona tagok, akik szolgálatuk letelte után vissza kívánnak térni az USA-ba, szintén kérhetik a visszaszállíttatásukat, amit az M.V.A.Sz. főparancsnok igazolása alapján a Magyarországon működő USA szervek hajtanak végre.

28) Különösen nagy a fontossága a titoktartásnak: nemcsak a tekintetben, hogy az M.V.A.Sz. hivatalos USA támogatással létesül, hogy katonai alakulatai az USA kormány fennhatósága alatt állanak, de azért is, mert a bevallott hasonló céllal dolgozó magyar emigrációs szervek ellenpropagandájától is meg kell óvni a siker érdekében eme újonnan alakuló szervezetet. Viszont az is elengedhetetlen követelmény, hogy a szabadföldön élő magyarság közvéleményével az is megérthető legyen, miszerint minden becsületes, a haza és emberi szabadságért áldozatot vállaló magyarnak itt s csakis itt a helye.

Ezen ellentétes fontos követelményeket tekintetbe véve pontosan körvonalmazható, hogy mikor, mely időszakban, mi tartandó teljesen titokban, mi kezelendő szűk körben bizalmasan, mi sejtethető és propagálható nyíltan a közvélemény számára.

29) Mivel a szervezet önkéntes jelentkezésen és vállalkozáson nyugszik, az egészséges és helyes közvélemény megalapozása és állandó befolyásolása céljából szükséges, hogy az M.V.A.Sz. főnöke, legalább havonta egyszer, egy tájékoztató, ingyenes folyóiratot adjon ki, aminek előállítási és postaköltségeinek fedezésére is megfelelő pénzbeni támogatást kap.

30) A fentiekben megszabott USA kormányrendeletet kapják: az USA megfelelő szervei és Koszorús Ferenc ezredes.¹

Koszorús javaslatával konkrét tárgyalási alapot kívánt teremteni. Emlékiratainak folytatásából tudjuk, hogy a terv kivitelezése az amerikai adminisztráció visszalépése miatt hiúsult meg. Eredetileg 1951 júliusában kellett volna megkezdeni a Kersten-kiegészítés végrehajtását, 1955 derekáig mintegy 60 ezer önkéntes menekült katonai kiképzésével számoltak. A terv meghíúsulásának okait Borhi László világítja meg: „Amikor azonban az Egyesített Vezérkari Főnökség a védelmi miniszter elé terjesztette a tervezetet, jelezte, hogy kételyei merültek fel annak kivitelezhetőségéről. Valószínűnek tartotta, hogy a nyugat-európai kormányok nem viszonyulnának kedvezően a menekült-alakulatok európai állomásoztatásához, és problematikusnak érezte azok viszonyát a NATO, illetve az akkor még megvalósulni látszó Európai Védelmi Közösség egységeihez. Ezért az Egyesített Vezérkari Főnökség felülvizsgálta a Kersten-kiegészítés kivitelezésére vonatkozó elképzeléseket, és 1952 szeptemberében arra a következtetésre jutott, hogy azok a következő évben nem valósíthatók meg. Az európai amerikai csapatok parancsnokai kifejtették, hogy a menekült-egységek felállítása »jelenleg nem kívánatos és nem is végrehajtható«, ezért javasolták, hogy annak kivitelezését »ne rendeljék el«.”²

Bár a védelmi miniszter helyettese 1952. szeptember 18-án mégis utasítást adott a Kersten-kiegészítés katonai tervének kidolgozására, a vezérkari főnökök a kivitelezés jogi, politikai és pénzügyi nehézségei folytán változatlanul annak ellenében foglaltak állást. A terv napirendre tűzése mindazonáltal új reményeket keltett a partnerek körében.³ 1952 novemberében Koszorús Ferenc is át-

¹ Uo. 478–492.

² Borhi 1995. 286.

³ Uo.

dolgozta korábbi javaslatát. A leglényegesebb módosítást a területi elvet illető korlátozás feladása képezte. Míg az első tervezet kizárólag az Egyesült Államokban élő emigránsok bevonásával számolt, az 1952 végén kelt terv már lehetővé tette volna a világban szétszóródott, főként Európában letelepedett magyar emigránsok csatlakozását.

Emlékeztető

I. A szerződést a másik részen mondták fel. E felmondást tudomásul vettem, s a magam részéről *az eddigieket végleg lezártnak tekintem.*

II. Eddigi, soha nem változtatott *elvi álláspontom* „a változott viszonyok” dacára sem változott és nem is fog változni egy hajszálnyit sem. Ez az elvi álláspontom a legfélreérthetlenebb antikommunista, antináci, az egyetemes emberi, egyetemes magyar szabadságeszmékben, a haza iránti hűségben gyökerezik, amiket felfogásom szerint katonáknak csak úgy szolgálhat, ha minden pártpolitikától, annak még a látogatásától is a legszigorúbban távoltartja magát.

Mély meggyőződése, hogy ezeket az eszméket *csakis az USA képes és hajlandó* diadalra juttatni, ezért minden önzetlen magyarnak az USA ezirányú erőfeszítései mögött a helye. Csak így szolgálhatjuk Magyarországnak felszabadításának ügyét, ami minden tisztességes magyarnak elvitathatatlan kötelessége.

III. Kötelességemnek ismertem mindig, így a jövőben is szolgálni fogom ezeket az eszményeket, de korunk szellemi zűrzavarát tekintve, *csakis nyitott szemmel.* A nyitott szemhez ragaszkodnom kell, mert a múlt összes eseményei azt bizonyították, hogy a legnehezebb helyzetekben

sem csaltak a helyzet és lehetőségeket illető megítéléseim és terveim, amellelt lelkiismerettel építeni és vezetni csak nyitott szemmel lehet. Ez alapon az is logikus, hogy *beleszólási, de legalábbis meghallgattatási jogomnak kell lennie* azokkal kapcsolatban, *amiért a felelősséget be- és kifelé egyaránt vállalom és viselem.*

IV. Ha szükség van rám, el fogom vállalni a magyar hadviseltek egyesületének a felépítését. *Eme feladat elvállalásának egyetlen előfeltétele, hogy előzőleg egymásközt ezzel kapcsolatban minden fontosabb problémát tisztázzunk és írásban rögzítsünk.* Így tisztázandónak és rögzítendőnek vélem:

1. A szervezet *fő, illetve végcélját*, amit aztán kifelé lépcsőzni lehet célszerűségi okokból. A fő, illetve végcél azonban a vezetőség előtt egy pillanatra sem szabad, hogy elhomályosodjék. Felfogásom szerint ilyen végcél lehet: Magyarország felszabadításában való tevőleges részvétel: gondoskodás, hogy a magyar katonai vezetés az ország felszabadításának pillanatában megbízható kezekben legyen: ne az arra törekvő jelenlegi katonai egyesület vezetőinek kezében, kik a múlt tanulságai szerint minden pártpolitikai pálfordulásra kaphatók, s legutóbb a reakciós, Habsburg legitimista, náciakat is akceptáló politikai párt rohamosztagaként kötelezték el magukat; addig legalább a tekintetbe jövő keret kell megfelelő szellemben előkészíteni és megerősíteni.
2. *Tisztázni és megfelelő garanciát teremteni, hogy ez a munka az új USA kormány terveit nem keresztezi-e?* Ehhez mindenesetre meg kell várni az új kormány megalakulását és ily tekintetben irányelveinek rögzítését. Az ilyen módon való tisztázást

megköveteli a főcél elérhetése és a vezetettekért viselt felelősség.

3. *Nem mondhatjuk ki, hogy csak az USA területén élő magyarok* csatlakozhatnak, mert ez a magyarság szétdarabolását jelentené, jogos elkeseredést szülne, s a leghatásosabb fegyvert adná az ellenpropaganda kezébe. Mindenekelőtt az USA-ban kell megalakulnia a vezetőközpontnak, a magnak s – ha később ilyen lesz – a katonai keretnek.
4. Tisztázni kell a *kvalitás és kvantitás* kérdését. Nem mintaiskolát akarunk, a mienkbe bele kell férni minden nem kommunista és nem náci magyarnak. *Nem ellenpártot akarunk.*

Felfogásom szerint a megfelelő szellem elérhetése céljából a vezető és irányítórét megválogatásánál kell a legnagyobb szigorúsággal a megfelelő kvalitásra törekedni az egész megtervezésénél és felépítésénél. Ez a gondolat hatványozottan kifejezésre kell jusson *a szervei határozványokban, a felvételi módok, szelekciós szabályok kidolgozásánál is.*

A tömeget nevelni, nem büntetni akarjuk.

5. *A siker nélkülözhetetlen előfeltétele,* hogy a kezdő és pénzt adományozó *személyek nevei* úgy éljenek a köztudatban, hogy azok semmiféle politikai párttal, irányzattal, beállítottsággal ne legyenek összefüggésbe hozhatók; olyan pártok fölött állóknak tekintsék őket, mint amilyenek az egyesületet tervezzük.
6. Meg kell tervezni előre az egész szervezet vázát, szerveit, ügymenetét, működését s a szervei határozványokat, *költségvetést* eszerint beállítani.
7. A vállalásnak és indulásnak nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy előzőleg minél több olyan egyénnel sze-

mélyesen beszélhessünk, akiknek fontosabb szerepet szánunk, s akik vonzerővel bírnak.

8. *Minden magyar egyesülettel, testülettel, szervvel* együtt kell működni, amelyiknél a pártpolitikának semmi szerepe nincs. Kíváncsinos lenne a *Magyar Nemzeti Bizottmánnyal* való együttműködés is, de erről addig szó sem lehet, amíg abban a pártpolitika dominál, s a katonai ügyek vezetője pártvezér.
9. Az *emigrációs pártpolitika* nemcsak teljesen jogosulatlan, de emellett végzetesen ártalmas az egész magyar ügyre. E pártpolitikával semmi közösséget, érte semmi felelősséget nem vállalhatunk. E pártpolitikától való tartózkodásnak nemcsak abban kell kifejezésre jutni, hogy egyetlen pártot sem támogatunk, hanem abban is, hogy egyetlen párttal még érintkezést sem tartunk. Hogy a pártpolitikának még a látszatába se keverhessenek bele bennünket, *pártpolitikával foglalkozó lapoknak, folyóiratoknak* semmiféle közleményt, ismertetést nem adunk, s azt is kerülnünk, hogy ilyen sajtótermékek akár elismerőleg is foglalkozhassanak velünk.
10. A 6. pont alapján megszerkesztett tervek tekintetbe vételével összeállított *költségvetés fedezésére, legalább másfél év* tartamára szükséges pénzösszeget *már a megindulás előtt* deponálni kell. Az adományozók, rendelkezésre bocsájtok csak olyanok lehetnek, akik semmiféle politikai párttal, különösen nem a kommunista vagy náci párttal semmiféle, még közvetett összeköttetésbe sem hozhatók. E pénzt egy bizottság kezeli a legpontosabb elszámolás mellett, addig is, amíg megfelelő szerv létesíthető.

V. Az arab számokkal jelzett pontokban foglaltak csak nagyvonalú irányelveknek tekinthetők, melyeket indokolt javaslatokkal a közös megbeszélés még módosíthat.

HENNYEY GUSZTÁV: MEGJEGYZÉSEK EGY HONTALANOKBÓL FELÁLLÍTANDÓ HADSEREG MEGSZERVEZÉSÉVEL KAPCSOLATBAN

Néhány évig úgy tűnt, hogy Koszorús Ferenc kezdeményezése visszhang nélkül marad. Az emigráns hadsereg elképzelése az 1953-ban kormányra lépő Eisenhower-adminisztráció felszabadítási doktrínájával kapott új hátszelet, amelynek részét képezte a menekültekből álló Önkéntes Szabadság Alakulat (Volunteer Freedom Corps) létrehozásának terve. Az alakulatot a kommunizmussal szembeni ellenállás fokozására és a szovjet elnyomás alatt álló országok „bábkormányainak” aláásására szánták.¹ A nemzeti alapon szervezett fegyveres egység magyar törzsére vonatkozóan az Európában élő Hennyey Gusztávval tárgyaltak, aki külügyi tapasztalatai folytán otthonosan mozgott a diplomácia világában. Hennyey az Egyesült Államok kongresszusának tagjainál közbenjárva igyekezett érvényt szerezni a magyar elképzeléseknek. Levélváltást folytatott Charles J. Kersten képviselővel, az emigránsokból megszervezendő hadsereg javaslatának betervezőjével, továbbá Alvin Morell Bentley képviselővel, aki 1947–1949 között az Egyesült Államok magyarországi nagykövetségén szolgált, ily módon közvetlen tapasztalattal rendelkezett a háborút követő sorsdöntő évek magyar történéseiről.²

¹ Uo. 286–288.

² Alvin Morell Bentley (1918–1969): politikus, az Amerikai Egyesült Államok parlamenti képviselője. 1942–1950 között előbb Dél-Amerikában, majd Európában volt külszolgálaton. Magyarország iránti érdeklődését megalapozta, hogy 1947–1949 között

A magyar egység vezetését illetően Sónyi Hugó gyalogsági tábornok személyére esett a választás, aki 1936. szeptember 5. és 1940. március 3. között a honvédség főparancsnoki tisztét töltötte be.³ Sónyi aktív tagja volt a németországi emigrációnak, Düsseldorfban a brit megszállási övezet magyar menekültügyi irodáját vezette, s miként Hennyey emlékiratában feljegyezte, agilis tevékenységet fejtett ki a magyar menekültek képviselőjében.⁴ Sónyi 1954 májusában közreadott felhívása felhívta a figyelmet az emigráció megosztottságából fakadó áldatlan helyzetre, egyúttal figyelmeztetett a meggondolatlan alkalmi szövetkezések veszélyére: „Az emigráció kialakulatlan helyzetében, az egymással pillanatnyi érdekük szerint viaskodó vagy ölelkező szervezetek útvesztőjében a katonai egység sorsát nem szabad hozzákötni vajdó, állandóan hullámló, politikai vagy politikával kevert folyamat-hoz, mert abból nem egység, hanem a katonai emigráció erkölcsi értékének súlycsökkenése vagy teljes eltűnése származik. De nem lehet hozzákötni olyan önkéntes összeállásokhoz sem, melyek szabályzataink rendelkezéseivel alá nem támaszthatók és meg nem védhetők.”⁵

A felállítani tervezett magyar egység szervezetéről és haderejéről a Sónyihoz címzett – datálást és aláírást nélkülöző –, minden valószínűség szerint Hennyeynek tulajdonítható levélmásolat közöl részletes adatokat:

az Egyesült Államok magyarországi nagykövetségén szolgált. Bentley elkötelezettségét mutatja, hogy az 1956-os forradalom eltiprása után az ENSZ Különbizottság állásfoglalásával kapcsolatban az amerikai külpolitika rugalmatlanságára hívta fel a figyelmet. ÁBTL 3.2.3. Mt-138/9. 231.

³ Sónyi (Wolkersdorf) Hugó (1883–1958): 1920. január 23-tól szolgált a Honvédelmi Minisztériumban. 1925 és 1929 között a HM Elnökség vezetője, 1936. szeptember 5-től a Honvédség főparancsnoka. 1945-ben Németországba távozott, a Vitézi Rend főkapitányi tisztségét töltötte be. Sipos 1997. 403.

⁴ Hennyey 1992. 153.

⁵ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/31. 227.

Kedves Hugó!

F hó -én kelt szíves soraidat köszönettel megkaptam, és arra válaszomat sietve, az alábbiakban adom meg:

1) Javaslatusunk alapja az a feltételezés, hogy a Nyugat immár világosan látja és megállapította, hogy a háború a szovjettal elkerülhetetlen!

2) A javaslat megvalósíthatóságának feltétele az, hogy idejében, az ellenségeskedések előtt tervszerű előkészület és részbeni végrehajtás legyen foganatosítva. Tehát elkezdni már inkább tegnap, mint ma!

3) Megindulási alap:

a) A jelenlegi törzsnek 20-30 fővel való kibővítése a megfelelő anyagi és erkölcsi támogatás megadásával!

b) Két gyülekező- és gyűjtőhelynek kijelölése, működésének és az odavaló személy- és anyagszállításoknak lehetővé tétele. Az első gyűjtőhely itt a közelben (Ausztria vagy Németország), az Európából összehvonható és azonnal harcbaállítható emberek számára szükséges. A másik gyűjtőhely biztonságosabb területen Spanyolországban vagy Észak-Afrikában, a családtagok és a később beérkező tengerentúli harcosok részére szükséges.

4) Ez esetben össze tudunk vonni:

I. Reguláris erőt

A. Európában

- Ausztriában 20.000 főt
- Németországban 2.000 főt 1 hét leforgása alatt
- Franciaországban 1.000 főt

- Belgiumban 1.000 főt
- Angliában 500 főt 1 hét leforgása alatt
- Egyéb helyeken 500 főt

Ezek csak magyar nemzetiségűek!

Ehhez hozzájön Ausztria és Németországban 60.000 fő Magyarországról kitelepített német nemzetiségű magyar állampolgár, aki csak velünk és csak magyar kötelékben óhajt harcolni.

Összevonás: 10 nap leforgása alatt.

Tehát Európában összesen kb. 70-80.000 fő, átlag 8-10 nap alatt!

B. Észak-Amerikában (USA, Canada) 1.000 fő

C. Dél-Amerika (zöm Argentína) 1.000 fő

D. Ausztrália 500-1.000 fő

Tehát reguláris erő összesen kb. 85.000 fő

Ez az első időre vonatkozik, mely létszámot a magyarországi szökevények, majd Magyarországra elérésével az ott bevonhatók nagymértékben megnövelik!

II. Felkelő harcok Magyarországon:

A M.o-i ellenálló csoportok a rendelkezésre álló támogatás mérvének megfelelően 3-4 heti bevetési idő múltával 30-35.000 fővel léphetnek harcba az ellenséges arcvonal mögött. Ez a létszám 2-300.000 főre felemelhető.¹

Hennyey 1953. őszén referált Horthy Miklós volt kormányzónak az ügy állásáról: „Már biztosítva van az, hogy központi nemzetközi megbeszélésekre Sónyi vezérezredest hívják meg. Így a napokban Kersten amerikai szenátor, aki a DP hadsereg felállításáért

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 150-151.

fáradozik, velem együtt Sónyi vezérezredest hívta meg Bonnba, hogy véleményünket meghallgassa. Nagyon eredményes beszélgetés volt. Most pedig Anders tábornok hívta meg Sónyt megbeszélésre. Bízom abban, hogy ez a kényes és nehéz kérdés is megoldást fog találni. Ahogy a kép jobban kialakul, Sónyi vezérezredes Főméltóságú Uramnak jelenteni fog.”¹

Eckhardt Tibornak, a Magyar Nemzeti Bizottmány vezetőjének² 1953. szeptember 24-én írott levelében számolt be a találkozóról: „Most pedig a következőkről szeretnék beszámolni: A napokban meghívást kaptam Mr. Kersten Congressmann [kongresszusi képviselő] részéről, hogy egy európai menekült hadsereg felállítására vonatkozólag felfogásomat közöljem. Bad Godesbergben, – Bonn mellett – fogadott az amerikai főhadiszálláson, ahol egy egész napot töltöttem. Sónyi Hugó is kapott meghívást – kérésemre. Előadtam felfogásomat, és a mellékelt rövid emlékeztetőt adtam át neki angol nyelven. Átbeszéltük e kérdéseket, és mondhatom, nagy megértésre találtam. [...] Jól esett, hogy a nemzeti csoportok közül minket, magyarokat hívott meg Mr. Kersten.”³

A Hennyey által hivatkozott memorandum a következőket tartalmazta:

¹ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 70.

² Eckhardt Tibor (1888–1972) kisgazdapárti politikus: 1935 után ellenezte a német orientációt, az angolszász irányzat híve volt. 1940-ben lemondott az FKGP elnökségéről. Horthy Miklós kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök megbízásából 1940 nyarán, kapcsolatépítés céljából az USA-ba ment. 1941-ben hozta létre a Független Magyarországért Mozgalmat. 1945 után a szovjetellenes, antikomunista emigráció vezéralakja, a Magyar Nemzeti Tanács egyik megszervezője és végrehajtó bizottságának tagja. Részt vett az európai Rab Nemzetek Tanácsának megalakításában, melynek magyar részlegét vezette.

³ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 70–71.

Megjegyzések egy hontalanokból felállítandó hadsereg megszervezésével kapcsolatban

- 1) Egy hontalanokból megszervezett hadseregnek, vagy legalább ilyen hadsereg kereteinek a felállítása nagy erkölcsi hatással lenne a vasfüggöny mögötti országokra, valamint az emigrációra.
- 2) Ennek a hontalanokból álló hadseregnek a következő feladatai lennének:
 - a) Háború esetén ez a hadsereg lenne a felállítandó katonai egységek kerete, mely egységeket katonaszökevényekből és katonai szolgálatra alkalmas személyekből töltenék fel. (Amíg az általános helyzet, különös tekintettel a külpolitikára, nem elég világos, szigorúan tilos szökésre biztatni vagy bátorítani embereket. A kérdést a legnagyobb óvatossággal kell kezelni.)
 - b) Biztonsági (rendőri) szervként való tevékenykedés. Attól függetlenül, hogy a nép nagy többsége esetleg kommunista ellenes, a felszabadítás kezdetén mindig szükség van nemzeti biztonsági szervezetre, még akkor is, ha az országot a NATO hadseregek szállnák meg.
 - c) Egy nemzeti hadsereg magját szolgálná.
- 3) A különböző nemzetiségű emigránsokat illetően csak a lengyelek és ukránok képesek bizonyos számú katonai egység felállítására. A többi nemzetiségűekből csak kisebb egységeket lehetne szervezni. Mindamelllett, ezeknek az egységeknek a száma és létszáma nem túlságosan lényeges (nem konkurálhatnak a NATO erőikkel), a következő szempontokat azonban szem előtt kell tartani:

- a) Lesznek olyan keretszervezetek, melyeket szükség esetén teljesen fel kell tölteni.
 - b) Azok a kisebb egységek jelképezik a nemzeti hadsereget, amennyiben fenntartják és támogatják a katonai szellemet, és felszabadulás után az új nemzeti hadsereg magját alkotják.
- 4) Ezen szempontokra való tekintettel a következő szervezési problémákat kellene megoldani:
- a) A katonák nevééről jegyzéket kell készíteni (aktív szolgálatban, vagy tartalékban).
 - b) Ezt azért kell megcsinálni, hogy kidolgozhassuk a keretszervezetek (gyalogos, tüzér, műszaki egységek, páncélos járművek, kiszolgáló szervezetek, vonatszolgálat, stb.) felállítására vonatkozó tervet a rendelkezésre álló létszámnak megfelelően.
 - c) Néhány kisebb egységet kell megszervezni, mint a később felállításra kerülő nemzeti hadsereg jelképét.
 - d) Létre kell hozni egy központi katonai bizottságot, melynek azokkal a kérdésekkel kell foglalkoznia, melyek a SHAPE utasításai és irányítása következtében felmerülhetnek.¹
- 5) Részletes terveket csak akkor kell kidolgozni, amikor az elvi kérdéseket már tisztáztuk.
- 6) Egy hontalanokból álló hadsereg felállítása következtében sok emigráns munkát találna, amely természetesen sokat segítene a nemzeti emigráció általános helyzetén.²

Jóllehet Hennyey memorandumában több érvet sorakoztatott fel az emigráns hadsereg felállításának pozitív következményeire, a menekültekből álló hadsereg felállításának terve továbbra is nehézségekbe ütközött, realitását a polgári vezetés mellett az európai szövetségesek is megkérdőjelezték. A menekülthadosztályok felállítására vonatkozó tervezet népszerűtlenségének egyik oka abban rejlett, hogy nyitva hagyta az elgondolás számos lényeges aspektusát. Tisztázatlan volt többek között a menekültekből szervezett katonai egységeknek a NATO-hoz és az akkor még megvalósíthatónak látszó Európai Védelmi Közösséghez fűződő viszonya. A nyugat-európai szövetségesek egyetértését nem sikerült megszerezni, az érintett államok vezérkari főnökei kivitelezhetetlennek ítélték a menekültek katonai egységekbe tömörítését. Véleményüket az Európában állomásozó amerikai egységek parancsnokai is osztották, az elképzelést ők sem támogatták. Az Önkéntes Szabadság Hadtest terve tehát a Kersten-kiegészítés sorsára jutott.³

A felmerült problémákra utal Hennyey Kersten képviselőnek írott levele az 1954-es esztendő második feléből: „Szeretnék hivatkozni Bad Godesbergben 1953 szeptemberében és Münchenben 1954. június 28-án lezajlott beszélgetésünkre azzal kapcsolatban, hogy Nyugat-Németországban milyen problémák merülnek fel a hontalanokból felállítandó hadsereg szervezésével kapcsolatban. Bizonyára emlékezni fog arra a memorandumra, melyet azzal a kérdéssel kapcsolatban átnyújtottam Önnek, mivel a kérdés nagy fontosságú. Engedje meg, hogy hivatkozzak az Ön »javaslatára«, melyet Ön néhány héttel ezelőtt adott át a kormánynak, és amelyben Ön a következőket írta: »Az elnök azonnal rendelje el a nemzeti katonai egységet (a vasfüggöny mögötti országokból menekült személyek felállítását), melyre az 1951-es évi kölcsönös biztonsági törvény 101/a cikkelye feljogosítja. Az ilyen jellegű katonai egységek tetteikkel bizonyítanak a kommunista birodalmon

¹ NATO SHAPE: Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Európai Szövetséges Főparancsnokság, székhelye: Casteau-Mons, Belgium

² ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 73–74.

³ Borhi 2000. 157.

belül rabságban élő millióknak, hogy szilárdan kitartunk velük reményükben, és a szabadságért és a nemzeti függetlenségért vívott harcukban. Ez magában foglalja a Vörös Hadseregben szolgálatot teljesítő személyek nagy számát és a kommunista uralom alatt álló egyéb katonai létesítményeket.»

Úgy vélem, hogy a legfontosabb probléma mindenekelőtt egy törzs vagy vezérkar (minden egyes nemzetiségi egység részére) megszervezése, amely kb. 10-12 (esetleg kevesebb) főből állana. Ez a törzs azonnal megkezdene munkáját, természetesen csak az előkészítő munkát, mint pl. a jelentkezők nyilvántartásba vételét, a katonai keret-tervek megszervezését, stb., röviden ezeknek kellene előkészíteni minden szükséges dolgot, mielőtt tovább folytatnánk munkánkat egy hontalanokból álló hadsereg felállításával kapcsolatban.

Ha egyetért ezekkel az elgondolásokkal – nemcsak a magyarokra vonatkozóan, hanem egyéb csoportokra vonatkozóan is, mint pl. a kozákokra, lengyelekre, ukránokra, oroszokra, szlovákokra, stb. –, megkérem Önt, Drága Uram, értesítsen elhatározásáról. Véleményem szerint megérett az idő ahhoz, hogy hozzáálljunk az előkészítő munkához, főleg a nemzeti törzseken keresztül. A fő kérdés az, vajon rendelkezésre lehet-e bocsájtani a kiválasztott bizottságoknak a szükséges összegeket az 1951-es évi kölcsönös biztonsági törvény értelmében azért, hogy ezek a bizottságok megkezdhesék és folytathassák munkájukat? Mennél előbb kezdik munkájukat, annál jobb, azért, hogy készek legyenek az x napra.

Mivel decemberben és januárban az Egyesült Államokban tartózkodom, szeretnék összeköttetésbe lépni Önnel, Drága Uram a fenti problémák megbeszélése érdekében.¹

Alvin Morell Bentley képviselő 1955. március 25-én kelt levelében megerősítette, hogy az amerikai vezetés időközben túllépett az elképzelésen: „Január 28-i levelére, melyben Ön felvetette a kérdést, hogy DP bázis alapján fegyveres alakulatok létesüljenek, és

¹ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 72-73.

esetleg hadsereg törzse létesüljön, értesítem – és Ön ezt megállapíthatta –, hogy ilyen elgondolásokkal egy idő óta nem foglalkoztunk.”² Mindazonáltal nem zárta le végérvényesen a témát, arra hivatkozva, hogy az Egyesült Államok kongresszusa is fenntartotta az 1951-ben megszavazott Kersten-féle indítványt. Az abban foglalt alapelvek jegyében mutatott rá az immáron elvetett javaslat néhány vitás pontjára:

- 1) Hogyan képzelik el, hogy az egyes nemzetiségbeli törzseket közös munkában lehetne egyesíteni?
- 2) Ha létrejön egy menekültekből álló hadsereg, hogyan kellene a parancsnokokat (tiszteket) kiválogatni?
- 3) Hogyan kellene a főparancsnokot kiválogatni? Ki lehetne ez a személy és milyen nemzetiségű?
- 4) Mi legyen egy ilyen szervezet közeli és távolabbi célja? Más szóval az alap-programja?
- 5) Megegyeznek-e a többi külföldi emigráns szervezetek – antikommunisták – elgondolásai az Ön előterjesztésével?
- 6) Befogadná-e valamelyik állam az ilyen törzseket megalakulásuk esetében?
- 7) Mit várnak azoktól az amerikai segélyező hatóságoktól, melyeket ez a kérdés érdekelné?
- 8) Milyen kedvezményeket élveznek jelenleg a különböző emigráns csoportok személyi szempontból?

A kérdések felvetéséből Hennyey arra következtetett, hogy a javaslat sorsa nem dőlt el véglegesen:

Örömmel vettem tudomásul, hogy a Staff felállítását illetően szóbeli és írásbeli javaslatomat magáévá tette.

² Uo. 76.

Amióta Európából visszatértem, még jobban kialakult bennem azon felfogás, hogy elsősorban Staff-ok szervezésére lenne szükség, nem pedig DP hadseregek felállítására. Utóbbiak létesítése csak nemzetközi bonyodalmakat válthatna ki, viszont konkrét hasznát a jelen viszonyok között nem hoznának. Staff-ok létesítése azonban pozitív eredményeket jelentene, amennyiben azok előmunkálatai alapján adott esetben szervezetek, illetve katonai egységek felállítása könnyen lehetne megvalósítható. A feltett kérdésekre válaszaim a következők:

- 1) Az egyes nemzeti csoportok egy-egy kb. 10-12 főből álló Staff-ot állítanak fel, melynek feladata a 4. pontban van körvonalazva.

Alapfeltétel lenne: az egyes nemzeti Staff-ok kizárólag a Párizsban székelő SHAPE-nek lennének alárendelve, és annak irányítása alatt állnának. Az egyesített csoportok élére semmiképp sem szabadna egy, a nemzeti csoportokból származó közös parancsnokot állítani, hanem csakis egy, a szövetséges erőktől származó magasabb rangú tisztet.

- 2) Az egyes nemzeti csoportok megneveznek 3-3 tábornokot vagy ezredest, akik közül a SHAPE kiválaszt egyet-egyet, aki a törzs többi tagját szervezi meg.
- 3) Ez csakis a SHAPE által a „Szövetséges Erőktől” kiválasztott tábornok lehetne. (lásd 1.)
- 4) Közeli cél az emigráció hadrafogható embereinek nyilvántartásba vétele, keret-személyek kiképzése, keretek legszükségesebb mérvű előkészítése, mozgósítás kidolgozása, hogy mindezek alapján [egy] működőképes, szükség esetén minél előbb felállítható legyen.

Távolabbi cél a vasfüggöny mögötti országunk felszabadítása esetén, ország- és vidéki ismeretekkel

rendelkező egységek és személyek támogató közreműködése a megszálló erők intézkedése szerint, továbbá csendőrség és rendőrség – amelyek különös fontossággal bírnak – valamint közigazgatási személyek bevetése és a rend helyreállítása, s oly keretek előkészítése, amelyek az átfutó, megbízhatónak talált emberanyaggal volna feltöltendő. Mindez papírmunkát jelent, amely az egyes Staff-ok által feltétlenül bizalmasan lenne kezelendő.

- 5) Megállapítást nyert, hogy az egyes comiték a tervbe vett Staff-ok felállítását örömmel vennék. Erről konkrét formában éppen a titoktartás végett megbeszélés nem történt, és erre csak az elvi döntés után kerülhetne sor.
- 6) Eddig tudomásom szerint csak Spanyolország vállalná az ilyen Staff-ok befogadását. Felfogásom szerint abban a pillanatban, amelyben a NATO kézbe venné a vezetést, a tagállamok országaival is lehetővé tenné a szervezést. Éppen ezért bír olyan nagy jelentőséggel, hogy a szervezést a NATO vegye kézbe.
- 7) Az amerikai relief agencyk nincsenek bekapcsolva az említett kérdésbe.
- 8) Személyi kedvezményt nem élveznek.

Miután a Staff-ok felállításának kérdésében az elvi döntés megtörtént, hozzá kellene látni a többi nemzeti comiték-al való megbeszéléshez, amelyek eredménye alapján a konkrét tervek (létszám, feladatkör, költségkihatás, összműködés, stb.) kidolgozást nyernének, hogy azokat Önnek felterjeszthessük.

Igen hálás volnék, ha az elvi döntés megtörténne, hogy a munka mielőbb kezdetét vehesse.

Engedje meg Mr. Bentley, hogy fáradozásaiért ez ügy érdekében hálás köszönetet mondjak. Fogadja stb.

G.H.¹

A terv magyar vonatkozásaival kapcsolatban nem kis problémát jelentett a magyar katonai emigráció megosztottsága. Borbándi Gyula a világpolitikai helyzet fordulatára, azzal összefüggésben az amerikai külpolitika irányának változására vezette vissza a katonai emigráció köreiben felmerült nézetkülönbségeket: „A katonák táborában például heves viták folytak arról, hogyan viselkedjenek és milyen irányban tájékozódjanak a volt honvédség nyugatra került tagjai. Az MHBK térnyerése és megerősödése részben irigységet keltett, részben a szervezet »átvételére« irányuló igyekezetet ébresztett azokban, akik katonai rangjuknál fogva vágytak vezető szerepre. A rangidős tábornokok a katonai szolgálati szabályzatot helyezték az előtérbe, a reál való hivatkozással igyekeztek »a meglazult fegyelmet« javítani és a régi függőségeket helyreállítani. Ennek útját állta az MHBK, amely a hagyományos katonai hierarchia helyett a szervezeti munkában kialakult új hierarchiának vetette alá magát. Ugyanez történt a Szabadság Mozgalomban is, amelyben ugyancsak a szervezeti tevékenység alakította ki Farkas Ferencel az élen az irányító központot. A tradicionalista tábornokok és törzstisztek Horthy Miklóshoz fordultak a szolgálati szabályzat tekintélyének visszaállítása érdekében. A volt kormányzó Sónyi Hugó vezérezredest bízta meg az MHBK ügyeinek kivizsgálásával. Sónyit az MHBK körei azzal marasztalták el, hogy a Bizottmánnyal együttműködik, tehát nem tekinthető tárgyilagos és elfogulatlan bírónak.”²

A magyar állambiztonsági szervek „Collins” fedőnevű ügynöke 1951 decemberében referált az érintett felek között fennál-

ló véleménykülönbségről: „Zákó úgy látja, hogy a közeljövőben egy nyugati országban az atlanti szövetséges haderő keretében fel fognak állítani egy emigrációs csapategységet, vagy 2-3 h. (hadosztálynyi) erőben. Erre vonatkozólag ő gondoskodott, hogy az illetékes helyen az ő véleményét a közeljövőben kifejtse, s ennek a magyar részről való kiindulási pontját ő csak az MHBK-ban látja, és ezért erre az objektumra összpontosítja minden energiáját és összeköttetését.”³

A Kisbarnaki Farkas Ferenc által irányított Magyar Szabadság Mozgalom és a Zákó András által vezetett Magyar Harcosok Bajtársi Közössége 1954 tavaszán megegyezett az általuk vezetett két szervezet együttműködéséről, és megalakították a Magyar Honvédelmi Tanácsot, amely Magyarország „felszabadítását” tűzte ki célul.⁴ A Kisbarnaki Farkas Ferenc és Zákó András között lefolytatott, elvi és személyi vonatkozású kérdéseket tisztázó megbeszélésről készített emlékeztető az alábbi közös álláspontot rögzítette:

- 1) Az egész magyar emigráció és a megszállt ország helyzetét a várt formában csak egy háború változtathatja meg.
- 2) Háborúban teljesített katonai eredményeink minden másnál döntőbben fogják a magyarság jövőjét, helyzetét és lehetőségeit a Duna-medencében befolyásolni.
- 3) Az országon kívüli és az országban folyó katonai erő kifejtés sikere megköveteli, hogy abban a magyarság osztály- és pártskülönbség nélkül, teljes egységben, a harc áldozatát önként vállalva vegyen részt, és a fegyveres erőt minden irányzat maradéktalanul támogassa.

¹ Uo. 77-78.

² Borbándi 1989. 350-356, 360.

³ ÁBTL 3.2.3. Mt -138/1. 95.

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 39.

- 4) Katonai vonatkozású előkészületekre a jelenlegi világpolitikai helyzetben már szükség van, az ily irányú munkát erőteljesebb ütemben folytatni kell.
- 5) A jelenlegi tisztázatlan és még kialakulóban lévő emigrációs helyzetben, ahol egységes vagy nagyhatalmak által elismert magyar emigrációs pol. vezetés még nincsen, sőt a különböző csop-ok egymással nem kívánatos küzdelmet folytatnak, szükséges, hogy a katonai kérdések személyi és egyéb okok által vezetett küzdelemtől távortartassanak és teljes függetlenséget és önállóságot biztosítva, a felszabadító harc részére minden irányzat és személy támogatását megnyerjék.¹

Az Egyesült Államok párizsi nagykövetének részvételével Párizsban megkezdett, majd Madridban folytatott megbeszélésen Kisbarnaki Farkas Ferenc és Zákó András közösen jelentek meg a magyar katonai emigráció képviselőit. ² Hennyey Gusztáv az Egyesült Államokban élő Bakách Bessenyei Györgyhez 1955. április 27-én írott levelében tért ki ismét a hadsereg felállításával kapcsolatban felmerült vitás kérdésekre: „A másik probléma a katonai kérdés. Őfelsége [ti. Horthy Miklós kormányzó] – mint már a múltkori levelemben írtam – Spanyolországban látja megoldhatónak a katonai törzsek felállítását, és erre vonatkozóan ott tárgyalásokat

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 311/v.

² A NATO-tagországok képviselőinek első konferenciáját Párizsban, 1955. július 18–23. között tartották.

³ Bakách-Bessenyei György (1892–1959) politikus, diplomata, nagykövet. 1912-ben szerzett jogi oklevelet. Az I. világháborúban huszártisztként teljesített szolgálatot. A háború után a római, majd a bécsi követségi szolgálat követségi titkára, 1926-tól a Külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője, 1934-től vezetője. 1938-tól Magyarország belgrádi, 1941-től vichyi, 1943-tól pedig berni nagykövete. Utóbbi tisztségéről Magyarország német megszállása után, 1944. március 22-én lemondott. Ugyanezen év augusztusában Horthy kérésére Genfben kapcsolatot keresett a nyugati hatalmakkal a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése végett. 1946-tól az Egyesült Államokban élt, a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja, és külügyi bizottságának elnöke.

folytatott. Felfogása szerint Szántai ezredes vegye ezt ott kézbe oly módon, hogy 3:2 arányban legyen abban Zákó is képviselve.⁴ Először is nem tartom helyesnek, hogy Zákó-t, aki mögött ma alig áll valaki, bekapcsolják, de mindettől eltekintve ezt a kérdést csak a NATO-n belül lehet megoldani. Az más lapra tartozik, hogy ha egységek felállítására kerülne sor, az Spanyolországban történne, de a központi vezetésnek Párizsban kell lennie. Jelenleg az ARN⁵ megbízásából Farkas Ferenc is Madridban tartózkodik, aki fenti kérdésbe ott bekapcsolódhatik. Mindennek az alapja azonban a pénz. Ez pedig az amerikaiak kezében van. Fontos tehát, hogy az USA az ismert Mutual Security Act 1951., az úgynevezett Kers-ten Bill százmillió dollárjából, ha belemenne a törzsek felállításába, azt csakis a NATO-n keresztül eszközölje. Ebben a kérdésben Mr. Bentley Washingtonban játszik fontos szerepet, aki – mint már megírtam Neked – levélben ismertette álláspontját.”⁶

Hennyey a müncheni Magyar Menekültügyi Iroda irattárában helyezte el a hontalan katonákból álló hadsereg szervezésével kapcsolatos levélváltást, melyek megszerzésére komoly erőfeszítéseket tett a magyar titkosszolgálat. Pehr Imre százados, a Katonapolitikai Osztály hírszerzője „Rezső” fedőnéven szervezte be a Magyar Királyi Honvédség volt műszaki tisztjét 1949. január 24-én.⁷ „Rezsőt” Hégyeshalomnál, 1949. június 30-án dobták át a határon, legalizálása a müncheni Magyar Menekültügyi Irodán keresztül történt. A Menekültügyi Iroda munkatársaként kulcspozícióba helyezett ügynök hozzáfért az emigráns hadsereg felállítása tárgyában folytatott levelezéshez. A Belügyminisztérium II. Főosz-

⁴ Szántay (Kacovszky) Jenő vezérkari ezredes (1900–1956): bukaresti (1941–1942), majd madridi és lisszaboni (1942–1945) katonai attasé madridi állomáshellyel, légügyi attasé (1944–1945) ugyanott. Hatásköre madridi állomáshelyéről az Ibériai-félsziget egészére, Spanyolországon túl Portugáliára is kiterjedt. A háború befejezése után Spanyolországban telepedett le. Szakály 2003. 323. Szakály 2015. 221–222.

⁵ NATO ARN: Advanced Research Workshop.

⁶ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 79.

⁷ Az ügynök életrajzát és pályafutását a „Collins” című alfejezet részletezi.

tálya az 1954-es munkajelentésben, a katonai-politikai hírszerzés vonalán elért eredmények között számolt be a nyugat-európai had-erők keretében felállítandó emigráns katonai alakulatok tervével és előkészületével kapcsolatban szerzett értesülésekről.¹ Az 1955. évi munkabeszámoló jelentette az „emigráns dandár” szervezésére vonatkozó dokumentáció megszerzését, és az akció sikerére az 1956 februárjában tartott értekezlet jegyzőkönyve is kitért: „Megszereztük az »Emigráns Magyar Dandár« szervezésére vonatkozó utasítást, majd annak visszavonására irányuló intézkedést.”²

A megszerzett iratok tételes felsorolását a főosztály 1961-ben kelt értékelése tartalmazza: „A II/3.-c. Alosztály »Rezső fn. ügynökének anyagai között megvan Hennyey Gusztáv levelezésének egy része, melyet annak tanulmányozása alapján az alábbiak szerint értékelhetünk: »Rezső« anyagaiban 53 db. levelet, illetve azzal összefüggő mellékletet tanulmányoztam. A levelek nem eredetiek, azokat »Rezső« másolta részünkre le. Az anyagok így nem dokumentum jellegűek. A legtöbb levélnél nem állapítható meg a pontos keltezés sem, arra csak »Rezső« jelentéseinek keletkezéséből lehet következtetni. Az anyag meglehetősen régi. Az első levél 1953 májusában, az utolsó 1955 szeptemberében íródott. Az értékelést fentiekén kívül megnehezítette az a körülmény, hogy a levelezési anyag nem folyamatos – így pl. összesen két olyan levél szövege van a birtokunkban, melyet Hennyey-hez írtak. A levelek megoszlása a következő: Bakách Bessenyei Györgynek címezve 13 levél, Eckhardt Tibornak címezve 9 levél, Horthy Miklósnak címezve 8 levél. A címzett nem állapítható meg 8 levélnél, a levelekhez melléklet 3 db Aday Jánoshoz címezve 2 db levél, Varga Bélának címezve 2 db levél, Homlok Sándornak, Benkő Bélának, Sónyi Hugónak, Mr. Kersten-nek és az MHBK törzsének címezve egy-

¹ ÁBTL 1.5. 90-80/1955. 3.

² ÁBTL 1.5. 90-2946/1955. 3.; ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 41.

egy levél. Sónyi Hugó levele Hennyey-hez 1 db, Mr. Bentley levele Hennyey-hez 1 db, Kisbarnaki Farkas Ferenc levele Horthy Miklóshoz 1 db. A levelezési anyag tanulmányozása és értékelése során fontos ismeretek birtokába jutottunk”³ – áll az 1961-ben összeállított jelentésben.

A Piros László belügyminiszternek 1955. február 22-én felterjesztett jelentés megelőző intézkedés gyanánt a célszemélyként „Háhn Jusztin” fedőnévvel ellátott Hennyey erőszakos úton való hazahozatalára tett javaslatot: „»Hahn« erőszakos úton való hazahozatalával célunk, hogy felderítsük a fasiszta magyar emigráció és a megszálló hatóságok közötti kapcsolatot, valamint kivonásával csapást mérjünk a fasiszta magyar emigrációra.”⁴

A Hírszerző Osztály 1956. február 6-án tartott értekezletének résztvevői viszont már tisztaba jöttek az emigráns hadsereg tervének meghíúsulásával: „Addig, amíg az MHBK vezetői az év első felében az emigrációs hadsereg felállításának tervén dolgoztak, addig az év második felében Zákó utasítást adott ennek a tervnek az eljuttatására. Az emigrációra különösen súlyos csapást mért az első genfi konferencia⁵, és információink szerint még az MNB felső vezető köreiből is a pánikhangulat nyomai voltak megtalálhatók. Hasonló nyugtalanság mutatkozott a SZER müncheni központjában is.”⁶

³ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 69–70.

⁴ ÁBTL 1.5. 90-2946/1955. 12–13.

⁵ A koreai háború befejezése és az indokínai helyzet rendezése tárgyában Genfben, 1955. július 18–23. között került sor a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország részvételével megtartott csúcstalálkozóra. A téma jellegénél fogva tágabb körben érintette a külföldi állampolgárokból idegen országban szervezett hadseregek problémáját.

⁶ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 7.

KÉT MAGYAR „LODGE-FIÚ” TÖRTÉNETE

A lélektani hadviselés fogalmának meghatározása során a Szabad Európa Rádió számára 1951-ben összeállított kézikönyv abból indult ki, hogy a kelet-európai népek felszabadulásukat a szabad világ és a Szovjetunió közötti nyílt konfrontációtól várták. A rádióadók mellett léggömbakciók – hőléggömbökről leszórt röplapok – révén folyt a lélektani háború, amely a kommunista rendszerekkel szembeni ellenállás, a diktatúra felszámolásába vetett remény éber tartását tűzte ki célul. Miközben az elnyomás alatt sínylődőket támogatásukról biztosították, alapelvnek számított, hogy a vasfüggöny mögött élőket nem biztatták kivándorlásra; ugyanis fenn akarták tartani a belső elégedetlenség honi bázisát.¹ Ennek szellemében íródott a Magyarország nyugati határa mentén leszórt röplap, amelynek szövege ugyanakkor arról tanúskodik, hogy nem zárkóztak el a vasfüggöny mögül értékes információkkal érkező jevevények fogadásától sem.²

Az amerikai hadsereghez csatlakozó emigráns fiatalokat a törvényjavaslatot benyújtó Lodge szenátor után Lodge-fiúknak (*Lodge-boys*) nevezték. Az önkéntesek toborzására vonatkozó javaslatot előterjesztő szenátor eredetileg 2500 idegen nemzetiségű önkéntes csatlakozásával számolt, a program ismertetésének elmaradása és a bürokratikus ügyintézés nehézségei folytán azonban a jelentkezők létszáma elmaradt az előzetes várakozásoktól. Két magyar származású egykori katona visszaemlékezése érhető el publikált formában.

Horváth G. Rudolf *Escape from Behind the Iron Curtain: The Odyssey of a Lodge-Act SF Soldier. Special Warfare*, azaz *Menekülés a vasfüggöny mögül: egy Lodge-katona odüsszeája, speciális*

hadviselés címmel a John F. Kennedy speciális hadviselési kiképzőközpont folyóiratában adta közre Csehszlovákián keresztül végrehajtott szökésének történetét.³ Horváth őszintén számot adott róla, hogy elhatározásában fontos szerepet játszott az amerikai életforma iránti vágyakozás. Az ínséges, inflációval terhelte magyar valóságban élő kamaszfiú számára álmvilágnak tűntek az amerikai képeslapok színes illusztrációi, amelyekhez az amerikai nagykövetség által fenntartott kulturális központban fért hozzá.

A magyar állambiztonsági szervek 1951-ben kelt jelentésükben tértek ki az Egyesült Államok Tájékoztató Szolgálatának agilis propagandatevékenységére.⁴ „Az év első felében, amikor is az USIS még szabadon működött az országban, igen nagy propagandatevékenységet fejtettek ki a Szovjetunió, a kommunizmus ellen. Konkrétan az USIS-könyvtár és a filmelőadások vezetőjének kijelentése szerint 5 hónap leforgása alatt 70.000 ember látogatta helyiségeiket. A mi megállapításaink szerint ez a szám nem túlzottan tér el a valóságtól. A könyvtárnak 8.000 beiratkozott látogatója volt, kb. napi 50-60 látogatóval. Hetente ötször tartottak filmelőadást, kétszer zenedélután, s ezen sokszor 100 ember is részt vett. Átlag 2.000 uszító hangú bullettint nyomtattak, terjesztettek, főleg postai úton. Szabadon lehetett olvasni a legkülönbözőbb Szovjetunió-ellenes könyveket, valamint a háborúra uszító újságokat, folyóiratokat az USIS helyiségeiben. A követségen volt az USIS központja, s külön-külön helyen a könyvtára és mozi. Ez utóbbiak a Várban, kihalt, nehezen ellenőrizhető helyeken voltak elhelyezve. Az ellenséges propagandatevékenység természetesen – amint az előbb említettük – melegágya volt a hírszerző tevékenységnek. Különösen a fiatalság körében, tekintve, hogy a látogatók 70 %-a fiatalokból tevődött össze. Hírszerzőtevé-

¹ Borhi 1995. 283–285.

² MNL VAML XXXV/i. 61–63. d.e. 1953. szeptember 29-én begyűjtött röplap. MNL VAML

³ Horváth 2003.

⁴ United States Informations Service (USIS) az Egyesült Államok Tájékoztató Szolgálat: a propagandatevékenységet folytató szervezet 1953-tól United States Information Agency (USIA) néven folytatta működését.

kenység miatt kb. 10 személyt vettünk őrizetbe az USIS könyvtárának látogatói közül [...] Ruth Tyron attasét, az USIS vezetőjét, valamint helyettesét, Mary Eich-t a magyar kormány kiutasította az országból. Az utóbbi személy pl. fiatalokat biztatott disszidálásra, s ennek alapján próbáltak disszidálni Ladoméri Imre és Molnár László 16 éves diákok.”¹

Horváth Rudolfhoz visszatérve: a fiatal fiú kedvező benyomásait családjában szerzett tapasztalata is alátámasztotta: a hazai élelmiszerhiánnyal szemben bátyja jó kondícióban tért haza az amerikai hadifogságból. Horváth az Amerika Hangja (Voice of America) rádió adásában értesült az amerikai hadsereghez való csatlakozás lehetőségéről.

A másik visszaemlékezés *A bevetetlen légio* címmel a rendszerváltás után, idehaza jelent meg. Szerzője az ugyancsak Amerikában élő Stephan Kovács volt, aki történetét az USA hadseregének trieszti toborzóirodáján történt jelentkezésétől fogva beszélt el. Hazája elhagyásának körülményeire nem tér ki, indíttatását illetően hazafias motivációját emeli ki: „Az én álmom nem az amerikai állampolgárság volt, hanem az, hogy ha kiüt a konfliktus Közép-Európában, én már katonaként megyek oda és részt tudok venni a felszabadításban. Visszatekintve ez persze ma már nevetséges, de abban az időben sokan hittünk ebben. Az én korom az ideálok kora volt, a második világháború után a régi rendszer letűnt és senki sem kívánta vissza. Mi hittünk egy igazi szabad és független, demokrata államrendben, ennek létrehozásán fáradoztunk.”²

Horváth közlékenyebbnek bizonyult a kijutás körülményeit illetően. Ifjúsági gerelyhajítóként 1950 júliusában lehetősége nyílt rá, hogy részt vegyen egy Prágában tartott nemzetközi sportversenyen. Prágából nem tért haza, hanem vonattal Dél-Morvaországba utá-

zott, majd gyalogosan közelítette meg az ausztriai határszakaszt. A Dunát átúszva jutott Ausztriába. A víz Ausztria szovjet megszállási zónájáig sodorta, így a folyó menti növényzetben bujdosva ért el az amerikai megszállási zónába. Linzben a katonai parancsnokság irodáján jelentkezett a toborzási felhívásra. Az irodán kételkedve fogadták, többször el kellett ismételnie kalandos szökésének részleteit, végül a hadsereg elhárító szerve, a CIC (The United States Army Counter Intelligence Corps) hallgatta ki. Münchenben az Amerikai Információs Központhoz fordult felvilágosításért, Heidelbergben, a 7. hadsereg főhadiszállásán érdeklődött, ám mindkét helyről elutasították, mondván, hogy nem tudnak a külföldi fiatalok toborzásáról.³ Néhány hónapig alkalmi munkákból tartotta fenn magát, közben angolul tanult. 1951 márciusában – közel egy évvel a Lodge-javaslat törvényi elfogadása után – kapott érdemi információt. Mint kiderült, jelentkezési lapot mindaddig nem rendszeresítettek. Amint a tanulságos történet címe előrevetíti, a külföldiek csatlakozása az amerikai hadseregbe az érvényben lévő törvényi szabályozás dacára sem bizonyult egyszerű vállalkozásnak. Joggal merül fel tehát a kérdés, mely tényezők álltak annak hátterében, hogy az érdeklődőket jóformán távol tartani igyekeztek. Miként korábban már szó esett róla, a Kersten-terv végrehajtása az érintett felek körében több oldalról – köztük a nyugat-európai kormányok és az Európában állomásozó amerikai csapatok parancsnokai részéről is – ellenkezésbe ütközött. Úgy tűnik, ez többek között a passzív ellenállásban és a halogató taktikában nyilvánult meg.⁴

Amikor az amerikai hadseregbe jelentkezett, Horváth emlékei szerint a jelentkezők 50-60 fős csoportokban tettek felvételi vizsgát. A minimális angol nyelvi ismeretekkel rendelkező kelet-európai fiataloknak az amerikai katonaiskolákba jelentkezők számára összeállított, matematikai és alapvető műveltségbeli elemeket tar-

¹ ÁBTL 1.5. II/4/A. Sz. n. Évi összefoglaló jelentés az amerikai hírszerzőszervek Magyarországgal szemben kifejtett aknamunkájáról. 14.

² Kovács 1990. 7.

³ Horváth 2003. 43.

⁴ Borhi 1995. 286.

talmazó angol nyelvű feladatsort kellett kitölteniük, ami a nyelvi nehézségek folytán eleve problémát okozott számukra.¹ Amikor 1951 szeptemberében megkapta a behívóját, a sonthofeni lak-tanyában Horváth mindössze 8-10 ismerős arcot pillantott meg. A toborzásra jelentkezők erős megrostálását Stephan Kovács visszaemlékezése is megerősíti. Kovács kétszázötvened-magával jelentkezett az amerikai hadsereg trieszti toborzóirodáján, s emlékei szerint a 250 főből mindössze öten kerültek be. A kihullók magas arányát a szélsőségesek kiszűrésének szándékával magyarázta: „A fő hangsúly azon volt, hogy kiostálják a szélsőségeket, a kommunistákat és a fasisztákat. Márpedig a fiúk jó része abban az időben ezek valamelyikéhez húzott, ha nem is annyira meggyőződésből, hanem inkább véletlenül.”²

A lassan gyülekező újoncok száma novemberre érte el az ötven főt, Horváth elbeszélése szerint akkor hajóval szállították át őket az Egyesült Államokba. A New Jersey állambeli Camp Kilmer lak-tanyában újabb felmérésen kellett részt venniük. Angol katonai szaknyelven írott tesztet töltek ki velük, s a teszt eredménye alapján két csoportra osztották a frissen érkezett újoncokat. Azokat, akik magas pontszámot értek el, a New Jersey állambeli Fort Dix erődbe vezényelték 16 hetes alapkiképzésre, a gyengébb nyelvtudással rendelkezőket a massachusettsi Fort Devens erődben fejlesztették. A Fort Dix erődbe irányított 2336 jelöltből a hadsereg statisztikái szerint az 1950-es évtizedben alig négyszáz főnek sikerült az alapkiképzés végéig eljutnia. Horváthot tíz társával együtt az észak-karolinai Fort Bragg erődbe irányították az alapkiképzés után, amely a Lélektani Hadviselési Központ (Psychological Warfare Center) megalakításával 1951-ben a nem hagyományos hadviselés centrumává alakult.³

¹ Horváth 2003. 43.

² Kovács 1990. 7.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 60.

Az Egyesült Államok kongresszusának jóváhagyásával 1952. június 19-én állították fel a 10. Különleges Erőknek nevezett alakulatot, amely túlnyomórészt amerikai állampolgárokból állt, és az állományát hozzávetőleg egy tucatnyi ún. „Lodge-fiúval”, azaz kelet-európai emigránssal egészítették ki. A különleges erőket a hidegháború frontvonala mögött történő bevetésre szánták, ezért volt szükség a Kelet-Európából bevándorolt menekültek helyismeretére.⁴ Megszervezésének körülményeit Kovács foglalta össze: „Az egységünket 1952-ben szervezték, első parancsnoka egy Banks nevű ezredes⁵, kinek már volt valami gyakorlata ilyesféle harcászati harcokban a második világháború alatt, az OSS-ben és hasonló alakulatokban.⁶ Eredetileg az egységünk része volt az idegháborúközpontnak (Psychological Warfare Center). A koreai konfliktus kitörésekor jött az ötlet, hogy szükség lenne egy olyan kommandóra, mely az ellenséges vonalak mögött tudna operálni! Így szervezték meg az első csoportot, amiből egységünk kinőtt, s később sok hasonló osztag a világ különböző részein. Ez a harcászati módszer nem volt újdonság, hiszen ott voltak a második világháború példái, a szovjet, a francia és a jugoszláv partizánok, és látni lehetett, hogy milyen komoly szerepet tudnak betölteni.”⁷

Gordon Gray, a Lélektani Hadviselési Bizottság elnöke az első előremutató intézkedésnek nevezte a vasszögnyelű mögöl érkezett menekültek katonai megszervezését, amelyet az Egyesült Államok a második világháború óta a szovjet agresszió ellenében hozott.⁸ A különleges alakulatok felépítéséről Kovács a következőket je-

⁴ Carter 2015. 117. Horváth 2003. 45.

⁵ Banks, Aaron (1902–2004): a II. világháború alatt az OSS tisztje, akit ejtőernyővel dob-tak le Franciaországban a francia ellenállási mozgalom támogatására. A hidegháború idején az Egyesült Államok Hadserege Különleges Erőinek, közismert nevén a Zöld-sapkásoknak a megalakítója.

⁶ Office of Strategic Services (OSS): A Hadászati Szolgálatok Hivatalát 1942. június 13-án hozták létre, miután az Egyesült Államok belépett a második világháborúba.

⁷ Kovács 1990. 6.

⁸ Borhi 1995. 285.

gyezte fel: „Az egységünket arra képezték ki, hogy háború esetén az ellenséges vonal mögött partizánakciókat szervezzon, rajtaütéseivel megszakítsa az ellenség utánpótlását, másodszorban pedig szabotáljon, kémkedjen és segítse a lelőtt amerikai gépek pilótáit a saját vonalak mögé. Célterület: a Szovjetunió az összes csatlósával. A mi egységünk Európára volt kiképezve, a bajtársaink Távol-Keletre. Az egység aktív része volt a csoport, team. A teamet egy százados vezette, helyettesen főhadnagy. Egy főtörzsőrmester volt az információ és a hírszerzés vezetője, helyettese egy törzsőrmester, aki a szakmákat ellenőrizte, és ha kellett, betöltötte az üresedéseket. Két őrmester volt az egészségügyek felelőse, ők kisebb műtéteket is képesek voltak elvégezni. Két másik őrmester pedig a műszaki ügyeket intézte, vagyis a robbantásokat, a pokolgépek, a gyújtószerkezetek készítését. Két őrmester volt híradós, hordozható rádió adó-vevővel, titkosírással, morzejelekkel... És végül két fegyverszakértő volt megbízva a fegyverek ismeretének terjesztésével, a fegyverek utánpótlásával és bevezetésével. Az egyikük voltam én. Tudásunk a világ összes fegyvereire kiterjedt, tudni kellett azt is, hogy mely alkatrészek cserélhetők egymással, mit hogyan lehet alakítani, mely lőszeresek használhatók más fegyverekhez is. Hogy a lakossággal lehessen értekezni, minden teamben van két ott született kommandós, ahová a csoportot bevetik, ők nemcsak a nyelvet, hanem a terepet és a nép mentalitását is ismerik.”¹

A tengerészgyalogos és ejtőernyős kiképzés mellett olyan sokoldalú kiképzésben részesültek, amely egy szovjet invázió esetén képessé tette őket az ellenséges arcvonala mögött folytatott gerilla jellegű hadviselésre.²

A magyar hírszerzés adatai szerint a Fort Bragg erődben 43 magyar nemzetiségű személy nyert kiképzést 1960-ig.³ Horváth G.

¹ Kovács 1990. 7.

² [Tenth SFG] 10th SFG (A) History United States Army Special Operations Command. 1-3.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 62.

Rudolf és Stephan Kovács, azaz Kovács István a hidegháború legrosszabb forgatókönyvére, a harmadik világháború esetleges kitörésére felkészített egység első, talán legelső magyar tagjai lehettek. A 10. Különleges Erőknek elnevezett alakulatot 1953-ban a Német Szövetségi Köztársaság déli részén elhelyezkedő Bad Tölzbe telepítették.⁴ Európai átvezénylésének időpontját a Német Demokratikus Köztársaságban 1953 nyarán kitört munkásfelkelés expanziójának gondolata befolyásolta.⁵ Egy esetleges szovjet invázió esetén feladata az ellenséges vonalak mögötti partizán-hadviselés irányítása volt. Miként Stephan Kovács írásának címe, a „bevetetlen légio” jelzi, tényleges bevetésükre nem került sor. Horváth Rudolf visszaemlékezésében kitér rá, hogy öt év szolgálat után 1956-ban, őrmesteri rendfokozatban szerelt le Bad Tölzben. Az amerikai állampolgárságot elnyerve műszaki főiskolán tanult tovább, nyugdíjazásáig mérnökként dolgozott.⁶

POLGÁRI SZOLGÁLAT – A *LABOUR SERVICE*

Az Egyesült Államok hadseregében foglalkoztatott menekültek nagyobb hányada nem fegyveres szolgálatot teljesített, hanem polgári munkakörben nyert elhelyezést. Az 1946 és 1950 közötti létszámadatok szerint az amerikai hadsereg egységeinél polgári alkalmazottként dolgozó emigránsok létszáma meghaladta a csapatok teljes fegyveres állományának létszámát.⁷ Az Európába telepített alakulatok esetében 1945 nyaráig vezethető vissza az idegen állampolgárok által ellátott civil szolgálat gyakorlata, amikor is a lefegyverzett német haderő őrzését a koncentrációs táborokból

⁴ Finnlayson 2003. 41.

⁵ Carter 2015. 118.

⁶ Horváth 2003. 45.

⁷ Luts 2011. 305.

kiszabadított lengyel hazafiakra bízták.¹ A lengyelekből álló polgári szolgálatosok állományát később az olasz hadszíntérről kivont lengyel katonákkal erősítették meg, akik sem hazatérni, sem az emigráns lengyel kormányt követve Angliába áttelepülni nem akartak, ehelyett inkább Németország nyugati megszállási övezetében telepedtek le. Az Európában állomásozó amerikai csapatok logisztikai hátterének megteremtése megnövelte a civil munkaerő bevonásának igényét, ezért Joseph Taggart McNarney tábornok, az európai hadszíntér német régiójáért felelős parancsnoka három balti munkásszázad felállítására adott engedélyt 1946. december 6-án.² Az 1946. december 21-én megalakított litván, lett és észt század feladata volt a Nürnbergben fogva tartott német háborús bűnösök őrzése.

Az 1940-es évek második felében a Közép- és Kelet-Európa más országaiból menekült emigránsok közül is számosan a civil szolgálat keretében találtak megélhetést. A polgári alkalmazottakból álló alkalmi egységek (Labour Service Units) rendszeresítésére a Nyugat-Berlin szovjet blokádját feloldó légihíd fenntartásának idején, 1948 júniusa és 1949 szeptembere között került sor. A 4-5 percenként leszálló repülőgépekből a szén és az élelmiszer kirakodása és elszállítása kizárólag katonai fegyelmezettséggel és nagy létszámú polgári erők bevonásával volt megoldható.³ A polgári szolgálat értékes munkalehetőségnek számított a leromlott német gazdaság kevés lehetőséget kínáló munkaerőpiacán. A főként német állampolgárokat foglalkoztató civil szolgálat 1955-ben kapta a tevékenység logisztikai jellegét kifejező Civilian Labour Groups elnevezést. Munkájuk jellegéről az amerikai hadsereg egyik németországi laktanyájából hazaszökött magyar emigráns kihallgatása során az alábbiakat közölte:

¹ Uo. 304.

² Uo.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_Labor_Group

„A Labour Service állományához tartozó személyek általában 24 órás szolgálatot teljesítenek, mely szolgálat alatt katonai objektumokat, raktárakat, műhelyeket stb. őriznek. A laktanya területén laknak, fizetésüket nyugatnémet márkában kapják. Ugyanolyan mozgási lehetőségük van, mint az amerikai katonáknak. A Labour Service-en belül egyes csoportok és egységek végzik a katonai objektumok építését, rakétakilövő bázisok létesítését, az utak karbantartását. Jellemző, hogy közülük nagyon sokan jelentkeznek az amerikai hadseregbe. Életkoruk eléggé megoszlik, megtalálható benne 18 évtől 50 évig minden korosztály. Nemzetiségi összetételük: magyar, német, cseh, lengyel, bulgár, francia, orosz, jugoszláv stb.”⁴

A szocialista országok kémelhárítása fenntartásokkal kezelte a hadsereg logisztikai hátterének megteremtését támogató civil szolgálat rendszerét. Egyfelől azt feltételezték, hogy az amerikaiak a szocialista országok ellen bevethető alakulatokat szerveznek az emigránsokból, másfelől – nem alaptalanul – az amerikai hadsereg hírszerző szervezetének, a CIC-nek az emigránsok körében folytatott beszervező tevékenységétől tartottak. A kihallgatott személyektől és az ügynököktől nyert információkat összegezve a III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség 1963-ban kelt jelentése foglalta össze a szervezet működésével kapcsolatban szerzett értesüléseit:

„Az A[mérikai] E[gyesült] Á[llamok] Labour Service alakulatai a Nyugat-Németországi amerikai katonai erők mellett működő segédcsapatok. Tagjai elsősorban a Kelet-Európai népi demokratikus országokból disszidált személyek, akik nem rendelkeznek amerikai állampolgársággal. A Labour Service alakulatait röviddel a II. világháború után, mindhárom nyugati nagyhatalom megszálló erői mellett szervezték meg. Az amerikaiak ilyen értelmű segédcsapataiknak a magvát Anders lengyel tábornok csapatai alkották. 1949-től kezdve tagozódtak a Labour Service egységei századokra,

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 131.

szakaszokra, és viselik a Labour Service elnevezést. Jelenleg a Labour Service Nyugat-Németországban egységesen szervezett alakulat. Egységei elsősorban Rheinland Pfalz tartomány középső és keleti, valamint Hessen és Baden Württemberg tartomány nyugati részén vannak elhelyezve. Az egységek parancsnoksága Heidelbergben székel. A parancsnokság törzsében amerikai tisztek tevékenykednek. A Labour Service-ben megalakulásától kezdődően nagy számban voltak magyar származású disszidens személyek. Az 1945-ben a szovjet hadsereg elől nyugatra szökött személyek közül igen sokan léptek be a Labour Service-be. Az ellenforradalom után disszidált személyek tovább növelték a Labour Service-ben szolgálatot teljesítő magyar disszidensek számát. [...] Igen fontos funkciója a Labour Service alakulatoknak, hogy az amerikai katonai hírszerző szervezet kémfeladatok ellátására alkalmas, politikailag a MNK-gal [Magyar Népköztársaság] szembenálló, kipróbált ügynöki állománnyal lássák el. Ezért már a Labour Service alakulatok toborzásánál figyelembe veszik, hogy a kiválasztott személy alkalmas legyen hírszerző feladatok végzésére.”¹

A magyar állambiztonsági szervek ellenségképe szemmel láthatóan nem tett különbséget az amerikai hadsereg európai alakulatainál logisztikai munkakörben foglalkoztatott civilek és a fegyveresen szolgálatot teljesítő emigránsok között. A pártállami sajtó hasonlóképpen vázolta fel az aktuális korabeli ellenségképet: „A nyugat-németországi Bad Tölz közelében van az a tábor, ahol az amerikai hadsereg különlegesen kiképzett ejtőernyős csapatai állomásoznak. Ebben az egységben gyakrabban hallani orosz, szlovák, cseh, román vagy magyar beszédet, mint angolt. A különleges ejtőernyős-csoport emigránsokból, disszidensekből áll. Éppen ebben rejlik »különlegessége«. Az amerikai 77. különleges ejtőernyős-csoport egyik részeként állomásozik itt, az Észak-Amerikai Egyesült Államokból, North Carolinából szállították

ide. Ott, Fort Braggban működik a Special Warfare Center, a Különleges Hadviselési Központ és kémiskolája, amely »különleges« kiképzésben részesíti azokat a fasiszta disszidenseket, akiket »különleges« kiválogatás után méltónak tartanak arra a különlegesen aljas feladatra, hogy fegyverrel készüljenek volt hazájuk, népük ellenem. [...] De nem a Bad Tölz-i különleges ejtőernyős-csoport az egyetlen fegyveres alakulat Nyugaton és Nyugat-Németországban, amelyben magyar fasiszták fegyverben állnak, készen a Magyar Népköztársaság elleni fegyveres támadásra. Az amerikaiak és a nyugatnémet hatóságok együttműködése nyomán a Labour Service nevű fegyveres szerv a magyar fasiszták egyik felfegyverzési helyévé és gócpontjává vált.”²

Zákó András az MHB *Hadak Utján* című lapjában iróniával egyes keserűséggel reagált a *Népszabadság* 1959. május 24-én megjelent cikkében foglalt állításokra: „A legnagyobb örömmel pedig azt a hírt vesszük, hogy a »fasiszta« felszabadító hadsereg »Labour Service« néven már készen áll. Nicsak, ezek a huncut nyugati imperialisták hogy’ el tudták titkolni ezt a minden emigráns vágyálmát. Mi csak annyit láttunk a »Labour Service«-ből, hogy tagjai sokszor szegény legények módra fegyver nélkül, mint éjjeli őrk ténferegnek néhány raktár körül.”³

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 78.

² *Népszabadság*, 17. évf. 1959. 120. sz. Ugrásra készen, 4.; Az amerikai hadsereg európai alakulatainál polgári szolgálatot teljesítők negatív beállítása nem csak a magyar médiát jellemezte. Az éjszakai rádió adása banditáknak bélyegezte az amerikai hadseregnél munkát vállaló éjszakai emigránsokat. Luts 2011. 305.

³ *Hadak Utján*, 11. évf. 1959. 125. sz. Zákó András: Vigyázat kémek! 9.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK HADSEREGÉNEK SPECIÁLIS OKTATÁSI INTÉZMÉNYEI

NYELVISKOLA KALIFORNIÁBAN

A „Lélektani Hadviselési Központ” háttérintézményei közé tartozott az amerikai hadsereg 1943-ban létesített kaliforniai nyelviskolája (U.S. Army Language School: Presidio Monterey). A nyelviskola első japán nyelvi kurzusa 1943. szeptember 13-án indult meg, instruktoraikat az Egyesült Államokban élő japán kisebbség megfelelően kvalifikált, megbízható tagjai közül válogatták. A hidegháború korszakában a vasfüggöny mögötti országok nyelveinek oktatása került előtérbe. Az orosz nyelv állt a fókuszban; az orosztanfolyamon végzett hallgatók létszáma egy évtized leforgása alatt meghaladta az ötszáz főt.¹ A nemzetközi krízishelyzetek folytán hamarosan más európai nyelvek oktatására is sor került. A görögországi kommunista offenzíva idején görög, 1948 júniusában román és skandináv, majd délszláv és magyar nyelvű kurzust indítottak. A hetvenes évtized fordulójáig eltelt húsz esztendő so-

¹ Binkley 2011. 81.

rán nyolcszáznál több hallgató végzett a montereyi nyelviskola magyar tagozatán.¹

A Kaliforniában közreadott magyar emigráns lapok a nyelviskola magyar tanárai közül St. Clair Józsefre, Bánáthy Bélára, Máday Bélára és Nagy Elemérre hivatkoznak.² Joseph St. Clair életrajza fia jóvoltából a világhálón is hozzáférhető.³ A Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Szentkirályi Józsefet a magyar kulturális képviselő létrehozásának feladatával 1939-ben küldte ki az Egyesült Államokba. Családnevét ekkor angolosította. A tengelyhatalmak más diplomataihoz hasonlóan Pearl Harbor bombázása után őt is internálták. A család 1942 májusában, hajóval tért haza Európába. Magyarországon a kultuszminisztérium alkalmazásában állva angol nyelvi fordítási és tájékoztatási feladatokat látott el. A háború után az Egyesült Államok budapesti nagykövetségén alkalmazták. Küszöbönálló letartóztatása előtt hagyta el az országot. A kaliforniai nyelviskolában 1948-ban létrehozott magyar tagozat első oktatója, később tanszékvezetője lett. 1977-től a magyar, albán, kínai, dán, holland, norvég és svéd nyelvek oktatásáért felelős tanszékcsoport igazgatójává nevezték ki.⁴ A helyi magyar közösség 200 éves fennállásának alkalmából 1970-ben rendezett ünnepségen a nyelviskola magyar tagozatát megalapító St. Clairt Abraham Lincoln-émlékéremmel tüntették ki a magyar nyelv és kultúra közvetítése terén játszott szerepéért. Az ünnepségen elhangzott beszédek a tanszék úttörő szerepét méltatták az alkalmazott nyelvészeti kutatások és a nyelvtanítás módszereinek fejlesztése terén.

A magyar tagozat másik meghatározó alakja, Bánáthy Béla rendszerkutató 1940-ben végzett a Ludovika Akadémián, 1945-ben

¹ Founders: Joseph St. Clair

² Képes Világhíradó. Illustrated World Review. A Szabad Világ egyetlen magyar képes folyóirata. Szilvássy László lapja. 1969. március; Los Angeles Times, 1952. április, idézi Binkley 2011. 89.

³ Founders: Joseph St. Clair

⁴ Uo.

emigrált. Ausztriában, a menekülttáborok ifjúsága körében kezdte meg a magyar cserkészcsapatok újjászervezését.⁵ Kaliforniában Fehér Szarvas (White Stag) néven nyári táborot hozott létre 1958-ban, amely a cserkészmozgalom keretében vezetőképzési programot kínált a 10,5 és 18 év közötti fiatalok számára. Posztgraduális tanulmányait 1963-tól a kaliforniai San José Állami Egyetemen végezte, doktorátusát 1966-ban a Berkeley Egyetemen szerezte meg. Munkásságának középpontjában a társadalmi rendszerek tervezésében használt alapfogalmak és alapelvek kidolgozása állt. A vezetélmélet terén elért eredményeit az 1963-ban, Montereyben kidolgozott *11 vezetői fogás* című vezetőképzési javaslata, részletesen kidolgozott formában a *Társadalmi rendszerek tervezése a változó világban* címmel 1996-ban kiadott munkája foglalja össze. Bánáthy az USA hadsereg Nyelvészeti Iskolája Magyar Tagozatának meghívására költözött Montereybe. 1956-ban a Nyelvészeti Iskola osztályvezetői, 1959-től főosztályvezetői tiszttét töltötte be. Az alkalmazott nyelvészetben belül a nyelvoktatás speciális kérdéseivel foglalkozott. 1982-ben az Általános Rendszerkutató Társaság igazgatójává, 1985-ben igazgatójává választották.

Máday Béla 1937-ben szerzett jogi doktori címet a Pázmány Péter Tudományegyetemen.⁶ 1945 és 1947 között a Magyar Vöröskereszt nyugat-európai megbízottja volt. Rövid németországi tartózkodása során került kapcsolatba a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége hírszerzésével. Az Egyesült Államokba kivándorolva 1949 és 1957 között a montereyi katonai nyelviskola tanáraként működött, emellett szociológiai és kultúrantropológiai ismeretekkel színesítette a tanórákat. Az ő nevéhez fűződik a magyar tagozat jegyzetének összeállítása. Az 1949-ben kiadott szótár 74 oldalon kétezer magyar katonai szakkifejezés angol jelentését és definícióját tartalmazta.

⁵ Bánáthy Béla (1919–2003): Wikipedia

⁶ Máday Béla (1912–1997): jogász, szociológus, kultúrantropológus, szerkesztő. Nyáry 2018. 15.

ját tartalmazta.¹ Máday 1957–1958-ban a Coordinating Hungarian Relief titkára, azt követően nyugdíjba vonulásáig a washingtoni American University kutatója, több amerikai és európai egyetem vendégprofesszora és számos tudományos folyóirat munkatársa volt. 1973 és 1986 között a *Hungarian Studies Newslettert* szerkesztette, 1979 és 1984 között az identitás megőrzéséről közel 150 magyar emigránssal készített interjút. Termékeny publikációs tevékenysége sokoldalúságát bizonyítja.²

A *Los Angeles Times* riportere által Gábor Zsazsa színésznő társaságában lefotózott Nagy Elemér a Pozsonyi Egyetemen folytatta tanulmányait. *Legenda az ismeretlen áriáról* címmel 1933-ban a *Nyugat* című folyóiratban adta közre a náci fajelméletet bíráló írását.³

A Vécsey Béla híradóosztály tiszteletére 1993-ban közreadott megemlékezés nagy létszámú, összetartó magyar közösségről számol be Monterey környékén.⁴ Tagjai között számos egykori honvédtiszt élt, akik a politikai üldöztetés folytán kényszerültek hazájuk elha-

¹ Máday, Béla C.: 2000 *Hungarian Military Terms = Kétezer magyar katonai szakkifejezés angol fordítással és magyarázó szöveggel*. Monterey, Army Language School Presidio of Monterey, California, 1949. 74 oldal

² 1943-ban *Mérjünk magyarok lenni!* címmel állított össze kötetet Teleki Pál beszédeiből és írásából (Budapest, Fiatal Magyarország Szövetség), 1947-ben beszámolót jelentetett meg a Magyar Vöröskereszt ausztriai és németországi tevékenységéről (Bécs–Salzburg, 1947). Az emigrációban szerkesztett fontosabb kötetei: *Anthropology and Society* (Washington, Anthropological Society of Washington, 1975), *New Hungarian peasants: An East Central European Experience with Collectivization* (New York, Social Science Monographs–Brooklyn Pr., 1983).

³ *Nyugat* 1932. 450–453.

⁴ Vécsey Béla (1894–1971) katonatiszt: Ottlik Géza iskolatársa volt a kőszegi Hunyadi Mátyás alreáliskolában. Pécsen, a Zrínyi Miklós katonai főreáliskolában érettségizett, majd 1937-ben híradó tisztként végzett a Ludovika Akadémián. Tiszti szolgálatát a budapesti 101. Híradó Ezrednél kezdte meg, majd 1939 novemberétől a miskolci VII. hadtest Híradószázlójának kötelékében folytatta a háború végéig. A Törzstiszti Akadémia elvégzésének kecsesegítő lehetősége helyett önkéntes frontszolgálatot vállalt 1942 júniusától a keleti hadszíntéren. A háború vége a VII. hadtest 20. Híradószázlójának parancsnokaként Ausztriában érte. Annak érdekében, hogy embereit az orosz hadifogságtól megóvják, egységét az orosz utasításnak ellenszegülve, kalandos úton, ám szervezett formában hozta haza. A 20. Híradószázlóját megmentette és hazahozta teljes híradóanyagát, mely akkor gyakorlatilag a Magyar Honvédség által birtokolt összes tábori híradó eszközt, illetve anyagot jelentette. Bajó 1993. 33–35.

gyására. Új egzisztenciájuk fáradságos felépítése közepette élénk figyelemmel kísérték hazájuk sorsának alakulását. „Megőrizték magyarságukat, s bámulatot keltő, esetenként megszegyenítő alapossággal tájékozottak itthoni mindennapjaink történeteit illetően is. Ha figyelembe vesszük, hogy a teljesítményorientált amerikai életforma mellett a magyarság megőrzése mekkora többletenergiát igényelhetett, teljesítményük, emberi tartásuk előtt mindenképpen fejteket kell hajtánunk. [...] Több katonai oktatási intézmény mellett Montereyben működik az Egyesült Államok szárazföldi hadseregének híres nyelviskolája, ahol az egykori magyar tisztek több tucat amerikai tiszteket oktattak figyelemreméltó eredményességgel nyelvünk mellett szokásaink, kultúránk ismeretére, történelmi múltunk tiszteletére. E Montereyben élő magyar honvédtisztek egyike Vécsey Béla.”⁵

Az Egyesült Államokba emigrált honvédtisztek rendszerváltás után közreadott visszaemlékezései valóban több ízben említést tettek a kaliforniai település nyelviskolájáról. Bondor Vilmos 2005-ben, a *Magyar Nemzet* újságírójának adott interjújában tért ki a kaliforniai nyelviskolában töltött éveire⁶: „Az első időben az ember megfogott mindent, amit lehetett. Kertészetben dolgoztam, építkezésen, alkalmi munkásként, nem válogattam a lehetőségek között. Aztán hozzáfogtunk a tanuláshoz, mert többen voltunk intellektuelek angoltudás és szakma híján. Én is főiskolai hallgató lettem. De előzőleg – megint a véletlen – katonai múltamra való tekintettel állást kaptam az amerikai hadseregben. A kaliforniai Monterey nyelviskolájának tanszékén ugyanis olyan tiszteket

⁵ Uo. 35.

⁶ Bondor Vilmos (1915–2012): Horthy 1944. október 15-ei proklamációját követően csatlakozott Mikó Zoltán vezérkari századoshoz, a Fővezérség különleges csoportjának vezetőjéhez. Mikó a Kiugrási Iroda katonai szárnyának tagjaként számos embermentő akcióban vett részt, kapcsolataiban állt Raoul Wallenberggel. Bondor a Vár ostroma idején szökött meg a nyilasok fogságából, Mikó ekkor már bujkálni kényszerült. Az orosz bevonulás után mindketten a győztesek fogságába kerültek, halálos ítéletüket Bondor esetében 25 évre változtatták. 1955-ben szabadult a szovjet hadifogságból, 1956-ban elhagyta az országot. Kő 2005. 32.

próbáltak nevelni, akik a nemzeti nyelveket tanulták meg. Itt tanítottam két évig.³¹ Az 1956-os forradalom után megnőtt a magyar tagozat jelentősége, ami létszámának átmeneti emelkedésében mutatkozott meg. Tizenhat kurzus keretében hatvan diák veselkedett neki ekkor a magyar nyelv elsajátításának.

Az intézmény vezetői a magas szintű, hatékony nyelvoktatás megszervezése mellett nagy hangsúlyt fektettek az érintett országok kultúrájának megismerésére. Kapcsolatot ápoltak a helyi emigráns közösségekkel, felléptek az általuk szervezett kulturális rendezvényeken. Az észak-kaliforniai Saratoga városában 1953-ban rendezett magyar hét záróműsorát például a montereyi nyelviskola magyar tagozatának hallgatói adták: „Befejezőként a monterey nyelviskola magyar szakának amerikai hallgatói énekeltek dr. Máday Béla vezényletével magyar nótákat, és anekdotákat meséltek el magyar nyelven. A hallgatók még csak egy év óta tanulnak magyarul, s máris nagy előrehaladottságról tettek tanúbizonyságot a kiállításon. Dr. Máday Béla konferált, és felolvasták Wass Albert üzenetét.”³²

A magyar tagozat hallgatói a nemzeti ünnepek alkalmából tartott rendezvényeken is részt vettek. A *Californiai Magyarság* 1961. október 13-án megjelent száma például az aradi vértanúknak szentelt istentisztelet kapcsán tért ki a katonai nyelviskola tagjainak közreműködésére. A magyar forradalom húszéves évfordulóján Montereyben került sor az ünnepi megemlékezésre. A városkát magyar zászlókkal és emlékező feliratokkal díszítették fel 1976 októberében. Az ünnepségen a San Francisco környéki magyar egyesületek képviselői mellett a rab nemzetek egyesületének képviselőjében a lengyel csoport vezetője is részt vett. A díszebéden a nyelviskolát vezető Stapleton ezredes „mint tiszteletbeli magyar” mondott nagy sikert arató beszédet.³³ A *Los Angeles Times* számára 1952-ben ké-

sztült sajtófotón a magyar tagozat néhány hallgatója és tanára látható, akik a híres magyar filmszillag, Gábor Zsazsa színésznő Bel Air-i otthonába látogattak el. Az ismert színésznő a riporternek úgy nyilatkozott, hogy a hallgatók még önála, a magyar ajkú anyanyelvi beszélőnél is jobban beszéltek a nehezen elsajátítható magyar nyelvet.³⁴

A tanfolyam elvégzése után az elsajátított nyelvi kompetencia megőrzését audiotechnikai eszközökkel, elsősorban magnetofon hallgatásával támogatták. Az intenzív, beszédközpontú és nem utolsósorban hatékonyan bizonyult nyelvoktatási módszer híre a vasfüggöny másik oldalára is eljutott. Az *Audio-Vizuális Közlemények* címmel 1968-ban megindult magyar szakfolyóirat beható részletes-séggel tárgyalta a montereyi katonai nyelviskola oktatási módszerét, egyúttal a szavak és szófordulatok rögzítésére szolgáló audiovizuális technikai eszközökre is kitért: „A legnagyobb katonai nyelviskolában (a „The Army Language School”) Monterey-ben, Kaliforniában is monolingualis nyelvoktatás folyik. A nyelviskolában 28 nyelvet tanítanak 6-8 személyes csoportokban. A nyelvtanulás naponta 6 órát foglal le, ezenkívül mindennap 3 óras foglalkozás van a nyelvi laboratóriumban. Érdekes módszerük, hogy a fizikai cselekvéseket jelentő szavakat motorikus előadással kapcsolják össze. Így a tanuló pl. az »ugrás«-nak megfelelő idegen szót úgy tanulja meg, hogy valóban ugrik is. A nyelvtanulás tehát mintegy fizikai gyakorlat is válik, mind a tanulók, mind a tanár számára, akinek cselekedeteit a tanulók utánozzák. Speciálisan amerikai kezdeményezés és módszer a koncentrált nyelvi tanfolyam. Egy sor intézmény a CLP-vel (Committee on the Language Program) az élen intenzív idegen nyelvi tanfolyamokat szervez. Ezeket a tanfolyamokat a diplomáciai, a tudományos és a kereskedelmi életben, a hittérítők, az ifjúság, az ún. Béke hadteste (Peace Corps) működésének keretei között sikeresen használják fel. Az amerikai pedagógusok szerint a hathatós tanfolyamnak az a célja, hogy jelentékenyen megrovidítse az idegen

³⁴ Binkley 2011. 89.

³¹ Uo. 32.

³² *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 60. évf. 1953. 32. sz. Sikertült Észak-californiai magyar kiállítás, 5.

³³ *Californiai Magyarság*, 1976. 45. sz. 6.

nyelv elsajátításának bevezető időszakát. A nyelv alapelemeit, a ki-ejtést, az alapvető szerkezeteket, a szükséges szókincset nagyon rövid idő alatt sajátíttassa el. A hathatós tanfolyamok tanárai gyakran nyelvtudósok, akik számára a tanfolyami munka egyszersmind alkalom nyelvészeti kutatások végzésére is.”¹

A cikk szerzőjének értesülése szerint az oktatás módszertani alapjainak kidolgozására neves nyelvészeket, köztük az amerikai strukturalista nyelvészeti irányzat megteremtőjét, Leonard Bloomfieldet kérték fel.² A nyelvoktatás anyanyelvi instruktorok közreműködésével folyt.

BAJORORSZÁGI FILIÁLÉ OBERAMMERGAUBAN

A francia aggodalmak és a szovjet tiltakozás ellenére az 1950-es évtized derekán kikristályosodott a Német Szövetségi Köztársaság NATO-csatlakozásának a terve. Az 1954. október 19–23. között Párizsban tárgyaló 14 NATO-tagállam és a Német Szövetségi Köztársaság képviselői által aláírt szerződés kimondta a brüsszeli egyezmény kibővítését, és jegyzőkönyvben rögzítette az NSZK csatlakozási szándékát. A Német Szövetségi Köztársaság 1955. május 6-án történt csatlakozását követően az Egyesült Államok Európában állomásozó 7. hadseregének közreműködésével kezdték meg a német haderő megszervezését. Eleinte civil fordítókkal és tolmácsokkal dolgoztak, hamarosan nyilvánvaló lett azonban, hogy célszerűbb, ha németül tudó kiképzőtiszteket alkalmaznak.³ A kaliforniai idegennyelvi oktatóközpont ekkor 16 hetes német nyelvtanfolyamot indított, amelyre száznál több főt

¹ Szalontai 1968. 75–78.

² Uo. 73; Leonard Bloomfield (1887–1949) amerikai nyelvész volt, az 1930-as és 1940-es évek strukturalista nyelvészeti irányának atyja az Egyesült Államokban. 1933-ban jelent meg *Language* című kötete, amely átfogó leírást adott az amerikai strukturalista nyelvészetről.

³ Carter 2015. 187.

iskoláztak be. A következő logikus lépés a németországi fiókin-tézmény létrehozása volt. Az Oberammergauban működő okta-tási létesítményt 1955-ben vonták be az amerikai hadsereg nyelvi képzését szolgáló intézményhálózatba.⁴

A Tények Könyve sorozat NATO-nak szentelt kötete másfél oldal terjedelemben tárgyalja a szervezet európai munkatársainak stratégiai továbbképzésében kulcsfontosságú szerepet betöltő létesítményt: „A NATO (SHAPE) iskolája a németországi Oberammergauban mű-ködik, és az Atlanti szövetség katonai és polgári állományának egyik legfontosabb kiképző központja. Eredete 1953-ra nyúlik vissza, ami-kor az USA szárazföldi erők oberammergaui iskolájának speciális fegyverzeti részlege tanfolyamokat indított a Szövetség katonatiszt-jei és magas beosztású polgári alkalmazottai részére stratégiai kér-désekről, valamint a hagyományos és nukleáris fegyverekben ezzel összefüggő változásokról. [...] 1953 óta a NATO területéről a szö-vetséges és nemzeti parancsnokságoktól összesen több mint 50000 tiszt, tiszthelyettes és polgári személy vett részt az iskola tanfolya-main. Évente 32 tanfolyamot tartanak mintegy 5700 hallgatónak, és a tantárgyak között szerepel a fegyverek alkalmazása, a nukleá-ris, biológiai és vegyi védelem, az elektronikai hadviselés, a vezetés és irányítás, a mozgósítható erők, a többnemzetiségű erők, a bé-kefenntartás, a környezetvédelem, a válságkezelés és a NATO-val kapcsolatos alapvető tájékoztatás. Az iskola kibővített szerepe meg-mutatkozik a tantestületben és állományában is. 93 katonai és pol-gári személyt alkalmaz a következő 14 NATO-ország valamennyi szolgálatától: Belgium, Dánia, Egyesült Államok, Egyesült Király-ság, Franciaország, Görögország, Hollandia, Kanada, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország és Törökország. Annak biztosítása érdekében, hogy a hallgatók lépést tarthassanak a Szövetség ügyeivel kapcsolatos legfrissebb információkkal, a tan-testület tagjai állandó, szoros kapcsolatban állnak a NATO-val,

⁴ Uo. 187–188.

a SHAPE-pel, az Európai Szövetséges Főparancsnoksághoz tartozó parancsnokságokkal, az egyes országok fővárosaival és katonai vezető szerveivel. Az iskolába látogató politikai vezetők, polgári és katonai szakértők rendszeresen tartanak előadásokat a hallgatóknak és a tantestület tagjainak.”¹

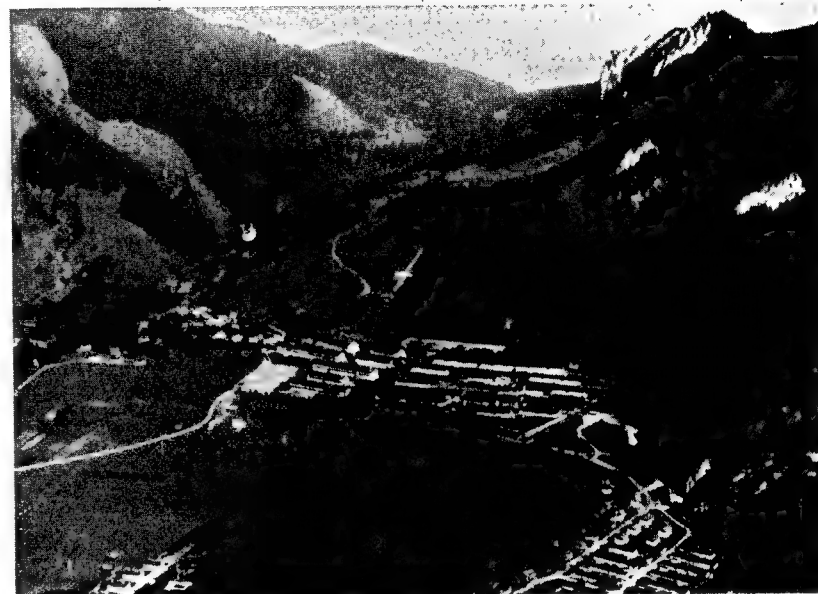
A magyar állambiztonság „Collins” fedőnevű ügynökének 1953-ban tett megállapítása szerint az amerikai hadsereg németországi infrastruktúrájának kiépítése során a rendelkezésre álló német létesítményekre támaszkodott: „Az amerikaiak általában a régi német laktanyákat és raktárakat, valamint táborokat használják, s ezeket, amennyiben le voltak rombolva, helyreállították. Kb. 2/3-ad része ezeknek a múlt év őszéig polgári elhelyezési célokat szolgált, de ezen időponttól kezdve ezeket is fokozatosan kiürítették, s nagyszabású átalakító munkák után ismét birtokba vették, s elkészítették új, katonai elhelyezési körletekkel.”²

Az oktatási intézménynek helyet adó német hegyivadász laktanya 1933-ban épült, eredetileg az Osztrák–Magyar Monarchia vezérkari főnökének, Franz Xavier Joseph Conrad von Hötzendorf marsallnak a nevét viselte.³ Később híradós zászlóalj elhelyezésére szolgált, majd a szövetségesek légitámadásainak kivédésére 1943 augusztusában a Messerschmitt repülőgépgyár tervező részlegét és földalatti üzemegységét költöztették a laktanya bombabiztos alagsorába. A német kapitulációt követően az amerikai hadsereg vette igénybe a laktanyát, amelyben átmenetileg menekülttábor működött. A komplexum 1945 júniusában kapott új funkciót; itt vonták össze a szövetséges amerikai haderő Angliából áthelyezett 6819. AIESS (Army Information and Education Special School) számú

¹ Kereszty 1997. 130.

² ÁBTL Bt-138/1. 63.

³ Franz Xavier Joseph Conrad von Hötzendorf tábornok két alkalommal, 1906–1908 és 1912–1917 között töltötte be az Osztrák–Magyar Monarchia vezérkari főnöki tisztét, meghatározó szerepet játszott a Monarchia I. világháborús katonai stratégiájának kialakításában.

1. „Schule Oberammergau” látkép – a Stasi felvétele

speciális katonai egységét az 1944 októberében Cité Universitaire néven Párizsban létrehozott oktatási egységgel. Mivel az amerikai katonai közigazgatás (Office of Military Government) viszonylag kis létszámmal működött, megtartották a német közigazgatási apparátust, amelyet politikailag feddhetetlen személyekkel töltöttek fel.⁴ Az őrizetbe vett magas rangú német katonatisztek kihallgatását, valamint a megszállt terület német közigazgatásának a náci személyektől való mentesítését szintén Oberammergauból, az immáron Hawkins Barracks névre átkeresztelt laktanyából irányították.

A laktanya különleges helyet foglalt el az amerikai megszállási zónában működő katonai intézmények sorában. Az Európában egyedülálló létesítményben készítették fel a vasfüggöny mögötti országokba akkreditált amerikai diplomatákat és hírszerzőket

⁴ Németh 2002. 328.

külhoni szolgálatukra. Emellett a szovjet tábor országaiból érkező kelet-európai menekültek szűrésére, vagyis szakszerű kihallgatására készítették fel a hallgatókat.¹ 1946 áprilisától német, orosz, cseh és szlovák, lengyel, magyar és délszláv nyelveken folyt az oktatás, amelybe az adott területről elmenekült hontalan szakembereket vontak be.² A tanári kar összeállítása során kiemelkedő vezetői képességekkel és szilárd erkölcsi tartással rendelkező katonai szakértők és civilek körében kerestek instruktorkat. Olyan jelölteket kerestek, akik korábbi beosztásuknál, illetve speciális képzettségük-nél fogva értékes információkkal szolgálhattak a vasfüggöny mögötti területekről.³ Az állásra jelentkezők esetében előnyt jelentett az angol és a német nyelv magas szintű ismerete. Az állásinterjúkat az USAREUR parancsnoksága által kijelölt bizottság folytatta le.⁴

A magyar állambiztonsági szervek „Hódos” fedőnevű ügynököket bízta meg a különleges fontossággal bíró objektum felderítésével. Az ügynök beszámolója szerint az iskolának az volt a feladata, hogy „speciális nyelvi továbbképzést adjon az amerikai hadsereg szárazföldi, tengeri és légierők hírszerző tisztjeinek, akik a népi demokratikus országok elleni hírszerzőmunkára lesznek felhasználva. A hallgatók egy részét a népi demokratikus államokban lévő amerikai követségeken diplomataként tervezik foglalkoztatni.”⁵ Emellett a Varsói Szerződés országaiból érkező foglyok és menekültek szakszerű kihallgatására, „továbbá egy esetleges megszállás esetén a lakossággal való érintkezésre” irányuló képzés folyt.⁶ Az Egyesült Államok polgárai mellett az európai NATO-tagországok, így Franciaország, Görögország, Hollandia, Kanada, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország hírszer-

zése szintén delegált hallgatókat. Országonként öt-hat hallgatóval számolva az ügynök hozzávetőleg százötven főre becsülte egy-egy évfolyam létszámát.⁷

A szigorúan őrzött objektumot egy amerikai őrszázad és egy német hegyivadász század biztosította. A belépésre kétnyelvű, németül és angolul kiállított fényképes igazolványt rendszeresítettek, külső személyek kizárólag az iskola hallgatójának vagy munkatársának kíséretében léphettek a laktanya területére.⁸ A BM II/3. Osztály 1961. augusztus 21-én kelt jelentése szerint a hatszáz fő befogadására alkalmas laktanya 22 épületből állt. Az intézmény szervezetileg három egységből, a hírszerzési (Intelligence Branch), a katonai-rendészeti (Military Police Branch) és a speciális fegyverzeti (Special Weapons Branch) részlegből állt. A hírszerző részleg katonai (Combat Intelligence Section), stratégiai (Strategic Intelligence Section) és elhárító (Counter Intelligence Section) szekciókra tagolódott. A katonai hírszerzési szekción a hírszerzési módszereket (Intelligence Procedures), fotózási ismereteket (Photo Interpreter Unit), stratégiai tervezést (Strategical Instructions and Schedules) és a fegyveres erők (Armed Forces) vonatkozó ismereteket oktatták. A cseh, jugoszláv, német, lengyel, szovjet és magyar részleg (Area Intelligence Unit), valamint a nyelvoktatás (Intelligence Linguist Unit) a stratégiai szekcióhoz tartozott.⁹ Az elhelyezési körlet mellett előadóterem, magnetofonszoba, mozi- és színházterem, valamint fedett kuglipálya állt a hallgatók és az oktatók rendelkezésére. Az 1961 augusztusában kelt jelentés azzal egészítette ki a korábbiakat, hogy a laktanyát a Varsói Szerződés országaiban rendszeresített egyenruhákat és fegyvereket szemléltető arzenállal is ellátták: „A laktanyán belül a magyar csoport pincéjében ruha és fegyverraktár – egy kiállítási csarnok – van elhelyezve, ahol az ösz-

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 64, 70.

² Nato School ..., 3-4.

³ Borhi 1995. 285.

⁴ Carter 2015. 187-188.

⁵ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 193.

⁶ Uo. 70.

⁷ Uo. 86.

⁸ Uo. 193.

⁹ Uo. 167-168.

AZ OBERAMMERGAUI KIKÉPZŐ- KÖZPONT MAGYAR TAGOZATA

Az Európa keleti régiójából érkezett menekültek németországi beilleszkedésére vonatkozóan Nyári Gábor az alábbi következtetésre jutott: „A legjobb és legfizetettebb a megszálló vagy segélyező szervezetnél végzendő értelmiségi irodai munka volt, de ilyenhez csak azok juthattak, akik végleg Nyugat-Németországban vagy Ausztriában kívántak letelepedni.”¹ A megállapítás az oberammergaui iskola esetében is érvényes; az amerikai hadsereg más nyugat-németországi alakulataihoz hasonlóan az oktatási központ is szilárd alapot kínált az új hazában történő egzisztencia felépítésére. Az emigráns munkavállalók szempontjából magas presztízsértékű, biztos megélhetést kínáló álláshelyekre természetesen csak ajánlás és kiválasztás útján lehetett bekerülni. Az emigráns szervezetek, így az MHBK stratégiájának is fontos részét képezte az „emberanyag átmentése” a győztes nyugati szövetségesekkel való együttműködés keretében. Ausztria brit megszállási zónájában az angol-magyar „összműködés” megszervezésére 1949. január 15-én kidolgozott javaslat erre vonatkozóan a következő instrukciókkal szolgált:

„A magyar érdekeket legjobban szolgálhatná, amint már említettem, az itteni kiválasztott legjobb katonai erők átmentése arra

¹ Nyári 2008. 57.

az időre, amikor azok konkrét alkalmazására az idő elékövetkezik. Ez az emberanyag kettős összetételű: a.) Az 1945-ben itt leszerelt magyar hs-k még ittlévő kiválóan kiképzett, harctéri tapasztalatokkal rendelkező emberei. (Fiatal csapattisztek, csendőrök, ejtőernyősök, repülők és egyéb szakképzettek.) b.) A Magyarországon megindult hadseregfejlesztés és politikai üldözés következtében kiáramló antibolsevista fiatal katonaaanyag. [...] Ezt a támogatást nem új szervezetek felállításával, tehát új, a megszálló hatalmakat terhelő költségek beállításával kérjük megteremteni, hanem a jelenleg is Ausztria brit megszállási zónájában létező munkalehetőségek felhasználásával kérjük megvalósítani. Ezért javasolnánk: Az angol munkaközvetítő irodák a magyarok közül elsősorban azokat alkalmazzák a megszálló erők eddig is rendszeresített létszáma terhére, kisegítő munkaerőként, akit az erre hivatott magyar vezetés (összekötő törzs) ajánl, és e célból megfelelő ajánló írással ellát.”¹

Miként Major Róbert rámutatott, leendő munkáltatóikat nem az emigránsok politikai nézetei, hanem antikommünista beállítottságuk érdekelte, különösen az Egyesült Államokban.² Az oberammergaui iskola magyar tagozatának tanárai a Horthy-korszak társadalmának elitjébe, legalábbis a felső középosztályba tartozó politikai emigránsok voltak, akik nemzedéktársaikhoz hasonlóan ideiglenes képződménynek tekintették az 1945-ben létrejött európai status quót és a vele kialakult érdekszférendszert. Meggyőződésük szerint a szovjet megszállás nem tarthatott soká Magyarországon, ennek szellemében készültek a szabad és független,

nemzeti hagyományokon alapuló, konzervatív, keresztény Magyarországra való visszatérésre.³

1961 tavaszán az iskola magyar tanszékének tanári karából mindössze két oktató neve volt ismert a magyar hatóságok előtt: „Az iskola tanárai közül Bertóthy László volt vk. százados és Ströhr Jenő személyéről tudunk. [...] Adataink szerint fenti két személyen kívül az iskola állományában dolgozik a szabadkai főispán lánya is, akinek nevét nem ismerjük.”⁴ Az „Ordasok” ügyében 1961. június 10-én keletkezett jelentés sürgős feladatként határozta meg a magyar instruktorok azonosítását.⁵ A fedőnévvel ellátott célszemélyek profilját a jelentések értelemszerűen a magyar állambiztonsági szervek preconcepciója alapján rajzolták meg, ám a szakmai szempont – amely egybeesett a helytálló jellemzés igényével – teret engedett a célszemélyek részletekben gazdag jellemzésének. Az alábbiakban az állambiztonsági iratokból, az ügynökjelentésekből és titkosszolgálatok tisztjei által összeállított értékelésekből kiindulva – a bennük közölt információkat kellő forráskritikával kezelve – és publikált forrásokkal kiegészítve kíséreltem meg az oktatók bemutatását, ahol lehetséges, abba beleértve életútjuk rövid rekonstrukcióját.

BERTHÓTY LÁSZLÓ (OROSHÁZA, 1912), A „HOPKINS” FEDŐNEVŰ CÉLSZEMÉLY

A magyar tagozat szakmai munkáját 1957 és 1961 között Berthóty László, a magyar királyi honvédség egykori századosa irányította.⁶

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/39. 325–326.

² Major Róbert (1896–1985): közgazdasági és politikai fró. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett diplomát, Eötvös-kollégista volt. Politikai és közgazdaságtani tanulmányai jelentek meg a *Századunk* és a *Közgazdasági Szemle* hasábjain. Publikált a *Népszava*, a *Szocializmus*, a *Szép Szó*, a *Jelenkor* és a *Magyar Fórum* című lapban is. 1945 után a *Közgazdaság* és a *Kis Újság* című lapot szerkesztette. 1947-ben hagyta el Magyarországot, Rómában, New Yorkban, később Bécsben élt. A müncheni *Látóhatár* című lap munkatársa, emellett számos más emigráns lapban is publikált. Idézi Nagy 1974. 65.

³ Nyári 2018. 134. Várdy 2000. 445.

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 50.

⁵ Uo. 78.

⁶ Berthóty László (Orosháza, 1912. V. 26.) Berthóty László katonai pályafutását a HIM HL KI 4625. sz. tiszti okmánygyűjtőben foglaltak alapján tekintem át. Az állambiztonsági szervek által keletkeztetett iratokban a vezetékneve gyakran Bertóthy változatban fordul elő. Írásomban a tiszti okmánygyűjtőben szereplő eredeti névfórmát veszem alapul.

Berthóty gyorsan a magyar állambiztonsági szervek látókörébe került, célszemélyként előbb „Bencze Viktor”, majd „Hopkins” fedőnéven tartották nyilván. Miként a kettős fedőnévből következik: a magyar állambiztonsági szervek róla gyűjtötték a legtöbb információt.¹ Pályafutását és társadalmi szerepvállalását illetően Berthóty a két világháború közötti magyar királyi honvédtiszt jellegzetes képviselőjének tekinthető. Apja hivatásos honvédtiszt volt, leszerelését követően Orosháza polgármestere lett.² Fia 1934-ben végzett a Ludovika Akadémián, ünnepélyes hadnaggyá avatására az intézmény rendjének megfelelően augusztus 20-án került sor. Az akadémia történetéről készült összefoglaló kiemelkedő sportteljesítménye folytán külön is megemlékezett róla, az akadémia hallgatói közül 1933-ban és 1934-ben ő nyerte el „a legjobb főiskolai lövő” címet.³ Csapatszolgálatát Békéscsabán, a 10., majd a 19. gyalogezrednél kezdte meg. A Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE), majd a Honvéd Tiszti Vívóklub Sportlövő szakosztályának keretében aktívan részt vett a helyi társas és sportéletben: Úgy a megyei, mint az országos versenyeken kiváló eredményt ért el a kor kedvelt sportágában, a galamblövő verseny élő és agyaggalamb versenyszámaiban.⁴

Mivel már fiatal tisztként szaktekintélynek örvendő fegyverszakértőnek számított, a Ludovika Akadémiára bekerülve 1941 és 1944 között fegyver- és lőszerismeretet adott elő. A Ludovikáról pályázta meg a Hadiakadémiát, azaz a Vezérkari Tisztképző Akadémiát, ahol 1944 júniusában, szeptemberében és októberében oktatott. A hadműveleti területre 1944 júliusában került ki. A Magyarország területén folytatott harcokban a kárpátaljai hadművelet idején a Tatárhágót az Ukrán Front ellen védő 24./III. zászlóalj, 1944. október 20-tól a dunaföldvári átkelő, az ún. solti hídfő vé-

delmét ellátó „Solt gyalogezred” II. zászlóaljának parancsnoka-ként vett részt.⁵ Amint Lewalt-Jeziarski László vezérkari őrnagy a visszaemlékezésében feljegyezte: „A »Solt« II. zászlóalj Berthóty László százados parancsnoksága alatt súlyos elhárító harcok közben kitartott állásában. Berthóty százados személyesen jelent meg zászlóaljának arcvonalán, ahol személye bevetésével megmentette a helyzetet.”⁶ Hősies helytállásáért az akkor még Budapesten működő honvédelmi vezetés Berthótyt a Magyar Érdemrend Tiszti Keresztje hadidíszítményekkel és kardokkal ékesített kitüntetésére terjesztette fel. Az 1944. december 7-én súlyosan megsebesült tisztet a front elől Győrbe telepített kecskeméti hadikórház betegeként 1944. december 27-én kórházvonattal szállították a bajorországi Ingolstadtba. Berthóty 1945. április 26-án esett amerikai hadifogságba. Miután 1946. január 31-én kiszabadult a hadifogságból, hazatérési kérelmet nyújtott be, amelyet azonban elutasítottak, így feleségével és fiával együtt Augsburgban telepedett le. Felesége 1947-ben elvált tőle, az amerikai hadsereg egyik katonai ügyészehez ment férjhez.⁷

Berthóty László 1946 és 1950 között a Németországba szállított magyar gépek gyűjtésével, javításával és hazaszállításával foglalkozott. A Honvédelmi Minisztérium korabeli nyilvántartása szerint a magyar nemzeti vagyon mozdítható értékeiből számos hadiüzem, mintegy 300 mozdony, tízezer vasúti kocs, 400 gépkocsi, 4756 ló, nagy mennyiségű vetőmag és több tízezer tonnányi egyéb anyag került kiszállításra.⁸ A magyar állam tulajdonát képező vagyontárgyak felkutatását és visszaszármasztását a passai Somme laktanyában, Henkey János vezetésével 1945. június 21-

¹ ÁBTL 3.1.5. O-13678. 53.

² Uo. 107.

³ Rada 1998. 661–662.

⁴ Orosházi Friss Ujság, 1936. június 16. 2.; Orosházi Friss Ujság, 1936. július 28. 4.; Magyar Vadászujság, 1941. július 5. 172.

⁵ Solti hídfő: a dunaföldvári átkelőt védő, a Duna bal partján kialakított, 22 km kiterjedésű állásrendszer, melynek két védőkörletbe sorolt állománya-hoz tartozott az október 8-án megalakított Solt gyalogezred két zászlóalja. A szovjet túlerővel szemben folytatott küzdelemben a magyar honvédség november 13-áig tudta tartani a dunaföldvári hídfőállást. Sipos 1997. 403.

⁶ Lewalt-Jeziarski László visszaemlékezése.

⁷ ÁBTL 3.1.5. O-13678. 422.

⁸ Radnóczy 1998. 729–730.

én megalakult Magyar Anyagi Bizottság kezdte meg. A bizottság tagjai a korábbi magyar közigazgatás, a Külkereskedelmi Hivatal, az Iparügyi, Honvédelmi, Pénzügy- és Kereskedelemügyi Minisztériumok munkatársai, magas beosztású katonatisztek, a MÁV- és az MFRT-alkalmazottak köréből kerültek ki, akik tisztában voltak vele, hogy mely javak milyen intézkedés nyomán, mely útvonalon hagyták el Magyarországot.¹

Berthóty élénk figyelemmel kísérte hazája sorsának alakulását. Csatlakozott a magyar katonai emigrációt tömörítő MHBK-hoz, a szervezet *Hadak Utján* címmel közreadott lapjában hadművelési szempontból dolgozta fel a solti hídfő védelmének történetét.² Jól képzett katonatiszt lévén hamarosan kulcspozícióba került, az augsburgi részleg, majd a bajorországi területi csoport vezetését bízták rá. Amikor az MHBK hírszerző csoportját vezető Kovács Attila elrablásának kísérlete 1951 januárjában gyilkosságba torkollott, ő vette át Kovács pozícióját a hírszerző csoport munkájának irányításában. Berthóty és Kovács nem csak az MHBK hírszerzésében működtek együtt, már 1944 novemberében, a solti hídfő védelmében is vállvetve küzdöttek. Berthóty visszaemlékezésében örökítette meg a Solt I. zászlóaljnál aknavető szakaszparancsnokként harcoló bajtársának, Kovács Attilának a bátorságát: „Az ellenség bekerítette az aknavető szakaszt, és Attila harmadmagával kivágta magát, és a Duna füzeseiben elrejtőztek. Attila három emberével meglepetésszerűen megrohamozta az oroszokat, s leküzdve őket, mind a négy ladikkal együtt áteveztek a Dunán, miközben mindnyájan megsebesültek, sőt Attila és szakaszparancsnok helyettes őrmestere két ízben is.”³

¹ Mivel a nyugati megszálló hatalmak nem fogadták el hivatalos tárgyalófélként a bizottságot, az nem tudott hathatós szerepet vállalni a restitúcióban. Dunai 2019. 127, 131.

² *Hadak Utján*, 5. évf. 1953. 45. sz. [Berthóty László]: Dunaföldvár. Harcok a solti hídfőben. 13. 8–11.

³ *Hadak Utján*, 5. évf. 1953. 45. sz. Dunaföldvár. Harcok a solti hídfőben 11.; Lewalt-Jeziński László visszaemlékezése; ÁBTL 3.1.5. O-13678. 83–88.

Berthóty egy évet töltött az MHBK hírszerző csoportjának élén, majd 1952-től a francia hírszerzés irányítása alatt álló langesnari hírszerző központba helyezték, 1955-től pedig a ravenburgi hírszerzőiskola oktatójaként a Magyarországra irányított futárok kiképzésével foglalkozott.⁴ Az 1956-os forradalom idején, amikor Zákó 15 fős törzsével az MHBK főhadiszállását a bécsi Kaiserhof Hotelbe helyezte⁵, Berthóty is azon honvédtisztek sorában volt, akik a forradalom külső megsegítése céljából Ausztriába siettek.⁶ A forradalom leverése után, 1957-ben adta be kérvényét a müncheni székhelyű amerikai parancsnokságra, amelyben felvételét kérte az oberammergaui hírszerző iskolára. Az amerikaiak a magyar nyelvű csoport vezetőjeként alkalmazták, és megbízták az oktatási program tematikájának kidolgozásával.⁷ A szakmai munka irányítása mellett a magyar tanszéken használt jegyzetek és az országot ismertető segédanyagok összeállítása hárult rá. A tantárgyak közül a magyar katonai szaknyelvet és az országismeretet oktatta. Az utóbbi keretében földrajzi és történelmi ismeretekre, az egyes tájegységek népszokásaira is kitért.

A magyar állambiztonság „Hódos” fedőnevű ügynöke – egykori évfolyamtársa a Ludovika Akadémián – a következő leírást adta róla⁸: „186 cm magas, erős, megtermett – 107 kg – szőke, kissé deresedő hajjal, ovális arc, nyírott szőke angol bajszerű, kék szemű. Lomha mozgású, nyugodt, jó fellépésű ember. Jól öltözködik, hangja férfiasan érdes, jól énekel s gitározik, bariton iskolázott hangja van, kissé öntelt. Perfektül beszél angolul és németül, tényleg franciául.”⁹ Anyagi helyzetéről a következőket derített

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 74, 625.

⁵ Az osztrák államszerződés életbe lépését követően az MHBK központját a semleges Ausztriából a Német Szövetségi Köztársaságba, Münchenbe helyezte, ám a szervezet osztrák bázisát továbbra is fenntartotta.

⁶ Radnóczy 1998. 738–739.

⁷ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 422.

⁸ A presszió alapon szervezett ügynök életrajzát az ügynökökről írott fejezet ismerteti.

⁹ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 60–61, 107, 113.

3. A magyar tagozatot vezető Berthóty László 1960 körül

te ki: „Fizetése 1.200 nyugatnémet márka. Mellékjövedelme van, ő jó vívó volt, és ott Oberammergauban még mint vívómester is ad privát órákat, úgy a vívni akaró amerikaiaknak, mint a németeknek. Ebből kb. havonta 500-600 márkát vesz be.”¹ Életmódjára vonatkozóan takarékos életvitelét emelte ki. Megállapítását azzal

¹ Uo. 108.

támasztotta alá, hogy a célszemély hétvégenként maga készítette el ebédjét, alkoholt pedig egyáltalán nem fogyasztott.² Mentalitását illetően jobboldali, antiszemita beállítottságú emberként jellemezte. Érzelmi életére vonatkozóan családcentrikus beállítódását emelte ki, mivel Berthóty szoros kapcsolatot tartott Magyarországon élő nővéreivel, akik öccsüket a lehetőségekhez mérten rendszeresen meglátogatták az NSZK-ban.³

DR. SABLINSZKY WLADISLAU/LÁSZLÓ (VARSÓ, 1912), A „SEEBORN” FEDŐNEVŰ CÉLSZEMÉLY

A tanári kar másik oszlopos tagja Sablinszky László volt, aki a kulcsfontosságú magyar nyelvi képzés megszervezéséért felelt. A lengyel születésű Sablinszky lengyel–magyar diákcseré révén Varsóból került a Debreceni Egyetemre az 1934/35-ös tanévben. A bölcsészettudományi kar hallgatójaként lengyel lektorként dolgozott az egyetem könyvtárában. Tanulmányait az államtudományi karon fejezte be 1943-ban, 1944-ben doktorált. Amikor a front elérte Debrecent, 1944 októberében az egyetemen felfüggesztették az oktatást. A tanárok és a hallgatók hazautaztak, egy részük a közeledő frontvonal elől nyugatra menekült.

Sablinszky széles körű nyelvismerete nagy hasznára volt az iskolának; lengyelül, magyarul, angolul és németül perfektül, oroszul, franciául és törökül közepes szinten beszélt.⁴ Hozzá tartozott az idegen ajkúak számára nehezen elsajátítható magyar nyelvi anyagok összeállítása: „A tananyagot Bertóthy, Sablinszky által szerkesztett tankönyvekből tanulják. Ezek magyar és angol nyelven

² Uo.

³ Uo.

⁴ Uo. 546.

4. A nyelvoktatást megszervező Sablinszky László és felesége, Sablinszkyné Juhász Ágnes

íródtak, litográfáltak és minden egyes hallgatónak a rendelkezésére állnak.”¹ A magyar állambiztonság ügynöke személyét tömören így jellemezte: „Kb. 48 éves, közép-magas, szőke, őszes hajú, megtermett, jó húspannban lévő, gyorsan beszélő, kissé rekedt hangú. Szenvedélyes fényképész. Igen szeret utazni. Politikai beállítottságáról csak annyit tudok, hogy fanatikusan gyűlöli az oroszokat, és pacifista. Az oberammergaui iskolánál ő a magyar csoport vezetője. Fizetése kb. 200 DM-mel több, mint »Hopkinsé«.”²

¹ Uo. 107.

² Uo. 215.

Sablinszky Lászlót és feleségét 1961 novemberében elbocsátották az oberammergaui iskolától. Figyelemre méltó a magyar állambiztonság ügynökének ezzel kapcsolatban tett megjegyzése, miszerint a házaspár „kommunistagyanús” beállítódása is közrejátszott elbocsátásukban. A történetekre a Sablinszkynét felkereső „Debreceeni” fedőnevű ügynök jelentése szolgál bővebb magyarázattal: „Azt mondta, ők nem akarnak maguknak kellemetlenséget. Mert lakott ott egy magyar család. Jómódúak voltak. Saját házuk volt. Ők is többször találkoztak velük. Egyszer váratlanul kisül, hogy az illető a magyaroknak és az amerikaiaknak is kémkedett. Erre az összes ismerőseiket kihallgatták. Őt is. Egy hajszálon múlt, hogy a férjét ki nem rúgták az állásából.”³

Sablinszkyék nyilvánvalóan tisztázták magukat, mert a hírszerző iskolától való távozásukat követően a házaspárt továbbra is az amerikai hadsereg egyik oktatási létesítményében foglalkoztatták, az eset ugyanakkor rávilágít arra, hogy az amerikai fegyveres erőkkal együttműködő emigránsokra több szempontból is nyomás nehezedett.

SABLINSZKYNÉ JUHÁSZ ÁGNES (DEBRECEN, 1923)

Sablinszky László a Debreceni Egyetemen ismerkedett meg tanárszakos feleségével, Juhász Ágnessel. A házaspár a németországi emigrációban házasodott össze, augsburgi otthonukban három gyermeket neveltek. A németül és angolul felsőfokon beszélő asszonyt szintén nyelvtanárként alkalmazták az oberammergaui iskolában. Sablinszkynét jól öltözködő, csinos asszonyként jellemezte az ügynök, aki történetesen éppen a Sablinszky házaspár

³ Uo. 394.

kapcsán figyelt fel arra, hogy a létesítmény oktatói – a diákokhoz hasonlóan – fedőnevet használtak: „Sablinszky és Sablinszkyné a bécsi úton fedőnéven voltak, éspedig Sebestyén és Sebestyénné. Én egy alkalommal rendes nevén szólítottam, és ő engem egészen felháborodva figyelmeztetett, hogy még véletlenül sem mondjam a rendes nevét. Tudomásom van arról, hogy az iskolán a hallgatók előtt Sebestyén, illetve Sebestyénének lettek szólítva.”¹ A magyar állambiztonsági szervek férficentrikus szemléletét jelzi, hogy Sablinszkyné Juhász Ágnes mint célszemély nem kapott önálló fedőnevet a nyilvántartásban.

REÖCK MÉDI

Hibásan leírt leánykori vezetékneve és időközben megváltozott asszonyneve folytán beazonosítása nehézségekbe ütközött, a BM II/3-C alosztály vezetője személyével kapcsolatban ezért a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályához fordult felvilágosításért: „Kérjük Osztályvezető Elvtársat, hogy Baja thj. város volt főispánjával – Dr. Beök Andorral [sic!] –, valamint családjával kapcsolatban minden elfekvő irattári anyagot küldjenek meg osztályunknak. Tudomásunk szerint dr. Beök 1942-től Baja és Szabadka thj. városok főispánja volt. Dr. Beök személye azért érdekes számunkra, mert információink szerint »a volt szabadkai főispán leánya« az amerikai hírszerzés oberammergaui kémiskoláján dolgozik. Fentiek alapján kérjük sürgősen megállapítani, hogy dr. Beöknek volt-e leánya, s ha igen, akkor elfekvő régi városi irattári anyagok, valamint hálózati adatok alapján nevezetokról részletes környezettanulmányt készíttetni.”²

A célszemély édesapja, dr. Reöck Andor horgosi földbirto-
kos a Délvidék visszatérését követően, valóban Szabadka és Baja törvényhatósági jogú városok főispánja volt 1941 és 1944 között. Felesége, Vojnics Erzsébet a keresztény konzervatív nemzeti nőszövetség, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) szabadkai tagozatának elnöki tisztségét töltötte be. Vojnics Erzsébet rokonságban állt Szent-Györgyi Albert feleségével, ennek köszönhető, hogy a világhírű tudós üldöztetése idején a Reöck család horgosi birtokán bujkált a Gestapo elől.³ A szabadkai főispán 1944 novemberében osztozott az újvidéki magyarság tragikus sorsában. A titói partizánok bácskai megtorló akciója során történt kivégzéséről Mindszenty József hercegprímás 1946 júliusában Gyöngyösi János külügyminiszterhez továbbított jelentése szolgál bővebb felvilágosítással: „Dr. Reök Andor volt szabadkai főispánt átcsalták, és pár hét múlva az újvidéki báni palota erkélyéről ledobták.”⁴ Felesége és leánya a háború után Pesten élt, majd a leány egy francia orvoshoz ment feleségül. Férjével utaztak Afrikába, ahol a férfi orvosként, felesége ápolónőként dolgozott Gabonban, az Albert Schweizer által vezetett lambarénéi kórházban.⁵ Európába való visszatérésének időpontja nem ismert, az ügynök által leírtakból annyit tudunk csupán, hogy ő is a müncheni Magyar Menekültügyi Irodán dolgozott. Reöck Médi földrajzot és történelmet tanított az oberammergaui iskolában, emellett a magyar kurzus titkári teendőit látta el. Az 1966-os ügynökjelentés széles látókörű, értelmes és hatékony nőként jellemezte. Nő lévén fedőnevet ő sem kapott.

³ Biliczky–Gulyás 2010. 551–553.

⁴ A. Sajti 2010. 17. A történet egy másik változata szerint a megkínzott főispán a fogságban öngyilkosságot követett el.

⁵ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 409.

¹ Uo. 545.

² Uo. 653.

**ECSERY KORNÉL (SZOMBATHELY, 1921),
AZ „EDWARD ASHLEY” FEDŐNEVŰ CÉLSZEMÉLY**

Ecsery Kornél 1961-ben került Oberammergauba, ahol nyelvoktatással kereste kenyerét. Édesapja Szombathelyen volt MÁV-alkalmazott. Német származású édesanyjával és két nővérével együtt 1945-ben az egész család elhagyta Magyarországot. Bajorországban telepedtek le, a két lánytestvér később Ausztráliába vándorolt ki: A Németországban maradt fiú és édesanyja zárkózott életet éltek. Szomszédjaikkal alkalmasszerűen találkoztak, a templomon kívül máshová nem jártak, lakókörnyezetükkel minimális kapcsolatot tartottak.¹ A család visszavonult életmódjára vezethető vissza, hogy a magyar ügynök 1961. augusztus 21-én kelt jelentése csupán a célszemély külső személyleírására szorítkozott: „Ecsery Kornél kb. 175 cm magas, széles vállú, őszülő sötét hajú, barna szemű, kreol bőrű, mélyhangú, jó megjelenésű ember. A hírszerző iskolán még csak rövid idő óta tanít.”²

**STRÖHR JENŐ (POZSONY, 1903),
A „STALLARD JOHN” FEDŐNEVŰ CÉLSZEMÉLY**

Ströhr Jenő a magyar tagozat első munkatársai közé tartozott. Noha a magyar állambiztonsági szervek munkatársai megpróbáltak a közelébe férkőzni, sem a személyével, sem pedig az intézménnyel kapcsolatban semmiféle információt nem tudtak kiszedni belőle.³ Amikor a magyar állambiztonsági szerv ügynöke az iskola

¹ Uo. 447.

² Uo. 113.

³ Uo. 117.

5. Ströhr Jenő, a „Stallard John” fedőnevű célszemély
1963 körül

felől puhatolózott, Ströhr teljes érdektelenséget mutatott, elmondása szerint kizárólag szűken értelmezett munkaköre, mégpedig a nyelvtanítás foglalkoztatta.⁴ Amivel az ügynök nem számolt:

⁴ Uo. 289.

a célszemély látszólagos érdektelensége az elhárító taktika részét is képezhetette. Az utóbbi feltevést megerősíti a „Lovász”¹ fedőnevű ügynök 1961. december 22-én kelt jelentése, mely szerint Ströhr Jenő szintén az MHBK hírszerző csoportjából került Oberammergauba. Ströhr munkaviszonya betegsége miatt 1963-ban szűnt meg.² A helyére új, agilis munkatársat, Traub Istvánt vették fel.

DR. TRAUB ISTVÁN (CEGLÉD, 1903), A „FOX” FEDŐNEVŰ CÉLSZEMÉLY

A tizenegy élő nyelven beszélő diplomata a magyar tagozat más tanáraihoz hasonlóan a két világháború közötti magyar középosztály tipikus képviselője volt, néhány lényeges szempontot, elsősorban emigrálásának időpontját tekintve mégis különbözött az 1945-ös emigrációs hullám tagjaitól. 1947–1948-ban a demokratikus rend és a társadalmi változások hívei is arra kényszerültek, hogy emigrációba vonuljanak, felismerve, hogy a szovjet megszállás és a kommunista pártirányítás alatt álló Magyarországon nem lehet demokratikus politikai rendszert létrehozni. Az egykori ceglédi főügyész fia apja nyomdokait követve jogi egyetemen végzett. Tanulmányait befejezve külügyi pályára lépett, külszolgálatát a római magyar nagykövetségen, 1933-ban kezdte meg. A Külügyminisztérium Gazdaságpolitikai Osztályának munkatársaként hivatalból tagja lett az 1937-től megrendezett Energia Világkonferencia Magyar Nemzeti Bizottságának. 1939-ben Törökországba, az ankarai nagykövetségre helyezték, ahol ugyanazon év augusztusában a külképviselő első titkárává nevezték ki.³ A sikeres dip-

lomata 1943-ban került át Romániába. A bukaresti nagykövetség ideiglenes magyar ügyvivőjeként felelős figyelemmel kísérte a dél-erdélyi magyar kisebbség szorongatásait.⁴ Mihai Antonescu román külügyminiszter 1943. január 5-én Traubot mint bukaresti magyar ügyvivőt kérte fel a Ion Antonescu marsall és Kállay Miklós miniszterelnök közötti közvetítésre a háborúból való kiugrás és az esetleges román–magyar külpolitikai közeledés lehetőségét keresve. Mivel a területi kérdés szempontjai a „bolsevista veszély” elleni közös védekezésnél fontosabbnak bizonyultak, a magyar–román együttműködés nem jött létre.⁵

1944 októberében – számos más külügyi tisztviselőhöz hasonlóan – Traub sem vállalta a nyilas kormány képviselőt. A békeelőkészítő tárgyalások megkezdésével, egyben a magyar állam szolgálatának megtagadásával vádolták, 1944. december 5-én – távollétében – kötélt általi halálbüntetésre és vagyonelkobzásra ítélték.⁶ A háború után Traub visszatért Magyarországra. Igazolását követően ismét külügyi szolgálatba lépett, azonban a Magyar Közöség Külügyminisztériumban dolgozó tagjaihoz fűződő kapcsolatai miatt hamarosan B-listázták. 1947-ben vették vissza a Külügyminisztérium állományába, és a berni magyar követség tanácsosává nevezték ki.⁷ Az átmeneti időszakot követő kedvezőtlen belpolitikai fordulat a Külügyminisztérium személyi állományában is jelentős változást hozott. Nagy Ferenc miniszterelnök eltávolítása után a külföldön tartózkodó diplomaták egy része – köztük Traub követségi tanácsos – 1947 nyarán lemondott posztjáról. Mivel nem

⁴ 1942. december 16.: Traub István ideiglenes magyar ügyvivő megküldi a magyar külügyminisztériumnak a munkaszolgálatra behívott 13 dél-erdélyi magyar értelmiségi listáját; 1944. április 26.: beszámol arról, hogy a román harcéri helyzet romlásával egyidejűleg bizonyos enyhülés mutatkozik a dél-erdélyi magyarokkal szembeni román bánásmódban; 1944. július 1.: jelenti, hogy mintegy két éve a román hatóságok tervszerűen akadályozzák az új magyar iparosműhelyek megnyitását, és azt, hogy a magyar iparosok képesítést szerezzenek. Ld. *Erdélyi Magyar Adatbank 1999–2020. Összeállította: L. Balogh Béni.*

⁵ L. Balogh 2007. 22.; Trasca 2010. 115.

⁶ Az átpártolt külföldi követek elítélése. *Pesti Hírlap*, 1944. december 6. 1.

⁷ ÁBTL 3.2.4. K-2148. 69/a.

¹ A „Lovász” fedőnevű ügynököt nem sikerült azonosítani.

² Ströhr Jenő 1966-ban hunyt el. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 430.

³ *Új Magyarság*, 1939. augusztus 11. 8.

tett eleget a Magyar Köztársaság kormánya által 1948. november 16-án közzétett felhívásnak, azaz nem tért haza a svájci külszolgálatból, 1949. március 5-én megfosztották magyar állampolgárságától.¹ Traub a berni nagykövetségről vándorolt ki Argentínába, ahol megszerezte az argentin állampolgárságot. Európába visszatérve Esteban Traub névre kiállított argentin útlevelét használta, ami megkülönböztette a bizonytalan státuszú hontalan emigránsoktól. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságán az ún. anyagi rehabilitációs ügyeket intéző osztály referenseként helyezkedett el.² A második világháború alatt elsenvedett anyagi károk miatt kártalanításért folyamodók ügyeivel foglalkozott. Menekültügyi munkája mellett utazási irodánál idegenvezetőként dolgozott.

Traub korábbi külszolgálati kapcsolatai révén került Oberammergauba. Fő támogatója a magyar állambiztonság „Collins” fedőnevű ügynöke volt, aki a magyar osztályon megüresedett álláshelyről tudomást szerezve maga járt közben Traub alkalmazása érdekében magas beosztású amerikai ismerősénél.³ Traub minderről nem tudott, úgy vélte, széles körű nyelvismerete és szakmai ismeretei miatt esett rá a választás.⁴ Tanári kinevezését 1963. október 1-jén kapta kézhez. A fenti kompetenciák valóban feltételét képezték az általa betöltött munkakörnek, mivel feladatköréhez hozzátartozott a szovjet érdekszféra országaiba történő tanulmányi kirándulások szervezése a végzős évfolyamok számára. A tanulmányi kirándulások azt célozták, hogy a hallgatók hiteles képet kapjanak a szocialista országokról. „Megbízható forrásból tudomásunkra jutott, hogy az oberammergaui hírszerző iskola hallgatói 1963. május 18-án reggel az »American Express« utazási iroda két autóbuszával – mint turisták – körutazásra indultak. Tervezett

útvonaluk: Belgrád, Athén, Bukarest, Szófia, Ausztria. A csoport vezetője Esteban Traub argentin állampolgár, aki 1948-ig a berni követség alkalmazottja volt, és onnan disszidált. Szakmai vezető Paulus német származású amerikai tisztt. Az utazás tanulmányút jellegű. A résztvevők állítólag a közeljövőben a népi demokratikus országokban lévő amerikai követségekre kerülnek kihelyezésre.”⁵

A kirándulás nem volt mentes a zavaró tényezőktől. Az iskola parancsnokának beszámolva Traub jelentést tett a Román Népköztársaság elhárításának „durva módszereiről”, és kellemetlen benyomásai hatására fontolóra vette, elvállalja-e egyáltalán a felajánlott állást. Végül az iskola parancsnokának és „Collins” ügynöknek a tanácsára igent mondott.⁶

Traub távol tartotta magát a magyar emigrációtól, amit azzal indokolt, hogy nem akart részt venni a külhonban élő magyarságra oly jellemző politikai marakodásban. Egyetlen barátja egy Münchenben élő, régi vágású amerikai diplomata volt, akit bukaresti külügyi szolgálata idején ismert meg. Barátja személyétől eltekintve Traub lesújtó véleményt formált az amerikai diplomáciai karról. Véleménye szerint az amerikai diplomáciai testület komoly szelekción ment keresztül annak következményeként, hogy jóformán minden használható emberüket a szovjet érdekszféra elleni frontvonalra irányították át. Más területeken gyengén felkészült munkatársakkal dolgoztak, akik azt hitték, hogy dollárral mindent el lehet intézni.⁷ 1963 októberében írott levelében ingerült hangon állapította meg, hogy az „amerikaiak kolonizálják életformájukkal Európát, nem érdekli őket a kultúra, csak azért utaznak, mert sok pénzük van és ez a divat”⁸. Hasonlóképpen negatív véleményt alakított ki a nyugatnémet múltfeldolgozás helyzetéről. Szülővárosából érkezett atyai jó barátjának, a „Varga Béla” fedő-

¹ Sáringer 2011. 147.; 1948. évi XXVI. tc. 2. §. *Magyar Közlöny*, 1948. november 14. 2.; 1948. november 16. 2.; 1949. március 5. 404.

² ÁBTL 3.2.4. K-2148. 12.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 281–282.

⁴ Uo. 291.

⁵ Uo. 288.

⁶ Uo. 309, 354.

⁷ ÁBTL 3.2.4. K-2148. 15.

⁸ Uo. 69/c.

nevű ügynöknek úgy jellemezte a nyugatnémet és az osztrák társadalmat, hogy a náci időszak elmarasztalása csupán a külföldnek szól, a belső közvélemény nyomása a privát szférában nem teszi lehetővé a náci vezetők elítélését. Felháborodásának egy hűgával közös ausztriai kiránduláson nyíltan hangot is adott, amiről „Varga Béla” 1964. április 8-án, a budapesti Erkel cukrászdában tartott találkozón számolt be tartóiszjtjének: „Húsvét hétfőn bátyja és ő [ti. Traub István hűga] hegyi vasúton egy kis községbe utaztak síelés céljából. Utazás alatt magyarul beszélgettek, közben a kalauz odament hozzájuk, és arrogáns hangon felelősségre vonta »Fox«-ot csomagjuk elhelyezése miatt. »Fox« a szemtelen hang miatt felháborodott, és magából kikelve kiabálta [...] minden osztrák fasiszta és Hitler lakája volt, az ilyen aljas alakok miatt kellett elhagynia hazáját, és élni a hontalanok sorsát: [...] »Fox« hűga szerint ez az incidens elrontotta bátyja hangulatát, és egész nap az új fasisztákat és az őket támogató amerikaiakat szidta.”¹

Traub reakcióját a hazájukért tenni kész emigránsok jogosan érzett frusztrációja magyarázta. Az 1956-os forradalom támogatásának elmaradása nyilvánvalóvá tette, hogy a nyugati fegyveres erők és titkosszolgálatok a magyar emigráns szervezeteket csupán addig támogatták, ameddig az egybevágot politikai céljaikkal. Hosszú távú érékazonosság nem jött létre, az emigránsokkal folytatott együttműködés során nem voltak tekintettel a nemzeti érdekekre.²

Amikor „Collins” ügynök Traub Istvánt beajánlotta az oberammergaui iskola megüresedett álláshelyére, a javaslat háttérében az amerikai és a nyugatnémet mentalitást élesen bíráló Traub ügynöki beszervezésének szándéka húzódot meg.³ Tervüket „Varga” fedőnevű ügynök jellemzésére alapozták: „Dr. Traub István az én meglátásom szerint szenvedélyesen szereti hazáját és népét. Ugyan-

akkor szenvedélyesen gyűlöli a fasizmust, a németeket és az amerikaiakat, akiket »műveletlen kamaszoknak« tart. Szerény véleményem szerint, ha az arra illetékesek megbizonyítják előtte, hogy Hazájának és népének szüksége van az ő éles látására és kifinomult ítélőképességére és magas intelligenciájára, hajlandó vállalni a szolgálatot becsületes igényeinek kielégítésére és szakmai tudásának kamatoztatására. Degjobb tudomásom szerint 11 élő nyelvet ismer, illetve beszél. Már maga ez is hatalmas fegyver, amelynek helyes forgatásával sok hasznos szolgálatot tud végezni Hazájának és népének. Az én értesülésem szerint anyagi helyzete rendezetlen. Mostani szolgálati beosztásában nem becsülik meg kellőképpen sem képességeit, sem pedig az általa végzett munkát. Jelenleg csak a létminimumát tudja biztosítani, de azt is csak nehezen. Ha biztosítékot kapna arra, hogy annakidején hazajövet itthon még dolgozhatnak a neki megfelelő munkakörben, s majd – amikor már egészsége megromlik és dolgozni nem tud – kapja a létfenntartásához feltétlenül szükséges nyugdíjat, ez neki elég bátorítás lenne ahhoz, hogy nyugodtan hazajöjjon, tudván azt, hogy ő 1945 óta a külföldön töltött évei alatt soha – semmiféle formában – Hazájához és népéhez hűtlen nem lett. Aki tehát visszaadja neki önbizalmát, megfelelő szinten elismeri kétségtelen értékeit, és biztosítja számára a mindennapi becsületes kenyeret, az meg tudja őt nyerni minden becsületes és jó ügynek.”⁴ Traub megnyerése érdekében a célszemélyt jól ismerő „Varga” ügynök a következők közlésére kapott felhatalmazást: „A Dr. Traub István körüli actiók kitervezésénél és végrehajtásánál akkor járunk el helyesen, ha hasonlítjuk ezt az egész tevékenységet egy kényesebb szemmütéhez, melynek sikeres végrehajtásánál egy milliméter ezred része is döntő súllyal esik latba. A cél világos: megnyerni őt a kormányzat támogatására. A legelső lépés megértetni vele azt, hogy a magyar kormányzat őt ma is a külügy külföldön élő egyik reprezentánsának tekinti, aki jelenleg ugyan nincs activ szolgálatban, de

¹ Uo. 87.² Nyáry 2018. 137.³ ÁBTL 3.2.4. K-2148. 221.⁴ Uo. 69/m.

számára megvan a lehetősége annak, hogy activ legyen újra. Először ott kint, ahol ma él, később azonban annak is meg lesz a lehetősége, hogy hazajöjjön, és a magyar külügyminisztérium tisztségviselője legyen. Az ehhez szükséges bizalom a magyar intézőkörökben már most is megvan Dr. Traub István iránt. Kérdés, hogy benne él-e a bizalom a magyar kormánnyal szemben.”¹

Arra az esetre, amennyiben a „bizalom” fennállna, azaz Traub rábólintana az ajánlatra, „Varga” ügynök a következő eligazítást kapta: „Hajlandósága esetén »Fox«-al közölni kell, hogy a KÜM-nek az a véleménye, hogy korábbi hibáját is jóvátevé helyes lenne, ha legalább még két évig kint maradna, és a diplomáciai munkában szerzett tapasztalatait felhasználva segítségünkre lenne különböző információk megszerzésében. Ezzel is hozzájárulna a béke és az ország belső helyzetének, nemzetközi tekintélyének erősítéséhez. Beleegyezése esetén az alábbiakkal kell megbízni:

Adjon folyamatosan tájékoztatást, illetve dokumentációkat:

- Az oberammergaui amerikai hírszerző iskola működéséről, tanáiról, hallgatóiról és tematikájáról.
- Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság tevékenységéről, azokról az utasításokról, amelyeket a Főbiztosság a munka vitelével kapcsolatban kap.
- Mindazokról a jelenségekről, esetekről, amelyekről feltételezhető, hogy a Magyar Népköztársaság ellen irányulnak, valamint az ebben tevőlegesen résztvevő személyekről.”²

A javaslat elfogadása esetén a magyar kormányzat ellenszolgálatként azt vállalta, hogy őt rendszeres anyagi juttatásban részesíti, hazatérése után pedig elismeri munkaviszonyban töltött szolgálati évei jogfolytonosságát, valamint Magyarországon élő édesanyja

6. Dr. Traub István

és húga részére kisebb összegű nyugdíj-kiegészítést folyósítanak.³ A beszervezés nehézségének bonyolult szemtműtétéhez történő hasonlítása jól érzékeltette a tippszemély megítélésének bizonytalanságát. Az 1963 októberében indított beszervezési akciót a magyar állambiztonsági szervek eredmény híján zárták le 1969 februárjában: „A feldolgozás folyamán több kísérlet történt »FOX« megkö-

¹ Uo. 69/l.

² Uo. 215.

³ Uo. 63. 69/n.

zelítésére, részben rokonai felhasználásával, részben pedig »Varga Béla« fn. ügynök segítségével. Mivel a fenti kísérletek nem jártak sikerrel, és a kapcsolat felvételére tett javaslatainkat nem hagyták jóvá, így a »FOX«-al való további foglalkozásnak az operatív lehetőségei megszűntek. A fentiek alapján kérem engedélyezni »FOX« Kt (Kutató) 575/63. sz. dossziéjának irattározását.”¹

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁS A VASFÜGGÖNY MEGTEKINTÉSÉRE

Miközben az oberammergaui iskola hallgatói az 1960-as évtized derekán már körutazásokat szerveztek a szovjet érdekszféra országában, az évtized elején a tanulmányi kirándulások a vassfüggöny megtekintésére szorítkoztak. 1961. június 10-én tizenkét főből álló csoport érkezett az osztrák–magyar határon fekvő Mörbischbe (Fertőmeggyes), amely a vassfüggöny magyar szakaszát szemrevételezte: „A csoport tagjai távcsövekkel alaposan fel voltak szerelve, s így a Fertő-tóhoz érve erős távcsövezés indult meg Magyarországra felé. Főleg Sopront keresték, majd a műszaki zár adatai iránt érdeklődtek. [...] Az amerikaiak miután fényképezőgépekkel is jól fel voltak szerelve, azonnal fényképezni kezdtek. Fényképezték a műszaki zárat, az őrtornyot, a veszélyt-jelző táblákat, valamint az ott lévő látogatókat. A csoport tagjairól külön-külön, valamint egy csoportban is készítettek fényképfelvételeket, háttérként mindenütt a műszaki zárat használva.”² A határnál háromnegyed órát tartózkodtak, arra várva, hogy feltűnjön egy magyar határőr, akit lefotózhatnak, ám a magyar járőr nem mutatkozott.³

¹ Uo. 63. 245.

² ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 632.

³ Uo. 98.

A határlátogatás megörökítésének szándéka kölcsönös volt, magyar oldalról szintén lencsevégre akarták kapni a látogatókat. A magyar titkosszolgálat már előzetesen tudomást szerzett a kirándulás tervéről, amelyet a csoport tagjainak azonosítására akart felhasználni. Az oberammergaui iskola magyar tagozata mellé kísérlőnek a bécsi rezidentúra „Hódos” fedőnevű ügynökét építették be. A határlátogatás helyszínének megválasztása sem a véletlen műve volt: a magyar titkosszolgálat sugalmazta, hogy a nyílt terep megfelelő hátteret kínáljon a felvételek elkészítéséhez a határ túloldalán álló magaslati figyelőhelyről fotózva. Az operatív technikai osztály által kiküldött autó elakadása miatt a tervezett fényképfelvételeket nem sikerült elkészíteni, rendelkezésre álltak azonban a csoportot kísérő „Hódos” ügynök felvételei.⁴ A fotók segítségével hét hallgatót tudtak beazonosítani. Mivel az iskola diákjai magyar hangzású álnevet használtak, amelyek mellett csak katonai rangjukat tüntették fel, a beazonosítás részlegesnek tekinthető, a valódi személyazonosságát csupán két hallgatónak tudták megállapítani. Az 1961-ben végzett évfolyam hallgatóiról a következő névsor született:⁵

„Návai Vilmos tizedes” Neve: O’Nyl Wilhelm. 25 éves, 168–170 cm magas, sötétszőke elválasztott hajú. Magyarul és németül kiválóan beszél. Diplomata pályára készül. A berlini vagy bécsi amerikai követségre fog kerülni.

„Varga fhdgy.” Eredeti neve: Bob Varga. 30 éves, kb. 175 cm magas, széles vállú, kisportolt termetű. Idegesen, gyorsan beszél. Diplomata-nak készül.

„Óvári hdgy.” kb. 165–168 cm magas, izmos, zömök termetű, barnásszőke göndör hajú, előreugró állú. Őt a Bad Tölz-i ejtőernyős és partizánkiképző táborból vezényelték az iskolára.

⁴ Uo. 62, 64.

⁵ Uo. 194–195.

„Péterfi szds.” eredeti nevét nem ismerjük. Kb. 35-38 éves, 180-185 cm magas, sötétszőke hajú, erős termetű, jó megjelenésű, gyengén beszél magyarul. Nős, négy gyermeke van.

„Hubai fhdgy.” eredeti nevét nem ismerjük. Kb. 30 éves, nőtlen, 170 cm magas, kerek arcú, hegyes orrú, szemüveget visel.

„Kálmán fdgy.” kb. 35-38 éves, nőtlen, 180 cm magas, vékony termetű. Arca hosszús, barna szemű, haja vörösesbarna, kis angol bajuszt visel, gyorsan beszélő, mély hangú. Diplomátának készül.

„Rudy” nevű CIC fdgy. Kb. 30 éves, 190 cm magas, barna hajú, hosszúkas arcú, szemüveget viselő, jó megjelenésű. Az oberammergaui hírszerzőiskola végzett hallgatója. Jelenleg Nyugat-Berlinben lévő CIC-szervnél teljesít szolgálatot.

Tekintettel arra, hogy a magyar tagozat hallgatói jól beszélték a nyelvet, kézenfekvő volt a feltételezés, hogy Amerikába szakadt magyar emigránsok leszármazottai, ám ez csak „Varga főhadnagy” esetében igazolódott.

A tanulmányi kirándulás résztvevői a műszaki zár megtekintése után Mörbischben vacsoráztak, ahol megkóstolták a magyar ételeket és borozgattak. A szombati nap a magyar tematika jegyében Bécsben folytatódott. A csoport tagjai a Juliska étterem magyar specialitásai mellett ismerkedtek meg a magyar katonai emigrációt tömörítő Magyar Harcosok Bajtársi Közössége osztrák csoportjának vezetőivel. A beszélgetés tárgyát főként a vasfüggöny képezte, a vacsoravendégek az átkelés lehetőségeit, az aknák fajtáit és méreteit vitatták meg.

A vasfüggöny magyar szakaszához tett tanulmányi kirándulásról készült ügynökjelentés kiemelte a magyar oktatók szemmel látható honvágyát: „Ügy Sablinszkyék, mint maga Berthóty is könnyes szemmel tekintett át a magyar határon, s Berthóty hangsúlyozta: 15 éve került el Magyarországról.”¹

Az 1948. évi LX. állampolgársági törvény végrehajtása ügyében 1949. január 23-án közreadott 600/1949. számú belügyminiszteri rendelet utasítása az állampolgárságtól való megfosztás kritériumai között sorolta fel a más ország közszolgálatához, politikai szervezethez való csatlakozást, illetve annak tevékenységében történő részvételt, megbízatás elvállalását, továbbá minden olyan magatartást, amely a Magyar Népköztársaság politikai érdekeivel ellentétes politikai tevékenységet segített elő.² Az amerikai hadseregben alkalmazott magyar emigránsok számára tehát nem volt visszaút. Jóllehet cselekedeteik mozgatórugóját a hazaszeretet és a hazatérés vágya képezte, végérvényesen száműzésre voltak ítélve. Otthon élő rokonaiktól és családtagjaiktól óhatatlanul elszigetelődtek; levelezésüket ellenőrizték, még a hazuról ritkán érkező látogatóknak sem örülhettek felhőtlenül. Miként a Sablinszkyékat augsburgi lakásukon felkereső „Debreceni” fedőnevű ügynök feljegyezte, az ajtót nyitó asszonyt szemmel láthatóan kedvezőtlenül érintette a hivatlan látogató. Gyanakodva fogadta, és rendkívül tartózkodóan viselkedett az ügynökkel, aki pedig távoli rokona volt.³

„Hódos” ügynök nem véletlenül figyelt fel a célszemélyek érzelmi megrendülésére, ugyanis az emigránsok honvágyát az állambiztonsági szervek a hazacsalogatás eszközeként használták. A Hírszerző Főosztály operatív munkájának eredményeként 1955-ben hat ismert személy tért haza az emigráció köréből: Párizsból Eperjesi Ferenc volt kisgazda politikus, Rómából Járai József operaénekes, Nürnbergből Gerevich Tibor, Münchenből Marosi M. Károly, a Szabad Európa Rádió munkatársa, továbbá Párizsból Dékány Károly, a Szabad Magyar Újságírók Egyesületének vezetője tagja, és Brüsszelből Molnár Károly, az egyesület titkára.⁴

² Az 1948. évi LX. állampolgársági törvény 1949. január 23-án közzétett végrehajtási utasítása. *Magyar Közlöny*, 1949. január 23. (18.) 154.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 594.

⁴ ÁBTL 1.5. 78-306/1956. 7.

¹ Uo. 632.

7. Kirándulás a vasfüggőnynél

A hálózat ügynökeinek feladatához hozzátartozott a célszemélyek mentális állapotának figyelemmel kísérése, hullámvölgy észlelése esetén a repatriálás javaslata. A bécsi rezidentúra tisztjének 1959. szeptember 16-án kelt jelentése az Ausztriában élő Taby Árpádnak, az MHBK bécsi csoportvezetőjének esetét hozta fel példaként. Taby egy időben láthatóan közel járt a hazatérés gondolatához, ám a rezidentúra munkatársai nem tettek lépéseket a kellő időben: „Példának kell megemlítenem v. Taby Árpád esetét. Kövi szerint olyan állapotban volt, hogy minden gondolkodás nélkül hazatért volna, ha biztosítják részére a gondtalan megélhetést. Akkor elszalasztottuk a megfelelő alkalmat, és ma már visszavert a régi kerékvágásba. Nehezen lehetne rábírní a hazatérésre.”¹

Miként a bécsi rezidentúra 1961. március 27-én kelt munkatervében olvasható: „Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy van-e

az MHBK-n belül olyan személy, akinek az önkéntes hazatérésre bírásával csökkenteni lehetne a szervezet tekintélyét a nyugati hírszerző szervek előtt. Olyan személy kiválasztására kell törekedni, akinek hazatérése bomlasztóan hatna és hátrányos lenne a szervezetre.”²

A MAGYAR TAGOZAT LEÉPÍTÉSE

A világpolitikai események változásait követve az oberammergaui katonai oktatási intézmény több átszervezésen ment keresztül. A csehszlovák hírszerzés 1961. június 22-én arról értesítette magyar partnerét, hogy 1961 decemberében az orosz és a keletnémet tagozat kivételével megszüntetik a Stratégiai Hírszerző Szekció keretében működő nyelvi tagozatokat, a nyelvi képzéseket a kaliforniai anyaintézménybe helyezik vissza.³

Az átszervezés kihúzta a talajt az emigráns oktatók lába alól. A csehszlovák állambiztonság ügynöke helyzetüket a következő sorokkal jellemezte: „Az elbocsátottak nagy része menekült, akik ezen a területen dolgoztak néhány évig az amerikai hadseregben. Ezeknek a személyeknek összeomlott az a meggyőződésük, hogy anyagilag el vannak látva. Ez az »IRO« megszüntetésének idejére emlékeztet, mikor azok a munkatársak, akiknek nem volt lehetőségük emigrálni, kétségbeestek, hogy elvesztették kereseti lehetőségüket. Ismeretes, hogy közülük sokan öngyilkosságot követtek el. A jelenlévő munkatársaknál (sokan szabadságon vannak, mivel most vakáció van) nem lehet nem észrevenni csalódottságukat és gondterheltségüket.”⁴

Az amerikai hadsereg személyzeti osztálya megpróbált ugyan az elbocsátottak segítségére lenni, ám anyagi biztonság tekinte-

² ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 126.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 674.

⁴ Uo. 120.

¹ ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 5.

tében ez általában visszalépést jelentett: „A személyzeti osztály megígérte az elbocsátottaknak, hogy segít elhelyezkedni a hadseregben megüresedett helyekre, és egyidejűleg átadta a hadseregben Bajorországban megüresedett helyek jegyzékének másolatát. De ezeket a helyeket sokkal rosszabbul fizetik, mint azokat, melyeket az instruktorok töltöttek be.”¹ A megjegyzés arra enged következtetni, hogy az oberammergaui létesítményben dolgozók kereseti lehetőségei nemcsak a Német Szövetségi Köztársaság átlagos jövedelemszintjét, hanem az amerikai hadsereg más németországi intézményeinek bérszintjét is meghaladták.²

A magyar tagozat oktatóit az amerikai hadsereg bajorországi alakulatainál helyezték el. Sablinszky Lászlót Augsburgban, az amerikai kiképzőközpontban, a kiértékelő osztály lengyel részlegén alkalmazták, felesége ugyanott, az amerikai német nyelviskolán nyert felügyelői beosztást. Ecsery Kornél szintén Augsburgba került, a megszálló hatóságok gyermekei részére felállított amerikai iskolában tanított. Berthóty Lászlónak Düsseldorfban (más források szerint Frankfurt am Mainban) ajánlottak fel kihallgatótisztii állást. A felkínált lehetőséget nem fogadta el, átmenetileg a garmisch-partenkircheni amerikai központ légi riasztó szolgálatánál helyezkedett el, majd ősztől ismét irodai beosztásba került az oberammergaui iskolán, ahol 1965-ig állt alkalmazásban.³ Bastianné Reöck Médi részmunkaidősként végezte tovább a titkári teendőket, 1963 márciusában arról tett említést „Collins” ügynöknek, hogy a magyar vonatkozású előadások Oberammergauban az egyik napról a másikra szinte teljesen megszűntek. Az utolsó három tanfolyam számára már nem kellett magyar anyagot szoroztatni, csupán telefonon egyeztettek, hogy milyen írásbeli segédleteket készítsen elő.

¹ A csehszlovák jelentések az oktatókat instruktornak, azaz gyakorlatvezetőnek nevezték. Uo.

² Uo. 113.

³ Uo. 184–185.

Az 1960-as évtized fordulóján a koreai és a vietnámi háború a hadviselés nem hagyományos formáira, nevezetesen a gerilla-hadviselésre irányította a figyelmét. Az USAREUER 1962. április 2-án ún. paramilitáris műveleti kurzussal bővítette az oktatás tematikáját.⁴ Emellett továbbra is indítottak a hírszerzés és a kémelhárítás területéhez kapcsolódó kurzusokat.

A csehszlovák, a keletnémet és a román állambiztonsági szervek 1962 márciusában készült tájékoztatói, továbbá az áprilisban beérkezett magyar ügynökjelentések egybehangzó megállapítása szerint az Oberammergauban működő iskola olyan NATO-továbbképző központtá alakult, ahol az Európában állomásozó amerikai haderők parancsnokait képezték fel a Varsói Szerződés országai ellen megvívandó háborúra.⁵ A csoportok oktatóit az adott régió sajátosságainak megfelelően választották ki, akik a hallgatókat megismertették a számukra kijelölt terület földrajzával, történelmével, nyelvvel és hadászati szempontból fontos objektumaival. Emellett a Bad Tölz-i támaszpontból érkezett vendéglőadók aktuális politikai és gazdasági híryananyagokkal egészítették ki a szocialista országokra vonatkozó ismereteiket.⁶ Oberammergau ily módon továbbra is a szocialista országok hírszerző szolgálatának fókuszában maradt, az intézmény személyzetének és hallgatóinak felderítése együttműködésük fontos pontját képezte.⁷

Kooperációjuk eredményeként 1975 februárjáig 99 személyt sikerült beazonosítani az iskola instruktorai és hallgatói köréből. Az oktatókat operatív nyilvántartásba vették, Magyarországra való beutazásukat nem engedélyezték.⁸ Az iskola hallgatóit – amennyiben sikerült személyazonosságukat megállapítani – szintén tiltónévjegyzékre tették. A Külföldiek Ellenőrző Országos Központi

⁴ Carter 2015. 456–457.

⁵ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 44, 157.

⁶ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 230.

⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/3. 77. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 235.

⁸ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 63–93, 248.

Hatóság (KEOKH) például 1963 júniusában adott hírt a tiltójegyzéken szereplő egyik tisztt vasúton történt beutazásáról. Az Egyesült Államok moszkvai nagykövetségére kinevezett diplomata állomás-helyére utazva 1971. március 26-án, Csehszlovákia irányából Komáromnál lépte át a magyar határt, és Biharkeresztesnél hagyta el az országot, az éjszakát Budapesten, a Royal Szállóban töltötte.¹

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-208. 163-164.

A MOSZKVAI ÉRTEKEZLETTŐL A NYUGAT-NÉMETORSZÁGI AMERIKAI VONALIG

A VARSÓI SZERZŐDÉS ORSZÁGAINAK TITKOSSZOLGÁLATI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A Német Szövetségi Köztársaság euroatlanti védelmi rendszerbe történő integrálását a szovjet érdekszféra államainak katonai együttműködéséről és kölcsönös segítségnyújtásáról szóló szerződésének aláírása követte Varsóban, 1955. május 14-én. A szovjet belügyi szervek már a katonai szövetség megkötését megelőzően szorgalmazták a tagállamok hírszerzési és kémelhárítási tevékenységének összehangolását. Iván Szerov vezérezredes, a Szovjetunió Államvédelmi Bizottságának (KGB) elnöke 1955. március 7-12. között értekezletet hívott össze Moszkvában az albán, bolgár, csehszlovák, keletnémet, lengyel, magyar és a román állambiztonsági szervek képviselőinek részvételével. A küldöttségeket a belügyi, illetve az állambiztonsági miniszterek vezették, tagjai a hírszerzés és kémelhárítás vezetői voltak. A moszkvai tanácskozás résztvevői az amerikai kongresszus által elfogadott Kersten-féle tervre

reagálva az emigráns hadseregbe való beépülésről és annak bomlasztásáról hoztak döntést: „Az USA-ban törvényt hagytak jóvá, amely szerint a hadseregbe százezer menekültet vesznek fel. A lengyel és magyar hírszerzőszerveknek az USA hadseregébe felveendő emigránsok között együttes bomlasztó munkát kell végezni, hogy megfelelő időpontban azok egy része átálljon a mi oldalunkra.”¹

Az értekezlet nyitónapján tartott plenáris ülésen a Szerov marsall által előterjesztett alábbi napirendi pontokat fogadták el:

1. A részt vevő államok hírszerző szervei erőfeszítéseinek egyesítése a fő ellenség, az USA és Anglia ellen, valamint az állambiztonsági szervek ezzel kapcsolatos feladatai.
2. A hírszerző szervek munkájában követendő fő irányok meghatározása minden ország számára.
3. Együttes intézkedések végrehajtásának megtárgyalása a fő agresszív államok ellen.
4. Hírszerző információk és adatok kicserélése a demokratikus tábor országai ellen irányuló ellenséges tervekről és aknamunkáról.
5. Koordinálás és kölcsönös segítségnyújtás a rádióelhárítás és az operatív technika terén.²

A referátum a „demokratikus tábor” védelmében a katonai feldehárítás és elhárítás megerősítésének szükségességét hangsúlyozva a következő célokat határozta meg:

- 1) Be kell épülni az imperialista országok vezető állami, politikai, gazdasági, katonai szerveibe és intézményeibe abból a célból, hogy

¹ Okváth 2001. 702.

² Uo. 690–692.

- a) ismerjük az imperialista országok ellenünk irányuló titkos szerződéseinek tartalmát,
- b) az imperialista államok politikáját és azokat a titkos kötelezettségeket, melyeket az USA és Anglia felé vállalnak,
- c) a NATO, SEATO³, Balkáni Szövetség, Török–Pakisztáni Szövetség szervezete, működése stb.
- d) a kapitalista országok katonai előkészületeire vonatkozó adatok, mozgósítási terv, hadiipar fejlesztése, gazdasági és katonai tartalékok, tisztii állományadatai és kiképzése.
Különösen fontos a mozgósítási felkészültség foka és az erre irányuló imperialista tervek, előkészületek, mert egy új világháború esetén a szocialista tábor országainak legalább néhány órával előbb kell értesülniük a támadás megindulásáról. Ez különös felelősséget ró a mi hírszerző szerveinkre.
- e) az amerikai, angol imperialisták tervei népi demokratikus országok kompromittálására,
- f) kapitalista országok kereskedelmi tervei,
- g) nemzetközi szervezetek működésére nagyobb figyelmet kell fordítani, különösen arra való tekintettel, hogy az amerikaiak hogyan akarják ezeket saját céljaikra felhasználni,
- h) a szocialista tábor országai körül szervezett imperialista katonai támaszpontok száma, elhelyezése, felszerelése, felfegyverzése, különös tekintettel arra, hogy atomfegyverrel fel vannak-e szerelve. Ilyenek vannak

³ A Southeast Asia Treaty Organization, azaz Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete 1954. szeptember 8-án alakult meg a manilai egyezmény aláírásával, és 1977-ben, nem sokkal a vietnámi háború lezárása után bomlott fel. Az eredeti tervek szerint a NATO mása lett volna a Csendes-óceán térségében.

Nyugat-Németországban, Görögországban, de esetleg lehetnek Ausztriában.¹

Szerov arra is felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy az ellenséges hírszerző szervezetbe való beépülés kizárólag megfelelően kvalifikált és megbízható ügynökökkel kivitelezhető, ezért lojalitásuk biztosítására nem szabad sajnálni sem az erőfeszítést, sem az anyagi áldozatot.

A plenáris ülést követően a Szovjetunió Államvédelmi Bizottsága Hírszerző Csoportfőnökségének vezetői külön is tárgyaltak a résztvevőkkel. A célállamok területi felosztása során a magyar hírszerző szervekre azon országokat osztották, ahol jelentős létszámú magyar emigráns csoport telepedett le: „Az ügynöki hálózat kiválasztásánál és építésénél fel kell használni a külföldön élő nagyszámú magyar emigránst, továbbá leszármazottaikat, akik fontos objektumokban dolgoznak, és már az adott ország állampolgárságával rendelkeznek. E téren igen nagy lehetőségeink vannak. [...] Aktívan fel kell deríteni azokat a reakciók, fasiszta emigráns szervezeteket, amelyeket a fent említett hírszerzőszervezetek a szocialista tábor országai ellen felhasználnak.”²

A Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége 1955. március 24-én tartott ülésén foglalkozott az államvédelmi munka, azon belül a hírszerzés kérdéseivel. A hírszerző munka célpontjait az ún. fő ellenséges országokban, az USA-ban, Angliában és Nyugat-Németországban jelölték meg: „A fenti alapelv meghatározásánál ki kell indulni abból, hogy az USA és mellette Anglia és Nyugat-Németország az imperialista tábor vezető erői, amelyeknek befolyása és akarata érvényesül a többi kapitalista országokban. Ki kell indulni abból, hogy az USA, Anglia és Nyugat-Németország vezető szerepet tölt be az új háború előkészítésében.”³

¹ Okvátth 2001. 698–700.

² Uo. 700.

³ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 9, 11.

A magyar hírszerzés megerősítéséről szóló határozat összeállítására 1955. május 15-én került sor. A célpontok élén szerepelt a szembenálló fél hírszerző iskoláinak felderítése: „Adatok [gyűjtése] a hírszerzőszervek és hírszerző iskolák helyére, feladataira, felépítésére, módszerére, valamint azokra a szervezetekre és intézményekre, amelyeket a fenti kapitalista országok hírszerzésre felhasználnak.”⁴ A kijelölt objektumok feldolgozását a soron következő év kiemelt feladatává tették: „Az 1956. évben át kell törni a főellenség, az amerikai–angol és Nyugat-Németország elleni hírszerzőmunka frontját. Biztosítani kell, [hogy] egész hírszerzőmunkánk éle végső fokon az USA, Anglia, Nyugat-Németország politikai, gazdasági, katonai felderítését szolgálja. Egész hírszerzőmunkánk fő feladata olyan titkos információk és dokumentációk biztosítása, amelynek birtokában idejében értesülést szerezhethünk ezen államok, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen irányuló akcióiról, terveiről, szándékairól.”⁵

A MAGYAR HÍRSZERZÉS HELYZETE A HÁBORÚ UTÁN

A nagy létszámú nyugati emigráció a háború befejezésétől fogva az újjászervezett magyar titkosszolgálat külhoni tevékenységének fókuszában foglalt helyet. 1946 októberében a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályán belül a II. osztály feladatkörébe tartozott a magyar emigráció megfigyelése. Alapvetően kémelhárításhoz kapcsolódó feladatot láttak el, hírszerzési tevékenységről 1947 végéig nem beszélhetünk. 1948-ban a Belügyminisztérium Ál-

⁴ ÁBTL 1.5. 90-1268/1955. 2.

⁵ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 51–52.

lamvédelmi Hatóságának B ügyosztálya alá vonták a hírszerzést.¹ Erre az időszakra tehető az ausztriai magyar emigrációs szervezetekbe történt első beépülési kísérletek. Az 1950. január 1-jétől önálló intézménnyé alakított Államvédelmi Hatóság szervezetében főosztályi rangra emelték a határon túli hírszerzést, amelyen belül külön szervezeti egységet kapott az emigráció feldolgozása.

A VIII. Hírszerző Főosztály megszervezését Farkas Vladimir őrnagyra bízta, aki 1951-től alezredesi rangban irányította a főosztály működését. Farkas visszaemlékezésében idézte fel a szovjet Filatov ezredestől a főosztály megszervezésekor kapott instrukciókat: „Filatov ezredes elmondta nekem a szocialista politikai hírszerzés tízparancsolatát. Kifejtette, hogy fő feladatunk az offenzív állambiztonsági tevékenység folytatása külföldön. Be kell épülnünk azokba az ellenséges politikai, állami és felderítő központokba, illetve az olyan magyar emigráns szervezetekbe, amelyek aktív részesei a Magyar Népköztársaság elleni titkos háborúnak. Ezzel a célkitűzéssel teljes mértékben egyetértettem, ezért rögtön rávágtam, hogy mindent értek: tehát ettől kezdve mi is kémkedünk. Ezen Filatov iszonyúan felháborodott. Eszembe ne jusson ezt a tevékenységet kémkedésnek minősíteni. Ezt csak az imperialisták folytatják ellenünk. Kiselőadásba kezdett arról, hogy elvi különbség van a kétfajta tevékenység között. Mert míg az imperialista kémiszervek a szocialista rendszer megdöntésén munkálkodnak, addig nekünk kizárólag védelmi céljaink vannak.”²

Filatov alezredes megjegyzése a kémelhárítási és hírszerzési feladatok összefüggésére, egyúttal a közöttük lévő határvonal képlekeny voltára világít rá. A szovjet tanácsadó az ügynökök foglalkoztatásával kapcsolatban szintén megosztott néhány alapvető információt magyar kollégájával: „A hírszerző ügynöki hálózat

három alapvető kategóriáját jelölte meg. Azt mondta, hogy legkevésbé a pénzért megvásárolható ügynökökre szabad építeni, mert ezek több pénzért bármikor elárulhatnak bennünket. Nem sokkal többre értékelte az úgynevezett presszionált ügynökök munkáját, vagyis azokat, akik különféle kényszerek hatása alatt dolgoznak nekünk. (Az ÁVH belföldi informátori hálózata pedig jelentős mértékben ilyen személyekből verbuválódott.) A legértékesebbnek azokat tartotta, akik a velünk való együttműködést eszmei szimpátia vagy hazafias meggyőződés alapján vállalják. Példaként mondta el, hogy a II. világháború során a cári emigráció számos aktív antikomunistájából a szovjet felderítés értékes ügynöke lett, mivel felülkerekedett bennük a haza sorsa iránti felelősség.”³

Miután 1953 nyarán az ÁVH ismét betagozódott a Belügyminisztériumba, Piros László belügyminiszter 1954. október 23-án kiadott 15. számú parancsa rendelkezett az operatív hálózati munka Magyarország határain túlra történő kiterjesztéséről. A parancs a „Magyarország ellen aknamunkát folytató emigráns szervezetek” kapcsán a hálózati munkát a nyugati fegyveres szervezetekkel, valamint a titkosszolgálatokkal folytatott kooperációra is kiterjesztette.⁴ A BM II. Hírszerző Főosztályon belül az emigrációs alosztály feladatai közé tartozott az ügynökök beépítése, az emigrációs központok bomlasztása, valamint vezetőik kompromittálása.⁵ Az emigráns szervezetek bomlasztása kapcsán egy önálló szervezeti egység létrehozásának terve is felmerült 1954 októberében:

„A fasiszta magyar emigráció körében végzendő hírszerző munkán túl osztályunk feladata az emigrációs szervezetek bomlasztása, soraik dezorganizálása, valamint Népköztársaságunk és a békétábor más országai ellen irányuló aknamunkájuk bénítása. Ezt a feladatot látja el a II/7. speciális alosztály. A II/7. alosztály feladata

¹ Tóth 2011. 1–3.

² Farkas 1990. 291.

³ Uo. 291–292.

⁴ MNL XIX-B-1-az 90-2556/54. idézi Baráth 2011. 3.

⁵ ÁBTL 1.5. 90-5036/1953. 13–14.

- a Nyugaton lévő reakciós fasiszta magyar szervezetek és alakulatok körében aktív bomlasztó munka folytatása,
- ismert emigráns vezetők, illetve az emigránsok sorából kikerülő aktív hírszerzők Magyarországra való önkéntes visszatérésre történő bírása, illetve ilyen személyek Magyarországra hozásának konspirált, erőszakos úton való végrehajtása,
- Ausztria és Nyugat-Németország területén tevékenykedő hivatásos amerikai, angol és francia hírszerző-tisztek Magyarországra való önkéntes letelepedésre bírása.

A bomlasztó munka alapvető feladata:

- Legfontosabb emigráns szervezetek között már meglévő ellentétek szítása és további elmélyítése.
- Legjelentősebb emigráns szervezetek és alakulatok belső bomlasztása.
- Ismertebb emigráns vezetők közötti ellentétek szítása és állandó elmélyítése.
- Egyes emigráns szervezetek, illetve vezetők kompromittálása.
- Nyugaton élő emigránsok nagyobb számban való önkéntes hazatérésének megszervezése.
- Az imperialisták irányítása alatt álló emigrációs propagandaközpontok dezorganizálása.¹

Stratégiai helyzete folytán különleges helyet foglalt el a korszak hírszerzésében a kétpólusú világrend között húzott határ másik oldalán elhelyezkedő Ausztria. A brit War Office számára kül-

¹ ÁBTL 1.5. 90-80/1955. 8-9.

dött jelentésekben már az 1940-es évek végén megfogalmazódott, hogy az ausztriai pozíciókat oly mértékben kell megerősíteni, hogy azok majdan a keleti blokk ellen hírszerző akciók bázisául szolgálnak.² A magyar titkosszolgálatok hasonló elgondolást követve szintén a szomszédságból fakadó előnyök kiaknázására törekedtek: „A Magyar Népköztársaság földrajzilag határos Ausztriával. Az ausztriai oldalon a határ mentén jelentős számú magyar él. Ez lehetővé teszi, hogy Magyarország területén beszervezett ügynököket áttelepítsünk a határon át Ausztriába, azzal a céllal, hogy beépüljenek az ott lévő fasiszta emigrációs és hírszerző szervezetekbe. Hasonló lehetőséget jelent az Ausztriával való vasúti és vízi közlekedés is hírszerző ügynökök telepítése, határon való átjuttatása, összeköttetési csatornák szervezése szempontjából.”³

A külhoni hírszerző munka bázisait a diplomáciai és kereskedelmi külképviseletek keretei között létrehozott konspirált szervezeti formák, az ún. rezidentúrák képezték.⁴ A magyar hírszerzés első külhoni rezidentúráját Bécsben állította fel 1950 őszén.⁵ A Budapestről irányított egység a kémelhárításon és a hírszerzésen túl a titkosszolgálati tevékenység klasszikus formáiba nem tartozó feladatok ellátásában, nevezetesen a magyar emigráció bomlasztásában, az eltérő háttérű és pártállású csoportok szembefordításában is aktívan közreműködött: „Fontos feladatnak tartjuk az emigráció fasiszta részének bomlasztását, dezorganizálását. Véleményem szerint ezt eddig nem tettük, csak az üttöéren tartottuk a kezünket” – olvasható a bécsi rezidentúra munkatársának, Vadnai Barnabás rendőr századosnak az 1959. szeptember 16-án kelt feljegyzésében.⁶ Az 1960. november 12-én írott jelentés ezen a területen is előre-

² Bacher 2018. 48-49.

³ ÁBTL 1.5. 90-80/1955. 16.

⁴ Rezidentúra: állambiztonsági tisztekből vagy a hálózat tagjaiból álló, meghatározott állambiztonsági operatív feladatok ellátására felkészített, konspirált szervezeti forma. Az egység munkáját a rezidens szervezi meg. Gergely 1980. 81.

⁵ Tóth 2011. 4.

⁶ ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 5.

lépésről számolt be, történetesen a Magyar Szabadság Mozgalom vezetőjét, Kisbarnaki Farkas Ferencet kompromittáló levelek feladásáról referált.¹

Bécs nemcsak célpontját, de egyúttal felvonulási terepét is képezte a magyar hírszerzés akcióinak.² Noha a Nyugat-Németország területén működő, főként amerikai és francia hírszerző központok kapcsán már 1953 szeptemberében hangsúlyozták a régió jelentőségét³, a külhoni ügynökségek létszámadatait összegző statisztika szerint a BM II. Főosztály 1954. január 1-jén még nem rendelkezett ügynökkel a Német Szövetségi Köztársaságban.⁴ A nyugatnémet vonal tényleges kiépítésére Ausztria semlegességének kinyilvánítása után, 1955. október 26-át követően került sor: „Számítanunk kell arra, hogy az emigrációnak egy igen fontos góca alakulhat ki Nyugat-Németországban éppen az ottani kormány erős támogatása következtében, valamint az osztrákok jelenlegi emigrációval kapcsolatos politikája következtében. Az európai emigráció központja mindinkább Nyugat-Németországban alakul ki, és ezt jövőbeni emigrációs munkánknál feltétlenül figyelembe kell venni.”⁵

Az ügynökhálózat kiépítésének nehézségei folytán harmadik országok, Ausztria, valamint Svájc és Belgium irányából kezdték meg a célország feldolgozását: „A Nyugat-Németország elleni hírszerzőmunka jelenleg még kezdeti, szervezés alatti állapotban van. Nyugat-Németország gazdasági és politikai, katonai objektumai felderítésére ügynököt beszervezni nem sikerült. A néhány megtörtént telepítés még mindig csupán harmadik országban vesztel. [...] Meg kell vizsgálnunk annak a szükségességét, hogy valamennyi európai rezidentúránkon egy-egy főt kikülönítsünk

az ún. harmadik országon keresztül folytatott hírszerzőmunkára, amelynek feladata lesz ügynökök telepítése az USA, Anglia, Nyugat-Németország fontos politikai, gazdasági, katonai vezető szerveibe, másrészt feladata a területén lévő Amerikához, Angliához, Nyugat-Németországhoz tartozó objektumok tanulmányozása, felderítése, ügynöki behatolás megszervezése.”⁶

Mivel érdemi előrelépés nem történt, az évtized fordulóján a bécsi rezidentúrát bízták meg a nyugatnémet vonal kiépítésével. Feladataikat a Belügyminisztérium II/3 – B alosztályán 1960. augusztus 15-én kelt feljegyzés rögzítette.⁷ A rezidenst az ausztriai hálózat felülvizsgálatára utasították, meg kellett vizsgálnia, hogy a hálózat mely tagjai tartottak személyesen vagy postai úton kapcsolatot Nyugat-Németországban élő magyar emigránsokkal. Ezt követően annak is utánanéztek, hogy a hálózat mely tagjai közül kit és milyen hihető indokkal lehet egyéni vagy szervezett formában Nyugat-Németországba utaztatni.⁸

Az 1968 szeptemberében összeállított értékelés megerősítette a Német Szövetségi Köztársaság ellen folytatott hírszerzés jelentőségét: „A második világháború befejezése után kialakult világhelyzet, az európai szocialista országok létrejötte, tehát a szocialista tábor katonai, politikai és gazdasági erejének megnövekedése arra kényszerítette az Amerikai Egyesült Államok vezetőit, hogy a katonai fenyegetéseken túlmenően differenciált, sokoldalú propaganda, felforgató és kémtevékenységet szervezzen a Szovjetunió és a szocialista országok ellen. A békés együttélés eszméjének térhódításával együtt egyre inkább előtérbe kerültek a katonai fenyegetések mellett a fentebb említett módszerek. E tevékenység folytatására és koordinálására az európai kapitalista országok, de elsősorban a szocialista országokkal szomszédos államok

¹ Uo. 5, 83.

² Bacher 2018. 48–49.

³ ÁBTL 1.5. 90–5036/1953. 4.

⁴ ÁBTL 1.5. 9–49/1956. Melléklet: Adatok a BM II. osztály külföldi ügynökhelyzetére vonatkozóan.

⁵ ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 45.

⁶ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 6, 10, 12.

⁷ ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 57.

⁸ Uo. 191–192.

területét, objektumait használják fel. Az osztrák államszerződés megkötésével Ausztria-i lehetőségeik bizonyos mértékben korlátozódtak, és a különböző illegális és féllegális szervek egy részét kénytelenek voltak más országokba, de elsősorban a Német Szövetségi Köztársaság területére átcsoportosítani. Így napjainkban az NSZK az Amerikai Egyesült Államok európai kémközpontjává vált. A különböző amerikai katonai, polgári és kulturális szervek (a diplomáciai szerveken kívül) az egész ország, de különösen a Bajor Tartomány területét behálózzák. Mindezen szervezeteknek közös céljuk, illetve feladatuk, hogy a maguk eszközeivel a szocialista országok fejlődését, erősödését figyelemmel kísérik, ellenőrizzék, gátolják, ezen országokról adatokat gyűjtsenek, amely adatok összesítése, értékelése alapján határozzák meg a szocialista országok elleni felforgató tevékenység azon pillanatnyilag előtérbe kerülő módszereit, eszközeit, amelyektől a szocialista államok fellazítását, majd megdöntését remélik.¹

FELKÉSZÍTÉS A HATÁRON TÚL VÉGZENDŐ MUNKÁRA

A határon túl folytatott hírszerzés eredményessége a titkosszolgálatokkal együttműködő ügynökök munkáján fordult meg. A fogadó állam kémelhárítása tisztában volt azzal, hogy a diplomáciai státuszban lévő külföldiek egy része hírszerző tevékenységet folytat, az inkognitóban működő kémeket azonban nehéz volt nyomon követni. A tényleges kockázatot vállaló ügynökök – szemben a képviseltek munkatársaival – nem élveztek diplomáciai mentességet. Lelepleződésük komoly következményekkel járt; letartóztatásuk

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-208. Összefoglaló jelentés az NSZK-ban működő CIA amerikai hírszerzőszervről. Budapest, 1968. szeptember 27. 231–242.

esetén nemcsak önmagukat, de összekötőiket is veszélybe sodorták. Az előzetes szakmai tapasztalattal nem rendelkező ügynökök kiképzése során ezért nagy hangsúlyt fektettek a feltűnést kerülő óvatos magatartás szabályainak elsajátíttatására. Az ügynök életvitelére vonatkozó alábbi, 1954 januárjából származó eligazítás a felső-ausztriai Linzbe telepítendő egyik ügynökjelölt aktájában rejtőzött:

„Melléklet az ügynökjelölt elhelyezésére és magaviseletére vonatkozóan

1. Az ügynökjelöltet mindenekelőtt el kell helyezni lakásán. Be kell őt mutatni a házigazdának és pontosan meg kell neki is mondani azt az alibit, amelyet, ha a házigazda kérdezősködik, hogy mivel foglalkozik, elmond. Ez esetenként más és más. Az ügynökjelöltnek meg kell mondani, hogy a rendőrségen jelentkezzen le. Itt is megfelelő alibit kell mondania. Ki kell őt oktatni az általános magatartását illetően, azaz: minden feltűnőséget kerülnie kell, szerényen kell élnie, pénzét ossza be, lakását elárulni senkinek nem szabad, minden levelezést meg kell szüntetnie, a magyar menekültekkel az összeköttetést végleg megszakítani, nőt lakására felvinni nem szabad, részegeskedni, verekedni tilos, kosztját egy közeli vendéglőben fizesse ki előre egy hónapra, vegyen egy karórát, ne essék abba a hibába, hogy egész pénzét egyszerre elvásárolja, legyen mindig 200 Sch tartalék pénze, a parancsokat feltétlenül hajtsa végre, oktatási idő alatt otthon tartózkodjon, közvetlen előljáróját nyilvános helyen ismernie nem szabad, ha esetleg ismerősökkel találkozik, igyekezzen azokat kikerülni, ha ez elkerülhetetlen, foglalkozásáról ügyes alibit mondjon, úgyszintén lakásáról is. Fel kell neki olvasni a napirendet és a heti rendet. Meg kell állapítani, hogy rendelkezik-e kellő határjáró felszerelésekkel,

ha nem, részére a hiányokat pótolni, de figyelmeztetni, hogy ez kincstári holmi, és csak bevetéskor, vagy az oktató engedélyével lehet használni. Ezen kincstári holmit rendben kell tartani. Ezt az oktató időnként váratlanul ellenőrizze. Már az első naptól kezdve napijelentést kell íratni vele, mert: a.) érzi, hogy minden lépéséről be kell számolnia, b.) érzi az ellenőrzést, c.) fejlődik írása, kifejezőkészsége, stílusa, d.) munkájára gondol, önmagát is ellenőrzi, e.) később jelentéseit könnyebben fogja majd megírni, f.) az oktató minden nap az előző napi jelentését beszélje át jól vele. [...]

2. Már a második kiképzési napon az ügynökjelölt részletes kihallgatását meg kell kezdeni. A cél: megismerni az embert, a.) mihez ért, b.) mi a polgári, katonai múltja, c.) rokonsága, családja, összeköttetése, d.) anyagi helyzete, e.) erkölcsi és politikai nézete, felfogása, f.) gyakorlati eredmények levonása a meneküléséről, g.) intelligenciája, azaz mire lehet felhasználni, h.) országismeretének rögzítése. A kérdéseket ügyesen adjuk fel, és készítsünk rövid feljegyzéseket. Ez ne legyen unalmas, hanem egy szellemes párbeszéd. Ezután a tanítvánnyal írássuk le életrajzát. Ebből meggyőződhetünk igazmondásáról és emlékezőtehetségéről. Igen nagy súly van azon, hogy a kihallgatás alatt olyan ismerősöket ismerjünk meg, akik a jövőben otthon beszervezhetők lesznek. Ezekről az ismerősökről a tanítvány adjon pontos személyleírást. A kihallgatást csak akkor hagyjuk abba, hogyha előttünk minden világos, mert később raffinált lesz, és nehezebb lesz belőle a dolgokat kiszedni. Ez a kihallgatás döntően fontos, ne sajnáljunk erre időt szentelni, mert sok későbbi kellemetlenségnek vehetjük elejét. Ez a kihallgatás fogja megmutatni, hogy mire lehet őt legjobban felhasználni. Ehhez kell bizonyos mértékig

kiképzést alkalmazni. A kihallgatás befejeztével a csoportvezetőnek részletes jelentést írni.

3. El kell magyarázni a tanítványnak azt, hogy mi is ez a hírszerző munka, miben is áll az. Tömören: titkos (?) ellenséges helyről nekünk fontos hírek hozása. Cél az ellenség titkainak kifürkészése. Ezen hírek lehetnek: a.) katonai, b.) gazdasági, c.) politikai, d.) egyéb. A hírszerzői munka igen nehéz, veszélyes, de szép is. Talán a legszebb benne az, hogy az ember mindig veszélynek van kitéve. Ezért mindig óvatosnak kell lenni. Egy hírszerzőnek ezer fülének és szemének kell lennie. Elv: a hírszerző mindent lásson, őt senki. Meg kell magyarázni, hogy mi is katonák vagyunk, ha nem is járunk egyenruhában. Mi az ún. láthatatlan hadsereg katonái vagyunk, életünket sokszor kockáztatjuk, de a siker annál nagyobb azután, mert a mi előzetes jelentéseink alapján sok ezer ember élete marad meg, és sok anyagi kiadástól óvjuk meg hazánkat. (Itt az oktató jó példákat soroljon fel.) Egy hírszerzőnek ravasz, fondorlatos embernek kell lennie. Mindenkit, aki ellenség, be kell csapni, minden veszélyt és akadályt le kell küzdeni. Eszének mindig helyén kell lennie, bátornak kell lenni, de nem vakmerőnek. Jó alkalmazkodó tehetséggel kell rendelkeznie, bármilyen nációjú emberek között meg kell állnia a helyét. Testben és lélekben edzettnek kell lennie, hogy a fáradalmakat le tudja küzdeni. Előjáróival szemben azonban mindig becsületesnek és őszintének kell lennie. Mindig szeme előtt lebegjen végül az a tény, hogy munkánk egyik legfontosabb alapeleme a titoktartás, mert e hiányában célunkat soha nem tudjuk elérni.”¹

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-208. 148-149.

A gondos felkészítés ellenére is előfordult, hogy problémák merültek fel a célország társadalmába való beilleszkedés, illetve az emigráció más tagjaival történő érintkezés során, amelyek megkérdőjelezheték az ügynök gondosan felépített identitását. Az osztrák belügyi szervek előtt sem maradtak titokban a magyar titkosszolgálatok ügynöktelepítési próbálkozásai. Ferdinand Graf, az osztrák belügyminisztérium államtitkára 1951 novemberében a *Wiener Kurier* számára adott nyilatkozatában évi két-három esetre becsülte azon próbálkozások számát, amikor magyar részről politikai menekültnak álcázva csempészték át ügynököt Ausztriába.¹

Az ellenséges kémek leleplezéséről szóló híradások a kor médiaszenzációit képezték a hidegháború korszakában. A *Népszabadság* 1959. május 24-i száma például három kém lebuktatásának hírért osztotta meg az olvasókkal: „A nyugatnémet hatóságok minden további nélkül rögtön beutazási engedélyt adnak azoknak, akik Ausztriában kötelezték magukat, hogy Nyugat-Németországba való érkezésük után azonnal belépnek a Labour Service-be. Közülük azután a »legmegfelelőbbeket« időről-időre az amerikai hírszerző szervek »kiemelik«, és ügynöki feladattal a Magyar Népköztársaság területére küldik. Ezt a munkát a kaiserslauterni Labour Service Center mellett működő amerikai elhárító központ vezeti. Az ilyen úton beszervezett és átdobott kémek közül a magyar szervek már többet lelepleztek, hogy csak Fenyvesi Miklóst, Soós Antalt és Kővári Lászlót említsük. Ezeknek az elfogott kémeknek a vallomásából sok minden kiderült.”²

Az osztrák *Arbeiter Zeitung* ugyanakkor „Egy amerikai kém Magyarország számára kémkedett” címmel egy Németországban működő magyar kém lebukásáról adott hírt 1961. október 4-én: „Katonai titkok elárulása miatt a karlsruhei legfelsőbb nyugatnémet büntetőbíró előtt kell felelnie a 31 éves, Magyarországról szár-

mazó Vasas Miklósnak. Vasas a magyar állambiztonsági szolgálat (ÁVH) érdekében működött. A vád a szemére hányja, hogy a magyar kémiszolgálat részére különösen a Nyugat-Németországban állomásozó amerikai haderőről árult el titkokat. Vasas Münchenben lakott és ott egy amerikai hivatalban volt foglalkoztatva. Budapesten »visszafordították«. Nagyon energikusan tagadta a vádlott a bíróság kérdését, hogy nem mint magyar kém jött-e már Németországba. A magyar népfelkelés után menekült, és Jugoszlávián és Olaszországon keresztül került Nyugat-Németországba. Frankfurtban nyerte meg őt az amerikai titkosszolgálat, és 1958 májusában Magyarországra küldte, ahol katonai berendezéseket kellett felderítenie. Már két kilométerrel a határ mögött elfogták és Budapesten »visszafordították«, azaz beszervezték a magyar állambiztonsági szolgálat számára. Ettől kezdve súrlódás nélkül folyt a kétirányú kémkedés. A hazugságvizsgáló gép csődöt mondott. Amikor Magyarországra érkezett, elmesélt mindent, amit amerikai megbízóitól Münchenben megtudott. Ezért a magyarok a segítségére voltak, hogy az amerikaiak által kapott feladatait teljes megelégedésre végrehajtsa. Minden egyes magyarországi utazása után, a tizenhárom eset közül Münchenben a hazugságvizsgáló géppel megvizsgálták Vasast, de a készülék egyetlen esetben sem mutatta ki a hazugságot.”³ A magyar belügyminisztérium bécsi rezidentúrájának munkatársai maguk is az újságból értesültek a történetekről, a friss információt azonnal továbbították Budapestre.

A pszichológiai hadviselés – korabeli szójátékkal élve: (h)idegháború – eszköztárához hozzátartozott az ellenfél lejáratása. A hidegháború korszakának kedvelt irodalmi műfaja a kémregény volt, s a fikciós jellegű műfaj reprezentánsai között számos szakember található.⁴ Mivel a Kádár-korszak politikai propagandája az 1956-

¹ *Népszava*, 1951. november 18. A magyar kormány újabb jegyzéke a Graf-ügyben, 5.

² *Népszabadság*, 17. évf. 1959. 120. sz. Ugrásra készen, 4.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-208. Jelentés Vasas Miklós lebukása ügyében. Bécs, 1961. október 4. 53.

⁴ A kémregény koronázatlan királya, David Cornwell, ismert írói álnevén John le Carré – James Bond figurájának megteremtője – a brit MI6 ügynökeként maga is aktív szereplője volt az általa ábrázolt világnak, amelyet bennfentesként hitelesen tudott ábrázolni. ►

os forradalom kitörését a külföldi titkószolgálatok és a nyugatos emigráció beavatkozásával magyarázta, a hivatalos koncepcióval összhangban álló kémregény műfaját is felkarolta. Korántsem véletlen, hogy a magyar kémregény klasszikus korszaka az 1956-os forradalom leverését követő hatvanas évtizedre tehető. A *Titkos utakon* című kémregényt a Minerva Kiadó adta ki, és 1959-ben „Vigyázat kémek!” intéssel a *Népszabadság* közölte róla ismertetést.¹

Zákó András az MHBK lapjában reagált a katonai emigráció ellen felhozott vádakra. Miután tételesen cáfolta a *Népszabadság*ban megjelent cikk pontatlan állításait, költői kérdés feltevésével zárta sorait: „És éppen ez a borzalmasan gyatra eredmény teszi kérdésessé, hogy megéri-e azt a sok kidobott pénzt a nyugaton működő hírszerző szolgálat? Az a sok magyar diplomatának álcázott ügynök [...], valamint a titkos küldetésben nyüzsgő szálnalmas figurák – nem érdemelnék-e meg, hogy »á la Kádár« megmanikűrözzék őket a sok elherdált pénzért, amit ők »jól tájékozottságukért« zsebre vágtak?”²

EGYKORI HONVÉDTSZTEK A KOMMUNISTA HÍRSZERZÉS SZOLGÁLATÁBAN

A fentiekben vázolt fiaskók nyilvánvalóvá tették, hogy a határon túli hírszerzés magas szintű professzionalizmust feltételez, jellegénél fogva megkerülhetetlenné teszi a szakemberek bevonását. Ily módon kerültek képbe a Magyar Királyi Honvédség tisztikarának Magyarországon élő tagjai. A Horthy-korszak elitje, beleértve az egykori honvédtiszteket, a második világháború után bekövet-

Az egyik legismertebb magyarországi szerző, Berkesi András szintén hivatásos tisztként szolgált az állambiztonsági szerveknél.

¹ *Népszabadság*, 17. évf. 1959. 100. sz. Új könyvek, 8.

² *Hadak Utján*, XI. évf. 1959. 125. sz. Zákó András: Vigyázat kémek! 9.

kezett politikai és társadalmi kataklizma vesztesei közé tartozott. Az itthon maradtak személyét és családtagjait ért diszkrimináció úgy munkahelyi elhelyezkedésüket, mint családi életkörülményeiket menthetetlenül negatív irányba befolyásolta. Behatárolt mozgásterüket Rainer M. János az alábbi sorokkal jellemezte: „A beilleszkedés egyik lehetséges útja a politikai rendszernek tett különleges szolgálat. Akik 1945 után, de kivált 1948 után a hadseregben maradtak, voltaképpen ezt vállalták. Megtarthatták hivatásukat, nem kellett teljességgel új életstratégiát kidolgozniuk – sőt, valamenynyire az új rend potenciális vagy valódi elitjéhez sorolhatták magukat. Valójában ez a kiválasztottság időleges volt, afféle haladék. Az ötvenes évek elején néhány kivétellel ez a haladék a századosok számára lejárt, sorra kihullottak a rostán és ott folytathatták, ahol társaik pár éve kezdték el – segédmunkával, fizikai erőfeszítésekkel, változó munkahelyek gyanakvó légkörében.”³

Bár a pártállami rendszerrel folytatott együttműködés értelemszerűen ellenkezett az egykori honvédtisztek mentalitásával, a folyamatos retorzió nem egy esetben rákényszerítette őket a kollaborációra. Akik vállalták az együttműködést, azt remélték a kényszerű szolgálattól, hogy ellensúlyozni tudják vele a korábbi társadalmi pozícióikból fakadó hátrányos megkülönböztetést. A kiválasztott személyeket nyomásgyakorlással, az eszközökben nem válogatva szervezték be. A pressziós alapon történő beszervezés ugyanakkor a szakirodalom szerint korántsem hatékony módja az ügynök megnyerésének: „A presszió, vagy másképpen kényszer alapján való beszervezés igen kényes dolog. Állandó ellenőrzést. u.m. kézbe tartást igényel. Az ilyen egyénnel szemben semmiféle őszinteség, nyíltság nem megengedhető. Minden találkozás alkalomával finoman éreztetni kell, hogy múltjának sötét foltjairól nem feledkeznek [feledkezünk?] meg, s élete, jövője a kezünkben van. Emellett azonban jelleme tanulmányozandó, lelki élete állandóan

³ Rainer 2018. 317.

figyelendő. Kétélű fegyver, veszélyes játék. Az anyagi eszközökkel való operálás, hacsak lehetséges, kerülendő. Aki pénzért hajlandó dolgozni, az hajlandó a többet adónak is rendelkezésére állani. Természetesen ez alól is vannak kivételek, mint pl. egy becsületes ember anyagi zavarának felhasználása, aki így kerül beszerzés, igaz, a továbbiakban presszió útján, alá.¹

A magyar királyi honvédség jól képzett tisztjeinek a pártállami hírszerzés élvonalába állítása szakmai szempontból mégis gyümölcsöző megoldásnak bizonyult, a határon túli hírszerzés legeredményesebben működő ügynökei az ő köreiből kerültek ki.

Érzékeny kérdés, amelyről kevés szó esik, a honvédtisztból ügynökké való átváltozás folyamata; az érintett személy (kétesélyes) mentális átalakulása; a látszat megőrzésének nehézségei az ismerősök és a családtagok előtt, a kettős identitás hiteles fenntartására tett erőfeszítés. Az alább közreadott beszámoló egy honvédtiszt beszervezési dossziéjából származik. A feljegyzés azért különösen értékes az utókor számára, mert írója életpályájának sorsfordító szakaszára, „metamorfózisára” adott személyes reflexióit rögzíti benne. „Lovass Tibor” 1951 szeptemberében tért haza a szovjet hadifogságból. Az időközben eltelt hét év leforgása alatt családjának életkörülményei gyökeresen megváltoztak. A háború utáni földindulás elvitte a család létalapját biztosító nádudvari gazdaságot, államosított lakásukon immáron három társbérrelővel osztottak. Hazaérkezése után nem kapott munkát, ráadásul letartóztatták. A Mosonyi utcai fegyházban raboskodott, amikor helyzete kilátástalanságát felismerve elvállalta az állambiztonsági szervekkel való együttműködést. A beszerzés egyértelműen pressziós körülményei ellenére tartótisztje „reakciós” kategóriában „hazafias” alapon beszerezett ügynökként regisztrálta. Az új ügynököt először egyházi vonalon foglalkoztatták. A tartótisztje számára 1952. február 28-án írott feljegyzés az első hat hónap erőfeszí-

téseit rögzíti, amelyeket „Lovass” ügynöki átváltozása érdekében tett: „1951. szeptember 13-án kaptam vissza szabadságomat. Azóta megszakítás nélkül dolgozom s hetenként, ill. kéthetenként adom át jelentéseimet. Több mint öt hónap telt el. A Szovjetunióban megtanultam, hogy az eredményes munkának egyik előfeltétele, hogy időnként önkritikát és kritikát gyakoroljunk. Elkövetkezett most az az idő, mikor ezt meg kell tenni. Kettős feladatot kaptam egy céllal. Az egyik az volt, hogy a »Klérus« bizalmát elnyerjem, a másik pedig, hogy összeköttetéseimet felelevenítsem. A kapcsolatok újbóli felvétele nemcsak belföldre, hanem külföldre is vonatkozott. Hisz az igazi cél az, hogy a külföldi hatalmak hírszerző szervei nekem megbízást adjanak s munkatársukká fogadjanak. Szigorú utasításként lelkemre kötötték, hogy a konspiráció leíratlan törvényeit tartsam be. Felteszem magamnak a kérdést! Hogy hajtottam végre a kettős feladatot? Elértem a célt? Betartottam a konspiráció szabályait?

Saját megítélésem szerint a kettős feladatot megoldottam. A »Klérus« bizalmába férköztem: jó katolikusnak, vallásos embernek ismernek, aki az »Egyház«-ért, ha el fog következni az idő, harcolni is fog. Régi baráti és ismerős összeköttetéseimet sikeresen felvettem. A legtöbbnek bizalmukat élvezem. A kapcsolatok további kiépítése állandóan folyamatban van. A közeledésnél a következő indokokat hozom fel: a) álláskeresés, b) lakás-probléma (albérelő kitévése), c) az összetartás gondolata a »közeli változás reményében«. Sajnos, a feladatok sikeres végrehajtása nem vitt közelebb a célhoz. A külföld hallgat, nem jelentkezik. Meggyőződése, hogy – eddigi munkám alapján – kint már tudnak rólam, de úgy látszik, hogy még gyanakszanak. Mire alapíthatják gyanújukat? Mostani tevékenységemnél merült föl a hiba? Avagy szovjet hadifogságban való szovjetbarátságom közismert volta akadályozza meg közeledésüket? Gondolatban végigfutok az öt hónapi működésemen. Sehol nem látom a hibát. Templomba járok, gyónok és áldozok időnként, szidom – óvatosan természetesen – a mostani rendszert, az ÁVH módsze-

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-356/5. 122–123.

rei felett éles kritikát gyakorolok, a fizikai munka feletti megvetésemet nem rejtem véka alá, életmódomban igyekszem a régi »úrnak látszó« formákat megtartani, még külsőmben is arra törekszem, hogy »régivágású úrnak« látsszam. Egyszóval az a célom, hogy egy 7 évre az életből kikapcsolt, jelenleg állástalan, a mostani rendszerrel elégedetlen, vallásos, a közeli változást váró ember benyomását érjem el, aki azonban nem riad vissza a kockázatoktól sem. Azt hiszem, hogy jól ítélem meg eddigi törekvésem eredményét, hisz állást – szellemi munkára gondolok – sehol sem kapok, s meggyőződése, hogy bizonyos helyeken az igazi kommunisták, akik távolról figyelnek engem s természetesen nem is sejtik, hogy miért történik mindez, bitang, naplopó fasisztának tartanak, aki a nép ellensége s az imperialisták és barátjaik híve. Visszagondolok a Szovjetunióban eltöltött hosszú évekre. Közismert voltam, hogy szovjet-barát vagyok. Volt tiszt-társaim közül elég sokan sejtették, hogy a szovjet katonai hatóságoknak is segíték. Bojkottáltak, sőt gyilkossági merényleteket is hajtottak végre ellenem. Haza-árulónak tekintettek, aki nem méltó a »tiszt« névre, mert »ellenségeinknek, az oroszoknak«! az oldalára álltam. A konkrét adatokat ellenem felhozó tisztek közül azonban tudomásom szerint egy sem szabad. Egy részük kint a Szovjetunióban maradt 25 évi büntetéssel, más részük eltűnt, fennmaradó töredékük pedig itthon az ÁVH foglya. Akik szabadon vannak, azok legfeljebb gyanakszanak, de konkrétumot felhozni, bizonyítani nem tudnak. [...] Feleségem sejtí, hogy én az ÁVH szolgálatában működöm. E sejtését a következő okok idézték elő: 1) a havonta rendszeresen kapott pénzösszeg, 2) állandó érdeklődésem régi bajtársaim és ismerőseim iránt, 3) hirtelen fellépő mély vallásosságom, 4) az általa jól ismert jellemvonásom és viselkedésem közötti ellentét. Feleségem józan eszű, jó megfigyelésű, talpraesett, bátor asszony, aki értem s fiunkért semmitől sem riad vissza.”¹

Miként a feljegyzés folytatásából kiderül: a kollaborációval „Lovass” csupán a felszínén maradáshoz váltott jegyet, a „belső ellenség” kategóriájából nem sikerült kitörnie. A lekezelő bánásmóddal kapcsolatos elégedetlenségének az alábbi sorokban adott hangot: „Önként jelentkeztem a legnehezebb és legkényesebb munkára: a kémelhárítói és hírszerző beosztásra. Azt reméltem, hogyha látják, hogy előttem egy cél lebeg, s az az, hogy a Pártot diadalra segítsem ellenségei felett, akkor munkatárssá fogadnak s egyszer majd elvtárssá avatnak. A jelekből azonban azt látom, hogy engem csupán egy fizetett ügynökként kezelnek, aki havi ezerért plusz költség-megtérítésért adja áruját. Se nem több, se nem kevesebb!”²

„Lovass”-t 1952 februárjában helyezték át a határon túli hírszerzésért felelős, Farkas Vladimir által vezetett VIII. főosztály állományába. Kezdetben Bécsben, jugoszláv vonalon foglalkoztatták, a távlati cél a Német Szövetségi Köztársaságba való telepítése volt.³ Mivel emigráns körökben kételyek merültek fel vele kapcsolatban – a leírás alapján elképzelhető, hogy „Lovass” szándékosan kompromittálta magát –, nyugat-németországi telepítése megghiúsult. Bár személye a nyugatnémet vonal szempontjából irreleváns, figyelmét érdemel a határon túli munkára való gondos felkészülése.

² Uo. 68.

³ A Jugoszlávia ellen folytatott hírszerző munkába a bécsi, a római és a párizsi rezidencia is bekapcsolódott. 1954-ben például négy ügynököt foglalkoztattak Ausztriában a jugoszláv vonalon. ÁBTL 1.5. 90-444/1955. 19.

¹ Uo. 43-43/1.

OPERATÍV ESZKÖZÖK ÉS MÓDSZEREK: A TÁRGYI POSTALÁDA ÉS A TITKOSÍRÁS

A szembenálló fél országaiba telepített hírszerzőknek folyamatosan figyelmet kellett fordítaniuk a konspirációra, ami megkövetelte a speciális operatív eljárások alapos ismeretét. A szisztematikus szervezőkészséggel megáldott „Lovass” a határon való átdobását megelőzően példaértékű precizitással dolgozta ki a megbízóival való kapcsolattartása tervét. Mivel a lebukás veszélyét aránytalanul megnövelte az ügynök és a futár személyes kapcsolattartása, személyes anyagátvételi találkozók helyett célszerűbb volt, ha az anyagátvételt titkos rejtekhelyeken keresztül bonyolították. Az Állambiztonsági Értelmező Szótár a személytelen összeköttetés egyik eszközeként, titkos rejtekhelyként határozta meg az ún. postaládát, amely alkalmas volt jelentések, utasítások és eszközök kicserélésére.¹ Abból a célból, hogy a postaláda betöltése és ürítése fennakadások nélkül történjen, fontos, hogy a postaláda mindkét fél számára könnyen, ám feltűnés nélkül megközelíthető legyen.² Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának fotóadatbázisa különféle nyilvános helyeken található, az avatatlan szemlélő számára mégis rejtett postaláda fotóját tartalmazza az 1960-as évekből, amelyeken parkokban álló fa odva, közlekedési eszköz megállójához vezető lépcső korlátja, telefonfülke, a leggyakrabban azonban kapubenyló, illetve üzletek kirakatának pereme látható. „Lovass” 1953. szeptember 24-én írt tervezetében templomban létesítendő postaláda szervezésére tett javaslatot:

¹ Postaláda: Az Állambiztonsági Értelmező Szótár definíciója szerint a személytelen összeköttetés egyik eszköze, olyan titkos rejtekhely, amely alkalmas jelentések, utasítások, eszközök elhelyezésére, kicserélésére. Gergely 1980. 76.

² Postaláda-ürítés: Operatív intézkedés az operatív figyelés alatt álló személy által feladott postai küldemény megszerzésére. Tárgyi „postalárában” elhelyezett anyag kicserélése a töltés jelzésének vétele után. Uo.

„Tervezet a postaládák megszervezéséről és a jelzőrendszer kidolgozásáról

Előző tervezetemben a postaládák számát hatban jöltem meg, s tíznaponkénti betöltést és kiürítést javasoltam. Hosszas átgondolás után azonban elegendőnek tartom, ha négy darab »ládát« szervezek meg, s húsz, illetve tíznaponként töltöm és ürítem. A postaládákat I., II., III. és IV. számmal jelölöm. A pontos betöltési időpontokat az alábbi táblázat tünteti fel:

I. sz.	II. sz.	III. sz.	IV. sz.
I. 5.	I. 25.	II. 5.	II. 25.
IV. 25.	III. 5.	III. 25.	IV. 5.
VI. 5.	VI. 25.	V. 5.	V. 25.
VII. 26.	VIII. 6.	VIII. 26.	VII. 6.
IX. 6.	IX. 26.	X. 6.	X. 26.
XII. 27.	XI. 6.	XI. 26.	XII. 6.

A helyek megszervezésénél különös előszeretettel fogom igénybe venni a [római] k[atolikus] templomokat, kápolnákat, búcsújáró helyeket. Kinti tartózkodásom alatt egy buzgó, a bigottság felé hajló, vallásos ember szerepét akarom játszani, akinek zsebéből soha nem fog hiányozni az imakönyv, a rózsafüzér, a szentképek és egyéb vallási tárgyak. E szerepem mellett nem lesz feltűnő, ha a templomok, kápolnák, búcsújáró helyek állandó látogatója leszek. A különböző postaládák betöltési időpontjánál arra ügyeltem, hogy egy-egy helyet ritkán (évente hatszor) vegyek igénybe, s azt is rendszertelen időközökben. Az év első felében az 5-ös és 25-ös számmal, az év második felében pedig a 6-os és 26-os számmal tüntettem fel a kelet időpontjait. Kivételként szerepel XII. 27-e. Ennél az a megfontolás vezetett, hogy XII. 26-ika karácsony másnapja,

s általában az ünnepi hangulat, amikor az emberek megjelennek s ráérnek, nem megfelelő a betöltés műveletéhez. S mivel az én postaládáimat vallási helyeknél óhajtom megszervezni, tekintettel kell lennem erre is. A táblázat megszerkesztésénél bizonyos mnemotechnikai szempontot is figyelembe vettem. A sorrendnél mindig a következő számú postaláda következik, s ha a IV-eshez ér, akkor újból az I-esnél kezdődik. E táblázat, mint sok-sok más, fejben tartandó. Ezért szükséges a pontos rendszer kidolgozása. Mindig szem előtt kell tartani, hogy verba volant, scripta manent [A szó elszáll, az írás megmarad – J. Á.]. A fenti indoklásból folyik az, hogyha a betöltés napja vasárnapra esik, akkor a következő hétköznapi a töltés ideje mindig déli 1 (egy) óráig. A töltés tartalmának pontos, meghatározott idejét azért nem jelölöm meg, mert előre nem látható akadályokra is kell számítani, s arra hosszabb idő, pl. egy egész délelőtt a kora reggeli órától szükséges. Ha valamilyen oknál fogva a betöltés lehetetlen, akkor a következő számú postaládára kerül sor a betöltés szabályos időpontjában. E megokolás vezetett arra, hogy a betöltéseket 20 illetve 10 naponként eszközöljem. Remélem, hogy az előző események forgataga nem lesz oly mérvű, hogy a határidők túl hosszúak lesznek. Különben is a tárgyi összeköttetések más módját is igénybe lehet venni, nem beszélve a személyi érintkezések lehetőségeiről. A betöltés megtörténtét a postaláda közelében egy meghatározott helyen és egy bizonyos távolságra egy fehér krétával húzott vízszintes hullámvonallal (~~~~~) jelzem. E jelet mind a négy postaládánál alkalmazom. Véleményem szerint ez nem feltűnő. A kiürítésnek a következő nap déli 1 (egy) órájáig kell megtörténnie. Ezt általános szabályként jelölöm meg. A postaláda megszervezésénél nem óhajtom igénybe venni a természet adta lehetőségeket, mert túlsá-

gosan függnék az időjárás viszonyosságaitól. Ez azonban nem mérv elutasítás, mert akadhatnak jövőendő kutatómunkámnál oly ideális helyre, mely álláspontomat megváltoztatja. Ez esetben is a határidőt úgy fogom kijelölni, mint fent. A kiürítés tényét az általam húzott hullámvonal áthúzásával, mégpedig egy hullámhegy és két hullámvölgy átmetszésével kell jelölni. A legközelebbi betöltéskor, vagy esetleg előbb, e kettős jelet le kell törölni, hogy ne hassanak zavarólag. Az összekötő által történendő töltés esetén, mely egybe kell, hogy essék a kiürítéssel, a jel egy fehér krétával húzott négyszög legyen. Az általam eszközölt kiürítésnél, mely az én betöltő-napomat követő másodnap déli 1 (egy) óráig kell, hogy megtörténjék, azzal jelzem, hogy a négyszöget bal alsó irányból szabálytalanul vezetett átlóval metszem át olyképpen, hogy a végződés nem érinti a felső vonalat és nem a szögletbe vezet. A jelek rajzolását szintén valamilyen vallási tárgyakra kell eszközölni, mint pl. kereszt, kegyeleti emlékhely, síremlék, vallási tárgyú kép stb. Oly helyeken a buzgó álló vagy térdeplő hívő nem feltűnő, még abban az esetben sem, ha többször megfordul ugyanazon a helyen, vagy igen hosszú ideig tartózkodik ott. A bűnös leimádkozza bűneit s ahhoz idő kell. Az igazi imádság csak akkor ér valamit, ha elmélkedéssel jár együtt. Természetesen a betöltés és kiürítés tényét, továbbá a jelzések rajzolását a legmesszebbmenő óvatossággal, körültekintéssel kell elvégezni. S ha ennek elenére pl. észreveszik, hogy vonalat húzok, akkor mindig mondhatom, hogy fogadalmam van, hogy egy bizonyos számú imát mondok el, amelynek megtörténtét emlékeztetés céljából, nehogy az úristennel vagy egyéb szűzzel szembeni tartozásomról megfeledkezzem, ily módon jelzem. A betöltés és kiürítés cselekményét senkinek sem szabad észrevennie! Ha ez megtörténne, akkor a postalá-

da használhatatlanná válik, s közelébe ki kell tenni az ú.n. veszély-jelet. Ez egy fehér krétával húzott két párhuzamos vonál, melynél a második vonal valamivel hosszabb, mint az első. Ezt a jelzést általában használnám az összes postaládáknál. A veszély jelének tudomásulvételét a hosszabbik szár végére biggyesztett kis körrel kell jelezni. Ezek után a postaláda elhagyandó s egy új szervezendő. Külön biztonság-jelet nem vezetek be. Ha minden rendben van, akkor a szabványos, már leírt jelzések elegendők a tárgyi érintkezés zavartalan lebonyolítására.”¹

Miként a leírás mutatja, a nyilvános térben elhelyezkedő tárgyi postaládák betöltése és kiürítése nagy fegyelmet és magas szintű szervezőkészséget igényelt. Valószínűleg erre vezethető vissza, hogy egy időben eltekintettek a használatuktól. Bár a bécsi rezidentúra 1958 decemberében összeállított felkészülési terve a sürgősen megoldandó feladatok közé sorolta a postaládák megszervezését: „Tárgyi postaláda szervezése tapasztalatom szerint általában nem folyt. Jelenleg nincs olyan ügyem, ahol alkalmazni kellene tárgyi postaládát. Ismerve azonban a központ ilyen irányú igényeit, felkészülési tervemben egyik legfontosabb feladatnak tartom a tárgyi postaládák szervezését. A felkutatott, s leellenőrzött tárgyi postaládák helyének meghatározására részben fényképfelvételeket, részben pedig leírásokat készítek, aminek egy-egy példányát a »B« pontnak megfelelően szintén felterjesztem a központnak.”² A rezidentúra munkájáról 1960. február 27-én kelt jelentés továbbra is a módszertani hiányosságok közé sorolta a postaládák használatának mellőzését.³ A postaládák rendszerének kiépítése csupán az 1960-as évtizedben történt meg.

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-356/5. 91-97.

² ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 46.

³ Uo. 31.

8. A „Szünet” fedőnevű postaláda Bécsben, a Nussdorfer str. 3. számú ház kapualjában

Amennyiben az ügynök és megbízói a kapcsolatot tárgyi postaláda híján postai levélváltás útján tartották, a konspiráció szükségessége a valódi üzenet avatatlan szemek elől történő elrejtését igényelte. Ekkor a tényleges üzenetet a levél szellősen írott sorai közé, láthatatlan tintával jegyezték fel. A titkos bejegyzés eltűnt a száradás után, s csak a megfelelő eljárás, hő vagy vegyszer alkalmazásával vált ismét olvashatóvá. A „Vitás Géza” fedőnevű ügynök például – egykoron szintén honvédtiszt, aki az amerikai hadseregben az átszökött magyar és szlovák menekültek kihallgatásával foglalkozott – timsós oldatot használt üzenetének elrejtésére.⁴ A timsós oldat titkosírás céljára való használata a szteganográfia klasszikus módszerének számított; a 16. században élt Giambatista della Porta (1535–1615) olasz polihisztor kemény tojás héján

⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-131. 35.

alkalmazta. Papír alapon történő használata a 20. századi hadifogolytáborok és a hidegháború bevett eljárásának számított.¹

„Vitás Géza” postára adott levelének „publikus” része egy szokványos baráti levelet tartalmazott:

Kedves Gyurkám!

Tudom, haragszol rám, amiért oly nagyon régen nem írtam neked. A jószándék megvolt bennem, csak a kivitel késett!

Nálunk legutolsó levelem óta semmi változás nem állott be. Mindnyájan egészségesek vagyunk és türethősen élünk. Legújabbán iparművészeti cikkek házi gyártásával is foglalkozunk, de unalmas munka és nem sokat hoz a konyhára. Napok óta kánikulai meleg van, úgy szédelgünk, mint ősszel a legyek.

Mi újság nálatok, egészségesek vagytok-e és mivel foglalkoztok? Mikor mentek a Balatonra és hová lesztek ott beutalva? Mancinak megvolt-e már az esküvője, volt-e nagy ivászat?

Írjatok minél gyakrabban, és jó hosszú, kimerítő leveleket, mert nektek van miről írnotok.

Az ismerősöket üdvözljük, titeket pedig szeretettel ölelünk:

1950. június 7-én
Károly

Az avatatlan szemek elől vegytintával elrejtett valódi üzenet a következő volt:

¹ A kémiai reakció folyamatáról a Központi Fizikai Kutatóintézet honlapja szolgál bővebb felvilágosítással. Láthatatlan tinta, 1.

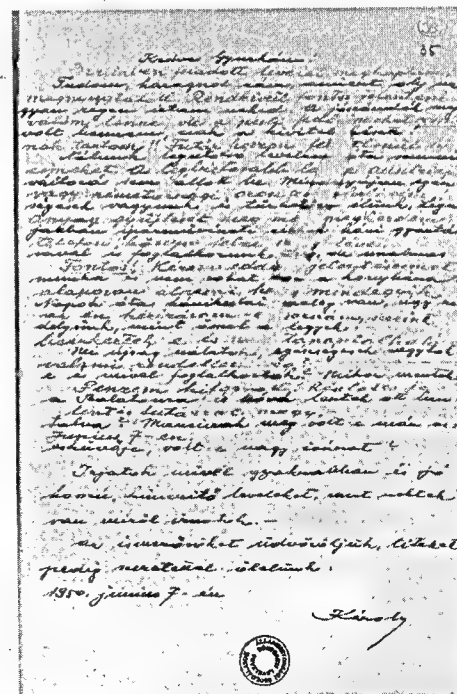
Berlinben feladott levelet megkaptam, megnyugtatót. Rendkívül fontos jelentenivalóm lenne, de a pesti fedőcímekeket rossznak tartom!! Futár hozzon feltétlenül új címekeket. A legbiztosabb lenne ausztriai vagy németországi, orosz zónabeli cím.

Anyag gyűjtését még ma megkezdem, telefon könnyen félre [nem olvasható – J. Á.].

Fontos! Kérem eddigi jelentéseimet alaposan átnézni, hogy mindegyik az én kézírásom-e, sorszám szerint beérkezett-e, és nem tapasztalható-e valami rendellenesség?

Pénzem kifogyott! Részletes jelentés futárral megy.

Június 7-én.

9. Láthatatlan tintával frott üzenet

MAGYAR ÜGYNÖKÖK BAJORORSZÁGBAN

A Német Szövetségi Köztársaságba telepített amerikai katonai létesítmények között kiemelt fontossággal bírt az oberammergaui speciális kiképzőközpont. Mivel a Varsói Szerződés valamennyi országa érdekelt volt a szigorúan őrzött objektum felderítésében, a bájos hegyvidéki település a keleti titkosszolgálatok célkeresztjébe került. A magyar állambiztonság szervei előtt a helyszín már korábban sem volt ismeretlen. Miként a Fejér megyei állambiztonsági szervvel „Péter János” fedőnéven együttműködő titkos megbízott beszámolt róla, a háború befejezése után az amerikai fogságba került magyar levénték egy csoportját az oberammergaui laktanyában kialakított menekülttáborban helyezték el, ahol „Péter János” történetesen szakácsként dolgozott.¹

Az amerikai hadsereg németországi létesítményeinek felderítésével megbízott „Collins” ügynök már 1953 májusában szintén említést tett a település laktanyájában tartott hírszerzőtanfolyamról: „Oberammergau-ban megalakult az első atomfegyverek elleni védekező tanfolyam tisztek részére, amelyen elsőben 60 amerikai tiszt vett részt. A továbbiakban jönnek majd a NATO tiszti cso-

¹ BTL 3.1.2. M-38731.

portok is. Egyelőre csak tantermekben elméleti kiképzés folyik, ott, ahol eddig az Intelligence kiképzés folyt.”¹

Az objektum szisztematikus feldolgozása ténylegesen csak a csehszlovák társszervtől 1961 februárjában kapott jelzés után indult meg. Az objektumdosszié megnyitását 1961. augusztus 23-án Hérincs István rendőr százados, a III/I-3/C alosztály munkatársa a következőkkel indokolta: „A II/3-C Alosztályon lévő adatok alapján megállapítottam, hogy az amerikai hírszerzőszervek a nyugat-németországi Oberammergauban, a volt hegyivadász laktanyában egy amerikai kém és diverzáns iskolát tartanak fenn. Az iskola célja, hogy továbbképzést adjon az amerikai szárazföldi, tengeri és légierők tisztjeinek, akik a népi demokratikus országok elleni hírszerző munkára lesznek bevetve. A hallgatók egy része a népi demokratikus államokban lévő amerikai követségeken mint diplomata lesz foglalkoztatva. Mivel az amerikai hírszerzőszervek irányítása alatt működő hírszerző és diverzáns iskola hallgatói a szocialista tábor országai elleni ellenséges tevékenység folytatására kapnak kiképzést, szükséges, hogy az ellenük irányuló munkánk aktívabb legyen. Tevékenységünk elősegítése érdekében szükségessé vált egy objektum dosszié felállítása az alábbi címen: »Oberammergaui amerikai hírszerzőiskola«. Az objektum dosszié felállítással rendezni tudjuk a fenti objektummal kapcsolatos anyagainkat, s rendszeres, alapos feldolgozó munkát tudunk beindítani.”²

A létesítmény magyar tagozata az »Ordasok» fedőnevet kapta, ami a veszélyes farkasfalka képét idézte fel: „A nyugat-németországi Oberammergauban lévő amerikai kém- és diverzáns iskoláról, annak beosztottjairól – a jövőben »Ordasok» fedőnéven említve – »Horváth« fn. ügynök jelentése, majd 1961 februárjában

¹ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/1. 388.

² ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 44, 75. Az 1975. január 8-án lezárt dossziéból 99 személyt 5-ös kartonon, 3 objektumot 7-es kartonon, 1 objektumot 11-es kartonon vettek nyilvántartásba. Lásd uo. 392. A később kiállított szolgálati jegyek szerint lezárása után a dossziét továbbra is használták. Az utolsó bejegyzés 1981. október 19-én történt.

ban a csehszlovák társszervek tájékoztatója alapján értesültünk. E jelzések alapján kezdtük meg a feldolgozó munkát az »Ordasok« fn. csoport ellen.”³

A dosszié első része az iskola szervezetére és működésére vonatkozó ügynökjelentéseket tartalmazza, a második a magyar oktatók és az amerikai hallgatók azonosításával és tiltó névjegyzékre vételével foglalkozik, a harmadik rész az összefoglaló jelentéseket és az operatív intézkedések terveit fogja össze. A három részből álló objektumdossziét 1975-ben zárták le, viszont a bejegyzések tanúsága szerint 1981-ben is használták, amikor további két „ellenséges személyt” regisztráltak.⁴

Jelen fejezet az oberammergaui intézmény magyar tanszékén dolgozó tanári kar felderítésében részt vevő négy ügynök pályaképének felvázolására vállalkozik.

AZ ÖNKÉNT VÁLLALKOZÓ:

A „THOMPSON” FEDŐNEVŰ ÜGYNÖK

A sokéves tapasztalat azt mutatja, hogy az illegális hírszerzés ügynökei általában nem önként jelentkeztek a veszélyes munkára. Kivételt képezett az Ausztriában élő Szántó János – eredeti foglalkozása szerint műszaki rajzoló –, aki 1954. március 15-én a hazatérés reményében ajánlotta fel szolgálatait a magyar állambiztonsági szerveknek. Az akkor 26 éves fiatalember kalandos előéletet tudott maga mögött. Magyarországon azért indult eljárás ellene 1950-ben, mert barátjával rendőrnek adták ki magukat, és fegyverrel fenyegettek meg egy személyt. Szántó szabadulása után Jugoszlávián keresztül Ausztriába szökött. Saját bevallása szerint útja során különfé-

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 75.

⁴ Uo. 64, 165.

le titkosszolgálatokkal, a jugoszláv UDB-vel¹, az angol FSS-szel² és az amerikai CIC-vel került kapcsolatba. 1951-ben Salzburgban telepedett le, az amerikai hadsereg tiszti étkezdéjében dolgozott 1954–1955-ben. Menyasszonyán keresztül, levelezés útján vette fel a kapcsolatot odahaza élő rokonaival és barátaival, akiktől a szovjet és magyar katonai alakulatokra vonatkozó adatokat kért. A magyar hatóságok gyorsan a „Szántó-féle kém szervezet” nyomára akadtak. Kilenc személyt vettek őrizetbe, egyet közülük kivégezték. Az elítéltek között volt Szántó János testvérbátyja, akit 15 év börtönbüntetésre ítélték.

Amikor Szántó felajánlotta szolgálatait a magyar hatóságoknak, a levél feladásának módja tapasztalt ügynökre vallott: a két külön időpontban postázott küldemény egyike a páros, a másik a páratlan oldalakat tartalmazta. Ausztriát illető gazdasági és politikai információk; magyar emigráns személyekre és szervezetekre vonatkozó értesülések; továbbá amerikai vonatkozású, katonai jellegű adatok gyűjtésére vállalkozott. Az utóbbi témában fotódokumentáció beszerzését is ígérte. A magyar államvédelmi szervektől szolgálatai viszonzásaképpen otthon élő édesanyja támogatását, valamint a munkája során felmerülő költségek megtérítését kérte. Felajánlkozására az ÁVH Fejér Megyei Főosztálya válaszolt, a személyes kapcsolatfelvétel helyszínéként Ausztria szovjet megszállási övezetét jelölte meg. Szántó visszautasította a javasolt helyszínt, helyette a brit megszállási övezetben tartandó találkozóra tett javaslatot. Az időközben „Olajos” fedőnevet kapott beszervezési jelölttel ekkor átmenetileg megszakadt a kapcsolat. Újabb levélváltásra 1956 májusában került sor, végül a magyar belügyminisztérium bécsi rezidentúrája az előzetes ellenőrzése után „Thompson” fedőnéven szervezte be Szántót 1957 májusában.³

¹ Uprava Državne Bezbednosti: Jugoszlávia Állambiztonsági Igazgatósága.

² Field Security Sections: Harctéri Biztonsági Egységek, a brit hadsereg Hírszerző Testülete (Intelligence Corps) alá tartozó szervezet.

³ ÁBTL 3.2.3. Mt-517.

A magyar állambiztonsági szervekkel együttműködő jelöltek felkutatása a nyugati országokban működő magyar kulturális szervezetekre is kiterjedt: „E szervezetek közül azoknál, ahol magyar vezető van, és amelyeket a követség irányít, célszerű e szervezetek vezetői, vagy helyettes vezetői funkcióiba megfelelő felkészültségű kulturált hírszerző tiszteket küldeni, aki megszervezi e szervezetek tagságának tanulmányozását, feldolgozását a hírszerző munka szempontjából.”⁴

„Thompson” ügynököt a magyar szellem és kultúra ápolására Münchenben létrehozott Magyar Egylet felderítésével bízták meg. Az 1886-ban létrehozott egylet alapszabálya kikötötte a politikától való távolságtartást, amihez a Harmadik Birodalom idején is szigorúan tartották magukat. A második világháború után 1948-ban alakították újra az egyesületet, amelynek taglétszáma akkor 30–40 fő között mozgott. Az alacsony taglétszámot a politikamentesség elve magyarázta: az 1945-ös emigránsok inkább a politikailag elkötelezett szervezetek irányába orientálódtak. A bécsi rezidentúra hálózati kapcsolatai révén elérte, hogy Szántót az egyesület ügyintéző titkárának választották meg 1963 januárjában.⁵ Megbízói tippkutatással, azaz beszervezésre alkalmas jelöltek felkutatásával bízták meg. Az egylet kulturális jellege folytán remek ugródeszkának bizonyult, tág lehetőséget kínált az ügynök ismeretségi körének bővítésére, hírszerzési lehetőségeinek kiszélesítésére.

Erdős Béla rendőr őrnagy, a BM III/1-b alosztály vezetője Szántó feladatát az alábbiakban rögzítette: „Feladatul adtam továbbá Thompsonnak az Egylet tagságának megvizsgálását tippkutatás szempontjából. Folyamatosan dolgozza fel a nyilvántartási kártyákat, és közvetlen vagy közvetett úton szerzett értesülések alapján válassza ki azokat, akik a mi munkánk szempontjából érdekesek. A kiválasztásnál elsősorban azokat vegye figyelembe, akik a kü-

⁴ ÁBTL 1.5. 90-444/1955. 16.

⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-517/3. 19.

lőnböző minisztériumokban dolgoznak, a politikai munkát végzőket, a fegyveres testületeknél szolgálatot teljesítőket, újságírókat, valamint érdekes kapcsolattal rendelkező személyeket. A kiválasztott személyek adatait részletesen jegyezze fel, és a soron következő találkozóknál erről számoljon be. A lehetőségeket megvizsgálva aztán majd megbeszéljük a további feladatokat. Megjegyzés: A későbbiek során esetleg érdemes lenne felülvizsgálni, hogy Thompsonon keresztül hogyan tudnánk az Egyet munkáját, programját, rendezvényeit politikánk szempontjából befolyásolni.”¹ Az ügynököknek egyesületben viselt funkcióját felhasználva a magyar állam és szövetségei elleni hírszerzéssel gyanúsítható személyekre is figyelmet kellett fordítania.²

Megbízói 1958-ban dekonspirálódás gyanúja miatt megszakították vele a kapcsolatot, ám „Thompson” 1960-ban ismét a kapcsolatot felvételét kezdeményezte. Felajánlkozását a váci fegyházban raboskodó bátyjának 1961 márciusában történt feltételes szabadlábra helyezésével honorálták. Feladatait a bécsi rezidensnek 1962. január 11-én továbbított foglalkoztatási terv tartalmazta.³ Tevékenységének célpontjai között szerepelt a müncheni Magyar Iroda, a Bundesnachrichtendiensttel kapcsolatban álló Kollényi György-féle csoport, valamint a müncheni Süd-Ost Institut legálisan hozzáférhető kiadványainak beszerzése. Emellett az amerikai hadsereg két kulcsfontosságú létesítményének helyt adó településről, Oberammergauról és Bad Tölzről kellett legálisan hozzáférhető forrásokból információkat gyűjtenie.

Szántó 1962. július 1-én, turistának kiadva magát feleségével utazott el a bajor kisvárosba. Ahelyett, hogy megbízatásához, a térképek és útikalauzok beszerzéséhez tartotta volna magát, a helyi vendéglőben érdeklődött az oktatási intézmény magyar tagoza-

¹ ÁBTL 3.2.3. Mt-517/3. 26–27. (A ceruzával írt számozás szerint: 63–64.)

² Uo. 112.

³ Uo. 168–170.

tát vezető Berthóty László után, majd a rendőrőrsöt is felkereste, hogy elkérje a címét. Noha a személyes találkozó létrejött, az ismeretlen látogatók szemmel láthatóan felkeltették a célszemély gyanakvását. A beszélgetés során az ügynököknek nem sikerült érdemi információt szereznie, mindössze annyit jegyzett fel, hogy Berthóty öltönyének hajtókáján az MHBK jelvényét viselte. Barátságos modorú, ám óvatos emberként jellemezte, aki alaposan kikérdezte beszélgetőtársát.⁴ A túlbuzgó ügynök ezzel komoly szakmai hibát követett el: „Sajnos Thompson komoly hibát követett el. Majdnem biztos, hogy Berthóty jelentést tett az amerikaiaknak, ami Thompson feldolgozását eredményezheti” – olvasható a balul sikerült akciót értékelő jelentésben.⁵

BÉKEPAP A HÍRSZERZÉS SZOLGÁLATÁBAN:

A „VARGA JÁNOS” FEDŐNEVŰ ÜGYNÖK

Papp Géza esperes aktív részese volt a békepapi mozgalom elindításának a református egyházban, a hivatalos egyházi lapokban 1950-től fogva írta az állam és egyház jobb viszonyának kialakítását célzó cikkeket. Eredményes ténykedését 1952-ben kormánykitüntetéssel jutalmazták. 1957 közepétől részt vett a Hazafias Népfront kecskeméti szervezetének munkájában, később a szerv megyei funkcionáriusa lett. Felszólalásaiban a kormány politikája és a szocializmus építése mellett foglalt állást. Emellett 1957-től 1962 augusztusáig a BM Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság III. Osztályának társadalmi kapcsolataként működött. Szóbeli és írásos jelentéseket készített környezetéről és kapcsolatairól, összefoglaló jelentést adott az általa ismert református papok né-

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 163.

⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-17/2. 24–26.

zeteiről, politikai magatartásáról, jellemezte tevékenységüket, közölte külföldi kapcsolataik névsorát, ellenőrizte a hatóságok által feldolgozott személyek tevékenységét.

Papp 1962 őszén két hónapot a fiánál, Svájcban töltött. Megbízói a svájci utat hivatalosan a református egyház és a magyar állam viszonyának történeti feldolgozásával indokolták, és kiutazását a svájci székhelyű Református Egyházak Világtanácsának meghívásával realizálták. Tényleges ügynöki beszerzésére kiutazását megelőzően került sor. Bár „Varga” elvállalta a megbízatást, a nyilatkozat aláírását elhárította, mondván: „nagyon sokra becsüli az ÁB. szervek bizalmát, ő a részünkre végzett munkát hazafias és lelki meggyőződésből végzi, ezért nem tartja szükségesnek a nyilatkozat aláírását”.¹

Papp Gézának egyfelől a Református Világszövetség Svájcban élő emigráns egyházi vezetőit, a Bernben működő Kelet-Európa Intézetet és a genfi Nemzetközi Tanulmányok Egyetemi Intézetét kellett tanulmányoznia, legfontosabb feladatát azonban korábbi személyes ismerősével, az NSZK-beli Oberammergauban foglalkoztatott „Fox” fedőnevű célszeméllyel való kapcsolat felvétele képezte. Abból a célból, hogy megbízatásának legendáját hitelessé tegyék és németországi kirándulása ne keltsen feltűnést, Papp engedélyt kapott mindazon nyugat-németországi városok és egyetemek meglátogatására, ahol egykoron tanulmányait folytatta.²

Az akció előkészítése során „Varga” intéznivalóit a következőkben határozták meg: „Találkozásuk biztosítása érdekében kiutazása előtt »Varga« felkeresi »Fox« Magyarországon élő anyját és testvérét. Tőlük ajándékcsomagot és levelet visz részére. Ezzel párhuzamosan »Varga« még kiutazása előtt biztosítja, hogy találkozásukhoz »Fox« is érdekeltséget tanúsítson, és ezzel kapcsolatos készségéről, elkép-

zeléseiről bizonyosságot tegyen. [...] A tanulmányozás során további adatokat szerez »Varga« »Fox« körülményeiről, anyagi helyzetéről, politikai nézeteiről, fontos nemzetközi kérdésekben kialakult véleményéről, pontosabban felméri amerikaellenes beállítottságát, ennek okait. Megismeri »Fox« véleményét jelenlegi helyzetéről, perspektívájáról, a magyarországi helyzetről, szándékában áll-e végleges hazatérése, vagy családjának meglátogatása. »Varga« feladata felmérni »Fox« közvetlen és közvetett hírszerző lehetőségeit. Meg kell állapítania »Fox« pontos munkahelyét, jelenlegi beosztását. Adatokat szerez arra vonatkozóan, hogy munkaköre milyen hírszerző megszerzésének lehetőségét biztosítja. Tisztázni kell kapcsolatát az Oberammergauban működő amerikai hírszerző iskolához, az NSZK Külügyminisztériumához, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossághoz. Adatokat kell szereznie »Fox« baráti, ismerősi kapcsolatairól, megállapítva, hogy ezen személyek hírforrás szempontjából számításba jöhetnek-e. »Fox« hírszerző lehetőségeinek felmérésén túl »Varga« feladatául határozzuk meg, hogy a kialakult lehetőségek figyelembevételével törekedjen »Fox«-tól sötéten számunkra értékes információk megszerzésére. »Varga« befolyásoló tevékenységét hazánk bel- és külpolitikájának reális ismertetésével, »Fox« családjának helyzetével, hazatérésének perspektívájával és az ezzel járó körülmények feltárásával folytatja. Igyekszik kihasználni »Fox« amerikaellenességét, jelenlegi mostoha körülményeit, mélyíti családjához és Magyarországhoz való ragaszkodását.”³

Nyugatnémet vízum hiányában az ügynök nem tudott Münchenbe utazni, ezért a „Fox” fedőnevű célszemélynek, vagyis Traub Istvánnak kellett Svájcba látogatnia. A személyes találkozóra Zürichben került sor. Hazatérése után „Varga” részletesen beszámolt a beszélgetésről. A régi ismerősök viszontlátása meghitt, baráti légkörben folyt le, ám a célszemély beszerzése szempontjából a találkozó eredménytelen maradt.

³ ÁBTL 3.2.4. K-2148. 69/i-j.

¹ ÁBTL 3.2.4. K-2148/69. 69/f-g.

² Legenda: Hihető és ellenőrizhető magyarázat egy operatív intézkedés vagy kombináció legalizálására. A valóság elemeire épül, és szükség szerint dokumentálható. Gerely 1980. 59.

AZ EGYKORI ÉVFOLYAMTÁRS: A „HÓDOS” FEDŐNEVŰ ÜGYNÖK

A fokozottan őrzött oberammergaui NATO-kiképzőközpont felderítése a megfelelő kulcsszemély megtalálásán fordult meg. A bécsi hálózat személyi lehetőségeit mérlegelve a BM II/3-c. alosztálya csupán egyetlen alkalmas személyt talált a kényes feladat végrehajtására. Viharos József 1934-ben végzett a Ludovika Akadémián, egykoron Berthóty László évfolyamtársa volt. Az iskola elvégzése után kiképzőtisztként szolgált. Magyarország hadba lépését követően a frontra vonuló VI. kerékpáros zászlóalj századparancsnoki beosztásába helyezték. A keleti fronton súlyosan megsebesült. 1944. szeptember 8-tól a 24. felderítő tábori pótosztály segédtisztjeként teljesített hadiszolgálatot, majd az újonnan szervezett 20. páncélvadász osztály visszamaradó különítményének parancsnokává nevezték ki.¹ A háború végén szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1947-ben tért haza. A személyét ezután ért hányattatások a Rainer M. János által leírt honvédtiszti pályaképekből ismerősek.² Hazatérését követően Viharos belépett a Magyar Kommunista Pártba, majd felvételre jelentkezett a demokratikus hadseregbe. 1947 őszén a Kossuth Akadémiára került, ám sógorának Jugoszláviába történt disszidálása miatt 1948 őszén eltávolították onnan, egyúttal a pártból is kizárták.³ A rákövetkező időszakról 1967-ben írott önéletrajzában így számol be: „Voltam gyümölcsfa ügynök, majd biztosítási ügynök – s közben így nappal dolgozva –, esti tanfolyamon elvégeztem egy könyvelési tanfolyamot, bejutottam a szegedi Tejüzemhez, de ott sem sokáig voltam, mert tiszti mivoltom miatt 3 hónap után elbocsájtottak. Majd Kecskemétre kerültem

¹ Sőregi 2014. 279.

² Rainer 2018. 317.

³ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1. 23.

a Tejipari Es-hez [Egyesülés], hol hosszabb ideig sikerült gyökeret vernem (1951–1956). 1956-ban állásomból ismét elbocsájtottak, s ez adta meg a végső elhatározást, hogy Nyugatra távozzam.”⁴

Életrajzában nem tért ki kettős életének titkos vonulatára, amely aktív életpályája második felét meghatározta.⁵ A Kossuth Akadémiáról elbocsátott Viharos családjával együtt Kunágotára költözött az anyósához, ahol a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) helyi titkára, Szaniszló János 1940–1941-ben a tiszti legénye volt. Viharos főként a község módos gazdáival ápolt jó viszonyt. Kiterjedt kapcsolati hálója folytán a mezőkovácsházi állambiztonsági szerv a mezőgazdaság kollektivizálásával szemben fellépő gazdák megfigyelésére jelölte ki: „Fent említett személyt alkalmasnak találom ügynökként való beszervezésre, azért, mert megvan a széles körű helyi és személyi ismeretsége, mivel mint honv. szds. huzamosabb ideig szolgált Battonyán, Kunágotán és Kevermesen. Jelenleg is mint biztosítási ügynök járja a környékbeli községeket, ahol megvan a megfelelő ismeretségi köre az ellenséges elemek közül. [...] Viharos beszervezését úgy kívánom végrehajtani, hogy beidéztem a járási főjegyzőségre, miközben útközben előállítom a kapitányságon lévő helyiségemben, ahol elébe tárom az ellene felmerült pressziós adatokat úgy a múltbelit a katonaságnál, mint a felszabadulás utánit. Ugyancsak megvilágítom előtte, hogy egy ilyen személynek, akinek sógora Jugoszláviába disszidált, nincs értelme, hogy szabadon legyen, annál is inkább, mivel birtokunkban vannak olyan jegyzőkönyvek, amik Viharos drasztikus magatartását bizonyítják, amiért már rég el kellett volna ítélni, és a családját kitelepíteni, mivel azok valamennyien osztályidegen személyek. Nevezett [...] szereti a családját nagyon, akikhez ra-

⁴ HIM HL KI 80045. 1967. VII. 20-án írott önéletrajz.

⁵ Viharos József 1950–1966 között „Vozáb Aranka”, „Selmeci Béla”, „Selmeczi”, „Hódos Pál”, „Hood Charles” és „Hood” fedőnéven működött együtt a magyar állambiztonság központi és megyei szerveivel. ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1–3; ÁBTL 3.2.4. K-224.

gaszkodik. Ugyancsak fölényes modorával nem tudná azt elviselni, hogy családja üldözésnek legyen kitéve, így a munkát vállalná.”¹

A beszerzés pressziós alapjára a környezettanulmányhoz csatolt mellékletek világítanak rá. A hét tanúkihallgatási jegyzőkönyv egybehangzóan azt állította, hogy amikor Viharos kiképzőtisztként szolgált 1939 márciusában, különösen kíméletlen módon bánt a 19. határvadász zászlóaljhoz frissen bevonultatott tartalékosokkal.² A felhozott vád súlyát mérlegelve tekintetbe kell venni, hogy noha a legénység testi fenytését a szolgálati szabályzat tiltotta, a katonai kiképzésnek mindig is részét képezte a testi vagy lelki erőszak.³ 1945 után elérkezett az a történelmi pillanat, amikor a társadalmi változások lehetővé tették, hogy az egykori bakák elszenvedett sérelmeikért legálisan elégtételt vehessenek tisztjeiken. A számonkérés nem volt egyedi eset, Rainer M. János idézett kötetének *Háborús bűn és büntetés* című fejezetében több hasonló történetet mutat be, egyben rámutat, hogy a hatóságok miként igyekeztek a maguk javára fordítani ezt a helyzetet.⁴ Kihallgatása során Viharos elismerte, hogy a fegyelem megszilárdítása céljából valóban „durva eszközökhöz” folyamodott. Elmondása szerint módszereit előjárója is kifogásolta, például utasításba adta, hogy kikötést kizárólag indokolt esetben alkalmazhat.⁵

Viharos beszerzését 1950. augusztus 19-én, az előzetes tervnek megfelelően hajtották végre: „A beszerzés kissé nehézséges volt, mivel szellemileg jól képzett, és a tartása is gögös. Azonban a kellő pressziós anyag birtokában sikerült lelkiállapotát felborítani, és ő maga kérte, hogy fogadjuk el szolgálatait.”⁶ Viharos 1950–1966 között működött együtt a magyar állambiztonsági szervekkel.

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1. 14–15.

² Tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, 1950. március 8–11. ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1. 28–36.

³ Zachár 1939. 510–511.

⁴ Rainer 2018. 172.

⁵ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1. 37.

⁶ Uo. 16.

1950–1956 között „Vozáb Aranka” fedőnéven az ÁVH szegedi kirendeltsége a mezőgazdaság kollektivizálásának első hullámával kapcsolatban foglalkoztatta. Az 1950. december 13-án kelt értékelés szerint: „Az ügynök a tagosítás ideje alatt munkáját lelkiismeretesen látta el, kapcsolatokon rendszeresen megjelent, írásbeli jelentéseket adott.”⁷ A jól használható ügynököt később az ÁVH Bács-Kiskun Megyei Osztálya, majd a Belügyminisztérium központi szervei vették át. Szakmai képzésben részesítették, majd a csornai határőrkerület nagycenki őrének területén keresztül – átdobását menekülésnek álcázva – 1956. szeptember 13-án telepítették Ausztriába.⁸ Ausztriából 1956–1966 között „Selmeci Béla”, „Selmeczi”, „Hódos Pál”, „Hood Charles”, valamint „Hood” fedőnéven adott jelentéseket.⁹

A bécsi rezidentúra hálózatát erősítő ügynököt az ausztriai „fasiszta” emigrációba való beépüléssel bízták meg, távlatokban a nyugati hírszerző szervek, és a NATO keretén belül felállított katonai egységek felderítését kapta feladatul.¹⁰ A külföldi munkát részben anyagi ellenszolgáltatásért, másfelől családja otthoni beilleszkedésének elősegítése fejében vállalta.¹¹

Az októberi forradalom vihara azonban nemcsak a magyar államvédelem központi szerveit söpörte el, de kihelyezett egységeit is megtépázta. Az államvédelmi szervek megszűnését 1956. október 29-én kimondó kormányhatározat alapján a Külügyminisztérium Forradalmi Bizottsága összeállította a külképviseleteken dolgozó államvédelmi beosztottak névsorát, és a nagyköveteket 1956. november 1-jén az „ávósok” azonnali hazaküldésére utasította. Így 1956. december 20-án Viharos hiába várta tartóztisztjét a megbeszélt helyen: „Az ellenforradalom miatt a találkozóra mi

⁷ Uo. 39.

⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt 844/3. 59, 71.

⁹ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1; ÁBTL 3.2.4. K-224.

¹⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/1. 96.

¹¹ Uo. 103.

nem mentünk el. A telepítést végző op. munkás vidékre költözött, és »Selmeczi« ügyéről 1957 áprilisáig nem is tudtunk. Ezután kezdtük meg anyagainak összegyűjtését és kinti tartózkodási helyének felderítését. Ennek érdekében felkerestük itthon élő feleségét. [...] Időközben egy levélcím tulajdonostól – akit az októberi események óta nem tartottunk – több levelet kaptunk, melyeket »Selmeczi« írt. Az első levél december 6-án lett feladva, melyben jelentkezett, a következő levél december 21-i keltezésű, ebben közli, hogy a találkozón ott volt, de mi nem jelentünk meg. Ezután még két levelet küldött, az utolsót 1957. május 25-én, melyben szemrehányásokat tesz, hogy becsaptuk őt, közölte, ha erre a levélre sem reagálunk, nem hajlandó többé velünk szóbaállni” – olvasható az 1957. december 6-án kelt jelentésben.¹

A szem elől veszített ügynökkel Magyarországon élő felesége révén sikerült kapcsolatba lépni, a tartótisztjével való találkozára a Votivkirche előtt, 1957. július 9-én került sor. Beszámolója szerint sikeresen megvetette a lábát az osztrák fővárosban, egykori osztrák hadifogolytársa segítségével könyvelőként helyezkedett el. A kiküldetés első tíz hónapját ugyanakkor nehéz anyagi körülmények között töltötte. Mivel telepítését megelőzően megígérték neki, hogy odakint anyagi támogatásban részesítik, emellett otthon élő feleségét is segítik, tartótisztje készen állt az ügynök kiesett bevételének kompenzálására: „A találkozó elején, mivel ismertük sérelmeit, a kezdeményezést magunkhoz ragadtuk, és arra törekedtünk, hogy ezt levezessük nála. [...] A kapcsolatfelvétel alkalmával 10.000 Sch-et kért anyagi helyzetének rendezése céljából. Ezt az összeget három részletben megkapta. Ezen kívül havi 2.000 Sch-et kap anyagi támogatásként. Munkáját igen nagy igyekezettel végzi.”²

¹ Uo. 96.

² Uo. 96–97.

Viharos valóban nagy lendülettel látott neki a rá bízott feladat teljesítésének. Öntudatos sorait idézve: „Az MHBK vonalon eljutottam oda, hogy tökéletesen beilleszkedtem az MHBK-ba, ott nevem, szavam, tekintélyem van, annak minden egyes csoportvezetőjével jó viszonyt építettem ki, a tagok ismernek, hozzám bizalommal vannak. A központi vezetőség részben jó ismerősöm, és bizalmukat élvezem, másrészt jó barátaim, és velük bizalmas viszonyban vagyok.”³

Noha a magyar emigráció számos vezéralakjával felvette a kapcsolatot, a legfontosabb célszemélynek, Radnóczy Antal volt vezérkari századosnak, aki célszemélyként a beszédes „Gyémánt” fedőnevet kapta, nem tudott a bizalmába férkőzni. Megbízatása szerint ugyanis „Hódosnak” Radnóczyn keresztül kellett volna beépülnie az osztrák elhárító szervek által működtetett csoport munkájába, amely többek között az Ausztriában működő magyar ügynökök felderítését végezte.⁴

1960 novemberében kelt értékelése szerint Viharos látható érdeklődéssel tett eleget a rábízott feladatoknak: „A hírszerző munkához való viszonya jó. Gyerekesen örül minden kis eredménynek. Fegyelmezett, feladatait az utasításnak megfelelően általában végrehajtja. Törekszik az új vonal keresésre, lehetőségek kialakítására. Öszinte – ezt cáfoló adatok eddig nem merültek fel. [...] A személyével kapcsolatban eddig végzett ügynöki ellenőrzések azt bizonyítják, hogy nem dekonspirálódott. Nem tudtunk róla megállapítani olyan adatokat sem, ami azt bizonyítaná, hogy félrevezet bennünket, megbízhatatlan lenne.”⁵

A személyére vonatkozó értékelések érdekes mellékszála, hogy tartótisztjei arra törekedtek, hogy a pressziós alapon való együttműködést fokozatosan a hazafias meggyőződés váltsa fel nála.

³ Uo. 83.

⁴ Uo. 83, 97; ÁBTL 3.2.1. Bt-866/3. 72.

⁵ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/3. 21.

Az ügynökhálózat tagjainak kollaborációjára vonatkozóan a BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve mutatott rá az elvi alapon történő együttműködés jelentőségére. Megállapításuk szerint a pénzért dolgozó ügynök a hírkereskedő színvonalán reked meg, politikai nevelés híján annak adja el az információt, aki többet fizet érte, ennél fogva „rést képez az el-lenséges elhárítás számára”. „Mint tudjuk, a szocialista hírszer-zőszervek egyik legfontosabb alapelve az, hogy ügynökeink elvi alapon dolgoznak abból a politikai tételtől kiindulva, hogy munkájukkal hozzá akarnak járulni a szocialista tábor győzelméhez, ily módon kívánják szolgálni saját országuk dolgozóit. Az is ismert, hogy természetszerűen az együttműködésnek nem csak ez az egy alapja lehet. Előfordulhat, hogy ez az alap anyagi alappal párosul, vagy esetenként csak az anyagi alap biztosítja az együtt-működést. Azonban az is ismert, hogy huzamosabb ideig kizá-rólag anyagi alapokon való együttműködés egyáltalán nem, vagy csak egészen ritka esetekben képzelhető el. Hírszerzőtisztjeink feladata éppen abban áll, hogy ott, ahol a bevonás alapja a kezde-ti időszakban csak anyagiakban mutatkozik meg, ott is tervszerű munkával ezt az alapot elvi alappá is igyekezzenek kiszélesíteni.”¹

Az 1961 júliusában írott értékelés rámutatott, hogy a Viharos mentalitásának átformálására tett erőfeszítések nem maradtak eredmény nélkül: „Hódos rendkívül anyagi természetű. Ennek ellenére rendszeres politikai neveléssel elértük, hogy a velünk való együttműködés alapja az anyagiak mellett az elvi meggyőződés lett. Elismeri politikai és gazdasági eredményeinket, politikánkkal szemben lojális. Többször hangsúlyozza, hogy munkájával a szo-cialista tábornak nyújt segítséget. A nyugati életformáról elítélően nyilatkozik. »Hódos«-sal az elmúlt időben sikerült megértetni munkájának jelentőségét és azt, hogy az eredményért keményen

meg kell dolgozni. A fentiek megértése jó hatással van munkájá-ra, és meglátszik annak eredményességében. Munkáját az utóbbi időben bizonyos szorgalom és öntevékenység jellemzi. Elfogadja a tőlünk kapott eligazítást, és ennek megfelelően cselekszik.”²

Az ügynök motivációjának megerősítésében fontos szerepet játszott a hazatérés ígérete. „Hódos” eredetileg öt év külszolgálatot vállalt, utána mielőbb szeretett volna hazatérni a családjához, megbízói ugyanakkor az ügynök külhoni tartózkodásának meghosszabbításában voltak érdekeltek. Mivel az ügynökkel szemben magasak voltak az elvárások, elkötelezettségének fenntartása cél-jából hozzájárultak magánéletének rendezéséhez: „Felesége és 18 éves fia Kecskeméten él, akiknek nevezett csomagokat és feketén pénzt juttat haza. Feleségét és főleg a fiút rettentően szereti. El-válni nem akar. Megpróbálta kihozatni őket a követségen át, de nem sikerült. [...] Nevezettet véleményem szerint legjobban fele-sége, fia által lehetne megfogni.”³

Feleségét anyagi támogatásban részesítették, támogatták munkahelyi gondjai megoldásában, fiát ösztöndíjjal juttatták be a Soproni Egyetem erdőmérnöki karára, holott x-es származása miatt egyébként nem lett volna esélye bekerülni a felsőoktatásba.⁴ Mivel Viharosnak az ausztriai telepítése óta eltelt öt esztendő alatt nem volt módja találkozni a családjával, 1961 augusztusában engedélyt kapott a hazalátogatásra, és a beszámoltatás mellett egy hetet feleségével tölthetett.⁵ A soron következő beszámoló szerint bevált a gondosan felépített stratégia: „Hódos politikailag szim-patizál velünk, eredményeinket elismeri, feltétlenül ragaszkodik Magyarországhoz. Művelt ember, magánéletében, gondolkozá-

¹ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 27–28.

² ÁBTL 3.2.1. Bt-844/3. 73.

³ Uo. 65–66.

⁴ X-szel jelölték azokat a tanulókat, akiknek szülei nem tartoztak sem a munkás, sem a paraszt, sem pedig az értelmiség kategóriájába. Az önmagában véve is igazságtalan eljárás során a külön csavart az jelentette, hogy a besoroláskor nem az aktuális helyzetből indultak ki, hanem az 1945 előtti társadalomszerkezetet vették alapul.

⁵ ÁBTL 3.2.1. Bt-844/3. 60–62.

sában, magatartásában meggondolt, kiegyensúlyozott. A német nyelvben tárgyalóképes. Ausztriában a szakmai munkához szükséges helyismerettel rendelkezik. A beszámoltatás alkalmával erősödött az a véleményünk, hogy »Hódos« megbízható ügynök, alkalmas komolyabb feladatok végrehajtására. Szükségét látjuk, hogy az eredményesebb munkája érdekében tovább folytassuk szakmai képzését. Amennyiben e téren a kívánt színvonalat elérjük »Hódos«-nál, számíthatunk eredményesebb munkájára. Meg kell jegyezni, hogy »Hódos«-nál hazahozatala, nevezetesen végzett munkájának alapján véve pozitív értékelése, valamint feleségével való találkozása és személyes tapasztalatok szerzése családjáról való gondoskodásunkról jó hatást váltott ki.¹

Viharos Józsefet a hidegháborús korszak magyar hírszerzésének legsikeresebb ügynökei között tarthatjuk számon. A Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének szervezetéről és tagjairól írott jelentései 13 munkadossziét töltenek meg.² Legjelentősebb eredményének azonban a szigorú biztonsági rendszabályokkal őrzött oberammergaui kiképzőközpont felderítését könyvelhetjük el.³ Sikeres működését személyes adottságain túl korábbi honvédtiszti pályafutása, azzal járó kapcsolati hálója alapozta meg. Szerepét olyan jól játszotta, hogy emigráns körökben nem gyanakodtak rá, hogy kettős játékot űz. Az Oberammergauba látogató »Hódos«-t Berthóty László is jó barátjaként fogadta. Közös iskolai szocializációjuk, emigráns voltuk, és nem utolsósorban a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségében vállalt szerepük folytán joggal feltételezte, hogy hazájuk jövőjére vonatkozóan hasonló nézeteiket osztanak.⁴ Vendégül látta otthonában, és munkahelyén is körbevezette, lehetőséget teremtve a magyar tagozat hallgatóival való személyes megismerkedésre. Az ügynök így tudott képet alkotni

¹ Uo. 78–79.

² ÁBTL 3.2.1. Mt-703/1–13.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-192.

⁴ Uo. 72.

10. Az ügynök és a célszemély: Bertóthy László és Viharos József a magyar határnál tett kiránduláson, 1961. június 10.

az iskola helyzetéről, tanári karáról és a magyar tagozat hallgatóiról.⁵ A beszélgetések során szerzett információk alapján Viharos összeállította az oberammergaui intézmény szervezeti ábráját, elkészítette a huszonkét épületből álló laktanya alaprajzát. Vendég látójának panzióbéli szobáját is felvázolta, ami Berthóty erőszakos úton való hazahozatalának elképzelésére utal.⁶

⁵ ÁBTL 3.1.1. Bi-844/3. 61, 77.

⁶ ÁBTL 3.2.5. O-8-192. 61, 77, 89–90.

Ami sorsának későbbi alakulását illeti: Viharos tíz esztendő-t töltött külszolgálatban. Megbízói hazatérését 1966. október 1-jén engedélyezték. 1967 januárjában nyugdíjazták, 1967 júliusában visszakapta századosi rendfokozatát.

A PROFI: A „COLLINS” FEDŐNEVŰ ÜGYNÖK

A másik eredményesen működő ügynök egykor szintén honvédtiszt volt. Maros Tivadar 1926-ban végzett a Ludovika Akadémia műszaki tagozatán. Különböző helyőrségekben árkásztisztként szolgált, 1940 őszén részt vett az erdélyi bevonulásban és 1941 tavaszán a délvidéki hadműveletben. Frontszolgálatra 1942 májusában került ki. A Don mellől betegén tért vissza, felépülését követően Bajára vezényelték. Az egykori tanúk pozitívan emlékeztek viszsza a vészterhes időkben folytatott embermentő tevékenységére. Nemzetvédelmi tisztként fellépett a zsidó származású iparosok és kereskedők üzleteinek bezárása ellen, 1944 októberében pedig 33 nőt mentett meg a deportálástól, igazolva, hogy a helyi kórházban foglalkoztatja őket. 1944 novemberében átvette az újoncokból alakított II/2. utász zászlóalj kiképzését Mosonban. Egységét 1944 végén szállították Németországba. A háború után francia, majd amerikai hadifogságba került. Kiszabadulása után a Hazahozatali Kormánybizottság képviselőjeként a Regensburgban elhelyezett zászlóalj és a magyar polgári javak felügyeletével, valamint hazajuttatásának megszervezésével foglalkozott, majd saját hazatérését szorgalmazta: „Sok és értékes anyagnak hazaszállítása közben ismételten kértem az én hazaszállításomat is, de a magyar belügyminisztérium illetékes hazaszállítási osztálya csak az anyagnak teljes hazaszállítása után volt hajlandó felmentésemet megadni s hazatérésemhez engedélyt megadni. Többszöri kérésemre végre 1948 nyarán ehhez hozzájárult, s az írásbeli engedélyt ehhez megadta, s ekkor kértem a családom és még 7 általam toborzott személy út-

levelét és utazási okmányait, s saját költségen hazatértünk. Ekkor engem igazolásom végett a honvédelmi minisztérium Budapesten tartatott, s majd 1949. év első napjaiban, az eljárás lefolytatása után elbocsájtva március első napjaiban ismét behívott szolgálatértelre” – emlékezett vissza önéletrajzában.¹

Pehr Imre százados, a Katonapolitikai Osztály, később a HM IV. Főcsoportfőnökség felderítő tisztje 1949. január 24-én „Rezső” fedőnéven szervezte be Marost: „A feladatot elvállalta azért, hogy bebizonyítsa a népi Magyarországhoz való ragaszkodását, és hogy utána mint katona tovább szolgálhasson a magyar hadseregben. Kiképzését 1949. 4. 11-én kezdte meg Pehr szds. [százados]. Kiképzése először a támadólagos elhárítás vonalán történt, külföldi kutatóként. Ezenkívül kapott már ekkor is felderítő kiképzést. Katonai vonatkozású kiképzést nem kapott, mivel arra nem volt szükség. Kiképzése 1949. június 27-én fejeződött be. A kiképzés alatt többször hangsúlyozta, hogy meggyőződésből vállalja a szolgálatot, szimpatizál az új Magyarországgal, és csodálattal nézi, hogy idehaza milyen óriási fejlődés tapasztalható. Állandóan azt hangsúlyozta, hogy egyetlen vágya tudását és tehetségét a demokratikus magyar hadseregben gyümölcsöztetni és reméli, hogy feladatának sikeres elvégzése esetén a vágya teljesülni fog” – olvasható az ügynökjelölt jellemzésében.²

Maros demokratikus hadsereg iránt tanúsított lelkesedését illetően felmerül a kérdés: megnyilvánulása mennyiben tekinthető őszintének? A két világháború között a honvédtisztek többsége nem politizált, Maros műszaki beosztása politikai állásfoglalást egyébként sem igényelt. Amellett, hogy bajtársai „gyors gondolkodású, éles meglátású és alkalmazkodó egyénként” jellemezték³, valószínűleg családi indíttatása is közrejátszott a zökkenőmentes-

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-915/1. 83.

² Uo. 116.

³ Uo. 102.

nek látszó átállásban. Önéletrajzában hangsúlyozta, hogy szegény sorsú felvidéki családból származott. Családja 1918-ban költözött Magyarországra, a Tanácsköztársaság idején édesapja postahivatalban, cenzorként dolgozott. A Tanácsköztársaság idején tanúsított szerepvállalása és kommunista párttagsága miatt az apát másfél év fegyházbüntetésre ítélték 1922-ben, a sokgyerekes család ezért sokat nélkülözött.¹ Jóllehet Maros az állambiztonsági szervvel való együttműködést hazafias alapon vállalta, ez nem azt jelentette, hogy szolgálataiért ne részesült volna javadalmazásban.²

Maros Tivadart Hegyeshalomnál, 1949. június 30-án tették át a határon, legalizálása a müncheni Magyar Menekültügyi Irodán keresztül történt: „Jelenleg a magyar emigráció egyik szervénél, a München-i Magyar Menekültügyi Irodánál van alkalmazásban, mint az Iroda tartományi vezetőinek előjárója. Hivatalos papírjai (mint hontalan van kezelve, és ennek megfelelően rendelkezik az összes szükséges iratokkal, többek között megkapta a hontalan útlevelet is), valamint jelenlegi munkahelye alapján legalizálása jónak mondható, és azon egyelőre változtatásokat eszközölni nem szükséges.”³

Az ekkor még „Rezső” fedőnéven szereplő ügynök bizalmi pozíciója ígéretes lehetőséget kínált az emigrációról folytatott adatgyűjtéshez, és megalapozta a magyar menekültek között folytatandó tippkutató tevékenységet: „»Collins« feladatának másik részét kell képezze kutató- és tanulmányozó munkánk elősegítése. Ismeretes, hogy »Collins« társadalmi funkciójánál fogva számtalan, részünkre érdekes személlyel áll kapcsolatban. Minden valószínűség szerint ezen személyek egy része tevékenységük figyelemmel kísérésén túlmenően hálózatépítő munkánk szempontjából is figyelmet érdemel. Ez feltétlenül indokoltá és szükségessé teszi a kérdéssel

való foglalkozást, ugyanis a feladat eredményes végrehajtása esetén mind a rezidentúra, mind a Központ a Nyugat-Németország területén működő ellenséges hírszerzőszervek vonalán értékes tipp-személyekkel fog rendelkezni” – olvasható a budapesti hírszerző központ bécsi rezidentúrájához intézett leiratában.⁴

Katonai műszaki szakértelmére alapozva az ügynök másik fontos feladata a Német Szövetségi Köztársaságban állomásozó amerikai katonai haderő létszámára, elhelyezésére, fegyverzetére vonatkozó információk gyűjtése volt: „Az ügynök szakmai képzettségének a foka – mint volt Horthy műszaki őrgy. – jónak mondható. Továbbképzésére ez évben intézkedéseket tenni nem szükséges, mert ez év tavaszán való itthon tartózkodása idején a fennálló hiányságokat pótoltuk. Megbízói postai úton titkosírással írott levelezés útján, rejtkehelyen, azaz tárgyi postaládán keresztül, valamint heti egy alkalommal rádióösszeköttetés, továbbá futár útján tartották vele a kapcsolatot.”⁵

Maros feladatának eleget téve rendszeresen jelentéseket küldött a München, Augsburg, Stuttgart, Frankfurt és Bad Kreuznach térségébe telepített amerikai katonai kontingensről. Az 1953-ban készített értékelés szerint „Collins” alapos munkát végzett: „Telepítésétől kezdve ezideig kb. 141 jelentést küldött. Ebből ez évben 8 jelentés jött. Munkája általánosságban véve jónak mondható. Jelentései értékesek, elég terjedelmesek. Különösen értékesek a különböző iskolák kiképzéséről és a különböző gyakorlatok alkalmával tapasztalt harcéljárásokról szóló jelentései. Ezen kívül értékes munkát végez a magyar emigráció felderítésének területén is. [...] Jelenleg rejtkehelyen keresztül, postai úton virágnyelv és titkosírással, hetenként egyoldalú rádió-összeköttetéssel és Bécs-i személyes találkozáson keresztül van vele az összeköttetés megszervezve. Ez évben ezen összeköttetési formák mindegyikét igénybe-

¹ Uo. 83.² Uo. 118.³ Uo. 80–81.⁴ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/4. 35.⁵ ÁBTL 3.2.1. Bt-915/1. 80–81.

vettük. A póstai összeköttetés rendszeres, könyvbe bedolgozott jelentéseit általában havonként küldi.¹

A könyv fedőlapjába kötött jelentéseit az ügynök a magyar határ közelében fekvő Wulkaprodersdorfba (Vulkapordány) címezte, ahonnan a GYSEV vonalán továbbították Budapestre.² Évi egy-két alkalommal személyes beszámoltatására is sor került. Ennek helyszíne hol Bécs, hol Zürich, két alkalommal pedig Budapest volt.³ Az 1953-ban és 1954-ben történt haz látogatásokról, illetve a határon visszafelé történő átkeléséről írott jelentések Maros rutinját és hidegvérét emelik ki:

„Jelentés Rezső áttételéről

A 4. sz. eligazító lakásból 1954. július 17-én 17 órakor indultunk el Csornára, ahol felvettük a gépkocsiba Antal fhgy. elvtársat. Előzőleg azonban még Győrben megvacsoráztattam Rezsőt, és hidegételt vásároltam a részére. Csornáról 21.00-kor indultunk el Hegyeshalomba. Mivel a Csorna Mosonmagyaróvári utat elöntötte az ár, ezért kénytelenek voltunk Enesén keresztül – egy kis kerülővel – Hegyeshalomba menni. Hegyeshalomba kb. 23.00-kor érkeztünk meg, ahol a gépkocsiban 01.00-ig aludtunk. 01.30-kor a hegyeshalomi őrs pk. [őrsparancsnok] kíséretében elindultunk a határra, ahol az áttételt kb. 02.15-kor hajtottuk végre. Az áttétel helyén maradtunk egészen világosodásig, de semmi különös nem észleltünk. 04.30-kor jelentettük a Központnak, hogy az áttételt sikeresen végrehajtottuk. Rövid pihenés után 06.00-kor indultunk el Budapestre, felhözva a gépkocsival Antal fhgy. [főhadnagy] elvtársat. Rezső az utazás alatt, valamint az áttétel

előtt teljesen nyugodt volt, az izgalomnak a legkisebb jele sem látszott rajta. Az időjárás minden tekintetben kedvező volt. Kicsit világított a hold, de az inkább előnyös volt Rezső részére, mint hátrányos. Összefoglalva: Az áttételt teljesen simán, minden zavaró körülmény nélkül sikerült végrehajtani.⁴

Az időközben „John Collins” fedőnévre keresztelt ügynök feladatai közé tartozott a két kulcsfontosságú amerikai objektum, az oberammergaui és a Bad Tölz-i kiképzőközpont felderítése, az oda történő ügynöki beépülés megszervezése: „Figyelembe véve Oberammergau és Bad-Tölz fontosságát, mint az amerikai hírszerzés és diverziós kiképzés objektumait, a [bécsi] rezidentúra lehetőségeit jobban fel kell használni, sőt ha lehet, ki kell szélesíteni ebben az irányba. [...] Kérdezzék meg Collinstól, rendelkezik-e olyan lehetőséggel, hogy esetleges amerikai kérésre a Magyar Irodán keresztül olyan magyar vagy német személyt javasoljon a fenti iskolákba – tanár, gépíró, szakmunkás, takarítónő, stb. – aki őt rendszeresen tájékoztatná, és adatokat szerezne az iskola tevékenységéről, tanárokról, hallgatókról, stb.”⁵

„Collins” elismerte, hogy a Menekültügyi Irodának valóban módjában állt javaslatot tenni a megüresedett Bad Tölz-i és oberammergaui álláshelyek betöltésére.⁶ Személyesen nem vállalta a feladatot, maga helyett Reöck Médit, majd Traub Istvánt ajánlotta.

Maros Tivadar 1956 novemberéig működött együtt a katonai felderítéssel. Működésével kapcsolatban az első kételyek az 1956-os forradalom idején merültek fel: „Az MNVK 2. Csfség [Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökség] NSzK területére telepített ügynökével az ellenforradalom után megszakadt a kapcsolat,

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-919/1. 117.

² ÁBTL 3.2.1. Bt-915/1. 403.

³ Uo. 195.

⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-915/1. 397.

⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-138/4. 86.

⁶ Uo. 119.

mivel olyan adatok merültek fel ellene, hogy az ellenséges hírszerzés ügynöke. Az adatot ellenőriztük, és megállapításaink szerint ezek fedik is a valóságot. Ennek alapján elhatároztuk, hogy megszervezzük hazacsalását, illetve elfogását. Első lépésként szükséges volna a megszakadt kapcsolatot újból megteremteni. Ezért egy virágnyelvű levelet készítettünk német nyelven, amit jóváhagyás után 1958. augusztus 3-án Nyugat-Berlinben adtunk postára” – tájékoztat az 1958. augusztus 1-én kelt jelentés.¹

A BM II/3-c alosztálya IBUSZ-csoporttal kiutaztatott felesége révén vette fel a kapcsolatot a leszakadt ügynökkel. A találkozóra Bécsben, a Stephansdom előtt, 1961. október 12-én került sor.² A 60-as évek első felében bizonyos külső körülmények, többek között a kapcsolattartó személyek soron kívüli ellenőrzése, valamint a futárszolgálatot ellátó személyek sorozatos lebukása megerősítette a „Collins” ellen felmerült gyanút. Marost ettől fogva kettős ügynökként kezelték. 1965-ben hazarendelték Magyarországra, és letartóztatták.

Az ügynökök ellenőrzését külföldön nehéz volt megszervezni, és „Collins” rendkívül eredményes működése látszólag ellentmondott a kettős ügynök elméletének, ám a szakirodalom magyarázattal szolgál a hasonló esetekre: „A hírszerző munkánkban előfordulnak olyan esetek, hogy a velünk kapcsolatban álló ügynök konspiráció, vagy óvatosság hiánya miatt, ellenséges elhárítás látókörébe kerül. Az ilyen ügynökökkel szemben az elhárítás sok esetben nem alkalmaz megtorlást, hanem arra törekszik, hogy beszervezze, visszafordítsa és felhasználja ellenünk. Az adott körülmények folytán esetenként az elhárításnak több lehetősége van az ügynököt kézben tartani, mint a hírszerzésnek. Éppen ezekből a körülményekből kifolyólag az ügynök meginoghat, és velünk szemben árulóvá válhat. Ilyen esetekben az elhárítás arra törekszik, hogy az ügynö-

kön keresztül dezinformáljon bennünket, felderítse módszereinket, hírszerző kádereinket, ügynöki hálózatunkat és érdeklődési körünket. Az ilyen ügynök nagy veszélyt jelent a hírszerzőszerv számára, s gyakran sokáig nem lehet megállapítani, hogy áruló-e. A hírszerző munka gyakorlati tapasztalata azt bizonyítja, hogy az ellenséges elhárítás a hozzánk való beépülés céljából ügynökei megerősítése miatt az áruló ügynököket látszólag megbízhatónak tűnő információkkal látja el. Azonban ezek az információk az ellenség számára nem jelentenek értéket, így nyugodtan hozzák azt tudomásunkra.”³

Maros tiltakozott azonnali hazarendelése ellen, azt kérvényezte, hogy visszatérését a külhonból hazatelepülőkre vonatkozó jogi szabályozásnak megfelelően hajtsák végre. 1966. január 11-én írott nyilatkozatában a következőket vetette papírra:

„Alulírott ezennel kijelentem, hogy hazahívásommal kapcsolatban hozott azon határozatot, hogy minden előkészület nélküli hazatérésem után többé vissza nem mehetek – sem a szolgálat, sem a saját családom érdekével nem tartom összeegyeztethetőnek, mint ahogy azt már két beadványomban is kifejeztem, sem a hosszú munkám illetén való befejezésével. Ellenkezőleg, ezt a szolgálat szempontjából károsnak, személyemmel és családommal kapcsolatban méltatlannak és elviselhetetlennek tartom, s mint az eddig azóta lefolyt időszak és események bizonyítják, teljesen feleslegesnek is tartom a tisztán az én káromra hozott ilyen határozatot. Családom és az én kívánságom, hogy a visszatérés a ma már elérhető és végrehajtható – normális módon – történjék, nem ütközik semmi akadályba, s ezt a módot, mint egyedüli részünk-

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-915/1. 89.

² ÁBTL 3.2.3. Mt-138/3. 107.

³ ÁBTL 1.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 25.

re elfogadható módot tartjuk részünkre elfogadhatónak és kiérdemeltnek, miután hosszú éveken keresztül kitar-
tóan és hűen, nagyrészt honorálás nélkül végeztük szol-
gálatunkat, s gondosan vigyáztunk a saját és a szolgálat
biztonságára jóformán hiba nélkül.

Mint ahogy már kifejtettem, s azóta a kapott hírekből
meggyőződtem, helyemen, illetve az országban biztonsá-
gom nincs veszélyeztetve. Itteni legalizálásom a látogatás-
sal kapcsolatban bekövetkezett betegségem következtében
teljesen kifogástalan, úgyhogy a visszatérésem semmi
veszélyt nem hozhat, ellenben minden más megoldás
hosszú éveken folytatott gondos munkánk, azaz a biz-
tonságra való nagy súly helyezés és körültekintő eljárá-
sunk eredménye feleslegesen s még a szolgálatra is nagy
hátrányokat hozó, de legfőképpen családomra elviselhe-
tetlen következményekkel járó módon fejeződne be, il-
letve lenne honorálva.

Családommal együtt felelősségem teljes tudatában kije-
lentjük, hogy egy normális s egy előkészített hazatéréssel
teljesen egyetértünk, s azt a kívánt időben végrehajtjuk.
Vállaljuk a külföldre való visszatérés minden követke-
zményéből származó hátrányokat, s feleségem ezt a csatolt
nyilatkozatban külön megerősíti. Biztosítékok megadása
mellett, saját felelősségemre vállalom, hogy ezen terv vég-
rehajtásakor úgy fogok eljárni, hogy abból a szolgálatra
nem csak hogy nem fog hátrány hárulni, hanem minden
körülmények között csak előny, s soha az ellenség kezére
tőlem vagy velem kapcsolatban semmi adat a múlt s a jövő
együttműködésből nem fog kerülni, még ha adott eset-
ben ennek megakadályozása érdekében életemet is kelle-
ne feláldozni, amire mindenkor kész vagyok.

A múlt 17 év folyamán bebizonyított hű munkám s
az alatt szerzett kimerítő tapasztalataim, valamint a fel-

ajánlott mód bőséges biztosítékai arra, hogy ezt a dolgot
is jól és hasznosan fogom végrehajtani, amiből a szolgál-
lat a kinti új helyzetre és új módszerekre nézve értékes
tapasztalatokat fog révemen keresztül szerezni. Vállalom
továbbá, hogy a végleges hazatérésemig az adott felada-
tokat, továbbá a »Madridi magyar követség« helyzetével
kapcsolatban tett szóbeli javaslatomat is minden bizony-
nyal a kívánságnak megfelelően el tudom intézni.¹ Végleges
hazatérésemkor természetesen szívesen fogok tapasza-
lataimmal rendelkezésre állni, amire még lelki, egészség-
beli és egyéb magán helyzetem miatt képtelen vagyok.
A velem való elbánás és ezen keresztül a személyemmel
kapcsolatban olyanokkal, akik nekem éveken keresztül,
ha indirekt is, segítségemre voltak, s nekik nagy hálával
és emberi megértéssel tartozom, oly helyzetbe hoztak,
hogy egészségem teljesen leromlott, s rohamosan tovább
romlik, úgy hogy természetem és lelki beállítottságom
ezt a helyzetet nem bírja ki. Az elmúlt idők bizonyítják,
hogy én a szolgálat felé is ilyen beállítottsággal viselked-
tem, s nem bírtam volna ki egy olyan helyzetet, mely-
ben én azzal szemben inkorrektiséget követtem volna el.
Ezt a tényt kérem tekintetbe venni s a végrehajtásoknál
ezek szerint eljárni még akkor is, ha ez a tulajdonságom
sok emberétől eltérő.

Elismerem és méltányolom, hogy a hazahívásom jó
szándékkal és bajtársi megfontolások alapján történt, va-
lamint az akkori helyzet vagy vélt helyzet következtében
jött létre, de úgy vélem, hogy korom, végzett munkám
s kitartásom, valamint érdemes családom megérdemlik,
hogy jól átfontolt, meggyőződésből fakadó, valamint igen

¹ Madridban Magyar Királyi Követség (Legation Real de Hungría) néven 1948-ban alakult
meg a magyar emigráns képviselő a korábbi helsinki követ, Marosy Ferenc vezetésével.

jó kapcsolataim révén szerzett adataim alapján előterjesztett kérésemet, valamint családom egyedüli elfogadható kérését teljesítsék, s meg vagyok biztosan győződve róla, hogy egész rövid időn belül be tudom tényekkel bizonyítani, hogy a szolgálatunk bizonyára legidősebb és leghosszabb szolgálati idővel rendelkező tagjának javaslatával igaza volt, s hasznosabb s méltóbb elbánást érdemelt ki.”¹

A kérvény megírásakor Maros Tivadar 62 éves volt. A külszol-gálatban eltöltött 17 esztendő alatt szilárd egzisztenciát épített fel Münchenben, amelyet romba döntött váratlan hazatelepítése. Szándékának alátámasztására hazatelepedési kérvényt nyújtott be, melyhez felesége hasonló értelmű nyilatkozatát csatolta. Noha szabadlábra helyezték, ügyét nem sikerült megnyugtató módon rendeznie, ezért 1967. április 4-én illegális határátlépést kísérelt meg. Miután a határőrök elfogták, kilátástalan helyzetét látva öngyilkosságot követett el.² Fiához írott búcsúlevelében hangsúlyozta, hogy nem gyávaságból, sem pedig az élet terheinek viselésétől való félelmében hozta meg a végleges döntést, hanem Magyarországon élő családtagjainak helyzetén kívánt könnyíteni.³ Búcsúlevelének sorai összhangban állnak az ügynökről 1953-ban írott jellemzés megállapításával, amely „Rezső” motivációjával kapcsolatban családja fontosságát emelte ki.⁴

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-915/1. 539–540.

² Uo. 542.

³ Uo. 543.

⁴ Uo. 118.

ÖTVENHATOS FIATALOK AZ AMERIKAI HADSEREGBEN

A politikai legitimáció hiányát erőszakkal helyettesítő diktatúra kíméletlensége forradalmi hullámot indított el Közép-Európában. Kelet-Berlinben az építőmunkások 1953 júniusában léptek sztrájkba, Poznanban 1956 júniusában munkásfelkelés, Budapesten 1956 októberében forradalom tört ki. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után közel 200 ezer magyar állampolgár menekült külföldre. Az ötvenhatosok nagy része családalapítás előtt álló fiatalokból tevődött össze, akik könnyen konvertálható műszaki, illetve technikai szaktudással rendelkeztek, vagy pedig szakképzetlenek voltak.¹ A korabeli sajtó által előszeretettel „szabadságharcosoknak” nevezett emigránsok hullámát az emigráció jeles kutatója, Puskás Julianna a következő sorokkal jellemezte: „A nyugati kutatók által végzett szociálpszichológiai vizsgálatok szerint 5 %-nál inkább kevesebbre, mint többre becsülhető közöttük azoknak az aránya, akik a fegyveres harcokban való részvétel és a retorzióktól való félelem következtében menekültek. Nagyobb részük volt az olyan politikai motivációknak, amelyeket az 1956 előtti helyzet keltett, tehát a társadalmi, gazdasági hátrányoktól,

¹ Várdy 2000. 448.

az üldöztetéstől, a bebörtönzéstől való félelemnek vagy a pozícionális sérelmeknek.”¹

Választott hazájukban való beilleszkedésük szempontjából lényeges különbséget jelentett, hogy a ’45-ös és a ’47-es emigrációs hullám tagjaival szemben az új generáció már az állampárti rendszerben szocializálódott. Az internacionalista szellemű iskolai nevelés következtében hiányzott belőlük a dipiket jellemző mély patriotizmus, ami megkönnyítette integrációjukat az amerikai társadalomban.²

TOBORZÁSUK ÉS KIKÉPZÉSÜK

Az Egyesült Államokban mintegy 40 ezer ötvenhatos emigráns telepedett le.³ Az amerikai hadsereg és a titkosszolgálatok munkatársai az asszimiláció igényére alapozva kezdtek toborzást köreikben. A BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség 1963. május 8-án kelt jelentése ennek kapcsán a tömegesen kivándoroltak kényszerhelyzetére hívta fel a figyelmet: „A lágerlakók száma 1956 után a tömeges disszidálások következtében jelentős mértékben növekedett. A lágerekben uralkodó rossz viszonyok – rossz ellátás és elhelyezés, erkölcsi züllés – miatt a lágerlakók minden lehetőséget megragadtak, hogy megszabadulhassanak a lágerélettel járó következményektől. Ezt a helyzetet kihasználva az amerikai hadsereg toborzói főként az európai országokban létrehozott lágereket keresték fel. Ott propagandatevékenységet folytattak annak érdekében, hogy minél több katonai szolgálatra alkalmas fiatalel nyerjenek meg az amerikai hadseregbe történő jelentkezésre. A jelentkezőknek havi 100 dollár zsoldot és szolgálati idejük letöltése után ame-

rikai állampolgárságot, jó megélhetőségi lehetőségeket ígérték. Ausztria területén az ország semlegessége miatt nyílt toborzást nem végezhettek, ezért itt elsősorban az amerikai külképviseleti szervek felhasználásával a kivándorlásra jelentkező személyek körében folytatták a toborzást. Emellett egyes lágerekben jobboldali magyar személyeket is felhasználtak a toborzó munkában. Olaszországban az Igza-marinai, Avezo-i és Latinai lágerekben [sic!] toboroztak az amerikai hadsereg megbízottai. A kiválasztott személyeket Rómába, a Via Valambroza [sic!] 37. szám alatti lágerbe irányították, majd innen szállították tovább őket Frankfurtba. Igen élénk és nyílt toborzó tevékenységet folytattak Nyugat-Németországban. A katonai szolgálatra jelentkező személyeket – a Nyugat-Európa más országaiban jelentkezőket is – a frankfurti gyűjtő lágerbe irányították, majd innen szállították őket az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok]-ba, a kiképző táborokba. A katonai szolgálatra jelentkező személyeket a helyszínen alapos kihallgatásnak vetették alá. A jelentkezőket kihallgatták disszidálásuk okáról, magyarországi tevékenységükről, hozzátartozóikról stb. Különös érdeklődést tanúsítottak a jelentkező személyek ellenforradalmi tevékenységét illetően. Egyes helyeken a jelentkezőket – pl. a Róma, Via Valambroza 37. sz. alatti lágerben – hazugságvizsgáló gépbe ültették. A kihallgatás után a jelentkezőket orvosi vizsgálatnak vetették alá, majd képességi vizsgát kellett tenniük. A rendelkezésünkre álló adatok azt bizonyítják, hogy bár a toborzás széleskörű volt, a vizsgálat mégis mindenre kiterjedt, és azt az elhárító munkában tapasztalt emberek végezték. Elsőrendű szempont volt a személyek megbízhatósága, illetve szellemi és fizikai alkalmassága. Az Amerikai Egyesült Államok területén a toborzás ma is folyik. A bevándorolt fiatalokat a sajtó és rádió csábítja a hadseregbe való belépésre, sőt az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok]-ban tartózkodó disszidens fiatalokat katonai szolgálatra kötelezik az-
zal, hogy csak a katonai szolgálat letöltése után nyerhetnek végleges letelepedést, illetve amerikai állampolgárságot. A 26 éven aluli

¹ Puskás 1985. 251.

² Nagy 1974. 68. Várdy 2000. 450.

³ Várdy 2000. 482.

bevándorlókat felszólítják, hogy 6 hónapon belül jelentkezzenek katonai szolgálatra.”¹

A toborzás körülményeiről életszerű képet fest a Nagy-Britanniára vonatkozó jelentés: „Angliában amerikai toborzó ügynökök vadásznak azokra a fiatal magyar disszidensekre, akiknek anyagi lehetőségük nincs kellőképpen biztosítva. A toborzás központja a londoni amerikai főkonzulátus Grosvenor Square-i külön helyisége. Két legismertebb toborzó helyük a Viktoria [sic!] pályaudvar közelében lévő »Grosvenor Buttery« (kifőzés, büffé) és a pályaudvarral szemben éjjel-nappal nyitva tartó kávézó. Az angol hivatalos és toborzó szervek együttműködésére jellemző, hogy bár elég sűrűn tartanak ezen a környéken rendőri razziát, ezeket a helyiségeket mindig kihagyják, sőt akkor sem mennek be, ha ott hangosan énekelnek, ami egyébként tiltott dolog Angliában. Ezeken az olcsó helyeken nagy számban találhatók magyar disszidensek. A jelentkezők egyébként nem minden esetben magyar személyek, hanem kisebb számban angolok és más Angliában élő külföldiek. A jelentkezők közül 18 éven aluliakat is felvesznek. Az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok] hadseregébe való toborzást az angol hatóságok tevékenyen elősegítik. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a londoni rendőrségen több magyar disszidens fiatalnak ajánlották, hogy lépjen be az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok] hadseregébe. A jelentkezőknek három részletes kérdőívet kell kitölteniök, amely egyben nyilatkozat az 5 éves szolgálat elvállalására is. A jelentkezés alkalmával a disszidenseket részletesen kihallgatják életrajzuk, rokonságuk és hazai körülményeik felől. Azon személyeket, akik jelentkezését elfogadják, 10 napon belül elszállítják az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok]-ba.”²

A magyar állambiztonsági szervek felderítő tevékenysége 1959-től az amerikai hadseregben szolgáló magyar disszidensekre irá-

nyult. A toborzás módszerein túl a kiképzés jellegére, és végül, de nem utolsósorban a kiképzésben részesült újoncok személyazonosságának megállapítására fókuszáltak.³ Az 1963. május 8-án kelt jelentés 38 olyan támaszpontot sorolt fel az Egyesült Államokban, ahol a magyar disszidensek megfordultak. Méreténél fogva a 120 ezer főt befogadó dél-karolinai Fort Jackson erődöt ítélték a legjelentősebbnek. A repülőtérről és rakétakilövővel felszerelt támaszponton a magyar hatóságok értesülései szerint 102 magyar disszidens részesült kiképzésben, akiket név szerint beazonosítottak.⁴ A támaszpont leírása részletesen beszámolt a kiképzés területeiről és az újoncok életkörülményeiről: „A Fort Jackson-i támaszpontra érkező újoncokat először 12 hetes nyelvtanfolyamra küldik. Ennek elnevezése »Language Qualification School« nyelvképesítő iskola. Itt a tananyag elsősorban az angol nyelv. Az angol nyelvre igyekeznek az újoncokat oly mértékben megtanítani, hogy megértsék a kiképzési anyagot. Az iskolán ezen kívül az amerikai történelem, a katonai tradíciók és fegyelem, továbbá a helyi szokások oktatása folyik. [...] A 12 hetes nyelvtanfolyam elvégzése után az újoncok a kiképző alakulatokhoz kerülnek. A kiképzés rendkívül szigorú. A napirend feszes. A legkisebb fegyelmezetlenséget is a katonai szabályzatok teljes szigorával torolják meg. A kiképzés közben is állandóan folyik a katonák ellenőrzése. Aki ellen gyanú merül fel, azt megfigyelés alá vonják és levelezését külön is ellenőrzik. Azokat, akik a katonai kiképzés során megfelelő rátermettséget mutatnak, és bizonyos magasabb »politikai követelményeknek« is megfelelnek, kiemelik a katonai alakulatokból és különleges kiképzésben részesítik őket. Ez a kiképzés felöleli a gerillaharc elemeit, és a diverziós akciók végrehajtásával kapcsolatos ismereteket. A Fort Jackson-i tábor kiképzői közül egyesek különböző szocialista országok nyelvét tanulják annak megfelelően,

¹ ÁBTL 3.2.5, O-8-060/2. 222–223.

² Uo. 44.

³ Uo. 223.

⁴ Uo. 51–52.

hogy milyen nemzetiségű hallgatókkal foglalkoznak. Így az előadók egy csoportja jelenleg a magyar nyelvet tanulja.”¹

Hasonlóképpen részletes adatokat sikerült szerezniük a többi erődről, az ott szolgáló magyar újoncok névsorát is beleértve. Az amerikai hadsereg Missouri államban található központi műszaki kiképző táborából, Fort Leonard Woodból húsz, a Georgia államban fekvő Fort Benningből kilenc magyar újonc kiképzéséről szereztek tudomást. Az utóbbival kapcsolatban megjegyezték, hogy a „táborban a kiképzés ideje alatt a levelezés tiltva van, és a tábor területét nem szabad elhagyni. Szükséges még megjegyezni, hogy a táborban tiltják a Magyarországról küldött könyvek, folyóiratok, újságok olvasását.”² A fenti körülmény feltehetően rosszul érintette az erődben szolgáló hírforrást, ezért tért ki a nyilvánvalóan minden kiképzőhelyen érvényes szabályozásra. A New Jersey állam területén elhelyezkedő Fort Dix erődbe, ahol páncélos kiképzés folyt, tizenhat magyar származású személy vonult be, Kentuckyba, a Fort Campbell erődbe, ahol ejtőernyős és híradós képzés folyt, tizenkét magyar újoncot irányítottak. „Az itt kiképzett katonákat előkészítették arra, hogy a berlini kérdésben esetlegesen kialakuló konfliktus alkalmával ott bevetésre kerülnek” – állapította meg a jelentés szerzője. A kaliforniai Fort Ord-ban tíz magyar fiatal kapott tüzérségi és páncélos kiképzést, a Washington állambeli Fort Lewis erődben 15 magyar újoncot részesítettek gyalogos és páncélos kiképzésben. Még a díszszázad állományát felkészítő virginiai Fort Meyer erődben is találtak három magyar származású személyt. Ennek az egységnek az volt a feladata, „hogy Washington középületeinél díszőrséget adjanak, valamint díszfelvonulásokon vegyenek részt”. Végül a georgiai Fort Gordónból, ahol repülő, rádiós és híradástechnikai képzés folyt, két magyar emigránsról adtak hírt. „Itt képezik ki azokat a magyar nemzetiségű

személyeket, akiket mint rádiós hírszerzőket akarnak Magyarországra küldeni. Ennek megfelelően a hallgatókat teljesen elzárják a külvilágtól” – olvasható az erődre vonatkozó feljegyzésben.³

A speciális kiképzőhelyekkel, mint például a Horváth Rudolf által említett Fort Bragg erőddel, valamint a Különleges Hadviselési Központtal kapcsolatban a következő tudnivalókat összegezték: „Az USA Hadügyminisztérium külön szervezet tart fenn, amely a népi demokráciák ellen az ún. lélektani hadviseléssel, diverziós cselekmények szervezésével foglalkozik. Ez a szerv a Különleges Hadviselési Részleg (Special Warfare Division), amely Washingtonban, a Pentagonban működik. Az USA hadseregben belüli konkrét diverziós kiképzést a North Carolina államban levő Fort Bragg támaszpontból, az ún. Különleges Hadviselési Központból (Special Warfare Center) irányítják. A Különleges Hadviselési Központnak egész sor intézmény, iskola és szerv van alárendelve. Ezek közül a legfontosabb a 77-es különleges ejtőernyős csoport és az ezzel összefüggő diverziós iskola. (Mindkettő Fort Bragg-ban működik. Nyugat-Németországban Bad Tölz körzetében állomásoznak különleges ejtőernyős csoportok.) A különleges ejtőernyős csoportoknak a következő feladatot szánták: háború esetén, vagy ha valamelyik népi demokratikus országban »alkalmas helyzet« alakul ki, tagjai ejtőernyővel leereszkednek az országokba, és megkezdik tevékenységüket. Tevékenységük lényege utakat, viaduktokat, erőműveket, hidakat robbantani, terrorcselekményeket végrehajtani, gyűjtogatni. Fontos feladatuk az is, hogy a népi demokratikus országokban a szocialista rendszerrel szembenálló elemeket bandákba toborozzák és a bandák tevékenységét »szakszerűen« irányítsák. [...] Külön nyelviskolája is van az alakulatnak a North Carolina [sic! California] államban fekvő Monterey-ben. Itt azok tanulnak, akik már régen elkerültek hazájukból, és már nem beszélnek tökéletesen anyanyelvüket. A személyi állomány nagy részét megtanítják a katonai tér-

¹ Uo. 49–50.

² Uo. 55–57.

³ Uo. 57–58.

képzésre, az orosz, kínai, lengyel, német, magyar és más katonai térképek használatára. Az állomány egy részét, a »rombolókat« ún. romboló kiképzésben részesítik. Ez a kiképzés a Ft. Bragg környékén fekvő erdőségben folyik. Itt külön felépítenek fahidakat, vasútvonalakat jelképező technikai berendezéseket: ezeken gyakorolják a rombolást. Az állomány egy másik részét, a »fegyverszakértőket« megismertetik a szocialista országokban használt kézfegyverekkel. A Különleges Hadviselési Központ által kiadott utasítások szerint ugyanis támogatni kell a különleges ejtőernyős csoportok alakulatainak azokat a helybeli bandákat, amelyek rabolt és lopott fegyverekkel szerez fel magukat. Az állomány fontos részét képezik a rádiósok, akiket megtanítanak különleges, nagy távolságokra használható rádió adó-vevő berendezések kezelésére. A 77-es különleges ejtőernyős csoportok kiképzését szolgálja a Camp Lejeune (North Carolina)-ban levő úgynevezett életben maradási kiképzés. Itt a kezdő diverzánsokat hozzászoktatják a legnehezebb körülmények között folyó életmódhoz. A leendő diverzánsok helyi kiképzése az USA-ban a North Carolina állam északnyugati részén, az ún. Pisgah erdőségben, valamint Fort Carsonban és Camp Haleban történik. A Fort Bragg-i különleges ejtőernyős csoportnak kb. 1500 tagja van, köztük nagy számban magyarok is. A 77-es alakulatokban teljesítenek szolgálatot pl. Fülöp János, Lerner Ferenc, Balogh István, Pető János stb. Nyugatnémet támaszponton vannak pl. a fenti kiképző táborból Batló Kálmán, Hegyi László, Gáll Ottó.¹

A kiképzett katonákat először a távol-keleti hadszíntéren, Koreában vetették be, majd sokukat átvezényelték Európába, a Német Szövetségi Köztársaság területén létesített bázisokra. A nyugat-németországi támaszpontokon a tengerentúli erődökhöz képest magasabb fokozatú biztonsági előírások voltak érvényben. A jelentések szerint a nyugatnémet laktanyákat az állandó harckészültség jellemezte, amit a feszült nemzetközi helyzet és az ellenség közelsége

¹ ABTL 4.1. A-2127/16. 2-4.

indokolt: „Az itt állomásozó amerikai hadsereg egységei állandó harckészültségben vannak. Gyakorlataik arra irányulnak, hogy egy adott háború esetén rövid idő alatt mozgósítani tudják egységeiket. A támaszpontokon gyakoriak a riadóztatások.”² A megállapítást megerősíti a Magyar Néphadsereg 2. Csoportfőnökségének 1955. decemberéből származó jelentése, amely 1955-ben egyetlen év leforgása alatt 152 magasabb szintű NATO-hadgyakorlatot regisztrált.³

A magyar hírszerző szervek értesülései szerint a Német Szövetségi Köztársaság területén hozzávetőleg harminc amerikai támaszponton teljesítettek szolgálatot Magyarországról kivándorolt fiatalok, ám a fentiekben vázolt okok folytán kevesebb lehetőség nyílt az értesülések szerzésére. A magyar titkosszolgálat sem az ott szolgáló magyarok létszámát megállapítani, sem névsorukat megszerezni nem tudta. Jelentősnek mondható magyar részvétellel működött például a Horváth Rudolf visszaemlékezésében szereplő Bad Tölz-i központ: „Adataink vannak arra vonatkozóan is, hogy az amerikai hírszerző szervek, együttműködve a hadsereg felderítő szerveivel, a nyugat-németországi Bad Tölzben egy önálló kém- és diverziós iskolát szerveztek. Ennek hivatalos katonai elnevezése: 10. Special Forces Group, Airborn. Az iskola a 7. amerikai hadsereg parancsnoksága alá van rendelve. Postafiókszáma: München, APO. 29. A Bad Tölz-be kerülő hallgatók lényegében továbbképzést kapnak hírszerző és diverziós munka végzésére, valamint az adott ország katonai, politikai és gazdasági helyzetére. A hallgatókat itt egy-egy szocialista ország elleni munkára specializálják. Nem ellenőrzött adataink szerint az iskolán jelenleg 50-60 magyar származású személy tanul.”⁴

A nagy létszámú augsburgi, müncheni és wiesbadeni támaszpontok mellett a Darmstadt, Aschaffenburg, Regensburg, Baumhol-

² ABTL 3.2.5. O-8-060/2. 63.

³ Horváth-Kovács 2016.

⁴ ABTL 3.2.5. O-8-060/2. 227.

der, Schweinfurt, Württemberg és Mainz Gonsemheim környékén fekvő kisebb támaszpontokon is szolgáltak magyar emigránsok.

A németországi támaszpontokat illetően a magyar titkosszolgálatok kénytelenek voltak a Magyarországra hazatért katonák kihallgatása során elhangzottakra hagyatkozni. A Frankfurthoz közeli wildflecken bázison folyt kiképzés leírása például az 1962 novemberében hazaszökött Marinka Mihály vallomásának köszönhető. Az újoncok eszerint heti 8 órában a fegyverismeretet, napi 1 órában a térképészetet, havi 5-6 órában a vegyi ismereteket sajátították el. Az önvédelmi fogások közül az örök közelharcban való lefegyverzést havi 6 órában, a szuronnal való küzdést havi 4 órában gyakorolták. Havonta egy alkalommal háromórás politikai képzést kaptak, ahol az időszerű kérdésekkel ismerkedtek meg. Ehhez újságok és folyóiratok cikkeit használták fel segédanyagként. Nagy hangsúlyt fektettek a szocialista tábor ellentmondásainak, például az albán és kínai kérdésnek a megvitatására.¹ Az előadások mellett filmeket vetítettek a Varsói Szerződés országainak hadseregeiről.

A Marinka 1963 januárjában tartott kihallgatásán elhangzottak sajátos képet festettek a Varsói Szerződés tagállamainak fegyveres erőiről: „A Szovjet hadsereget »kemény diónak« tartották, bár azt mondták, hogy különbség van egy szovjet és egy amerikai katona között abban, hogy az amerikai katona kiképzésére többet fordítanak. Véleményük szerint egy amerikai katona, ha kilövik a parancsnokát, minden további nélkül át tudja venni képzettségénél fogva a parancsnokságot, míg egy szovjet katona szerintük erre nem képes. A gyalogság felfegyverzését gyengének tartották az amerikai gyalogság fegyverzetéhez képest, míg nagyon félték az aknavetőktől és általában a tüzérségtől. Véleményük szerint a légierő nem olyan erős, hogy az amerikai légierőknek gondot okozna. Elmondották, hogy a Szovjetunió állandóan mintegy 100-120 hadosztályt tart fegyverben, míg az amerikaiaknak csupán 18 hadosztályuk áll

fegyverben. Ennek ellenére mégis gyengébbnek tartották a Szovjet hadsereget. Általában az a vélemény, hogy a Csehektől nem félnek, mert előbb utóbb úgyis az ő oldalukra fognak állni, a Lengyelektől tartanak egy kicsit, mert a II. világháború során a németek nagyon »kitoltak« velük, így nem lennének hajlandók együttműködni velük, a Románokat árulóknak tartották. Magyarországgal kapcsolatosan elmondották, hogy ki fog törni egy partizánháború a Szovjetunió ellen, melyben vezető szerepet fog játszani. Ezt ők úgy képzelik el, mint az 1956-os ellenforradalmat, azzal a különbséggel, hogy a partizánháborút nem azok az elemek vívják majd, mint akik az ellenforradalom során aktívak voltak és nyugaton vannak jelenleg, vagy egyáltalán a nyugati emigráció, hanem az egyes országokban élő emberek széles tömegei.”²

Kihallgatóinak az Egyesült Államok világuralmi ambícióit firtató kérdésére – „az Egyesült Államok ilyen vagy olyan formában miért avatkozik be más államok belügyeibe” – Marinka a betanult választ adta: „A hivatalos vélemény az volt, hogy az amerikaiak a kommunizmustól akarják megmenteni a világot. Az egyes országokban pedig azért vannak jelen, hogy fellendítsék azok gazdasági és társadalmi életét.”³

AZ AMERIKAI HADSEREGBEN SZOLGÁLÓ FIATALOK HAZACSÁBÍTÁSA

A nyugati magyar emigránsok hazacsalogatása már az 1940-es évtized végén megindult. Az Elnöki Tanács 1950. évi 9. számú törvényerejű rendelete büntetlen hazatérést ígért mindazon magyar állampolgároknak, „akik a háborús eseményekkel kapcsolatban tá-

¹ Uo. 146.

² Uo. 115.

³ Uo.

voztak nyugatra, vagy ellenséges hírveréstől megtévesztve, a felszabadulás óta hagyták el törvénybe ütköző módon az ország területét, de ma már belátják, hogy boldogulásukat csak hazájukban, a magyar dolgozó nép körében találhatják meg”. A törvényerejű rendelet azon 1950. október 4-ig hazatelepülő magyar állampolgárookra vonatkozott, akik nem tartoztak a „fasiszta rendszer irányító szereplői közé, és nem követtek el főbenjáró háborús vagy népellenes bűncselekményt”².

A nyugati emigrációból hazatérőket illetően még egy új terminus igénye is felvetődött; melynek jelentését a *Magyar Nyelvőr* című folyóirat definiálta: „visszidál az, aki disszidál, de rájön, hogy ott kint Nyugaton milyen rossz az élet. [...] Élettől duzzadó válasz népi demokráciánk rágalmazóinak, az új szó pedig (visszajön+disszidál kontaminációja) új fogalom köntöse: a hazáját hűtlenül elhagyónak visszakullogása a hazai földre, ahol még az efféle embernek is jobb, mint az állítólagos Eldorádó hamis fényű világában.”³ Tekintve, hogy a nyugatról hazatérők száma alatta maradt a várakozásoknak, nem meglepő a terminus elterjedésének elmaradása.

A széles olvasói bázissal rendelkező *Hungária* című emigráns napilap a Kossuth-émlékév alkalmából indított cikksorozatának keretében történeti analógiával reagált a pártállam ilyen irányú törekvéseire: „S hogy lássuk, hogy semmi sem új a nap alatt, mondjuk el, hogy száz évvel ezelőtt is volt »hazatelepítő kormánybiztos«. A dinasztia finom ösztönrel érezte, hogy az ilyen nagytömegű politikai menekült csak árthat odakinn a világban a rendszer jó hírének s kiküldte egy tábornokát, Hauslaub generálist a magyarok hazacsalogatására.”⁴

Az 1956-os forradalom leverése után az ENSZ Menekültügyi Szervezete 1957. március 1-ig Ausztriában 170.742, Jugoszláviában 17.087 menekült érkezését regisztrálta.⁵ Az 1956. november 7-én megalakult Kádár-kormány a 10.011/1956. számú határozatával 1956. november 19-én döntött a hazatérést elősegítő Hazatérő Iroda – később: Hazatérést Intéző Bizottság – felállításáról. Munkatársai 1957. január 15-én foglalták el állomáshelyüket Bécsben.⁶ A menekülteket hazatérésre ösztönző első átfogó szabályozást 1956. december elején bocsátották ki, a 27. számú rendelet közkegyelemben részesítette az 1957. március 31-ig hazatérőket.⁷ Az 1957. március 21-én összeállított statisztika szerint a bécsi Hazatérést Intéző Bizottság és a nyugati országokban működő magyar külképviseletek 4383 személy részére állítottak ki hazatérési igazolványt, akik közül 148 fő 14 éven aluli gyermek volt. A jugoszláv–magyar hazatelepítési bizottság által hazatelepített 1707 személyt is hozzávéve a forradalmat követő négy hónap leforgása alatt 6330 hazatérőt regisztráltak.⁸ A könnyítés az április 1. után hazatérők esetében csak a kiskorúakra vonatkozott, a 18 év feletiek ügyében egyéni elbírálást helyezett kilátásba.

A magyar politikai vezetés a hazacsalogatási stratégia kialakítása során az emigráció erősen rétegzett voltából indult ki. A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala által indított propagandakampány a harcokba „belekeveredett” fiatalokat élesen elhatárolta a „mindenre elszánt ellenforradalmároktól”. A *Magyar Ifjúság* című hetilap 1957. január 5-én megjelent első száma *Miért kell félniük* címmel tűzte napirendre a forradalomban részt vevők politikai megítélésének kérdését: „Igen, a felkelőkről van szó. Helyesebben szólna a felkelők egy részéről, azokról a fiatalokról, akik becsületes szán-

¹ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 9. számú törvényerejű rendelete a felszabadulás ötödik évfordulója alkalmából közkegyelem gyakorlása tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1950/4. március 25. 14.

² Uo.

³ Jobst 2010. 131.

⁴ *Hungária*, 1951. március 23. A Kossuth-emigráció, 5.

⁵ *Magyar Ifjúság*, 1957. 13. sz. március 30. Március 31 előtt, 1.

⁶ Gecsenyi 2000. 49.

⁷ *Magyar Közlöny*, 1956. 98. szám december 1. 1956. évi 27. sz. tvr. az 1956. évi október 23. napját követőleg külföldre távozott személyek közkegyelemben részesítéséről. 587.

⁸ *Magyar Ifjúság*, 1957. 13. sz. Március 31 előtt, 1.

dékkal vettek részt a harcokban. Ha kérdezed őket, a legtöbben válaszolni sem tudnak: hogyan, miként került a kezükbe fegyver. Éppen ott voltak, ahol osztották... Amire észrevették magukat, már fűtyültek körülöttük a golyók, és lőttek maguk is. Akkoriban naponként találkoztunk velük. Sok volt közöttük az ismerős: diákok, munkások. Ma legfeljebb csak véletlenül látunk egyet-egyet, az is zárkózott. Kerül bennünket – jobb szeretné, ha nem ismer-nénk. Sokan idegenbe szöktek, mások itthon bújdokolnak – félnek. Miért? Talán üldözik őket? Nem! Általában nem üldözik, de mégis... bizalmatlanok. [...] Különbséget, éles különbséget kell tenni a két csoport között. Nem szabad hagyni, hogy azok a fiúk, lányok, akiket a véletlen, vagy a legtisztább, legbecsületesebb szándék vitt harcba a múlt hibái ellen, most féljenek, rettegjenek és minden megbecsülés nélkül hányódjanak a világban.”

Az 1957. március 21-én létrehozott Kommunista Ifjúsági Szövetség, a KISZ első kiadványai között jelentette meg a „disszidens” magyar fiataloknak szánt *Haza akarok menni...* című prospektust. A fotókkal gazdagon illusztrált kiadvány a kivándorolt fiatalok érzelmeire próbált hatni: „Ott kallódnak ezek a fiatalok a »kinccses nyugaton«. Megtörtén és gondterhelten róják Bécs vagy Párizs, London vagy Brüsszel utcáit. Az autók – nélkülük suhannak. A fényes kirakatok nem nekik fénylenek. A narancs ívét már savanyúnak érzik. Ismerkednek azzal a kínzó, gyötrő fájdalommal, amit úgy hívnak: honvágy. [...] És átesnek életük első nagy csalódásán, amelynek tanulsága a sírig tart: hazugság volt minden szó, amivel kicsalogatták őket. Becsapták őket.”¹

A KISZ Budapesten, 1957. június 21-ére nagygyűlést szervezett, a szónoki emelvénnyel néhány visszatérő szólalt fel: „A haza visszafogadta őket. Elfoglalták helyüket az iskolák és az egyetemek padjaiban, az ipari tanuló műhelyekben és a gyárakban. Minden úgy van, mintha el sem távoztak volna... De ez csak a látszat. Mert

ezek a fiatalok tapasztaltabbak, okosabbak, mint amikor nekivágtak a nagyvilágnak. Odakint megtanulták, amire nem tanította meg őket eléggé itthon sem az élet, sem az iskola, sem a szülők, sem a tanítók – hogy »a nagyvilágban e kívül nincsen számodra hely.«”²

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1959. február 3-án tartott ülésén az emigráció felé irányuló propagandamunka stratégiáját tárgyalva helybenhagyta a korábbi irányvonalat. A Magyar Népköztársaság útlevél- és vízumrendszeréről hozott 3082/1961. számú határozat alapján a visszatérni szándékozó magyar állampolgárok beutazási kérelmeinek elbírálása során tekintetbe vették, hogy az érintett személy mely okból, milyen körülmények között hagyta el hazáját, odakint milyen magatartást tanúsított, hogyan viszonyult például a Magyar Népköztársasághoz, nem csatlakozott-e valamely ellenségesnek minősített emigráns szervezethez.³ A statisztikák szerint a 200 ezret közelítő 1956-os menekülttömegből mintegy 8300 főt sikerült hazacsábítani.⁴ Azt a tényt, hogy a hazatérők száma mélyen alatta maradt az előzetes várakozásoknak, a hivatalos propaganda a hazatérni szándékozó emigránsok erőszakos visszatartásával magyarázta: „Képzeljük el, milyen politikai csapást jelentene számukra, ha »a magyarországi terror menekültjei«, a »szabad-ságharc hősei« és egyéb csodálatos jelzők birtokosai – sorra hátat fordítanak a »szabad világnak« és érzéseikre, meggyőződésükre, józan eszükre hallgatva hazatérnének Magyarországra! Nincs az a burzsoá újságíró, aki ezt meg tudná magyarázni olvasóinak. Maga az a tény, hogy a menekülttáborokban terjed a hazautazási vágy, hogy egyre többen jelentik be hazatérési szándékukat, nehéz feladat elé állította a burzsoá propagandistákat. A lapok hasábjain egymás után bukkannak fel a »Kádár ügynökei«, az »ÁVO ügynökei« – akik állítólag hazatérésre »bujtják fel« a disszidense-

¹ Szilágyi 1957. 3.

² Uo. 43.

³ Baráth 2011. 6.

⁴ Borbándi 1989. 407.

ket. A nyugati országokban nagy számban élő magyar menekültek bizonyos szempontból ütőkártyát jelentenek az imperialisták kezében a magyar népi demokrácia és a Szovjetunió elleni politikai játszmájukban. Ez az első és legfőbb oka annak, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel meggátolják a menekültek hazatérését. De természetesen ezen kívül más nyomós okai is vannak az imperialista kormányok magatartásának. Elég közismert, hogy kémeket, ügynököket, idegenlégióáriusokat toboroznak a lágeréletben már felörlődött, végsőkéig kétségbeesett és mindenre elszánt fiatalok között.”¹

A hazacsalogatás szándéka fokozott mértékben érintette az Egyesült Államok hadseregében szolgáló fiatalokat. A *Népszabadság* 1959. július 23-i száma *Fiúk, hol vagytok?* címmel társadalmi diskurzust kezdeményezett az amerikai hadsereghez csatlakozott magyar emigránsok témájában: „Az amerikai filmekben égbe szöknek a felhőkarcolók, s tövükben a zsúfolt utcákon lassan jut előre a sok autó. A színes fényreklámok villóznak. A látvány könnyű életet sejtet: jólétet, gazdagságot és élvezeteket. A fiúk, akik elmentek, ezt keresték. Szűk volt nekik a haza. ... Fiúk, hol vagytok? Mi lesz veletek? Autók, táncos lokálok, zúgó szaxofonok és tam-tam dobok megálmodott csodavilága helyett, íme, Fort Jackson és Fort Bragg magas falai vesznek körül benneteket. Tudós professzorok helyett tanítók az USA Army őrmesterei lettek. ... Sok szülő zokog. Hiszi is, látja is, felismerte sorsotokat. Kétségbeesetten kiált: Vessétek le a zsoldos ruhát! Ha hazátokra valaha is kezet emeltek, ha szüleitekre támadtok orgyilkos törrel, önnön sorsotokat pecsételtek meg. Magatokra veszitek a hazaárulás gyalázatát.”²

A *Népszabadság* újságírójának szóhasználata korántsem véletlen: a zsoldos pénzért hivatásszerűen aktív fegyveres szolgálatot vállaló személy, akiből hiányzik a morális elkötelezettség. A ma-

gyar titkosszolgálat szintén *Zsoldosok* címmel nyitott dossziét az amerikai hadseregben szolgáló magyar fiatalokról, akiknek az USA hadseregéhez való csatlakozását egzisztenciális okokkal magyarázták: „Az egyik csoporthoz azok tartoznak, akik megbánták hazájuk elhagyását, kiábrándultak a nyugati világból, és saját életükön keresztül látják, mennyire félre lettek vezetve. Ezek a fiatalok dolgozni vagy tanulni akartak odakint, erre azonban nem volt lehetőségük a munkanélküliség, illetve az ösztöndíjak megvonása következtében. Látva helyzetük bizonytalanságát, ha gondoltak is hazajövetelre, illetve erre kísérletet tettek, e szándékukban megakadályozták őket. Egy részük úgy gondolta, hogy az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok]-ban fogja megtalálni számítását. A fentiek magyarázatot adnak arra, hogy e személyek miért jelentkeznek a hadseregbe.”³

Noha a hadseregbe való belépés megoldást kínált az emigráns fiatalok egzisztenciális problémáira, nem feltétlenül váltotta be a nyugati társadalomba való integrációhoz fűzött reményeiket: „Általános jelenség, hogy az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok] hadseregébe jelentkezett fiatalok nagy része csalódott a hadseregben uralkodó viszonyokat illetően. A toborzók ugyanis a jelentkezetteknek könnyű, gondtalan életet, biztos megélhetést, kulturált körülményeket stb. ígértek. Az önként jelentkező disszidensek már a kiképzés során tapasztalták, hogy fiatal korukra nincsenek tekintettel, kiképzőik durván bánnak velük, körülményeik sok esetben elviselhetetlenek. Marinka Mihály vallomásaiban pl. elmondotta, hogy a kiképzés során több személy vesztette életét, többen súlyosan megsebesültek, illetve megrokkantak. A kiképzés befejezése után a katonák hangulata bizakodóbb, abban reménykednek, hogy a támaszpontokon már könnyebb sorsuk lesz. Kihelyezésük után ismét csalódás éri őket, egyrészt mert az egység bennszülött amerikai tagjai nem fogadják be őket teljesen, ugyanakkor a civil

¹ Szilágyi 1957. 36.

² *Népszabadság*, 17. évf. 1959. július 23. Vadász Ferenc: *Fiúk, hol vagytok?* 6–7.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2.

lakosság mint amerikai katonákat megveti őket. Tapasztalatunk, hogy a hadseregben lévő magyar disszidensek általában arra törekednek, hogy a kiképzés befejezése után lehetőleg Európába kerüljenek” – állapította meg az 1963-ban kelt jelentés¹.

A bécsi rezidentúra ezzel kapcsolatos feladatait az 1963. november 9-én kelt eligazítás szabta meg: „Tájékoztatásul közöljük Rezi-dens Elvtárssal, hogy a jövőben intenzívebben kívánunk foglalkozni az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő magyar zsoldosokkal. Ellenőrzött adataink vannak arra vonatkozóan, hogy az amerikai hadvezetés a hadsereg keretein belül olyan speciális egységeket hozott létre, melyeknek tagjait kém és diverziós kiképzésben részesítik. Ezeket az egységeket háború esetén a népi demokratikus országok ellen tervezik felhasználni. Nem ellenőrzött adataink vannak arra vonatkozóan, hogy a speciális kiképzésben részesített személyek közül egyesek jártak benn illegálisan Magyarországon. A különleges erők személyi állományát önkéntes jelentkezők képezik. Egyrészt nyugatra szökött; másrészt pedig az AEÁ haderőkből erre a szolgálatra jelentkezők. Tagjai egyben az ún. »Szabadságharcosok Testületé«-hez tartoznak, mely szervezet a nyugatra szököttekből és AEÁ állampolgárokból áll. Tekintettel a kategória veszélyességére, szükséges felderíteni valamennyi kiképzett személyt, ügynökséggel beépülni a speciális egységekbe, feltérképezni tagjaikat, figyelemmel kísélni felhasználásukra vonatkozó terveket, és megszervezni ezen egységek rendszeres bomlasztását, demoralizálását. [...] Az alábbiakban rögzítjük a rezidentúra feladatait:

- Az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő magyar zsoldosok vonalán végzendő munka a rezidentúra minden beosztottjának feladata.
- A rendelkezésre álló összes lehetőség felhasználásával módszeres kutatómunkát kell végezni olyan személyek felderítése ér-

dekében, akik az amerikai hadseregben teljesítenek szolgálatot, súllyal azokat, akik az utasítás 1. sz. mellékletében megjelölt objektumokban nyertek kiképzést, vagy azokban teljesítenek szolgálatot. Az így felderített személyekre vonatkozó adatokat rendszeresen jelenteni kell a Központnak, annak megjelölésével, hogy további tanulmányozásukra milyen lehetőségekkel rendelkezik a rezidentúra.”²

Az ún. „zsoldosokat” hozzátartozóikon keresztül próbálták megkörnyékeezni. Amennyiben a hozzátartozók vállalták, hogy rábeszélik a fiatalokat a hazatérésre, engedélyezték számukra a nyugat-németországi kiutazást. „Figyelemmel kísérjük a kiutazni szándékozó hozzátartozókat, a közülük alkalmasakat beszerezzük hozzátartozóik tanulmányozása, illetve együttműködésre bírásuk érdekében. [...] Fontos feladatnak tekintjük:

- a speciális kiképzésben részesített személyek felderítését, magyarországi kapcsolataik feldolgozását, nyilvántartásuk megszervezését,
- a speciális kiképzésben részesített személyek körében beszervezések végrehajtását, a katonai bázisok és kiképzőtáborok, valamint az ott folyó tevékenység figyelemmel kísérését, a kiképzett személyek mozgásának ellenőrzését, a hazatérésre jelentkező személyek külföldi ellenőrzését, a telepített ügynökök felderítését,
- a rendelkezésünkre álló eszközökkel bomlasztó tevékenységet folytatni azokban az egységekben, ahol magyar származású személyek nagyobb számban teljesítenek szolgálatot, olyan akciókat szervezni, melynek eredményeként az amerikai hadvezetésben bizalmatlanságot keltünk e kategória iránt.”³

¹ Uo.

² Uo. 213.

³ Uo. 232.

A módszeres kutatómunka eredményeként beérkezett értesítéseket összegezve a magyar hatóságok nyilvántartást nyitottak, és kiválasztották a megfelelőnek látszó tippszemélyeket: „Ezideig felderítettünk 1937 személyt, akik az amerikai hadseregben teljesítettek, illetve teljesítenek szolgálatot. Ezek egy része, kb. 20 % speciális kiképzésben részesült és jelenleg valamely nyugatnémetországi amerikai támaszponton teljesít szolgálatot. Az általunk felderített személyek feldolgozása folyamatban van. A felderített személyek egy részéről, kb. 200 főről fényképes albumot állítottunk fel. Az album egy kötetét betekintés céljából mellékeljük. A személyek ellenőrzése során nyert adatok birtokában szervezési céllal foglalkozunk 10 személlyel. A jelentéshez mellékeljük a jelöltek-ről készült feljegyzést.”¹

A pártállammal szemben egyértelműen engesztelhetetlen emigránsok ellen bizalmatlanságot keltő lejárató akciókat szerveztek: „Az ellenőrzés során általunk ellenséges beállítottságúnak ismert magyar származású amerikai katonák közül 16 főnek a szülők által küldött levelekbe titkosírással utasítás jellegű szöveget írtunk azzal a céllal, hogy az ellenőrző közegek a titkosírás felfedése után az érintett személyeket szorosabb ellenőrzés alá vonják, illetve megbízhatatlan elemekként kezeljék őket.”² Amennyiben az amerikai hadsereg elhárító szervei felfedték a titkosírással írott részeket, az komoly következményekkel járt, a gyanúba kevert katonák eltávolítását vonta maga után.

Olyan személyek esetében, akiknek korábbi életútja valószínűsítette az együttműködésre való hajlandóságot, a magyar titkoszolgálat aktív intézkedésekkel próbált elébe menni a hazatérés elhatározásának. A „Gyöngyösi” fedőnévvel ellátott célszemély esettanulmánya is ezek közé tartozott. A jelöltre a Belügyminisztérium II/3-B alosztályának 1960. január 14-én kelt feljegyzése hívta

fel a figyelmet. A 27 éves fiatalember, aki eredeti szakmája szerint villanyszerelő volt, az amerikai hadsereg egyik nyugat-németországi támaszpontján szolgált. Munkáscsaládból származott, a szülei emellett földműveléssel foglalkoztak. „Gyöngyösi” 1953 és 1956 között a szombathelyi belső karhatalmi ezrednél szakaszvezetői rendfokozattal, szakaszparancsnok-helyettesi beosztásban teljesített szolgálatot. A forradalom leverése után külföldre távozott. „Gyöngyösi a II/L3 osztály anyagai alapján merült fel. Ügyével operatív célból kívánunk foglalkozni, beszerzés céljából, tekintettel arra, hogy nevezett célobjektumban van” – tűzte ki a feladatot a jelölt személyére nyitott kutató dosszié.³ Bővebb felvilágosításért a jelölt magyarországi lakóhelye szerint illetékes Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának barcsi ki- rendeltségéhez, továbbá a szombathelyi belső karhatalmi ezred elhárító tisztjéhez fordultak. Az elhárító tiszt által adott jellemzés és a Barcsi Rendőrkapitányság által összeállított környezettanulmány alátámasztotta, hogy „Gyöngyösi” korábban a népi demokratikus rendszerhez lojális személynek mutatkozott, a politikai rendszerrel szemben tett ellenséges megnyilvánulására nem találtak adatot. 1960 márciusában ellenőrzés alá vonták a Csokonyavisontán élő szülők és „Gyöngyösi” levélváltását, majd a szülőkön keresztül akartak kapcsolatba lépni az ügynökjelölttel. Az intézkedési terv a következőket tartalmazta: „A Magyarok Világszövetsége fedésével felkeressük »Gyöngyösi« édesanyját. Közöljük vele, hogy a hazatért disszidensek közül több személy említette fia nevét, akivel kezdetben egy lágerben voltak, majd később halálából értesültek felőle. Tudomásuk szerint gyermekük rossz anyagi körülmények között él. Jelenleg az A[merikai] E[gyesült] Á[llamok] hadseregében teljesít szolgálatot. Elmondjuk, hogy sokan fordulnak hozzánk gyermekeik vagy hozzátartozóik rossz életkörülményeire hivatkozva, és kéri, hogy hivatalos támoga-

¹ ÁBTL 4.1. A-2127/16. 9–10.

² Uo.

³ ÁBTL 3.2.4. K-1204/4. 2.

tást adjunk részükre. A fentiek után »Gyöngyösi« édesanyja feltételezhető, hogy kérni fog bennünket, hogy legyünk segítségére fia hazajövele érdekében. Úgy kérvényt íratunk vele, melyben hivatalosan kéri az MVSZ támogatását. Amennyiben azt látjuk, hogy édesanyján keresztül eredményes lehet a fiával való levelezési, majd személyes kapcsolat megteremtése, úgy igyekszünk bizalmába férközni s egyben ígéretet teszünk, hogy mindent megteszünk annak érdekében, hogy támogassuk fia ügyében. Esetleg elmondjuk, hogy egy későbbi időpontban lehetőségünk lesz fiához levelet vagy egy kis csomagot eljuttatni. Mint ahogyan a sajtóból is tájékozódhattak, az MVSZ foglalkozik az idegenben élő fiatalok felkutatásával és szüleik kérésére hazahozatalával.”¹

Ignác Béla rendőr főhadnagy, operatív beosztott március 8-án civilben látogatott el Csokonyavisontára. Az édesanya szívélyesen fogadta a látogatót, örült, hogy rég nem látott fiáról tudott beszélgetni vele. Az operatív beosztott arra biztatta, hogy a Magyarok Világszövetségéhez kellene fordulnia, mert ők hivatalosan el tudnak járni fia hazatérési ügyében. A jól felépített terv azon bukott el, hogy „Gyöngyösi” a szüleinek írott leveleiben nem panaszkodott, honvágyról nem tett említést. A hiábavaló próbálkozást dokumentáló dossziét 1960. október 25-én eredmény nélkül zárták le: „Feldolgoztuk »Gyöngyösi« szüleit és magyarországi hozzátartozóit. Személyesen felkerestem »Gyöngyösi« szüleit, mint a MVSZ beosztottja. Legendám az volt, hogy fiával egy helyen teljesítettem katonai szolgálatot. Elmondottam édesanyjának, hogy a hazatért személyeken keresztül jutott tudomásomra, hogy »Gyöngyösi« nyugatra távozott. »Gyöngyösi« szülei tartózkodóak voltak, mivel elmondásuk szerint több esetben keresték már fel hatósági személyek. Beszélgetésünk után »Gyöngyösi« édesanyja kért, hogy amennyiben arra járok, keressem fel. Nevezett édesanyja elmondása szerint fia eddig nem írt arról, hogy vissza szeretne térni Ma-

gyarországra. De amennyiben ezzel kapcsolatosan fia ír, úgy kéri támogatásunkat. A későbbiek során birtokunkba jutott »Gyöngyösi« levele, melyben ellenséges hangon ír, és leszögezi, hogy semmi szándéka nincs visszatérni Magyarországra. Feltételezhető, hogy »Gyöngyösi« édesanyja az általa említett személyek és személyem látogatásáról tájékoztatta fiát. Ugyanis »Gyöngyösi« fenti levelében utalt arra, hogy nem érdeklik azok a személyek, akik édesanyját felkeresik. A hatóságok nem csinálhatnak neki semmi kellemetlenséget. A fentiek figyelembevételével javaslom, hogy ne foglalkozzunk »Gyöngyösi«-vel, s a meglévő anyagát helyezzük nyilvántartóba.”²

A bécsi Hazatérést Intéző Bizottság megerősítette a hazatérés szándékával hozzá fordulókat elhatárolásukban, egyúttal előzetes priorálás céljából Budapestre továbbította adataikat.³ A hazatelepítési ügyeket intéző bécsi rezidentúra munkatársainak a jelentkezőkkel folytatott elbeszélgetés során több szempontra tekintettel kellett lenniük. Többek között azt is mérlegelték, hogy az ügyfél alkalmas-e ügynöki szervezésre, avagy a hazatérést népszerűsítő propaganda céljára: „Az Elnöki Tanács közkegyelmi rendeletének megjelenése, valamint a ki- és beutazások megkönnyítése óta több, az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő zsoldos kért »titokban« hazatérési, vagy teljesen »legálisan« beutazási engedélyt. [...] A lehetőségek figyelembevételével törekedjenek arra, hogy minél többet elmondjon korábbi magyarországi tevékenységéről, diszsidálásának okáról, magyarországi hozzátartozóiról, a hadseregbe kerülésének körülményeiről, szolgálati helyeiről, kiképzéséről, tevékenységéről, hazatérési vagy beutazási szándékának konkrét indítékairól, hogy szándékát közölte-e alakulatának tagjaival vagy parancsnokával. Amennyiben a beszélgetés alapján a jelentkező szándéka őszintének látszik, ki kell kérni véleményét, hogy mi-

² Uo. 24.³ ÁBTL 3.2.6. O-8-034/1. 188.¹ Uo. 16.

lyen módon tájékoztathatják kérelmének elbírálásával kapcsolatban, figyelembe véve azt, hogy egységénél esetleg kellemetlenségei lehetnek, amennyiben szándékáról tudomást szereznek. Miután ellenőriztük, és meggyőződünk őszinteségéről, az ügynöki munkára való alkalmasságáról – megkíséréljük beszervezését. A beszélgetés felhasználhatóságát illetően részletes értékelő jelentést és javaslatot terjesszenek fel a Központnak. Bírálják el, hogy a zsoldos – amennyiben nem alkalmas beszervezésre – hazatérése esetén alkalmas-e propagandacélra való felhasználásra. [...] A hazatértek közül több személyt felhasználtunk propaganda célra. A rádió, sajtó és egyéb nyilvános szerepeltetéssel az volt a célunk, hogy felvilágosítsuk és befolyásoljuk a szülőket és hazai hozzátartozókat gyermekeik sorsáról és a rájuk váró veszélyes perspektíváról, másrészt hogy a magyar közvélemény figyelmét ráirányítsuk az amerikai kormánynak a disszidensekkel kapcsolatos terveire és szándékára.”¹

A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala 1961 decemberében tartott sajtóankétján három hazatérőt szólaltatott fel, akik a szónoki emelvénnyel számoltak be az amerikai hadseregben szerzett negatív tapasztalataikról. A sajtóankét anyagából brosúra készült, amelynek 300 példányát a Külügyminisztérium idehaza és külföldön terjesztette. A brosúra célközönségét az amerikai hadseregben szolgáló „disszidensek” és Magyarországon élő hozzátartozóik képezték. 1962 márciusában a Magyarok Világszövetsége rendezett sajtóankétot ötven, az amerikai hadseregben szolgáló magyar disszidens szüleinek részvételével: „A résztvevőket tájékoztattuk arról, hogy gyerekeiket, illetve hozzátartozóikat hogyan használják fel hazájuk és a szabadságukért küzdő gyarmati népek ellen. Ezt követően a Népszabadságban, a Magyar Ifjúságban és néhány hazai folyóiratban ilyen jellegű cikkeket jelentettünk meg. A cikkek feltárták, hogy a hadseregben szolgálatot teljesítő disszidenseket hazájuk elleni kémkedésre és diverziós feladatok vég-

¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 206–213.

rehajtására akarják felhasználni. »Különleges Hadsereg« címmel regényt íratunk az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő disszidensek életéről. Befejezés előtt áll a hasonló témával foglalkozó »Magyar Janicsárok« c. könyv is. Javasoljuk, hogy a szocialista országokban szintén adják ki a fenti könyveket” – referált az 1963. május 8-án kelt jelentés.²

Az Egyesült Államok hadvezetését leleplező, az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő magyar személyeket kompromittáló és a hazai hozzátartozókat „felvilágosító” mű megírását a Nyugat-Európából 1957 őszén hazatért Szabó Miklóstra bízta. A Nagy Ferenc miniszterelnök köréhez tartozó Szabó Miklóst börtönbüntetése alatt, 1953 júliusában szervezték be. Azzal bízták meg, hogy mint menekült kisgazdapárti politikus Ausztrián keresztül az Egyesült Államokba utazva épüljön be a Magyar Nemzeti Bizottmányba. Tengerentúli telepítése megghiúsult, a „Kerekes” fedőnevű ügynök Ausztriában rekedt. A bécsi Magyar Menekültügyi Iroda vezetőjeként az emigráció megfigyelése és bomlasztása volt a feladata. Hazatérési hajlandósága és az abból származó politikai előnyök folytán 1957 augusztusában fogalmazódott meg a kiváló hírszerzési lehetőséggel rendelkező ügynök hazahozatalának javaslata: „Hazahozatalán és politikai felhasználásán keresztül igen komoly leleplező anyaghoz juthatunk, amelyet a magyar ENSZ-delegáció a szeptemberi közgyűlésen felhasználhat. »Kerekes« nagy értékű anyagot tud átadni az imperialisták ellenforradalmi előkészítő tevékenységére, a SZER aknamunkájára, az emigráns szervezetek és vezetők aknamunkájára, az ellenforradalom alatt a külső imperialista erőknek Népköztársaságunk ellen folytatott beavatkozására. Hazahozatala során magával hozná az általa vezetett Menekültügyi Iroda irattárát, amelyben a fentiekre vonatkozóan fontos dokumentumok vannak.”³

² Uo. 214.

³ Sz. Kovács 2020. 157.

„Kerekas” hazatérését nem hozták azonnal nyilvánosságra: „A nyilvánosság előtt minden esetben úgy szerepelt, mint egy diszszidált, majd engedéllyel hazatért polgári politikus, aki emigrációs éveit során Nyugaton jött rá, hogy a CIA és más nyugati hírszerző szervek az emigrációt saját céljaikra használják fel, vezetőit pedig fizetett ügynökké züllesztik.”¹

Szabó Miklós regénye *Alfa team. Az Amerikai Különleges Hadsereg egyik katonájának életregénye* címmel 1963-ban jelent meg a Zrínyi Kiadó gondozásában. Főhőse 1956-ban gyermekként, szüleiivel került ki az Egyesült Államokba. A didaktikus fejlődés-regény mintájára felépített történet főszereplője egyes szám első személyben mesélte el amerikai életének megpróbáltatásait, beleértve a katonai kiképzés és a kiútkeresés viszontagságait: „Én, Magyar Ferenc, huszonöt éves, nemcsak nevemben, de származásomban is magyar fiatalember, évekig szolgáltam a Különleges Hadseregben. Szuperkatona voltam, ahogy az amerikai sajtó becézett minket. [...] S én fellázkodtam e sors ellen” – szól a kötet bevezetője.² A koreai háború poklából kiábrándult zsoldoskatonában európai áthelyezése után, fokozatosan érlelődött meg a repatriálás gondolata: „Amikor disszidáltam, mindössze néhány óra kellett ahhoz, hogy Keletről Nyugatra érjek. Visszafelé lassúbb, sokkal lassúbb volt az út!”³ A regény csúcspontját a döntés meghozatala adta: „... de én élni akarok. Élni! Élni! Egyetlen lehetőségem maradt. Egyetlen egy! Másnap jelentkeztem Bécsben a magyar követségen.”⁴

A regényt a Magyarok Világszövetsége terjesztette. A szervezet gondoskodott arról, hogy a kötet eljusson a megfelelő helyekre, az amerikai hadseregben szolgálók hozzátartozói mellett az emigráns ifjúsági szervezetekhez és az emigráns lapszerkesztőségekhez. Az 1963. december 6-án Párizsba címzett levél a regény

hatásának nyomon követésére utasította a magyar állambiztonsági szervek kihelyezett munkatársait: „Az Elvtársak az emigrációs sajtón, ügynökségen, társadalmi kapcsolatokon és más lehetőségeiken keresztül kísérik figyelemmel a regény hatását, és ezzel kapcsolatos értesítéseiket jelentsék.”⁵

Az amerikai hadseregben szolgáló magyar katonák hazacsábítása másfelől jelentős kockázattal járt: fennállt ugyanis a lehetőség, hogy a repatriálók motivációi között a honvágy mellett a szembenálló titkosszolgálatok megbízatása is szerepet kapott: „A rendelkezésünkre álló adatok azt bizonyítják, hogy állambiztonsági szerveinknek a jövőben fokozottabban kell számolni az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő és speciális kiképzésben részesített személyek kategóriájával. Fel kell készülni arra, hogy az amerikai hírszerző szervek – bár adataink szerint a speciális egységeket háborús időszakokra tartalékolják – békeidőben sem fogják kihasználatlanul hagyni a kínálkozó lehetőségeket, és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy hazánkba és a szocialista tábor más országaiba telepítsék a kiképzésben részesített kémek és diverzánsok egy részét” – állapította meg az 1963. május 8-án kelt jelentés.⁶

A „zsoldosok” hazatelepedési ügyeit intéző bécsi rezidentúra 1963. november 9-én a következő eligazítást kapta: „Számítani kell arra is, hogy az ellenséges hírszerző szervek a hazatérési lehetőség felhasználásával igyekeznek a már kiképzésben részesült zsoldosok közül egyeseket Magyarországra telepíteni. Az elmúlt években több szökött volt amerikai katona tért haza, többségük illegálisan. A személyeket kihallgattuk kinti tevékenységükről, szökésük és hazatérésük okáról stb. A kihallgatás során többen felvetették, hogy amennyiben megbízzuk őket feladattal, úgy vállalják, hogy visszamennek. Több személynél a szökés megokolásánál azonosságot tapasztaltunk, pl. felelősségrevonás elől szöktek

¹ Uo.² Szabó 1963. 6.³ Uo. 269.⁴ Uo. 279.⁵ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 214.⁶ Uo. 206–213.

meg. Előfordult több személynél, hogy megszöktek a hadseregtől annak ellenére, hogy nem kötötte őket semmi Magyarországhoz, és a hadseregben 3-4-500 dollár havi jövedelmük volt.”¹

A amerikai hadsereg kémelhárító törzsének tevékenysége már az 1950-es évtized derekán sem volt ismeretlen a magyar titkosszolgálatok előtt: „Hivatalosan a CIC rendeltetése az, hogy őrökjön a legyőzött országokban levő amerikai csapatok biztonságára, valójában azonban hírszerző munkára használják fel. Elsősorban a Szovjetunió, a demokratikus tábor országai és fegyveres erői, valamint a helyi haladó mozgalom ellen. A CIC kihallgatja a disszidenseket, visszatelepülőket, hadifoglyokat, s nemcsak hírszerző jellegű értesüléseket szerez tőlük, hanem beszervezi őket a Szovjetunió és a népi demokratikus országokba történő bedobás céljából.”²

Az USA hadseregében szolgált emigránsok közül többen beszámoltak az amerikai titkosszolgálat megkereséséről. Az Egyesült Államokban letelepült Stephan Kovács visszaemlékezésében a koreai bevetése idején vele kapcsolatba lépő elhárító szervet, a CIC-t a szélesebb körben ismert CIA-val (Central Intelligence Agency) azonosította: „A bevetésre való előkészítést a CIA emberei vagy hasonló szervezetek ottani képviselői végezték volna. Mi a CIA embereit teniszcipősöknek neveztük, nemcsak civil öltözetük, hanem alattomos taktikájuk miatt, amivel sok esetben nem értettünk egyet. Ennek ellenére volt közünk egymáshoz bőségesen, már csak azért is, mert az oktatás egy részét is ők végezték.”³

A magyar kémelhárítás munkatársai több alkalommal részletes kihallgatásnak vetették alá a hazatelepülőket, a kihallgatások során nyert információkat a katonai hírszerzés hasznosította. Amennyiben nem mérült fel gyanús körülmény, az érintettek engedélyt kaptak a letelepedésre és a munkavállalásra. Mindazonáltal az am-

nesztiával hazatért személyeket a Magyar Népköztársaság ellen irányuló hírszerzés potenciális bázisaként kezelték, és továbbra is megfigyelés alatt tartották: „E kategória veszélyessége leszerelésük után is fennáll, mert mint kiképzett személyek a polgári életben való elhelyezkedésük után is bázist jelentenek az imperialista hírszerző szervek részére, bármikor aktivizálhatják őket” – mutatott rá az 1963. október 17-én kelt jelentés.⁴

Az aprólékos kikérdezés és megfigyelés dacára előfordult, hogy a külföldi titkosszolgálat megbízásából repatriált ügynök átment a szűrőn. Mint utóbb kiderült, az 1963 novemberében hazatért Marinka Mihály esetében is ez történt. Marinka 1956 novemberében emigrált, 1958 szeptemberében jelentkezett az amerikai hadsereg frankfurti toborzóirodáján. Az Egyesült Államokban, Fort Jacksonban, majd Fort Campbellben kapott katonai kiképzést. Először a dél-koreai hadszíntéren vetették be, utána a Német Szövetségi Köztársaságba, Wildfleckenbe helyezték. 1962 novemberében szökött át a Német Demokratikus Köztársaságba, hazatérését szülei vizontlátásának vágyával indokolta. Marinkát 1962. december 31-én adták át a Nyíregyházi Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályának, tőlük a BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség vette át az ügyét, az amerikai hadsereggel kapcsolatban átadott információkat pedig a Magyar Néphadsereg Vezérkar 2. Csoportfőnökségének továbbították.⁵ Kihallgatói hitelt adtak vallomásának, annál nagyobb volt ezért a meglepetés, amikor Marinka egy évvel később, 1963. november 2-án önként jelentkezett a rendőrségen.⁶ Vallomása szerint az amerikai laktanyában, 1960 nyarán kereste fel a CIC (Counter Intelligence Corps) munkatársa. Marinka beleegyezett az amerikai titkosszolgálattal való együttműködésbe, anélkül hogy a feladatait közelebbről meghatározták volna. Má-

¹ Uo.² ÁBTL I.5. Sz. n. A BM II. Főosztály 1956. február 6-án tartott értekezletének jegyzőkönyve. 5.³ Kovács 1990. 6.⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 206-213.⁵ Uo. 128-129.⁶ Uo. 201-202.

sodjára Dél-Koreában léptek vele kapcsolatba. A CIC korábban megismert munkatársa kereste fel ismét, és arra utasította, hogy kérvényezze katonai szolgálati idejének a meghosszabbítását, egyben kérje áthelyezését a Német Szövetségi Köztársaságba. Azt is közölte, hogy áthelyezése után rövid időn belül kémfeladat végrehajtása céljából Magyarországra kell utaznia: „Az 1961 augusztusában Csung-Csan városában történt beszélgetésünk kb. 4 óra hosszát tartott.¹ Ezen a beszélgetésen részletesen kitárgyaltuk, hogy hogyan és miképpen kell visszakerülnöm Magyarországra. Utasítást kaptam arra, hogy az NSZK-ba kerülésem után a legrövidebb időn belül, az általam legalkalmasabbnak tartott időpontban szökjek meg alakulatomtól, menjek át az NDK-ba, és ott jelentkezem a hatóságoknál. Az NDK-ba kerülésem után biztosra vehető, hogy részletesen ki fognak hallgatni az amerikai hadseregben eltöltött szolgálati időmre, alakulataimra, parancsnokaimra, és ezzel összefüggő katonai kérdésekre. Olyan eligazítást kaptam a CIC beosztottól, kihallgatásaim során mindent mondjak el őszintén és az igazságnak megfelelően [...] Minderre azért volt szükség, hogy őszintén elmondjam, hogy ezzel is igazoljam az NDK, illetve később a magyar állambiztonsági szervek előtt, hogy őszinte vagyok, mert valószínű, hogy ezek a szervek ezekről az adatokról már tudnak, és ebből arra következtetnek, hogy igazat mondtam. Közölte velem, hogy legyek óvatos, és soha senki előtt ne tegyek említést, hogy valaha is beszéltem CIC beosztottakkal. Hazatérésem után az lesz a feladatom, hogy igyekezzek elhelyezkedni, dolgozni, illeszkedjek be a környezetembe és dolgozzak rendesen. Senkivel ne beszéljek a velük történt beszélgetésünkről. Ők majd megtalálják annak lehetőségét és módját, hogy idehaza felvegyék velem a kapcsolatot, és meghatározzák számomra az elvégzendő feladatokat. A CIC beosztott azt mondta, hogy az a személy, aki engem ideha-

¹ Csung-Csan (angolszász átírás szerint: Chuncheon) a dél-koreai Kangwon (Gangwon) provincia fővárosa.

za fel fog keresni, a kettőnk között megtörtént beszélgetésből fog idézni, és erről fogom felismerni, hogy az ő emberük keresett fel, az vette fel velem a kapcsolatot” – számolt be a beszervezéséről.²

Marinka a CIC képviselőjének utasítása szerint járt el. 1962 februárjában áthelyeztette magát az NSZK-ba, majd 1962. november 7-én átszökött az NDK-ba, ahol hazatelepítését kérelmezte. A hazatérő '56-os emigránsok szűrésében az NDK Állambiztonsági Minisztériuma, a Stasi működött közre.³ 1963 decemberében tett beismerő vallomása szerint a sikeres hazatérést követő egy esztendő során Marinkát nem kereste fel futár, ezért kémtevékenységet sem fejtett ki. Önkéntes jelentkezését azzal magyarázta, hogy cselekményét megbánta, nem akart ellenséges tevékenységet kifejteni hazája ellen. Motivációi között a hozzátartozói előtti titkolózás zavaró voltára hivatkozott, ám nyilvánvalóan az esemény nélkül eltelt esztendő is hozzájárult az eredeti terv felülírásához. Ügyét kémkedésre való vállalkozás miatt adták át vádemelésre a Fővárosi Főügyészségnek.⁴

² ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 195-196.

³ Jobst 2015. 51-52. Az 1956. október 23-át megelőzően kivándorolt emigránsokra nem volt érvényes az új eljárás, őket továbbra is illegális beutazók gyanánt kezelték.

⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-060/2. 201-202.

AZ EMIGRÁNS HADSEREG ELGONDOLÁSÁNAK PARAMILITÁRIS UTÓÉLETE

A kelet-európai események nem maradtak hatás nélkül Washingtonban, ám a politikai emigráció elképzelésétől eltérő reakciót váltottak ki. Az 1953 és 1956 között lezajlott kelet-németországi, lengyel és magyar felkelések az amerikai kormányt arról győzték meg, hogy a vasfüggöny mögött előbb vagy utóbb magától is megváltozik a helyzet. Az 1956-os magyar forradalom megsegítésének elmaradása mindenki számára nyilvánvalóvá tette a „felszabadítás” frázisának üres voltát. Az Egyesült Államok külpolitikájának két sarkalatos pontja, a „rab nemzetek felszabadítása” és a fegyveres összeütközés elkerülésének szándéka közül az utóbbi került ki győztesen. Ez az 1945 után kialakult európai status quo elismerésével, a modus vivendi fenntartásával járt együtt.

A külpolitikai irányvonalat ért bírálatokra reagálva a Politikai Tervező Osztály 1956. december 3-án kelt feljegyzésében új definícióját adta a „felszabadítás” tartalmának: „Az utóbbi időben nagy zavar volt tapasztalható külföldön a szovjet csatlósok »felszabadítására« vonatkozó amerikai politikát illetően. Világosan el kell mondanunk, hogy az elmúlt évek során mi jellemezte a nem változó politikánkat hogy életben tartsuk a reménység

és a szabadság szellemét, de ne kezdeményezzük az erőszakos felszabadításukat.”¹

Miközben az Egyesült Államok kongresszusa a huszonkét „rab nemzet” felszabadítására vonatkozó határozatot fogadott el 1959-ben, az emigránsokból szervezett önkéntes haderő felállításának programját a Nemzetbiztonsági Tanács 1960-ban végleg levette a napirendről.² „A csalódás, amely a menekült politikusokat a magyar kérdésnek az ENSZ napirendjéről való levételével és a forradalom emlékeinek lassú fakulásával érte, némelyekben a politikától való visszahúzódtást sugallta. Másokban azt a felismerést táplálta, hogy az eltorlaszolt politikai utak helyett más csapásokat és ösvényeket kell vágni” – állapította meg Borbándi Gyula az 1956-os forradalom külhoni visszhangjával kapcsolatban.³

A szovjet elnyomás alatt álló haza megsegítésének gondolata mindazonáltal tovább élt az amerikai emigráció bizonyos köreibben. A New Yorkban élő Vasvári Zoltán volt főhadnagy, aki 1951 tavaszán, kilenc fővel hozta létre a Turul cserkészőrsöt; magyar tematikájú programokkal próbálta az „amerikanizálódásnak” kitett fiatalok nemzeti identitását megőrizni.⁴ A foglalkozásokat lakásán, a szabadtéri gyakorlatokat a lakásának otthont adó rak-tárépület tetején és a Central Parkban tartotta. Az általa vezetett cserkészcsapat létszáma 1953 végére 25, 1955 végére 35 főre emelkedett.⁵ A magyar forradalom leverését követően vetődött fel a fiatalok fegyverhasználatra való kiképzésének gondolata, amely konfliktust generált a cserkészmozgalom vezetőivel. Vasvári szakított a cserkészekkel, és Lövészek (Shooters) néven önálló paramilitáris szervezetet hozott létre 1959-ben. Elgondolásának mintáját

feltehetően az 1920-as években bevezetett magyarországi testnevelési törvény adta, amely az iskolarendszerből kikerült fiatalokat 21 éves korukig a lakóhelyük szerinti leventegyesületekben rendszeres testedzésre és az alapvető fegyverhasználati ismeretek elsajátítására kötelezte.⁶

Az első tagok egyike, Ludányi András visszaemlékezésében elevenítette fel a szervezethez való csatlakozásának körülményeit: „Mielőtt azonban megkezdtem volna egyetemi pályafutásomat, még egyszer megpróbáltam feleleveníteni ambícióm, hogy hozzájárulhassak Magyarország felszabadításához Kádár János diktatúrája alól. Cserkészparancsnokunk, Vasvári Zoltán a 7. számú csapatból, összekülönbözött Bodnár Gáborral és a Külföldi Magyar Cserkészszövetség központi vezetésével. Vasvári szeretett volna beilleszteni a cserkészprogramba néhány aktívabb politikai és katonai kiképzési anyagot. Ezen a téren azonban kőkemény ellenállásba ütközött. Ezért Vasvári eldöntötte, hogy »Lövészek« néven létrehoz egy paramilitáris szervezetet. A fivérem, Pál és én voltunk első regrutái. Hamarosan másokat is sikerült verbuválnunk, főként New Jerseyben, olyan városokban, mint Passaic, Garfield, Clifton és Newark, de jöttek Philadelphiából és környékéről, a connecticuti Danburyból, és az ohioi Clevelandből és Youngstownból. Számbelileg viszonylag korlátozott szervezet volt ez, amely fénykorában úgy nyolcvan-száz aktív taggal rendelkezett. A csapat azonban rendkívül elkötelezett volt. Hadműveleti bázisunk Vasvári farmja volt Pennsylvániában, a Susquehanna folyó gyönyörű völgyében. Itt tartottunk lögyakorlatokat, alkalmanként ejtőernyős ugrásokat és különféle éjszakai és nappali katonai gyakorlatokat. Sok fiatal 1956-os, aki nem csatlakozott a külföldi cserkészethez, »lövész« lett.”⁷

¹ Borhi 1995. 288.

² Kennan 2020. 84.

³ Borbándi 1989. 494.

⁴ HM HIM KI 1037. Vasvári Zoltán 1939. augusztus 25-én lépett a M. Kir. Honvédség hivatásos tisztjeinek állományába.

⁵ Marosvári 2004. 240–241.

⁶ A magyar nemzetgyűlés által 1921. december 19-én jóváhagyott LIII. számú, ún. testnevelési törvény alapján a testi, valláserkölcsei és hazafias érzelmű nevelésen túl alapvető honvédelmi ismereteket sajátítottak el a fiatalok a foglalkozásokon.

⁷ Ludányi 2020. 48.

Ludányi András a szervezet életéről elmondta, hogy hiánypótló, pozitív vállalkozásnak bizonyult a talajt vesztett fiatalok összehozása. A havonkénti találkozások és a rendszeres foglalkozások a közösség élményét kínálták az idegenben helyüket nem lelő magyar fiataloknak.¹

A magyar állambiztonsági szervek ügynöke 1959. december 7-én adott hírt a szervezet megalakításáról, nevezetesen Vasvári 1959 októberében tett bejelentetéséről, miszerint engedélyt kaptak Washingtonból a lövészegyesület megalakítására. Az engedély értelmében nemtől függetlenül minden 18. életévét betöltött magyar származású egyén tagja lehetett az egyesületnek. Vasvári fontosnak tartotta, hogy minél többen vegyenek részt a céllövészeti gyakorlatokon, ennek érdekében sürgette a lövészkörök helyi szervezeteinek létrehozását. Clevelandban és New Yorkban nagy számban jelentkeztek a fiatalok. A clevelandi lövészkör avatásán a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének vezetője, az Egyesült Államokban tartózkodó Zákó András is megjelent.

A magyar hatóságok két fontos kérdést vetettek fel az értesüléssel kapcsolatban: egyfelől milyen kapcsolatban álltak a lövészcsoporthoz az Egyesült Államok hivatalos kormányköreivel, másrészt a körök működésének finanszírozását firtatták.² A magyar titkosszolgálat a washingtoni magyar rezidentúra „Caves G.” fedőnevű társadalmi kapcsolatát bízta meg a körök megfigyelésével.³ Az ügynök értesülése szerint a fegyvereket részben saját anyagi erőből fedezték, részben hitel felhasználásával szerezték be. Az 1965. december 10-én kelt jelentés szerint „Caves” ügynök ironikus hangnemben nyilatkozott a csoporttal kapcsolatban, amivel azt érzékeltette, hogy nem érdemes őket komolyan venni: „Caves kijelentette, hogy csak mosolyog rajtuk, és húzza őket, mert heten-

ként lövészkiképzésen vesznek részt, és »készülnek Magyarország felszabadítására«. Idióta társaságnak nevezte az »Egyesületet«.⁴ Referátumából kiderült, hogy időközben neves magyar történeti személyiségekről nevezték el az Amerikai Magyar Lövész Egyesületet, a fiúcsapatnak Bethlen Gábor, a lánycsapatnak Zrínyi Ilona nevét adták.

Az Amerikai Magyar Lövész Egyesület abból a célból nyújtott katonai kiképzést az Egyesült Államokban élő magyar fiataloknak, hogy alkalomadtán – az 1956-os forradalom megismétlődése esetén – fegyveres segítséggel vegyenek részt hazájuk felszabadításában.⁵ A katonai kiképzés mellett nagy hangsúlyt fektettek a magyar nyelv, történelem és kultúra fenntartására és továbbörökítésére. Az 1970-es évtized fordulójától tevékenységük fókuszsa elsősorban a magyar kultúra megtartására és átadására irányult.⁶ Az irreguláris keretek között szerveződött mozgalom tagjai az '56-os fiatalok mellett a '45-ös emigrációs hullám, az ún. dipik gyermekei köréből kerültek ki. A második generációs amerikai magyar fiatalok személyes tapasztalatok híján készültek a szüleik elbeszéléseiből ismert Magyarország felszabadítására. A mintegy száz taggal rendelkező szervezet a magyarországi rendszerváltás időpontjáig, 1989-ig működött. Az 1960–1989 között működött mozgalomnak Pigniczky Réka *Hidegháborús harcosok/Lövészek* címmel 2017-ben forgatott dokumentumfilmje állított emléket.⁷

⁴ ÁBTL 3.2.4. K-2228/2. 244.

⁵ Magyar Diaszpóra Vizuális Emlékgűjtemény. Amerikai Magyar Vizuális Emlékgűjtemény DP Generation. Andrea Lauer Rice Warren Vasvári Enikővel, az alapító Vasvári Zoltán lányával, később a szervezet vezetőjével készített életinterjúja. memoryproject.online

⁶ Ludányi 2020. 47–49.

⁷ Pigniczky 2017.

¹ Gazsó 2020. 207.

² ÁBTL 3.2.4. K-2228/2. 320.

³ ÁBTL 3.2.5. O-8-073/1. 93.

ÖSSZEGZÉS

A *Hontalan hadsereg* című kötet az 1956-os forradalom leverése után a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala által közreadott propagandakiadvány egyik vádjának, nevezetesen a Magyar Népköztársaság ellen kiképzett külföldi csapatokkal kapcsolatos állítás valóságtartalmának kívánt utánajárni. A Fekete könyv összeállítói az Egyesült Államok kongresszusa által 1950. július 30-án elfogadott Lodge-féle törvényjavaslatra és annak költségvetési háttérét 1951-ben megteremtő Kersten-féle javaslatra alapozták vádjukat, mivel az amerikai törvényhozás ezen intézkedései tették lehetővé az emigránsok besorozását az amerikai hadseregbe. Jóllehet a magyar forradalom kitörésével megvalósulni látszott az amerikai külpolitika fennn hangoztatott célja, a fegyveres konfliktus eszkalálódásának veszélyétől tartva az Egyesült Államok döntéshozói elvetették a fegyveres intervenció lehetőségét. Borhi László tanulmányában a következő sorokkal jellemezte az amerikai külpolitika 1956 őszén tanúsított tehetetlenségét: „A »feltartóztatás«, majd a »felszabadítás« doktrínája szelet vetett és vihart aratott. Az 1948–1956 közötti időszakban Washington mindent megtett annak érdekében, hogy destabilizálja a kommunista rendszert. El akarta lehetetleníteni a gazdaságukat a gazdasági hadviselés politikájával, fenn akarta tartani az ellenállás szellemét és a szabadság iránti vágyat, lélektani hadviseléssel fokozni a politikai vezetés gyűlöletét. Nem támogatta a fegyveres felkelést és

nem is készített forgatókönyvet arra az esetre, ha az mégis elkövetkeznék: 1956 megmutatta, hogy a király meztelen: képtelen hatékonyan szembeszállni Közép-Kelet-Európa uralkodó katonai szuperhatalmával.¹

Az amerikai hadsereghez csatlakozó magyar emigránsok motivációit annak lehetősége határozta meg, hogy a második világháború utáni Európa politikai arculatát meghatározó Egyesült Államok politikai képviselőivel való együttműködéssel elnyomott hazájuk érdekeit szolgálhatják. Törekvéseiket a Nemzetbiztonsági Tanács (State Department) 1949. december 8-án kelt jelentésére alapozták. A vasfüggöny mögötti országokra vonatkozó, politikai direktívákat tartalmazó irat ugyanis Magyarország esetében hosszú távú célként határozta meg az ország függetlenségének helyreállítását, a szabad választások megtartását és a demokratikus berendezkedés megvalósítását.² Miután 1956-ban nyilvánvalóvá vált, hogy a nagyhatalmi erőegyensúly megtartásának elve visszavonhatatlanul felülírta a „felszabadítás” doktrínáját, joggal merül fel a kérdés: a kedvezőtlen világpolitikai körülmények közepette mi táplálta a hontalan hadsereg idealisztikus elgondolását? A kényszerpályán mozgó kortársak bizakodását az Ausztriából történt 1955-ös szovjet csapatkivonás tartotta ébren, mellyel az 1947. február 10-én megkötött párizsi békeszerződés Magyarországra vonatkozó 22. cikkelye is érvényét veszítette.³ Ez elméletben azt jelentette, hogy a szovjet csapatoknak az egyezmény értelmében a logisztikai háttérüket biztosító Magyarország területét is el kellett volna hagyniuk, ami utat nyitott volna a demokratikus átalakulás folyamatának. A haza szolgálatának igényéhez természetesen személyes motivációk járultak, ennek köszönhető, hogy az elképzelés hívei makacsul kitartottak elgondolásaik mel-

lett. A Magyarország jövőbeni demokratikus átalakulásába vetett hit képezte jövőbeni hazatelepülésük zálogát, s mélyen gyökerező honvágyukat bizonyítja, hogy az 1989-es rendszerváltozás számos jeles képviselőjüket hazavonzotta.

¹ Borhi 1995. 296–299.

² Uo. 278.

³ Radisics 1947. 28.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

KÉPEK FORRÁSA

1. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. I/103/1.
2. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. I/214.
3. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. II/13/1.
4. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. II/98.
5. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. II/17/1.
6. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. II/63/29.
7. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. III/24/a/4.
8. ÁBTL 3.2.1. Bt-1394/3. 224/1.
9. ÁBTL 3.2.1. Bt-131. 35.
10. ÁBTL 3.2.5. O-8-192. II/63/9.

LEVÉLTÁRI IRATOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.5. Egyesített Belügyminisztérium iratai

II/4/A Sz. n. Évi összefoglaló jelentés az amerikai hírszerzőszervek
Magyarország ellen kifejtett aknamunkájáról. 1951. december 16.

90-5036/1953. Javaslat a BM II. osztály munkájára vonatkozóan. 1953.
szeptember 9.

90-80/1955. Jelentés a Belügyminisztérium II-es osztály 1954. évi munkájáról, jelenlegi helyzetéről és az 1955. évi feladatairól. 1955. január 10.

90-1268/1955. Határozat a hírszerző munka megerősítésére, a BM hírszerző osztálya munkájának megjavítására. 1955. május 15.

90-2946/1955. A BM II. Főosztálya és külföldi rezidentúrái munkája 1955. január 1-től november 15-ig terjedő időszakban, a főbb kapitalista országok ellen. 1955. november 15.

90-444/1955. BM II. Osztály Jelentés a BM II. Osztály hírszerző lehetőségeiről és legfontosabb ügyeiről.

9-49/1956. A BM II. Főosztály és külföldi rezidentúráinak 1955. évi munkájáról összefoglaló jelentés és munkaterve a 1956. évre és az 1955. évi összefoglaló jelentés mellékletei. 1956. január 13.

90-3503/1954. Jelentés a Belügyminisztérium külföldi rezidentúrái jelenlegi állományáról és az ezirányú fejlesztési tervekről, továbbá a Külügyminisztérium és a BM hírszerző szervei viszonyát érintő egyes más kérdésekről.

Sz. n. A BM II. Főosztály rezidentúrák vezetőinek 1956. febr. 6-10. között tartott négynapos értekezletének első két napján elhangzott referátumok és jegyzőkönyvek. 1956. február 6-7.

78-306/1956. BM II. Főosztály 1956. I. félévi munkájának értékelése

3.1.2. Munkadossziék

ÁBTL 3.1.2.

M-38731. „Péterfi János” fn. titkos megbízott munkadossziéja

3.1.5. Operatív dossziék

O-13678. Bertóthy László

3.2.1. Beszervezési dossziék

Bt-131. „Vitás Géza” beszervezési dossziéja

Bt-356/5. „Bárd Mikós”, „Lovass Tibor” beszervezési dossziéja

Bt-844/1. 3. „Hood” beszervezési dossziéja

Bt-915. „John Collins” beszervezési dossziéja

ÁBTL 3.2.3. Munkadossziék

Mt-138/9. „John Collins” dossziéja

Mt-703/1-11. „Hood Charles” munkadossziéja

3.2.4. Kutató dossziék

K-224. „Nixon Ferres”

K-2148. „FOX”

K-2228/2. „Caves G.” lelkész dossziéja

3.2.5. Objektumdossziék

O-8-060/2. Zsoldosok

O-8-073/1. Amerikai magyar emigráció

O-8-192. Oberammergaui amerikai hírszerző iskola

O-8-208. Az amerikai hírszerzőszervek a Német Szövetségi Köztársaságban

O-8-2001/39. A magyar emigráció iratai, 1945-1951

3.2.6. Rezidentúra-dossziék

O-8-034/1. A bécsi rezidentúra feladattervei, munkájának értékelése, az emigráns szervezetek tevékenységének ismertetése (1958-1961)

4.1 Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-2127/16. Zsoldosok. Amerikai magyar katonai emigráció, 1960-1966.

HM Hadtörténeti Levéltár Központi Irattár

Berthóty László (Orosháza, 1912. V. 26.) HIM HL KI 4625. sz. Berthóty László tiszti okmánygyűjtője. Vezetékeve az iratokban gyakran Bertóthy változatban fordul elő. Vö. *Rada* 1998. 793. Írásomban a tiszti okmánygyűjtőjében szereplő formát veszem alapul.

Vasvári Zoltán (Komárom, 1912. V. 13. – USA, Paramus, 1990. X. 23.) HM HIM KI 1037. sz. Vasvári Zoltán tiszti okmánygyűjtője

Viharos (Wozáb) József (Arad, 1910. VI. 22. – Veszprém, 2005. VIII. 16.) HIM HL KI 80045. sz. Viharos József tiszti okmánygyűjtője

Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára

MNL VAML XXXV/1. 61–63. ő.e.

SZAKIRODALOM

A. Sajti Enikő: Egyházi források a partizán megtorlásokról. *Létünk*, 2010/3. 17.

Bacher, Dieter: „Vörös rém” – paranoia vagy valóság? A brit hírszerzés becslései a szovjet és a „kommunista” befolyásról Ausztriában. *Betekintő*, 2018/4. 48–49. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2018_4_bacher.pdf (letöltve: 2018. december 12.)

Bajó József: Az elfeledett zászlóaljparancsnok. *Magyar Honvéd*, 1993. július 12. 34–35.

Baráth Magdolna: Támogatni vagy bomlasztani? Adalékok a magyar hivatalos szervek emigrációs politikájának változásához. *Betekintő*, 2011/3. 1–16.

Bánáthy Béla: https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1n%C3%A1thy_B%C3%A9la (letöltve: 2022. május 28.)

Bentley, Alvin Morell: https://en.wikipedia.org/wiki/Alvin_Morell_Bentley (letöltve: 2021. február 17.)

Biliczky László – Gulyás Gizella: Szent-Györgyi Albert délszláv kapcsolatai. In: *A magyar tudomány napja a Délvidéken 2009*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2010. 551–553.

Billnitzer Ernő: *Két világháború emlékei*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2017.

Binkley, Cameron: *The Defense Language Institute Foreign Language Center. A Pictorial History*. Presidio of Monterey, U.S. Army, 2011. 81.

Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989. [Extra Hungariam]

Borhi László: Az Egyesült Államok Kelet-Európa politikájának néhány kérdése, 1948–1956. *Történelmi Szemle*, 1995. 3. 277–300.

Borhi László: A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterében 1945–1968. Budapest, ISTER, 2000.

Carter, Donald A.: *Forging the Shield. The U.S. Army in Europe, 1951–1962*. Washington D. C., Center of Military History United States Army, 2015.

Civilian Labour Group: https://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_Labor_Group (letöltve: 2022. február 2.)

Demeter György (szerk.): *NATO kézikönyv*. Jubileumi kiadás. Budapest–Brüsszel, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet–NATO Információs és Sajtóiroda, 1999.

Dunai Andrea: *Javak sorsa. Az 1944/45-ben Magyarországról elvitt értékek nyomában*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019. 127.

Ellenforradalmi erők a magyar október eseményekben. 1–4. köt. Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa, 1957.

Erdős Kristóf: A Hazahozatali Kormánybiztosság a politikai ellenőrzés szolgálatában (1945–1947). In: *Súlypontát helyezés a diplomáciában*. Szerkesztette: Soós Viktor Attila. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2015. 171–196.

Erdős Kristóf: Menekültből hazatért (1945–1947). In: Szabadegyetemi előadások a Heimatmuseumban 2015/2016. Szerkesztette: Muskovics Andrea Anna. Budaörs, Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény, 2016. 37–49.

Erdős Kristóf: *Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság*. Szerkesztette: Andreides Gábor, M. Madarász Anita, Soós Viktor Attila. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2018. 131–160.

Farkas Ferenc, Kisbarnaki: *Az altöttingi országgyűlés*. München, Mikes Kelemen Kiadó, 1969.

Farkas Vladimir: *Nincs mentség. Az ÁVH ezredese voltam*. Budapest, InterArt, 1990.

Feitl István (szerk.): *A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1947*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004.

Finnlayson, Kenn: *The Lodge Act. Soldier. Special Warfare: The Professional Bulletin of the John F. Kennedy Special Warfare Center and School*, 2003/1. 41.

Founders: Joseph St. Clair: https://www.whitestag.org/history/founders/bio_joseph_szentkiralyi.html (letöltve: 2022. május 28.)

Frey Dóra: Menekültek és menekülők – A második világháborút követő kényszermigráció nemzetközi jogi háttere. *Jogi Tanulmányok*, 2012/2. 95–96.

Gazsó Dániel: *Otthon és itthon. A magyar diaszpóra és anyaországa*. Doktori (PhD) értekezés. 2020. (letöltve: 2022. január 14.)

Gecsényi Lajos (szerk.): *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964*. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2000

Gecsényi Lajos: Az ausztriai magyar katonai emigráció a Hadügyminisztérium Katonapolitikai Csoportfőnökség célkeresztjében. A Dósa Attila és Kovács Attila elleni akciók, 1949–1950. In: *Határon innen, határon túl. Tanulmányok Tilcsik György 60. születésnapjára*. Szombathely, Szombathely Megyei Levéltár, 2012. 129–135.

Gergely Attila: *Állambiztonsági értelmező szótár*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1980.

Hajabásné Dobos Dóra: A Magyar Nemzeti Bizottmány működése két ÁVH-figyelő dosszié tükrében. *Napi Történelmi Forrás*, 2018. 09. 07. 1–9. (ntf.hu)

Hantó Zsuzsa – Székér Nóra (szerk.): *Páncélosokkal az életért*. Budapest, Kiskapu Kiadó, 2015.

Horváth, Rudolf G.: Escape from Behind the Iron Curtain: The Odyssey of a Lodge-Act SF Soldier. *Special Warfare: The Professional Bulletin of the John F. Kennedy Special Warfare Center and School*, 2003/1. 36–45.

Hennyey Gusztáv: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között*. Budapest, Európa Kiadó, 1993. [Extra Hungariam]

Horváth Miklós – Kovács Vilmos: *Magyarország az atomháború árnyékában. Fejezetek a hidegháború korszakának had- és haditechnika történetéből*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. DVD melléklet, Dokumentumok: 2. Felderítő összefoglaló: Imperialisták általános katonapoliti-

kai tevékenysége. *Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökség*, 1955. december 28.

Jobst Ágnes: *A nyelv kisajátítása. A második világháború utáni média elemzése szótárral és szövegmutatványokkal*. Budapest, Tinta Kiadó, 2010. [Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 109.]

Jobst Ágnes: *A Stasi működése Magyarországon. A keletnémet és a magyar állambiztonság kapcsolata 1955–1989*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

Jobst Ágnes: Az oberammergaui NATO-kiképzőközpont magyar tagozatának felderítése. In: *Ügynökhistóriák a Lajtán innen és túl. Hírszerzéstörténeti tanulmányok*. Szerkesztette: Baráth Magdolna, Székér Nóra. Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Kronosz Kiadó, 2020. 127–144.

Jobst Ágnes: Száműzetésre ítélve. In: *Titkos hidak. Az állambiztonság és az emigráció kapcsolatai 1945–1989*. Szerkesztette: Palasik Mária, Pócs Nándor. Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Kronosz Kiadó, 2021. 127–144.

Jobst Ágnes: Megjegyzések egy hontalanokból felállítandó hadsereg megszervezésével kapcsolatban. Az Európai Közös Véderő (European Defence Community) elképzelése. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2022/1. 201–216.

Kantner, Arnold: The European Defence Community in the French National Assembly: A Roll Analysis. *Comparative Politics*, vol. 2, no. 2. (Jan. 1970). 203–228.

Kennan, George F.: *Emlékiratok II. 1960–1963*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2020.

Kereszty András (szerk.): *Tények Könyve: NATO*. Budapest, Greger–Delacroix, 1997.

Kersten, Charles J.: https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_J._Kersten (letöltve: 2021. február 17.)

Kersten Committee: https://en.wikipedia.org/wiki/Kersten_Committee (letöltve: 2021. február 17.)

Kiss Rita: Magyarok in Deutschland (1945–1950). Die 1945-er ungarischen Emigranten in Bayern. In: *Ungarnjahrbuch. Zeitschrift für*

- interdisziplinäre Hungarologie*. Regensburg, Friedrich Pustet Verlag, 2019. 125–143.
- Koszorús Ferenc emlékiratai és tanulmányainak gyűjteménye. Sajtó alá rendezte Koszorús Ferenc özvegye, Varsa Istvánné. New York, Universe Publishing Company, 1987. [The Hungarian Historical Research Society, 10.]
- Kovács, Stephan: A bevetetlen légió. Zöld sapkán falóval. *Képes* 7, 1990/42. október 20. 6–7.
- Kő András: Az utolsó etap. *Magyar Nemzet Magazin*, 2005. július 30. 32.
- L. Balogh Béni: Az Antonescu-rezsim békeelképzelései 1940–1944 között. *Századok*, 2007/1. 22.
- L. Balogh Béni: *Erdélyi Magyar Adatbank 1999–2020*. Összeállította: L. Balogh Béni. www.balogh.adatbank.transindex.ro (letöltve: 2020. április 15.)
- Láthatatlan tinta: <https://www.kfki.hu/~cheminfo/hun/tudakozo/mm/tinta.html> (letöltve: 2021. december 30.)
- Lewalt-Jeziarski László visszaemlékezése. Szabó Péter hadtörténész gyűjtése
- Ludányi András: *Amerikai életutam. A második világháború végétől a huszonegyedik századig*. [H. n.] Méry Ratio–Kisebbségért Pro Minoritate Alapítvány, 2020.
- Luts, Kristjan: Estonian in the U. S. Armed Forces after World War II: an overview. In *Eesti sojaajaloo aastaraamat*. Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011. 274–307.
- M. Kiss Sándor: *Közelítések – 1956*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2011.
- Marosvári Attila: *A magyar cserkészlet az emigrációban 1945 és 1956 között*. Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2004.
- Máday Béla: *Beszámoló a Magyar Vöröskereszt ausztriai és németországi kirendeltségének tevékenységéről*. [Bécs], Salzburger Druck. U. Verlag, 1947.
- Nagy Kázmér: *Elvesztett alkotmány*. München, Auróra Könyvek, 1974.
- Nagy László: Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének születésnapja. *Hadtudomány*, 2014/1–2. 3.
- Nato School Oberammergau. First steps after WWII.: <http://www.natoschool.nato.int/Organization/History/1933-1953> (letöltve: 2019. május 17.)
- Németh István: *Németország története. Egységtől az egységig (1871–1990)*. Budapest, Aula Kiadó, 2002.
- Nyári Gábor: *Menekültek az új hazában. A német és osztrák területeken élő magyar emigráció története, 1945–1956*. Unicus Műhely, Budapest, 2018.
- Okváth Imre: Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól 1955. március 7–12. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2001/4. 689–706.
- Puskás Julianna: Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években. In: *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. 236–259.
- Puskás Julianna: Magyar menekülők, emigránsok – „DP-k” és „56-osok”, 1944–1957. *Aetas*, 1996/2–3. 72.
- Rada Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. Calgary–Budapest, 1998. I.: 661–662.
- Radisics Elemér (szerk.): *A parisi magyar békeszerződés és magyarázata. Az atlanti-óceáni alapokmány és a fegyverszüneti egyezmény teljes szövegével*. Budapest, Gergely R. Rt. 1947.
- Radnóczy Antal: A magyar katonai emigráció története (1945–1990). *Hadtörténelmi Közlemények*, 1998/3. 728–744.
- Rainer M. János: *Századosok*. Budapest, Osiris Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, 2018.
- Sáringér János: Fejezetek a magyar külügyi igazgatás 1945 és 1948 közötti történetéből. *Külpolitikai Szemle*, 2011/4. 147.
- Magyarország a második világháborúban*. Főszerk. Sipos Péter. Budapest, 1997. Lengyel fegyveres erők. 259–260.

Sőregi Zoltán: *Katonák kerékpáron*. H. n. Szerzői kiadás, 2014.

Sz. Kovács Éva: „Ölel barátod, Lehel”. Ausztriába telepített magyar ügynökök tevékenysége (1945–1965). In: *Ügynökhistóriák a Lajtán innen és túl. Hírszerzéstörténeti tanulmányok*. Szerkesztette: Baráth Magdolna, Szekér Nóra. Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2020. 145–163.

Szabó Miklós: *Alfa team. Az Amerikai Különleges Hadsereg egyik katonájának életregénye*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1963.

Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938 – 1945*. Budapest, Ister Kiadó, 2003.

Szakály Sándor: *A 2. vkf. Osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945*. Budapest, Magyar Napló–Veritas Intézet, 2015.

Szalontai Vilmosné: Nyelvoktatás az Egyesült Államokban. *Audio-Vizuális Közlemények*, 1968/4. 73–78.

Szilágyi Edit (szerk.): *Haza akarok menni*. Budapest, Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, 1957.

[Tenth]. *10th SFG (A) History*. United States Army Special Operations Command. 1–3. <https://www.soc.mil/USASFC/Groups/10th/history.html> (letöltve: 2019. május 20.)

Tóth Eszter: A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata 1945–1990. *Betekintő*, 2011/2. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_2_toth_e.pdf

Trasca, Ottmar: Sikertelen próbálkozás. Román-magyar tárgyalások 1943 első felében. *Limes*, 2010/1. 115.

Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. [H. n.] A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2000.

Zachár Sándor (szerk.): *Katonai zseblexikon 1939*. A legújabb szabályok alapján összeállította: Zachár Sándor vezérkari őrnagy. Budapest, Attila-nyomda Rt. 1939.

SAJTÓANYAGOK

Californiai Magyarság, 54–55. évf. 1976. 45. sz. Magyar hét Montereyben, 6.

Hadak Utján, 2. évf. 1950. 14. sz. A hontalan magyarság katonai problémáiról, 3–4.

Hadak Utján, 2. évf. 1950. 15. sz. Önvédelmi Szolgálat, 16.

Hadak Utján, 2. évf. 1950. 16. sz. Katonai erő kifejtés az emigrációban, 12–14.

Hadak Utján, 2. évf. 1950. 16. sz. Önvédelmi Szolgálat, 16.

Hadak Utján, 2. évf. 1950. 18. sz. Anders tábornok üdvözlí az MHBK-t, 4.

Hadak Utján, 3. évf. 1951. 27. sz. Az MHBK önvédelmi szolgálata, 14.

Hadak Utján, 3. évf. 1951. 27. sz. Rövid hírek, 15.

Hadak Utján, 3. évf. 1951. 30. sz. Bajtársi élet, 15.

Hadak Utján, 4. évf. 1952. 35. sz. Romanelli ezredes a katonai emigráció hivatásáról, 2.

Hadak Utján, 4. évf. 1952. 36. sz. A társ-emigrációk katonai összefogása, 13–14.

Hadak Utján, 4. évf. 1952. 39. sz. A magyar ellenállás. Reguláris alakulatok, 3–5.

Hadak Utján, 4. évf. 1952. 40. sz. Bajtársi élet, 15.

Hadak Utján, 5. évf. 1953. 45. sz. [Berthóty László]: Dunaföldvár. Harcok a solti hídfőben, 8–11.

Hadak Utján, 10. évf. 1958. 113. sz. Felhívás, 13.

Hadak Utján, 11. évf. 1959. 125. sz. Zákó András: Vigyázat kémek! 8–10.

Hungária, 4. évf. 1951. 11. (164.) sz. A Kossuth-emigráció. (Bevezető egy cikksorozathoz) 1.

Hungária, 4. évf. 1951. 12. (165.) sz. A Kossuth-emigráció. Jegyzetek, vázlatok a 100 év előtti magyar emigráció életéből. 5.

Hungária, 4. évf. 1951. 27. (180.) sz. A bajorországi magyarság hatalmas tiltakozása a deportálások ellen. 5.

Katolikus Magyarok Vasárnapja, 60. évf. 1953. 32. sz. Sikerült Észak-californiai magyar kiállítás, 5.

Magyar Ifjúság, 1. évf. 1. sz. Gerencséri Jenő: Miért kell félniök: Gondolatok a harcokban részt vett fiatalokról. 3.

Magyar Ifjúság, 1. évf. 13. sz. Március 31. előtt. Beszélgetés a Külügyminisztériumban a disszidáltak házatelepítéséről. 1.

Magyar Közlöny, 1948. november 16. 1948. évi XXVI. tc. 2. §. 2.

Magyar Közlöny, 1949. 50. sz. március 5. 404.

Magyar Vadászujság, 41. évf. 1941. 19. sz. 172.

Munkásőr, 11. évf. 1968. 6. sz. Bogyin József: Hogyan készítik fel a diverzánsokat? 12–13.

Népszabadság, 2. évf. 1957. 249. sz. Földes István: Levelek és emberek II. „Amerikából jöttünk...” 8.

Népszabadság, 17. évf. 1959. 100. sz. Új könyvek, 8.

Népszabadság, 17. évf. 1959. 120. sz. Az utódok összeesküvése c. rovat 18. Ugrásra készen. 4–5.

Népszabadság, 17. évf. 1959. 171. sz. Vadász Ferenc: Fiúk, hol vagytok? 6–7.

Népszava, 1951. november 18. A magyar kormány újabb jegyzéke a Grafügyben. 5.

Orosházi Friss Ujság, 25. évf. 1936. 136. sz. 2.

Orosházi Friss Ujság, 25. évf. 1936. 171. sz. 4.

Pesti Hírlap, 66. évf. 1944. 277. sz. Az átpártolt külföldi követek elítélése. 1.

Szabad Nép, 14. évf. 1956. 63. sz. Beszélgetés Marosi Károllyal, a „Szabad Európa” rádió volt munkatársával. 4.

Új Magyarország, 1939. augusztus 11. 8.

VIZUÁLIS EMLÉKEK

Magyar Diaszpóra Vizuális Emlékgűjtemény. Amerikai Magyar Vizuális Emlékgűjtemény DP Generation memoryproject.online (letöltve: 2022. március 22.)

Pigniczky Réka *Hidegháborús harcosok/Lövészek*. Dokumentumfilm. 2017. <http://rekapigniczky.com/documentary/cold-warriors/> (letöltve: 2021. december 29.)

Andrea Lauer Rice Warren Vasvári Enikővel, a Lövészek Mozgalmat alapító Vasvári Zoltán lányával, később a szervezet vezetőjével készített életinterjúja. <https://memoryproject.online/hu/warren-vasvari-eniko/> (letöltve: 2021. december 29.)

NÉVMUTATÓ

FEDŐNÉVMUTATÓ A CÉLSZEMÉLYEKHEZ ÉS AZ ÜGYNÖKÖKHOZ, ÍRÓI ÁLNEVEK

„Edward Ashley” 132	„Kövi” 146
„Bencze Viktor” 122	„Lovass Tibor” 170
„Carré, John le” 167	„Lovász” 134
„Caves” 248	„Olajos” 186
„Collins” 84, 87, 112, 136–138, 148,
183, 202, 205, 207–208	„Péter János” 183
„Debreceni” 129, 145	„Rezső” 87–88, 203–204, 206–207,
212
„Fox” 134, 138, 140, 190–191	„Sebestyén” 130
„Gyémánt” 197	„Sebestyénné” 130
„Gyöngyösi” 131, 232–234	„Seeborn” 127
„Háhn Jusztin” 89	„Selmeci Béla” 193, 195
„Hódos” 114, 125, 143, 145, 192–193,
195, 197–200	„Selmeczi” 193, 195–196
„Hood Charles” 193, 195	„Thompson” 185–189
„Hood” 193, 195	„Varga Béla” 137–138, 142
„Hopkins” 121–122, 128	„Varga János” 189
„Horváth” 184	„Vitás Géza” 179–180
„Kerekes” 237–238	„Vozáb Aranka” 193, 195

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Anders, Władysław 19-20, 23, 76, 99
 Antonescu, Ion 135
 Antonescu, Mihai 135
 Bakách-Bessenyei György 86
 Balogh István 135, 220
 Bánáthy Béla, 104, 105
 Banks, Aaron 95
 Batló Kálmán 220
 Bentley, Alvin Morell 72-73, 80, 84, 87, 89
 Berkesi András 168
 Berthóty László 121-127, 144, 148, 189, 192, 200-201
 Bloomfield, Leonard 110
 Bodnár Miklós 43, 247
 Bondor Vilmos 107
 Borbándi Gyula 25-28, 36-38, 46, 48, 84, 227, 246
 Cornwell, David 167
 Eckhardt Tibor 48, 76, 88
 Ecsery Kornél 132, 148
 Eich, Mary 92
 Eisenhower, Dwight D. 18, 72
 Erdős Béla 28-30, 32, 187
 Farkas Ferenc, Kisbárnaki 26, 37, 84-87, 89, 160
 Farkas Vladimir 26, 37, 45-46, 84-87, 89, 156-157, 160, 173
 Fenyvesi Miklós 166
 Filatov, V. D. 156
 Fülöp János 220
 Gábor Zsazsa 34, 106, 109, 119, 247, 249
 Gáll Ottó 220
 Graf, Ferdinand 166
 Gray, Gordon 95
 Gyöngyösi János 131
 Haás József 43
 Hauslaub, Franz 224
 Hegyi László 220
 Henkey János 123
 Henney Gusztáv 30, 32-33, 48, 72-73, 75-76, 79, 81, 86-89
 Hitler, Adolf 138
 Horthy Miklós 30, 75-76, 84, 86, 88-89, 107, 120, 168, 205
 Horváth G. Rudolf 90-97, 219, 221
 Hötzendorf, Franz Xavier Joseph Conrad von 112
 Ignác Béla 234
 Kádár János 10, 167-168, 225, 227, 247
 Kállay Miklós 135
 Kennan, George F. 21-22, 246
 Kennedy, John F. 91
 Kersten, Charles J. 22, 67, 72, 75-76, 79, 81, 87-88, 93, 151, 251
 Kollényi György 188
 Kossuth Lajos 46-47, 192-193, 224
 Koszorus Ferenc 34, 53-56, 67, 72
 Kovács Attila 43, 124
 Kovács, Stephan 92, 94, 95, 97, 240
 Kővári László 166
 Ladoméri Imre 92
 Lakatos Géza 30
 Lerner Ferenc 220
 Lincoln, Abraham 104
 Lodge, Henry Cabot 18, 23, 49-50, 53, 90, 93, 95, 251
 Ludányi András 29, 35, 247-248
 Máday Béla 25, 32, 104-106, 108
 Major Róbert 120
 Marinka Mihály 222-223, 229, 241, 243
 Maros Tivadar 145, 202-209, 211-212, 246

McNarney, Joseph Taggart 98
 Mikó Zoltán 107
 Millok Sándor 32
 Mindszenty József 131
 Molnár László 92, 145
 Monnet, Jean 16
 Nagy Elemér 104, 106
 Nagy Ferenc 135, 237
 Nagy Mihály 31
 Papp Géza 189-190
 Pető János 220
 Pleven, René 16
 Porta, Giambattista della 179
 Radnóczy Antal 39, 123, 125, 197
 Reöck Andor 131
 Reöck Médi 130-131, 148, 207
 Romanelli, Guido 21
 Sablinszky László 127-130, 144-145, 148
 Sablinszkyné Juhász Ágnes 128-130
 Schweizer, Albert 131
 Sónyi Hugó 31, 73, 75-76, 84, 88-89
 Soós Antal 166
 St. Clair József (Szentkirályi József) 104
 Stapleton, Carl William 108
 Ströhr Jenő 121, 132-134
 Szabó Miklós 237-238
 Szaniszló János 193
 Szántay Jenő 87
 Szántó János 185-188
 Szent-Györgyi Albert 131
 Szerov, Ivan 151-152, 154
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 17
 Taby Árpád 146
 Taubinger László 30
 Tyron, Ruth 92
 Traub István 134-141, 191, 207
 Truman, Harry 9, 14-15, 17
 Varga Béla 35, 48, 88, 137-140, 142-144, 189-191

Vasas Miklós 167
 Vasváry Enikő 31
 Vasvári Zoltán 246-249
 Vasváry József 31
 Vécsey Béla 106-107
 Veér Imre 50, 52
 Viharos József 192-195, 197-202
 Vlaszov, Andrej Andrejevics 27
 Vojnics Erzsébet 131
 Volcsek (bolgár) 23
 Wallenberg, Raoul 107
 Wass Albert 108
 Zákó András 19-20, 23, 37-38, 43, 85-87, 89, 101, 125, 168, 248

X 34 1 46 1

A Jaffa Kiadó könyveinek teljes választéka
megvásárolható könyvesboltunkban:
1114 Budapest, Vásárhelyi Pál u. 10.

Készült 2023-ban az Alföldi Nyomda Zrt.-ben
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

A Kádár-korszak politikai propagandája a külföldi titkosszolgálatok és a nyugati emigráció beavatkozásával magyarázta az 1956-os forradalom kitörését. A pártállami időszak visszatérő motívuma volt a népi demokrácia ellen harcot hirdető külföldi fegyveres csapatok képe, amelyekben fontos szerepet kaptak az ország eltiprására törő nyugati magyar emigránsok. Vajon volt-e, s ha igen, mi volt az alapja ennek a képnek? Ha voltak ilyen csapatok, kik és milyen céllal hozták őket létre, és a magyar állambiztonsági szervek milyen intézkedéseket tettek a fenyegetés elhárítására?

A *Hontalan hadsereg?* című kötet eredeti levéltári iratok segítségével, a történeti feldolgozás eszköztárát használva tárja fel a magyar hírszerzés történetének néhány epizódját az 1950–60-as évtizedből. A hidegháború időszakát ugyanis valóban a titkosszolgálatok aktív működése jellemezte, de tevékenységük dokumentálása hosszú évtizedeken keresztül nem volt lehetséges. A szerző által áttekintett és bemutatott iratokból többek között az is kiderül, hogy a kémregényekből ismerős ügynöki munkaábrázolás valós információkon alapul; megismerhetjük belőlük az emigráns magyarok legharcosabb képviselőit, néhány sikeres ügynököt, valamint az állambiztonság módszereit a hálózat bővítésére és a célszemélyek beszerzésére.

JOBST ÁGNES 1997 óta az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársa. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága által létrehozott Vidéktörténeti Támacsoporthoz csatlakozva a pártállam hatalomgyakorlási mechanizmusait vizsgálta, és elsőként foglalkozott a keletnémet Stasi és a magyar hatóságok együttműködésével. A keleti tömb országainak, elsősorban Magyarországnak és az NDK állambiztonsági szerveinek együttműködését elemezve tagította kutatási területét a hírszerzés irányába.

KÖVESS MINKET
A FACEBOOKON

Jaffa
kiadó

JAFFA.HU

4999 FT

